

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 160 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажилова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилғузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Jamolova Obida Najmidinovna

BOSHLANG'ICH TA'LIM ONA TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK
TEXNALOGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI 10

2. Sevarova Xurshida Baxtiyorovna

BADIY ADABIYOT ORQALI BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINI
AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYALASH 12

3. Xoliqova Xurshida Shukrillayevna

"BOSHLANG'ICH SINFLARDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISH" 14

4. Xudoyberdiyeva Zumrad Egamovna

KICHIK KITOBOXNLARNI TARBIYALASHGA OID TAVSIYALAR 15

5. Yusupova Gulbahor Farmonovna

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA
KOMPYUTER VOSITALARIDAN FOYDALANISH 17

6. Ҳудайберганова Наргиса Қурбонбаевна

БЎЛҒУСИ ЎҚИТУВЧИЛАРДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛАНТИРИШ
ИЖТИМОЙ-ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА 19

7. Abdullayeva Havoxon Sobirovna

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISHNING ILMIY- NAZARIY ASOSLARI 21

8. Absattarova Dilafruz Ismatullaevna, Tursunkulova Mamura Ismatullaevna

ZAMONAVIY BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHISI 23

9. Azimova Gavhar Abdurahimovna

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI
SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI 25

10. Iroda Kabulova Gadayniyazovna

TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA TUSHUNCHASI VA UNING
FANGA KIRIB KELISHI 27

11. Jo'rayeva Munojatxon, To'rayeva Barno

O'QISH DARSLARIDA IFODALI O'QITISHNING O'RNI VA AHAMIYATI 29

12. Jumayeva Oydin Shahriyorovna, Samadova Zilola Halimovna

PIRLS-XALQARO TADQIQOTLARIGA O'QUVCHILARNI QANDAY
TAYYORLASH KERAK? 31

13. Kirgizbayeva Tursunay Maxamatkulovna

MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARINI MAKTABGA TAYYORLASHDA OTA-
ONALARNING O'RNI 33

14. Mamarajapova Maxbuba Xurramovna, Atamuratova Xolsoat Davlatovna

BOSHLANG'ICH SINFLARGA INSHO YOZISH VA GRAMMATIKANI O'RGATISH
USULLARI 35

15. Masharipova Maqsuda Erkinovna

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY ASAR MATNINI TAHLIL QILISH
USULLARI 37

16. Nosirova Dildora Shavkatovna

CHEJ TILLARINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH 39

17. Rahmatova Nilufar Baxtiyorovna

BIOLOGIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARGA O'SIMLIKLARNI O'STIRISHNI
ZAMONAVIY USULLARINI O'RGATISH 41

18. Sattorov Musurmon Dostonovich

YOSHLARNING ESTETIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA NAZARIYA VA
AMALIYOT BIRLIGI 43

19. Temirova Saida Baxodirovna

TA'LIM TARAQQIYOTIDA YANGI DAVR.PISA TESTLAR HAQIDA 45

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

20. Tillaeysva Dilbar Payzullaeyvna	
TASVIRIY SA'NAT DARSLARIDA AXROMATIK RANGLARNI O'RGANISH	46
21. Toshev Aminjon	
TA'LIM JARAYONIDA QO'LLANILADIGAN METODLAR VA ULARNING MAZMUN-MOHİYATI.....	48
22. Umirova Sevara Farxod qizi	
ADABIYOT DARSLARIDA KO'RGAZMALI QUROLLARDAN FOYDALANISH METODIKASI.....	50
23. Xolmurod Xidirov, Nilufar Xidirova	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA ADABIY NUTQ O'STIRISHDA BADIY MATNLARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	52
24. Baratova Gulnora Yaxshiboyevna	
BUGUNGI KUN YOSHLARI KELAJAK POYDEVORI	54
25. Zilola Ergasheva	
VIRTUAL TA'LIMMING KELIB CHIQISHI VA TURLARI.....	55
26. Salohiddin G'opirov Husniddin o'g'li	
AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING TA'LIM TIZMINI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI	57
27. Матёкубов Эргаш Гайибаевич, Рахимов Алишер Эгамберганович	
УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА МУСИҚА ФАНИ БЎЙИЧА ОЛИМПИАДАЛАР ТАШКИЛ ҚИЛИШ ВА УЛАРНИ ЎТКАЗИШ	59
28. Turakulova Baxtiniso	
THE PURPOSE OF POST-READING ACTIVITIES IN TEACHING GRAMMAR.....	61
29. Abdug'aniyevna Shaxlo Qahramonjon qizi	
FANLARNI INTEGRATSIYA ASOSIDA O'QITISH	63
30. Alimova Inobat, Yusupova Izzatoy	
ADABIYOT DARSLARINI HAMKORLIKDA O'QITISH TEXNOLOGIYASINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	65
31. Axmedova Zilola Bahromovna	
PEDAGOGIK FAOLIYATDAGI MAQSADNING O'ZIGA XOSLIGI	67
32. A'zamqulova Kamola G'ulomjonovna	
ADABIYOT DARSLARIDA O'QUVCHILARNI T AHLILIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKALARI	68
33. Baqoyeva Zuhro Aminovna	
O'QUVCHILARNI AQLIY RIVOJLANTIRISH OMILLARI	70
34. Barakayeva Dilrabo Toshqulovna	
BUYUKLAR MEROSINI E'ZOZLASH BURCHIMIZDIR.....	71
35. Boboyeva Dilorom Ro'zibayevna	
MAKTAB O'QUVCHILARIDA INSHO YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	72
36. Buranova Ziyada Aminovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH USULLARI	73
37. Davlatova Hakima Davlatovna	
ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM VA TARBIYAVIY MUMTOZ ASARLARNING AHAMIYATI	74
38. Кўшинова Р бошчилигига, Деконбоева Раъно Гайратжон кизи	
ФИДОЙ ВА МЕҲРИБОН УСТОЗ ЭДИ.....	75
39. Halimqulova Sarvinoz Salaydin qizi	
MORFEMALAR HAQIDAGI QARASHLARNING O'ZGARIB BORISHI HAQIDA.....	77
40. Isroi洛va Zulfiya	
BOSHLANG'ICH SINFDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHDA TEZ AYTISHLARNING O'RNI	78
41. Jalolova Sayyora Salohiddin qizi	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA UZUNLIK HAQIDA TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISH, UZUNLIKLARNI O'LCHASH MALAKALARINI HOSIL QILISH	80

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

42. Jumanazarova Venera Atabekovna O'QUVCHILARNING BILISH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH	82
43. Kodirova Nargiza Iqbolovna INGLIZ TILINI O'QITISHDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	84
44. Mamadjanova Kamola Baxromovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH	86
45. Mamajonova Mashhuraxon Niyazalievna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ERTAKLARNI O'QITISH ORQALI O'QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH	88
46. Mansurova Nigora Xabibjonovna FIZIKA FANIGA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARINI JORIY QILISH	90
47. Mansurova Oydin Turg'unovna, Sultonova Olmaxon Ro'ziboyevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA TA'LIM-TARBIYA SIFATINI OSHIRISHNING DOLZARB VAZIFALARI	92
48. Mo'minov Alisher TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILAR ONGINI SHAKLLANTIRISHGA XIZMAT QILADIGAN METODLAR	94
49. Muxammadiyeva Umida Xolmamatovna LEARNING A FOREIGN LANGUAGE AT SCHOOL	96
50. Nabijonova Durdona Shoxobjon qizi BARKAMOL YOSHLARNI TARBIYALASHDA ZAMONAVIY O'QITUVCHINING ROLI	97
51. Nosirova Dildora Shavkatovna PEDAGOGIK TEXNIKA – PEDAGOGIK FAOLIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	99
52. Nurullayeva Nodira Hamidovna, Baratova Umida Ergashboy qizi BOSHLANG'ICH TA'LIMDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	101
53. O'dayeva Muqaddas Shonazarovna MAKTABDA "USTOZ-SHOGIRD" TIZIMI	103
54. Qannazarova Nazira Babanazarova BOSHLANG'ICH SINFLARIDA MATEMATIKA O'QITISHNI TASHKIL QILISH	104
55. Qudratova Shaxnoza Baxtiyor qizi, O'sarova Malika Toshtemirovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	105
56. Raximova Azzat Madrimovna O'QUVCHILARDA KASBNI EGALLASH JARAYONIDA TEMPERAMENT XUSUSIYATLARINI O'RGANISH MASALASI NAZARYASI	107
57. Raxmonova Adolat Rajabboyevna CHET TILINI O'RGATISHDA SAMARADOR USULLAR	109
58. Razzaqova Muxayyo Vaxabjonovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY MATNNI TAHLIL QILISH USULLARI	111
59. Shukurova Toshbuvi O'QUVCHILAR ZEHNINI CHARXLASHDA TOPISHMOQLARNING O'RNI	113
60. Sotvoldiyeva Gulazamxon Abdusalomovna BOSHLANG'ICH TA'LIM-POYDEVOR JARAYON	115
61. Toshpo'latova Shoiraxon Xabibullayevna BOLA TARBIYASIGA E'TIBOR	117
62. To'xmonova Oysha Safarovna O'QUVCHILARNING BILISH FAOLIYATI VA UNING TUZILISHI	119
63. Turg'unova Dilfuza Oktyabrovna O'QUVCHILAR SHAXSIDA BILISHGA QIZIQISHNI OSHIRISH VA UNI TASHKIL ETISH OMILLARI	120
64. Xaydarova Mehriniso O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISHDA O'QITUVCHINING DARSGA TAYYORGARLIK KO'RISHINING ZOMONAVIY INNOVATION YONDASHUVI	122

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

65. Xolmuratova Xafiza Yaxshimuratovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILINI O'RGATISHNING MAZMUNI VA VAZIFALARI	125
66. Xudayberdiyeva Gulandom Ergashevna, Sanayeva Mohinur Erbo'tayevna TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA BOSHLANG'ICH TA'LIMNING ROLI	127
67. Yuldasheva Nasiba Xaydarovna TOPISHMOQ, LATIFA VA TEZ AYTISHLARNI O'RGANISH METODIKASI	129
68. Абдуллаева Шохидা Илхомжон кизи UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA DARSINI KUZATISH	131
69. Аллаберганова Роҳатой Раджаповна ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНЛАРИДА ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ	132
70. Атаханова Дилафрузхон Абдулхаписовна O'QUVCHILARNING MEHNAT TARBIYASIDA MUTAFAKKIRLAR MEROSIDAN FOYDALANISH .SHARQ MUTAFAKKIRLARI MEHNAT TARBIYASI HAQIDA.....	134
71. Вахабова Дилрабо Жамолитдиновна МАТЕМАТИКА O'QITISHDA ILMY IZLANISH VA TADQIQOT METODLARI	135
72. Гозиева Мукаддам Абдумажитовна ANORGANIK KIMYO BO'YICHA O'QUVCHILARNING BILIM VA KO'NIKMALARIGA QO'YILADIGAN ASOSIY TALABLAR (VIII SINF MISOLIDA)	136
73. Исокова Дилафруз Акбаралиевна O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FAOLIYATI	137
74. Курбанова Раҳила Рузматовна ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	138
75. Маматкулова Дилюза Маматкуловна O'QISH TURLARI VA ULARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI	140
76. Раззакова Наргиза Абдувалиевна BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY ASARNI TAHLIL QILISHNING METODIK SHARTLARI	141
77. Раҳимова Диљноза Шарифқуловна НЕСТАНДАРТНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В 8 – 9 КЛАССАХ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ	142
78. Раҳимова Мушарраф Комилжоновна МАТЕМАТИКА FANINI O'QITISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA	144
79. Сайдова Диљноза Мариповна БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ОШИРИШ ОМИЛЛАРИ	145
80. Умматалиева Мавлуда Хамидовна O'QISH DARSLARIDA MUSTAQIL ISH TURLARI. UYGA VAZIFA.....	147
81. Эшонкулова Илгиза Валиевна МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ СРЕДСТВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ	148
82. Гаппарова Диора Азимбаевна «ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ»	150
83. Murodxo'jayeva Nasiba, Muminova Gulchehra BOSHLANG'ICH SINFLARDA KASRLAR MAVZUSINI O'QITISHDA MS WORD DASTURI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH	151
84. Ch.A.Sabirova kat. o'qit, Begboyeva Nargiza INNOVATIONS METODLAR YORDAMIDA "OTLARNING KELISHIK QO'SHIMCHALARI BILAN QO'LLANISHI" MAVZUSINI O'RGANISH	154
85. Shukurova Dilbar BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA TUSHUNCHALAR TAHLILI METODIDAN FOYDALANISH	158

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

BOSHLANG‘ICH TA’LIM ONA TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

*Jamolova Obida Najmidinovna
Navoiy shahar A.Navoiy nomidagi
IDUM boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi
Telefon:(90) 717 10 15*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda kichik yoshli o‘quvchilar bilan ishslash jarayoni, boshlang‘ich ta’lim ona tili fanida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan didaktik o‘yinlarning ahamiyati haqida fikr yuritilgan

Kalit so‘zlar: Ta’lim, tarbiya, pedagogik texnologiya, o‘qituvchi, o‘quvchi, didaktik o‘yin, ona tili, “Kriptograflar”

Bugungi kunda har bir o‘qituvchi o‘quv jarayonini takomillashtirish, o‘quvchilarga qiziqishni oshirishning samarali usullarini izlamoqda. Agar bolaning darsdagi faoliyati u uchun ahamiyatsiz bo‘lsa, u zerikkan va befarq bo‘lsa, u o‘z qobiliyatlarini namoyish eta olmaydi. Ta’lim va tarbiya texnologiyalarini tanlash ko‘plab omillarga bog‘liq (o‘quvchilarning yoshi, ularning imkoniyatlari, o‘qituvchining tayyorgarligi va xohishi, har xil sharoitlarning mavjudligi va boshqalar).

Boshlang‘ich ta’limda kichik yoshli o‘quvchilar bilan ishslash jarayonida yorqin va samarali, ijodiy, tadqiqot, dizayn texnologiyalariga ustuvorlik berilishi kerak (boshqalardan foydalanishni rad etmasdan). Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, pedagogik texnologiyalarini bilish yetarli emas, ular uzoq vaqt davomida amalga oshirilishi kerak. Bolalarni o‘rganishga o‘rgatish har qanday o‘qituvchining eng muhim vazifasidir. O‘quvchi o‘z faoliyatining yaratuvchisi bo‘lishi kerak. O‘quvchilar o‘quv jarayonini shunday qilib quradilarki, bola kuch sarflab, kichik qiyinchiliklarni yengib, natijaga erishadi, shunda uning ta’limdagagi roli faol bo‘ladi va natijasi yanada xursand bo‘ladi. Maktabning asosiy maqsadi o‘quvchilarning mustaqil izlanish qobiliyatini rivojlantirish, maktabda o‘quv jarayonida hayot muammolarini hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lish, maktabda innovatsion va kompyuter texnologiyalarini joriy etish orqali o‘quvchilarning intellektual, kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan o‘quv muhitini yaratish. Bu maktablarda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali o‘quvchilarning ijodiy, bilim qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan o‘quv muhitini yaratadi.

Dars berish oddiy ish emas, lekin bu ish qiziqarli va katta mahorat talab etadi, chunki u o‘quvchilarni yangi, yashirin, qiziqarli narsalar bilan tanishtiradi; so‘nggi yillarda “ishtiyoq bilan o‘rganish” tushunchasi paydo bo‘lganligi bejiz emas. V.A. Suxomlinskiy shunday aytgan: “Bola - bu dunyonи o‘rganadigan, o‘yin orqali yangi kashfiyotlar qiladigan tadqiqotchi”. Shuni alohida ta’kidlash ketakki: o‘yinda bola katta qiziqish va ishtiyoq bilan unga juda qiyin va qiziqmas tuyulgan narsani bajaradi. O‘yin - bu bolalar o‘rganadigan faoliyat. Bu bilimlarni kengaytirish, chuqurlashtirish va mustahkamlash uchun pedagogik amaliyotda va nazariyada tasdiqlangan vositadir. O‘yin bolalar bajaradigan mustaqil faoliyat: bu individual yoki jamoaviy bo‘lishi mumkin.

O‘yin jarayoni har doim o‘quv dasturining muayyan mavzusi bilan bog‘liq bo‘lgan didaktik vazifani hal qilishga bo‘ysunadi. O‘yin maqsadini amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilimlarni o‘zlashtirish zarurligini ta’minlaydi. O‘yinda tarbiyaviy vazifa to‘g‘ridan-to‘g‘ri bolalarning zimmasiga yuklanmaydi, shuning uchun o‘quv materialini bexosdan o‘zlashtirishda o‘yinning “ikkitononlama tabiatи” yuzaga keladi - ta’lim yo‘nalishi va o‘yin shakli - muayyan o‘quv materialini mohirona rag‘batlantirishga imkon beradi. O‘yinlar yordamida nafaqat ma’lum

bilimlarni shakllantirish, balki bolalarda muvaffaqiyatli, kirish va qiziqarli o‘rganish uchun zarur bo‘lgan diqqat, xotira, mantiqiy fikrlash va boshqalar kabi aqliy jarayonlarni rivojlantirish mumkin. Didaktik o‘yinlardan foydalanganda ta’lim vazifalari ham hal qilinadi va sabr-toqat va bag‘rikenglik, aniqlik, bajarilgan ishni oxirigacha etkazish qobiliyatlarini rivojlantiriladi. Guruhda ishlash - guruhlarda ishlash qobiliyati, boshqa o‘quvchilarining fikrlarini tinglash, tanqidga toqat qilish, o‘rtoqlarining xatolarini ehtiyyotkorlik bilan hal qilish; ommaviy nutq qobiliyatini, maqsadga erishish istagi va qobiliyatini namoyon qilish imkonini beradi.

Darslarning bir xilligi va stereotiplari o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni kamaytiradi, o‘quv jarayonini zerikarli va murosasiz qiladi. Boshlang‘ich ta’limda bunday darslar odatda o‘quvchilarini o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqini pasaytiradi va qabul qilinish imkoniyatini susaytiradi. Quyida boshlang‘ich ta’lim ona tili fanida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan didaktik o‘yinlarga misol keltiramiz.

“Kriptograflar” Maqsad: tovushlarni avtomatlashtirish, fonetik-fonemik idrok etish, tahlil va sintez jarayonlarini rivojlantirish, tovush va harflarning semantik farqlarini tushunish, o‘quvchining so‘z boyligini boyitish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

Tartibi: Ular juft-juft bo‘lib o‘ynashadi: biri “kriptograf”, boshqasi “taxminchi” sifatida. Kriptograf mavzuga tegishli bir so‘zni o‘ylab topadi va uni shifrlaydi. O‘yinchilar jumlalarni to‘g‘rilab uning ta’rifini to‘liq izohlashi kerak. Masalan: Yordamchi so‘zlar turkumini mustahkamlashda qo‘llab ko‘ramiz. “kriptograf” o‘quvchi yordamchi so‘z turkumlarini yozib ularga bittadan misol yozadi. Keyin ularni bo‘g‘inlarga ajratgan holda harflar joyini alamashtiradi. “Taxminchi” o‘quvchi so‘zlarni to‘grilab uni qaysi so‘z turkumiga kirishini topadi va uni izohlaydi.

Bunday ta’limiy o‘yinlar orqali bolalarda bilim olishga bo‘lgan qiziqish ortadi, mavzuni yaxshi o‘zlashtiradi. Maktab va ta’lim jarayoni kichik yoshli o‘quvchilar hayotida muhim ahamiyat kasb etishini tushunib yetadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. I.Karimov. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish- eng oily saodatdir.-Toshkent, “O‘zbekiston”-2015
2. Tarbiya . Toshkent -2010
3. G‘. Ernazarov. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent -“Ilm ziyo”- 2013
4. Qosimova K., Matjonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – T.: Noshir, 2009. – 351 b.

**BADIY ADABIYOT ORQALI BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINI
AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYALASH**

*Sevarova Xurshida Baxtiyorovna
Navoiy shahar A.Navoiy nomidagi
IDUM boshlang'ich ta'lism o'qituvchisi
Telefon:(91) 251 58 34*

Annotatsiya: Badiiy adabiyot bolalarni aqlan, axloqan va estetik tarbiyalashning qudratli, ta'sirchan quroli sifatida xizmat qiladi. Bu orqali bolaning miyasida ilmiy, akademik yo'nalish rivojlanishiga turtki bo'ladi.

Kalit so'zlar: Kitobxon, badiiy adabiyot, insoniy his-tuyg'ular, ertaklar, she'r, yosh imkoniyatlari, tarbiya, axloqiy tarbiya, estetik tarbiya

**"Odam bolalikdan yaxshilik va go'zallik kurtaklarsiz hayotga qadam qo'ymasligi kerak,
avlodlarni ham yaxshilik va go'zallik kurtaklarsiz hayotga yo'llab bo'lmaydi".**

(F.Dostoyevskiy)

Ta'lim-tarbiya jarayonida har bir bolani shaxs sifatida tan olish, uning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish hozirgi kunning talabi hisoblanadi. "Shuni unutmasligimiz kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq. Buning uchun har qaysi ota-onas, ustoz va murabbiy har bir bola timsolda avvalo shaxsni ko'rishi zarur,-deb ta'kidlaydi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov. Ana shu oddiy va mas'uliyatli talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish - ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak. Bu esa ta'lim va tarbiya ishini uyg'un holda olib borishni talab etadi".[1, 173b.]. Shuni aytish joizki, badiiy adabiyot bolalarni aqlan, axloqan va estetik tarbiyalashning qudratli, ta'sirchan quroli sifatida xizmat qiladi, u bola nutqini rivojlantirish va boyitishga ulkan ta'sir ko'rsatadi.

She'riy obraslarda badiiy adabiyot jamiyat va tabiat hayotini, insoniy his-tuyg'ular va o'zaro munosabatlar olamini ochib beradi hamda tushuntiradi. Bu namunalar o'z tas'ir kuchiga ko'ra turlicha bo'ladi: hikoyalarda bolalar so'zlarning lo'ndaligi va aniqligini bilib oladilar; she'rlarda o'zbekcha nutqning musiqiyligini, ohangdorligini ilg'aydilar; xalq ertaklari ular oldida tilning aniqligi va ifodaliliginamoyon qiladi, ona tilidagi nutqning humor, jonli va obrazli taqqoslashlar, ifodalarga qanchalik boyligini ko'rsatadi.

Boshlang'ich ta'lism o'quvchilari o'rgangan badiiy adabiyot namunalaridan badiiy asarlar qahramonlariga qayg'urishni o'rganganlaridan so'ng ular yaqinlari va atrofdagi odamlar kayfiyatini payqay boshlaydilar. Ularda insonparvarlik his-tuyg'ulari - birovning dardiga sherik bo'lish, yaxshilik qilish, adolatsizlikka nisbatan qarshilik ko'rsatish qobiliyati uyg'ona boshlaydi. Buadolatli qaror qabul qilish, halollik, haqiqiy fuqarolik hislari tarbiyalananadigan poydevordir. His-tuyg'ular bilimdan oldin keladi; kimki haqiqatni his qilmagan bo'lsa, u buni tushunmagan va tanimagandir.

Ertaklar olamiga sayohat boshlang'ich ta'lism o'quvchilari tasavvurini, ularning xayolot olamini, fantaziyasini rivojlantiradi. Eng yaxshi adabiy namunalar asosida insonparvarlik ruhida tarbiyalangan bolalar o'z hikoyalarda va ertaklarida mazlumlar va zaiflarni himoya qilish, yomonlarni jazolash orqali o'zlarining adolatparvarligini namoyon qiladilar. Va albatta bolalar estetik, ayniqsa axloqiy tasavvurlarni kattalarning (ota-onalar, pedagoglar) o'qib chiqilgan asarlar bo'yicha nasihatnamo mulohazalaridan, tayyorlangan savollarga javob berishdan emas, balki aynan badiiy asarlardan olishlari lozim. O'qib chiqilgan asar bo'yicha haddan tashqari ko'p nasihat qilish katta, ko'pincha esa tuzatib bo'lmas ziyon yetkazadi: mayda-chuyda savollar bilan «sochib tashlangan» asar bolalar ko'z o'ngida o'zining barcha jozibadorligini yo'qotadi, oqibatda unga nisbatan bolalarning ham qiziqishi yo'qoladi. Shuning uchun badiiy matning tarbiya imkoniyatlariga to'liq tayanish zarur.

Boshlang'ich ta'lism o'quvchilariga har bir sinfda bolaning nutqiy rivojlantirish vazifalarini

qo‘yadi. Yoshi o‘sib borishi bilan adabiy asarlarni qabul qilish darajasi ham ortib borishi tufayli ular asta-sekin murakkablashtirilib boriladi. Bolalarda she’r tinglay olish qobiliyati va o‘zi ham yod olib aytish qobiliyati rivojlanadi. Shundan kelib chiqqan holda ota-onalar va pedagoglar bolalarning yosh imkoniyatlarini, qiziqishlarini bilishlari zarur. Bolalarning yosh xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ularni har bir yosh bosqichida badiiy adabiyotning tur va janrlari bilan tanishtirib borish lozim.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, «Kitob - beminnat ustoz. Har daqiqa u bizni donishmandlarning bilim xazinasi bilan oshno eta oladi», deb yozadi buyuk shoir va mutafakkir Mir Alisher Navoiy. Bolalarda kitobga qancha erta mehr uyg‘onsa, ularda kitobda orqali hayot haqidagi tushunchalari shakllanadi. Yangi tug‘ilgan chaqaloqqa 5 daqiqa davomida bo‘lsa ham kitob o‘qib berish, uning aqliy rivojlanishi uchun juda foydali ekan. Kitob o‘qilishini ko‘p eshitgan bola buyum va so‘zlar orasida bog‘liqlikni ko‘p ko‘ra boshlaydi. Bu orqali bolaning miyasida ilmiy, akademik yo‘nalish rivojlanishiga turtki bo‘ladi. Bundan tashqari uyquga ketishdan oldin kitob o‘qilsa, bola oson uyquga ketadi va tinch uxmlaydi, ota-onalar va bola orasidagi ruhiy munosabat yanada mustahkamlanadi. Badiiy adabiyot tafakkur va qalb ehtiyojini qondiruvchi omil sifatida inson ruhini tarbiyalaydi, uning shaxsi shakllanishida asosiy turtki beruvchidir.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. I.A.Karimov. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. “Ma’naviyat”. Toshkent. -2008.173 bet.
2. O.Safarov O‘zbek bolalar adabiyoti va folklori. Buxoro, 2007.
3. F.R.Qodirova «Nutq o‘stirish metodikasi» O‘UM T.;2012y.

“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TA’LIM SIFATINI OSHIRISH”

*Xoliqova Xurshida Shukrillayevna
Qashqadaryo viloyat, Kasbi tumani 6-maktab
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ta’lim olish , tarbiyaviy axloqini shakllantirish jarayonini samarali tashkil etish to‘g‘risida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: yangi metodlar, o‘qish usullari, yozish ko‘nikmasi, so‘zlashuv, ravon nutq, grammatik vositalar.

Bolalarning yoshlikda olgan bilimi toshga o‘yilgan naqshga teng hisoblanadi. Ularga nimani o‘rgatsak, shuni yodlab qoladi va o‘rganadi. Keljakda ham aynan bugun olgan bilimi yuzasidan shakllanib boradi. Tarbiyasi ham xuddi shunday, bugun kundalik hayotida nima bilan shug‘ullanishni o‘rgangan bo‘lsa, ertaga ham xuddi shu ishlar bilan shug‘ullanadi. Masalan bugun o‘qish bilan band bo‘lishni o‘rgangan bola ertaga ham o‘qish bilan bog‘lanib qoladi va ilmiy izlanishlar yo‘lidan boradi. Ta’lim olish jarayonini yengil amalga oshirishni yo‘lga qo‘yish kerak. Ya’ni o‘tilayotgan darslarni qiziq va interaktiv o‘yinlar bilan o‘tish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bola esida qoldiruvchi mashqlar orqali ko‘p narsalarni oson tushuntirish va o‘rgatish mumkin.

Masalan, bolalarning matematika fanini tezroq o‘rganishlarida quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

Og‘zaki hisoblash o‘quvchi tafakkurini rivojlantirishga, uning idroki matematik jihatdan ziyrak va kuzatuvchan bo‘lishiga yordam beradi. Og‘zaki hisoblash malakalarini egallash ta’lim-tarbiya va amaliy faoliyatda katta ahamiyatga ega.

1. Tezlik o‘yinlari.

Bu o‘yinlar sirasiga og‘zaki bajariladigan misollar kiradi. Misollarni tez va og‘zaki bajarish orqali bolaning aqliy faoliyatini va samarali ishlashga o‘rgatamiz. Buning uchun ularga biror misol beramiz, misolda kamida ikkita amal berilishi lozim hisoblanadi. 24 ga 65 ni qo‘shing va 13 ni ayiring.

Xuddi shunga o‘xshab. Hamda qo‘shimcha tarzda oson-oson tenglamalar ham berish mumkin. Tenglamar ham miyani charxlashga o‘rgatadi.

2. Aniq hisoblash o‘yinlari. Bu o‘yinlarda o‘quvchilardan tezlikni emas aql bilan ishlashni talab etiladi. Bunday o‘yinlar sirasiga yozma masalalar kirishi mumkin. Yozma masalalarni yechishda yuqorida usuldan foydalani kundalik misollarni yechib borsa bola yozma masalalarda ham qiyalmaydi.

Statistika jihatidan olib qaraydigan bo‘lsak, ko‘nikmalar bolaning 70 va 5 esida qolishiga yordam beradi deya aytolamiz.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikani muvaffiqiyat bilan o‘qitish uchun mehnat faoliyatini boshlovchi o‘qituvchi matematika o‘qitishning ishlab chiqilgan tizimini, ya’ni boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasini egallagan bo‘lishi va shu asosda mustaqil ravishda ijodiy ishga kirishishi kerak.

O‘quvchilar bilimini nzorat qilish va baholash dolzarbdir, sababi ular bahoga qarab o‘qishga qiziqishini oshiradi. Nazorat – o‘qitishning barcha bosqichlarida natijalar sifatini nzorat qilish, ta’lim oluvchilarning bilim, ko‘nikma, malakalari hamda ularning shaxsiyatini aniqlash jarayoni.

Baholash tizimi – davlat ta’lim standarti bo‘yicha egallanishi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilishini aniqlaydigan mezon. Baholash – oldindan belgilangan mezonlarga muvofiq o‘quv maqsadlariga erishilganlik darajasini aniqlashdir.

Reyting – bu inglizcha so‘z bo‘lib, uning ma’nosи “individual koeffisent” yoki “baho” demakdir. Reyting tizimi – bu o‘quvchilarini faol o‘quv faoliyatiga rag‘batlantiruvchi va muhim asosli kuchga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilimini nzorat qilish va baholash tizimi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. B. Nafasova “Boshlang‘ich singlarda matematika fanini o‘qitish metodikasi”

KICHIK KITOBXONLARNI TARBIYALASHGA OID TAVSIYALAR

Xudoyberdiyeva Zumrad Egamovna
Navoiy shahar A.Navoiy nomidagi
IDUM boshlang'ich ta'llim o'qituvchisi
Telefon: (97) 297 71 68

Annotatsiya: Ushbu maqolada kitobga muhabbat, uni qadrlash, o'qishga ishtiyoyq, kichik kitobxonlarni tarbiyalash, qanday kitobni, nima uchun o'qish haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: Kitob, kichik kitobxon, kitobxonlik madaniyati, xattotlar, musavvirlar, otanonalar, o'qituvchilar

"Bugungi bolalar ertangi kun xalqqa aylanadi. Yoshlarni kitobga qaytarishimiz kerak. Axborot-kommunikatsiya sohasidagi oxirgi yutuqlarni o'zlashtirish bilan birga, yoshlarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishga, ularning kitob bilan do'st bo'lishiga, aholining kitobxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi".

Sh.M.Mirziyoyev

Bugungi shiddatli va murakkab globallashuv davrida yuzaga kelayotgan mafkuraviy xatarlar va tahdidlarga qarshi kurashish kitobxonlik madaniyatini yanada yuksaltirish, ayniqsa, bolalar va yoshlarni kitobga oshno qilish, kutubxonalarda mutolaani rag'batlantirish kabi qator dolzarb masalalar yechimi bilan chambarchas bog'liq. O'tgan davrda matbuot, noshirlik va axborot sohasining mustahkam huquqiy asosi yaratildi. Xususan, bu borada 10 dan ortiq qonun va 30 dan ortiq qonunosti hujjati qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 12 yanvarda imzolangan "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimi ni rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi farmoyishi ana shu ezgu ishlarni yangi, yanada yuksak bosqichga ko'tarishga qaratilganligi bilan g'oyatda ahamiyatlidir. Internet va boshqa vositalar jadal rivojlanayotganiga qaramay, insonning ong va tafakkurini charxlash, ma'naviy olamini boyitish, ezgulikni targ'ib etishda bosma kitobning o'rni bundan keyin ham saqlanib qolaveradi. Binobarin, kitob asrlar davomida axborot saqlovchi eng samarali vosita vazifasini bajargan. Qolaversa, ming yil oldin Samarqand qog'ozida bitilgan qo'lyozmalar hozir ham insoniyatga ma'rifat nurini sochmoqda. Zero, kitob - qalb chirog'i, tafakkur qanoti. Ayniqsa, bosma kitobdan taralayotgan va elektron nashrdan topib bo'lmaydigan o'ziga xos yoqimli hidni tuyib, varaqlash asnosida mo'jizaviy sahilalarning sirli shitirlashidan ko'ngil cheksiz zavqqa to'lgan holda, kitob mutolaa qilish, uning mazmuni haqida tengdoshlar bilan fikrlashishning huzur-halovati tamoman o'zgachadir. Sohibqiron Amir Temur ta'biri bilan aytganda, "Kitob (bitig) barcha bunyodkorliq yaratuvchilik va aql-idrokning, ilmu donishning asosidir, hayotni yaratuvchi murabbiydir". Shu ma'noda, shaklidan qat'iy nazar, barcha kitoblar milliy o'zligimiz hamda umuminsoniy qadriyat-larni targ'ib etishga xizmat qilishi ayni muddao.

Kitobga muhabbat, uni qadrlash, o'qishga ishtiyoyq xalqimizning qon-qoniga singib ketgan. Xalqimiz ilm va fan, adabiyot va san'atga oid nodir qo'llanmalar, adabiyotlari bilan haqli ravishda faxrlanadi. Dunyoning qaysi bir mashhur kutubxonasida bo'lman xalqimizning ulug' allomalari, tafakkur xazinasini yaratgan donishmandlarining qo'lyozmalarini kitob holiga keltirib, boqiy umr bag'ishlagan xattotlar, musavvirlar mehnatini ko'rish mumkin.

Kitob o'qish yaxshi, lekin eng muhim narsa qanday kitobni o'qishdir. Bu haqda adib Asqad Muxtorning shunday fikrlari bor: «O'qishlar har xil bo'ladi. Birov ermak uchun o'qiydi, birov hordiq chiqarish uchun; birov o'qiyotgan kitobini ilmiy tahlil qilish uchun, ya'ni «burch yuzasidan». Birov bo'lak mashg'ulot bo'lmanidan, vaqt, o'tkazish uchun, birov nimanidir bilib olish uchun, birov asardagi voqeaga, qahramonning taqdiriga qiziqib o'qiydi». Hamma gap qanday kitobni, nima uchun o'qishda.

Kichik kitobxonlarni tarbiyalash oilada, maktabgacha ta'llim tashkilotlarida so'ngra maktabda davom etishi lozim. Boshlang'ich ta'llim o'quvchilariga maktabda o'qituvchilari darsdan bo'sh vaqtlarida qanday kitoblar o'qishi lozimligi yuzasidan topshiriqlar bersa, bolalarni kitobxonlikka o'rgatish uchun tashkil etilayotgan turli tadbirlarda ishtirot ettirish ham maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu jihatdan quyidagi tavsiyalarni berishni joiz deb bilamiz:

- oilada bolalarga alohida xona ajratish va albatta kichkina kitob javonini tashkil etish;
- ota-onalar bolaning 3-5 yoshidan boshlab ularga rangli suratli kitoblar sovg'a qilishi;
- ota-onalar va murabbiylar bolajonlarga kitob nihoyatda muqaddasligi, u bilan ehtiyyot bo'lib muomala qilish kerakligini uqtirishlari;
- maktab va taskilotlarda eng kitobxon oila tanlovlarni tashkil etib o'tkazish;
- yosh kitobxonlarda qanday kitobni, nima uchun o'qish haqida tushuncha hosil qilish.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Каримов И. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: “Маънавият”, 2008
2. Mirziyoev Sh. M. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning 5ta ustivor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasini “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o'rganish bo'yicha, Ilmiy – uslubiy Risola. –T.: “Ma'naviyat ”2017 y.
3. Inrernet manbalari.

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA KOMPYUTER VOSITALARIDAN FOYDALANISH

*Yusupova Gulbahor Farmonovna
Navoiy shahar A.Navoiy nomidagi
IDUM boshlang'ich ta'lism o'qituvchisi
Telefon:(91) 339 51 11*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kompyuter o'yin-trenajyorlari yordamida amalga oshirilgan logopedik mashg'ulotlar bolalar og'zaki nutqi va yozuvidagi nuqsonlarni bartaraf etish, ularning barkamol bo'lib rivojlanish haqida mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Kompyuter, mobil telefoni, televizor, maishiy texnika, internet, og'zaki nutq, yozma nutq, korreksiya, muloqot.

Ta'lism jarayoni izchil va o'ziga xos bir butun tizim bo'lib u ta'lism beruvchidan ketma-ketlikka ("osondan murakkabga" tamoyiliga) rioya qilishni talab etadi. Shiddat bilan rivojlanayotgan bugungi kunnarda o'quvchilarini zamонавиу билимлар билан qurollantirish va hayotda o'z o'rнни topishga yo'llay olishimiz lozim. "Bolalar va yoshlarga maxsus fanlar, mamlakatimiz va jahon sivilizatsiyasi tarixini, xorijiy tillarni va zamонавиу ма'naviy kompyuter dasturlarini chuqur o'rganish vazifalari hali sifatli to'liq holda yechilgani yo'q", [1] - deb ta'kidlagan edilar prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev. Keyingi yilliklarda ta'lism tizimi tuzilmasida keskin o'zgarishlar sodir bo'ldi. Bunda ikki o'zaro bog'liq jarayon yaqqol ko'zga tashlandi: fan — texnika taraqqiyoti bilan birga, til madaniyati, nutqimiz ham o'zgardi. A.R.Luriyaning ta'kidlashicha, bolaning o'zini tutishida yuzaga keluvchi murakkab boshqaruv masalalarida nutq faoliyati asos bo'ladi. [2] Hayotimizga kompyuter, mobil telefoni, televizor va boshqa maishiy texnika, internet kabi tushuncha va so'zlar kirib keldi. Kundalik muloqotimiz ham shaklan ham mazmunan o'zgardi. Bolalar hovli va bolalar maydonchalaridagi harakatli o'yinlar bilan kamroq shug'ullanadigan, buning o'rнiga ko'proq kompyuter oldida o'tiradigan, internet muloqotiga ko'proq vaqt ajratadigan, yuzma-yuz suhbatlashishdan ko'ra, ko'proq telefon orqali muloqot qilishni xush ko'rib, kompyuterda tovush orqali emas, balki harf terish orqali muloqot qilishni afzal ko'ra boshladilar.

Hozirgi davrda ko'plab turli faoliyatga oid ta'limi dasturlar asosida yaratilgan kompyuter o'yinlari-trenajyorlar mavjud. Shunday trenajyorlarda bolalar maxsus topshiriqlarni bajara turib, o'quv dasturi asosida olgan bilimini to'ldiradi va nutqiy faoliyatini ham boyitib boradi. Shuni alohida aytish kerakki, bolalar nutqini to'g'ri, aniq va ravon bo'lishida pedagok-o'qituvchilarning o'rni alohida ahamiyatga ega. Shu maqsadda quyida bu boradagi ayrim tavsiyalar bayon etib o'tmoqchimiz.

O'quvchilar og'zaki va yozma nutqidagi norasolikni korreksiyalashda qo'llaniladigan kompyuter dasturlari ko'p emas, bundan tashqari, ularning ko'pchiligi mutaxassislar bilan emas, balki ota-onalar bilan birga amalga oshirishga mo'ljallangan. Kompyuter o'yin-trenajyorlari yordamida amalga oshirilgan logopedik mashg'ulotlar bolalar nutqi va yozuvidagi nuqsonlarni nafaqat bartaraf etishda, balki ularning barkamol bo'lib rivojlanishlarida quyidagi muhim ahamiyatga molik ustunliklarni taqdim etadi: kompyuter vositasida o'tkaziladigan har bir dars korreksion ta'limga yaxlit majmuasidan iborat bo'lsagina yaxshi samara beradi. Kompyuter dasturlari asosan ko'rib, idrok etish omillariga bog'liq. Bundan tashqari, natijalarini kuzatib borish imkonini ham beradi. Ayrim mashqlar so'zlarni eshitib, amalga oshirishni talab etadi. Shu tariqa, markaziy asab tizimi shartli reflektorlariga ta'sir etib, vizual-kinestetik mexanizmlarni faollashtirishga imkon beradi, turli logopedik mashqlarni bajarish orqali asosiy korreksion ishlarni: fonematika, leksika va tovushlarni to'g'ri talaffuz etish masalalari ustida ishslash mumkin. Multimediyali to'g'ri so'zlashni o'rganamiz o'yini orqali suratga qarab, turli quvnoq, yengil hikoyalari tuzish va diqqat-e'tibor bilan tinglash orqali bolalarda tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga o'rgatish mumkin.

Mahoratlari pedagoglar AKTdan foydalanib, o'quvchilar nutqi va yozuvidagi kamchiliklarni bartaraf etishda turli o'yinli dars usullaridan foydalanishi mumkin. Bu bolalar nutqidagi turli kamchiliklarni: tovush va harflarni ifoda etish jarayonlarini, ularda interaktiv ta'lism yordamida fonematik irodani to'g'rilash va rivojlantirish, intellektual materiallar yordamida bolalar xotira-

sini mustahkamlash, bilimlarni chuqurlashtirish, fikrlash jarayonlarini rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilarni har jihatdan barkamol bo'lib o'sishiga yo'naltirilgan, zaruratga ko'ra va correksiyalaydigan yangi mashqlar kiritiladi. Trenajyorda matnni idrok etish o'quv-malakalarini shakllantirishga yo'naltirilgan materiallar — «Qayta so'zlab berish» mashqlari va bog'langan nutqni tuzish malakasini shakllantirish uchun — «Suratga qarab hikoya tuzish» mashqini taqdim etish mumkin. «Qayta so'zlab berish» mashqida tobora murakkablashib boruvchi matnlardan foydalanish zarur. Qayta so'zlab berish uchun matnlarni tanlashda turli savol, topshiriq va tayanch so'zlarni tayyorlash lozim. «Suratga qarab hikoya tuzish» mashqida turli janrga oid hikoyalari tuzish mumkin bo'lgan taniqli rassomlar suratlari va manzaralaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan buguhgi kunda elektron texnika va dasturiy ta'minotlar muntazam taraqqiy etib bormoqda, ayniqsa, ta'lim sohasiga o'quvchilarga bilim berish, ularda qiziquvchanlikni kuchaytirish, turli ijobiy shaxsiy xususiyatlarini shakllantirish, zaruratga ko'ra pedagogik correksiya va o'quvchilar nutqi hamda tafakkurini rivojlantirishga, irodalarini mustahkamlash, iqtidorlarini kuchaytirish, umuman barkamol bo'lib o'sishlarida muhim omil sifatida o'rin tutmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev Sh. M. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning 5ta ustivor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasini "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o'rganish bo'yicha, Ilmiy – uslubiy Risola. –T.: "Ma'naviyat "2017 y. 195- b.
2. Лурия А.Р. Язык и сознание.- М., 1979.-C.53.
3. M.Asqarova "Kichik yoshdagi bolalar nutqini o'stirish" T:,-“ O'zbekiston” 2001 y.

**БЎЛҒУСИ ЎҚИТУВЧИЛАРДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ
ШАКЛАНТИРИШ ИЖТИМОИЙ-ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА.**

**ТТА Урганч филиали Тиллар кафедраси
педагогика фани ўқитувчиси
тел 937473553 nargisa.82.nargisa@gmail.com
Худайберганова Наргиса Курбонбаевна**

Калит сўзлар. Таълим-тарбия, соғлом турмуш тарзи, бўлғуси ўқитувчи, жамият, давлат, малакали мутахассис, билим кўнкма, тажриба

Аннатотция. Ушбу тезисда бўлғуси ўқитувчиларнинг соғлом турмуш тарзини шакллантиришнинг ижтимоий муносабатларда ва педагогик жараёндаги таҳлили ёритилган

Истеъодди ёшлиарни излаб топши ва уларни мақсадли тарбиялаши борасидаги ишларни кучайтириши керак. Илмни, тарбияни тўғри қилсак, ҳамма соҳаларни малакали мутахассислар ўзлари ривожлантиради”

(Ш.М.Мирзиёев)

Бугун мамлакатимизда таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилишга жиддий эътибор қаратилиб, ёшларимизнинг жаҳон андозалари даражасида замонавий билимларни эгаллаши, уларнинг қобилият ва истеъодини, интеллектуал салоҳиятини юзага чиқариш, ёш авлод қалбида Ватанга садоқат ва фидойилик туйғуларини юксалтириш борасида улкан ишлар амалга ошириб борилаётганини кўришимиз мумкин.

Президентимизнинг 2017-йил 7-февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги фармонида ижтимоий соҳа, хусусан, таълим ва илм-фан соҳаларини такомиллаштириш борасида алоҳида янги ёндашувлар жоиз эканлигини эътироф этган.

Кейинги бир йилда Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Вазирлар Маҳкамасининг етмишга яқин фармон, қарор ва фармойиши қабул қилинди. Бу том маънода таълим тизимидағи ўзгариш ва янгиланишлар жараёнини бошлаб беради албатта.

Ушбу масаладан келиб чиқиб айни даврнинг асосий вазифаси этиб юқори малакали ва билимдон ўқитувчи-педагоглар базасини шакллантириш билан бирга, уларда соғлом турмуш тарзини қарор топтиришга, ўқитишни шу асосда ташкил этишга ҳам жиддий аҳамият қаратиш зарурлиги белгиланган. Талаба-ёшларда соғлом турмуш тарзини шакллантириш бевосита соғлом тафаккурни ривожлантириш орқали амалга оширилади. Бу ўз навбатида ёшлар дунёқараши, ҳаётий позициялари, қадриятларини ҳар томонлама кенг татбиқ этишни талаб қиласи. Шундай экан ушбу муаммо ечи-мида педагогик жараён ва унинг қатнашчиларининг ўрнини инновацион тадқиқ этиш бугунги куннинг долларб масалаларидан биридир. Инсоният кўп минг йиллик тараққиёти давомида жамиятни ривожлантиришнинг таълим, илм фандан самаралироқ воситасини кашф қила олган эмас.

Шу сабабли ҳам таълим, илм-фан ҳар қандай жамият, миллат ва давлатнинг келажагини белгилаб берадиган, унинг тараққиётига хизмат қиласидан мухим омил бўлиб хизмат қиласи. Давлатимиз раҳбари президентлик фаолиятининг дастлабки кунларидан бошлаб юртимизда инновацион ва креатив фикрлайдиган замонавий кадрлар тайёрлаш, ёшларни ватанпарварлик руҳида, юксак маънавият эгалари этиб тарбиялаш, шу мақсадда таълим тизимини такомиллаштириш масалаларига алоҳида эътибор қаратиб келмоқда.

Шулардан келиб чиқиб ўқув жараёни сифатини оширишда янгича ёндашувлар асосида, педагогик жиҳатдан соғлом турмуш тарзига доир янги билимлар билан қўшиб олиб борилса натижа албатта ижобий бўлиши кафолатлидир. Ҳозирги даврда таълим тизими олдига қўйилган вазифаларни бажариш, талабаларнинг дарс жараённада соғлом турмуш тарзи борасидаги билимларни ўзлаштириши, уларнинг касбий ўсишида педагогларнинг масъулиятини ошириш зарур ҳисобланади.

“Биз таълим ва тарбия тизимининг барча бўғинлари фаолиятини бугунги замон таълаблари асосида инновацияларни тадбиқ қиласи холда такомиллаштиришни ўзимизнинг

биринчи даражали кечиктириб бўлмас вазифамиз деб биламиз” - дейди мухтрам президентимиз Ш.М.Мирзиёев.

Хозирги пайтда дунёда бўлаётган ривожланишларнинг юртимизга жадал суръатларда кириб келиши таълим соҳасига хам узининг муносаб тарзда самарасини қўрсатмай қолмайди. Бугунги глобаллашув шароитида замонавий кадрлар, шу жумладан, педагог кадрларнинг соғлом турмуш тарзини ривожлантиришга қўйиладиган талабларнинг ортиб бораётганлиги сабабли бўлғуси мутахассисларда соғлом турмуш тарзини шакллантиришнинг янги босқичга олиб чиқиш ушбу масаланинг муҳим жихати саналмокда. Бугунги кунда фақатгина «замон талабларига мос педагогларнинг янги айланмасини шакллантириш, уларнинг педагогик маҳоратларини ошириш билан чегараланиб қолмасдан, балки рухан қалбан қўллаб-қувватлаш, янги замон талаблардан келиб чиқиб ўз устида ишлиши, такомиллашиши учун зарур шароитлар кераклиги, педагогик вазиятларни креативлик билан яратиш ҳам талаб этилади». Хозирда жамиятнинг ижтимоий эҳтиёжлари педагогик фаолият жараёнида касбий билимларни, соғлом турмуш тарзи борасидаги қарашларни такомиллаштиришни кучайтиришни талаб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар Стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони. – Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.
2. Талабаларда соғлом турмуш тарзини шакллантириш. Д.Ж.Шарипова, Г.С.Фузаилова, М. Туркменова, Д. Зуфарова, Фарғона 2010 й
3. Соғлом турмуш тарзининг жисмоний маданияти Ш. Хонкелдиев, А. Абдуллаев, Ю. М. Касач, А. Т. Хасанов, М. М. Юлдашев. Фарғона 2010 й
4. Талабаларда соғлом турмуш тарзини шакллантириш. Д.Ж.Шарипова, Г.С.Фузаилова, М. Туркменова, Д. Зуфарова, Фарғона 2010 й
5. Арзиқулов Р.У. Соғлом турмуш тарзи асослари 1-2 жилд, Тошкент, 2005 йил

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ILMYI- NAZARIY ASOSLARI

*Abdullayeva Havoxon Sobirovna
Surxondaryo Viloyati. Termiz tumani
31- umumiy o'rta ta'lim mакtabining
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya: Maqlada ushbu texnologiyalar, yangi ilg'or usullarni adabiyot o'qituvchisiga taqdim etadi va ta'linda natijaviylikni, samarani ta'minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, texnologiya bu natijaviylik haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: badiiy asar tahlili, o'quvchining fikrini uyg'otish, yangi ilg'or usullar, pedagogik ijodkorlik, mustaqil fikr ega.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy islohotlar jamiyat taraqqiyotini ta'minlash bilan birga mustaqil fikr egasi, erkin va ijodkor shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazishda alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, ta'limi islohotlarning ikkinchi - sifat bosqichi kechayotgan mavjud sharoitda O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni hamda "Kadrlar tayyorlash milliy Dasturi"da belgilangan vazifalar hamda shunday islohotlarning uzviy davomi sifatida e'tirof etilayotgan.

2017 yil Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan taqdim etilgan "2017-2021-yillar Harakatlar strategiyasi"da belgilangan tamoyillardan biri ham aynan "Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'naliшlari" deb nomlanib, uning to'rtinchchi bandi ya'ni "Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish"ga qaratilgan besh yillik chora tadbirlar qatorida uzlusiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish, kabi rejalarни amalga oshirish bugungi kunning dolzarb masalalaridir desak mubolag'a bo'lmaydi. Adabiyot ta'lumi har jihatdan hamkorlik faoliyatiga asoslanadi. Hamkorlikda o'qitish adabiyot darslarining samaradorligini ta'minlovchi eng muhim omillardan biridir. Ma'lumki, adabiyotda, badiiy asar tahlili jarayoni bo'ladimi, yoki ma'lum qahramon xarakterini o'rganib taftish etish bo'ladimi, barchasida murakkabliklar yotadi. Shuning uchun darslarda o'qituvchining yolg'iz holda faoliyat ko'rsatishi, o'quvchining nofaol bo'lishi asl mazmun mohiyatni yetkazish uchun yetarlicha sharoit yaratmaydi. Bugungi kunda adabiyot o'qitishda foydalilanayotgan deyarli barcha metodlar, usullar va o'tkazilayotgan mashg'ulotlarning barchasi hamkorlikka tayanadi. Adabiyot ta'lumi bu ruhiyat tarbiyasi va shu bilan birga fikr tarbiyasidir. Ya'ni adabiyot orqali biz yosh avlod tafakkur olamini kengaytirishimiz va erkin fikr egasi qilib tarbiyalashimiz mumkin.

Adabiyot o'qitishning bosh vazifalaridan biri ham aynan erkin fikrga ega bo'lgan va uni og'zaki himoya eta oladigan shaxsni tarbiyalashdir. Bu borada biz adabiyot o'qituvchilar uchun yangi pedagogik texnologiyalardan biri bo'lgan muammoli ta'lim texnologiyasi katta yordam beradi. Muammoli ta'lum bugungi kunda jahon ta'lum tizimida keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, uning asosini muammoli vaziyat, shaxsning o'quv materialiga erkin munosabatda bo'lishi va mustaqil o'zlashtirishi tashkil qiladi.

Bu degani badiiy adabiyotga muammo tarzida qarash degani emas, balki pedagogik mahorat bilan ilg'or savolni yaratish, o'quvchining fikrini uyg'otish, uni qarama-qarshi fikrlar olamiga olib kirish va shu orqali unga badiiy asar mohiyatini ochib berish, qahramonlardagi insoniy xususiyatlar va kechinmalarni yuqtirish hamda asarning bosh g'oyasini yetkazishdir. Muammoli o'qitishning bugungi kundagi ilg'or texnologiyalarini yaratish va uni adabiyot ta'limida amaliy ko'rinishlarini ishlab chiqish adabiyot metodikasi oldida turgan dolzarb masaladir. Xususan, 7-sinf adabiyot o'quvchilariga Chingiz Aytmatovning "Oq kema" qissasini o'qitishda muammoli yondashuv dars samaradorligini ta'minlaydi. O'yin texnologiyasi ham adabiyot ta'limga xos yangi pedagogik texnologiyalar sirasiga kiradi. O'yin orqali adabiyot darslarida o'quvchining faolligi oshadi. Ayrim pedagoglarning biroz eskirgan uslublari bugungi adabiyot darslariga o'quvchilarda salbiy munosabatni shakllantirgani hech kimga sir emas. Ya'ni adabiyot faqat ma'ruzadan yoki mutoalaadan iborat emaski, bugungi o'quvchi undan shunchalik qochadi,

zerikish hosil qiladi. Demak, adabiyotda o‘yin texnologiyasini qo‘llash har jihatdan pedagog uchun ham bola uchun ham zaruriyatni yuzaga keltiradi. O‘yin texnologiyasi asosida tashkil qilingan adabiyot darslarida, albatta, tanlanayotgan o‘yin mashg‘uloti yoki metod adabiyot mavzusiga, badiiy asarning o‘ziga xos xususiyatlariga hamohang tarzda tashkil etilishi lozim.

Bugun pedagog qo‘llayotgan har qaysi usul, yoki har qanday innovatsion texnologiya ta’limda sifat ko‘rsatkichini bermas ekan undan foydalanishning zaruriyati yo‘q, albatta. Shu ma’noda, biz bitiruv malakaviy ishimizda yangi pedagogik texnologiyalarni adabiyot darslarida amaliy tarzda tatbiq etdik va o‘ziga xos natijalarini qo‘lga kiritdik.

Xulosa qilib aytish mumkinki, ushbu texnologiyalar, yangi ilg‘or usullarni adabiyot o‘qituvchisiga taqdim etadi va ta’limda natijaviylikni, samarani ta’minalash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, texnologiya bu natijaviylik demakdir. Adabiyot darslariga texnologik yondashuv pedagog ijodkorligining samarador mahsulidir. Demak, adabiyot ta’limida tatbiq etilayotgan har bir texnologiya o‘qituvchining individual ijodkorligiga tayanadi. Har qaysi darsning o‘z texnologiyasini yaratmoq lozim. Chunki adabiyotning o‘zi kabi uni o‘qitish ham rang-barang hodisadir.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birlashtirish barpo etamiz. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2016.

2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. – T.: O‘zbekiston, 2017. 3.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora tadbirlari” to‘g‘risidagi Qarori (“Xalq so‘zi 2017-yil, 21-aprel).

ZAMONAVIY BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHISI

*Absattarova Dilafruz Ismatullaevna
Tursunkulova Mamura Ismatullaevna
Toshkent viloyati O'rtachirchiq tumani
65- maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lism jarayoni haqida fikrlr keltirilgan. Kichik sinf o'quvchilarini o'qishda texnologik yondashish to'g'risida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Vikipediya, youtube, veb sahifa, globallashish

Bolalarni o'qitish uslubimiz ko'p yillar davomida to'xtab qoldi. O'qituvchi sinf oldida, taxta yoki stol oldida turadi va bolalarni eslab qolishi va o'rganish uchun ma'lumot uzatadi. Muvaffaqiyat ushbu ma'lumotni saqlab qolish va vaqtini cheklash vaqtida yetkazish qobiliyatiga qarab baholanadi. Ushbu usul akademik jihatdan aqli bolalarni tug'dirishi mumkin bo'lsa-da, ularni ish bilan ta'minlash uchun bu asrda muhim bo'lgan boshqa ko'nikmalar yetishmasligi mumkin. Keling, o'zimizga savol beraylik, XXI asrga ta'limi olib kirish vaqt kelmadimi?

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchilar bolalarimizga shunchaki o'rgatishdan ko'ra ko'proq ish qilishadi. Ko'pincha, ular ota-onas, do'st, maslahatchi, intizomchi sifatida qaraladi. Ularning vazifasi nafaqat bolalarimizga ta'lism berish, balki ularga maslahat berish, kerak bo'lganda do'sti bo'lish, yig'lashganida ularni ovutish, jamiyatimizning qimmatli a'zolariga aylanishlariga yordam berishdir.

O'qituvchilar bolalar uchun ustoz sifatida sinfdagi yangi rollarini qabul qilish vaqt keldi. O'qituvchilar o'quvchilarga, ayniqsa, uyda bunday ijobjiy ta'sirga ega bo'lmagan bolalar uchun ijobjiy namuna bo'lish orqali rahbarlik qilishlari mumkin. O'qituvchilar-o'qituvchilar mentalitetini sinfga singdirish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga murabbiylilik qilishlari va ularni o'zlarining o'qish uslublariga mos keladigan o'quv usullarini moslashtirishga undashlari, shu bilan ularni qiynab, o'rganishga ilhomlantirishi mumkin.

Dunyo o'zgarib bormoqda - biz so'nggi bir necha yil ichida ulkan texnologik o'zgarishlarni ko'rdirik, bu 30 yil oldin eshitilmagan global ta'sirlarni va kirish imkoniyatini yaratishga imkon berdi. Shunday qilib, ko'plab bolalarning cho'ntagida smartfon mavjud bo'lib, ularga internetning avtomagistraliga 24/7 kirish huquqi beriladi. Ular bilishni istashlari mumkin bo'lgan hamma narsani Vikipediya sahifasida topish mumkin, shuning uchun qanday qilib o'qituvchi bu bilan raqobatlashishga umid bog'lashi mumkin? Yoshi ulg'aygan sari, o'quvchilar tez orada ma'ruzalarga borishni tark etishlari mumkin, chunki ular Youtube video va veb-sahifalarida bir xil ma'lumotni onlayn ravishda olishlari mumkin.

Shularni hisobga olgan holda, biz bolalarimizga zamonaviy bo'lishga o'rgatish usulini o'zgartirishimiz kerakligini anglagan vaqt keldi. Ehtimol, o'quvchilar mavzu bo'yicha hamma narsani internet orqali bilib olishlari mumkin, ammo bu materialni o'rganishning eng o'ylantiruvchi va qiziqarli usuli bo'lmashi mumkin. Bu yerda o'qituvchilar kirishlari mumkin, materialni yangidan taqdim etishlari mumkin. O'qituvchi rolini "barcha bilimlar shrifti" dan yoki o'qituvchidan ustoz, murabbiya o'zgartirib, ularga bilim berish uchun emas, balki o'quvchilarning bilimlarini boshqarish va ularni jalb qilish uchun texnologiyadan foydalanish mumkin. Bu o'quvchini ko'proq bilimga ega bo'lishiga, bu jarayonda yanada mustaqil va faol bo'lishiga olib keladi va umid qilamanki, ularni umrbod o'rganuvchilarga aylantiradi.

Endi talabalarga o'z bilimlarimizni berish uchun faqat o'quv dasturiga tayanishimiz shart emas. Globallashuv o'quvchilar uchun mutlaqo yangi dunyoni ochmoqda, bu ularga 30 yil oldin faqat orzu qilgan bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lumot va ma'lumotlar bazasini berish imkoniyatini beradi. O'qituvchilar nimani o'ylash va o'rganish kerakligini o'rgatishdan, o'quvchilarga qanday fikr yuritish va qanday o'rganish kerakligini ko'rsatishdan voz kechish vaqt keldi. O'qituvchi o'quvchilarni namuna bo'lishi va turli xil innovatsion va ijodiy o'qitish usullari orqali rag'batlantirishi va ilhomlantirishi kerak. Biz o'quvchilarni nimaga undashini va ularning o'qituvchidan qanday intilishlari va umidlari borligini bilishimiz kerak. Har bir o'qituvchi bilimdon va o'z domenida kuchli. Ammo buning o'zi yetarli emas. O'quvchilarning ehtiyojlarini topish va bir xil narsalarni yetkazib berish qobiliyatni bo'lishi kerak. Ushbu jarayonda o'quvchilarning tomir urishini o'lchash zarur. Har bir o'quvchining ehtiyojlari har xil. Buning

mohiyati shundan iboratki, bir xil narsani bilib olish va bir xil samarali dars jarayonini tashkil qilishdir. Maqolada nima demoqchiman, asosan partalarda qatorda o'tirgan, eshitishlarini ehtiyyotkorlik bilan tinglaydigan va yozib oladigan o'quvchilarga kitobni o'qib berishdan iborat emas, aksincha har bir bolaga boy, foydali va noyob o'quv tajribasini taqdim etadi. Ta'lif muhitini faqat sinf bilan chegaralanmaydi, aksincha, uy va jamoatchilik va butun dunyoga tarqaladi. Axborot asosan kitoblarda yozilmaydi u hamma joyda mavjud.

Sinf ichidagi va tashqaridagi o'qituvchilarning rolini qayta tiklash maktablarni sezilarli darajada yaxshilashi va yaxshi ma'lumotli o'quvchilarini yaratishi mumkin. Ammo bunday takomillashtirishning ildizlari bugungi maktablarda boshlangan bo'lsa-da, ular O'zbekistonning ta'lif muhitini o'stirish va chindan ham o'zgartirish uchun doimiy ravishda tarbiyalashga muhtoj. Qolganlarimiz siyosatchilar va ota-onalar, nazoratchilar va maktab kengashi a'zolari, ish beruvchilar va ta'lif maktabining o'qituvchilarga muhim ishni bajarish uchun zarur bo'lgan qo'llab-quvvatlash, erkinlik va ishonch berish uchun bizning ta'lifdagi rolimizni qayta ko'rib chiqishga tayyor bo'lishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyot:

1. Motkova Y.Y. Boshlang'ich mакtab o'quvchilarining ta'lif darajasini oshirish usullarining xususiyatlari // Boshlang'ich ta'lif. 2014. № 5
2. Dedova V.N. Boshlang'ich sinflarda o'qitishning faol usullaridan foydalanish. 2016.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI

*Azimova Gavhar Abdurahimovna
Namangan viloyati Namangan shahri
31-umumta’lim maktabi 1-toifali
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
+998934907630*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning didaktik imkoniyatlariga doir fikr-mulohazalar yoritilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun o‘qish darslarida sujetli matnlar, hikoyalar hamda ertaklar yozish haqida topshiriqlar berish sezilarli darajada natija beradi.

Kalit so‘zlari: boshlang‘ich ta’lim, o‘quvchi, didaktik layoqat, tanqidiy fikr, texnologiya, komponent, jarayon, foydalanish, o‘quv vazifalari.

Bugungi kunda har bir shaxs dunyoni anglashi, hayot va jamiyat qonuniyatlarini har tomonlama idrok etishi, yer yuzidagi turli xalqlar va millatlar dunyoqarashi, g‘oyasi, maslak-muddaolarini bilish uchun ham tanqidiy fikr yurita olishi davr talabi bo‘lmoqda. Nega deganda, bugungi zamonda har qanday raqib va muxolif bilan bahsga kirishishi uchun har bir inson tanqidiy fikrlay olishi zarur.

Tanqidiy fikrlash, deganda *tahliliy fikrlash, ya’ni mustaqil, variativ, puxta o‘ylangan fikr* tushuniladi. O‘quvchilarda bunday nuqtayi nazarning shakllanishi ta’lim sifati va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Chunki bu nuqtayi nazar ongli, refleksiv bo‘lib, o‘quvchi shaxsining muloqotga kirisha olish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Tanqidiy fikr – bu qo‘yilgan masala yoki muammo yuzasidan o‘z fikrini bayon qilish, o‘zgalarning fikrlarini tanqidiy qayta idrok etish, o‘z nuqtayi nazarini asoslab berish va saqlab qolish imkoniyatiga ega bo‘lishga asoslangan.

Ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchi shaxsini tanqidiy fikrlashga o‘rgatishning didaktik imkoniyatlari keng bo‘lib, o‘quvchilar qanday tanqidiy fikrlashlari haqida o‘qituvchi aniq tasavvurga ega bo‘lishi zarur. O‘qituvchining bu tasavvuri o‘quvchilarni tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlarning samarali tashkil etilishini ta’mirlaydi. Tanqidiy fikrlash uchun tanlab olingan obyektning to‘g‘ri belgilanishi ham muhim ahamiyatga ega. Bunda o‘qituvchilarning o‘quvchilar bilan tanqidiy fikrlash ustida ishlash rejalarini tuzilishi zarur. Mazkur rejalarini tuzish uchun o‘qituvchilar zarur axborotlar to‘plashlari hamda ushbu ma’lumotlar bilan yaxshi qurollangan bo‘lishlari talab etiladi.

O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda texnologik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladigan ta’lim texnologiyalarining o‘ziga xos jihatlari quyidagilardan iborat:

1. *O‘quv jarayoni ilmiy jihatdan asoslangan qonuniyatlarga tayangan holda tashkil etiladi.*
2. *O‘quvchi bilan taqdim etilgan axborotlar orasida aloqadorlik vujudga keladi.*
3. *Mazkur texnologiyaning yo‘nalishlari, qismlari o‘quvchini fikrlash va refleksiyaga undaydi.*
4. *Har bir o‘quv vaziyati, o‘quv daqiqasida o‘qituvchi muloqotga undovchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi.*
5. *O‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini aniqlash uchun, asosan, matn ustida ishlash tavsisi qilinadi.*
6. *O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun munozaralar va loyihalash mashg‘ulotlari muhim ahamiyatga ega.*
7. *O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yo‘naltirilgan texnologiyalar yalpi ta’lim jarayonini o‘zaro hamkorlik, birgalikda rejalshtirish, fikrlash asosida amalga oshirilishini ta’mirlaydi.*

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun o‘qish darslarida sujetli matnlar, hikoyalar hamda ertaklar yozish haqida topshiriqlar berish mumkin. Ayniqsa, sujetli matnlar yozdirish haqidagi topshiriqlar muhim ahamiyatga ega. Bunday topshiriqlar o‘quvchilar uchun qiziqarli bo‘lishi bilan bir qatorda, ularda tanqidiy fikrlashni shakllantirish nuqtayi nazaridan juda foydali hamdir. Shu bilan bir qatorda, bu tipdagи topshiriqlar aksariyat

o‘quvchilarda badiiy asarlarni o‘qish, ularni tahlil qilishga qiziqish uyg‘otadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun o‘zaro

aloqador bog‘lanishli mavzular tanlash ham muhim ahamiyatga ega. O‘quvchi “tanqidiy fikrlash” so‘zini eshitganda unda qanday taassurotlar hosil bo‘lishini o‘qituvchi savollar yordamida aniqlab olishi lozim. O‘quvchilarga o‘qituvchi shunday savollar bilan murojaat qilishi mumkin: “*Hech narsaga ishommaydigan odam qanday odam?*”, “*Muayyan axborotlar oqimida faqat kamchiliklarni ko‘ra oladigan odamlar qanday kishilar?*” va shu kabi. Vaziyatni yoki matnlarni tahlil qila oladigan o‘quvchi turli manbalarga murojaat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda matnni ohangga rioya qilgan holda o‘qish mashg‘ulotlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda o‘quvchilar matndagi ijobjiy hamda salbiy qahramonlarni ajratib, ularni tavsiflashga o‘rganadilar. Har bir qahramonga tavsif berilayotgan o‘rinnlarni alohida ohang bilan o‘qiydilar, ularning o‘qish ohangidan asar qahramonlariga nisbatan munosabatlari oydinlashsa, to‘xtamli o‘qishda matndagi har bir abzas o‘quvchilar tomonidan tahlil qilinadi. Xuddi shu vaziyatda o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash elementlari tarkib topa boshlaydi. O‘quvchilardagi tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari muayyan asar yoki matnda qanday darajadagi qahramonlar borligini anglab yetishga ko‘maklashadi. Bu esa, o‘quvchilarni turli vaziyatlar va qahramonlarga obyektiv baho berishga undaydi. O‘quvchilar tanqidiy fikrlash tufayli salbiy nuqtayi nazarlar ijobjiy holatlarni keltirib chiqarmasligini anglab yetadilar.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirish, axborotlarni tahlil qila olish hududiy, mahalliy va xalqaro darajada turli muammolarni yechish ko‘nikmalarini shakllantirish lozim.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yoshlarimiz – xalqimizning ishonchi va tayanchi. – T.: “Ma’naviyat”, 2006.

2. Бурханова Г. Умумтаълим мактаблари бошланғич синф ўқитувчилари ва амалиётчи психологлари учун психологик-педагогик ташхис дафтарини юритиш юзасидан тавсиялар. –T., 2005.

TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA TUSHUNCHASI VA UNING FANGA KIRIB KELISHI.

*Iroda Kabulova Gadayniyazovna
Samarqand viloyati Narpay tumani
27- mактабнинг nemis tili fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 99 1238417*

Annotatsiya. Maqolada pedagogik texnologiyalarni amalga oshirishda ta'lismazmuniga tayangan holda ma'lum interfaol metod va vositalarning paydo bo'lishi va ta'lismohasidagi o'rni haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar. Pedagogik texnologiya , Ta'lismtexnikasi, axborot sig'imi .

Ayni vaqtida Respublika ijtimoiy hayotiga shiddatli tezlikda axborotlar oqimi kirib kelmoqda va keng ko'lamni qamrab olmoqda.Axborotlarni tezkor sur'atda qabul qilib olish,ularni tahlil etish,qayta ishslash,nazariy jihatdan umumlashtirish,xulosalash hamda o'quvchiga yetkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lismizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lismtarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyani tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi. Ta'lismizimini texnologiyalashtirish g'oyasi o'tgan asrning boshlarida G'arbiy Yevropa hamda AQSHda ta'lismizimini isloq qilish,ta'lism samaradorligini oshirish,shaxsnинг ijtimoiylashuvini ta'minlash uchun muayyan shart-sharoqni yaratish borasidagi ijtimoiy harakat yuzasiga kelgan davrda ilk bora o'rtaga tashlandi.Mazkur g'oya 30-yillarda ta'lismjarayoniga "pedagogik texnika"("ta'lismtexnikasi")tushunchasining olib kirilishi bilan asoslandi.Ushbu davrlarda yaratigan maxsus adabiyotlarda "pedagogik (ta'lismtexnika(si))"tushunchasi "o'quv mashg'ulotlarini aniq va samarali tashkil etishga ko'maklashuvchi usul va vositalar yig'indisi"tarzida talqin etildi hamda o'quv jarayoniga o'quv va labarotoriya jihozlarining olib kirilishi,ulardan samarali,unumli foydalanish,material mazmunini ko'rsatmali qurollar yordamida tushuntirish kabi holatlar ta'lism samaradorligini oshirishga yordam beruvchi yetakchi omillardir,deya baholandi. XX asrning 50-yillarda ta'lismjarayonida texnik vositalarni qo'llash "ta'lismtexnologiyasi" yo'nalishini belgilab beruvchi omil deya e'tirof etildi,asosiy e'tibor o'quvchilar auditoriyasini kengaytirish texnik vositalardan foydalanish evaziga amalga oshirilishi, texnik vositalarning imkoniyatlarini yanada takomillashtirish,ularning axborot sig'imini kengaytirish,axborotlarni uzatish xizmatini sifatli tashkil etish,ta'lism olishni individuallashtirish kabi masalalarga qaratildi.Bu borada olib borilgan tadqiqotlarning obyekti,tayanch nuqtasi sifatida texnik vositalar imkoniyatlari,ularni takomillashtirish jarayoni qabul qilindi,shuningdek,o'quv jarayonini "texnologiyalashtirish"ning tashkiliy jihatlarini o'rganishga alohida urg'u berildi. 60-yillarning boshlarida ta'lismni dasturlash asosida ta'lismjarayonini tashkil etish "texnologiya" tushunchasining mohiyatini ochib beruvchi omil sifatida ko'rila boshlandi.Dasturiy ta'lism o'quvchilarga muayyan bilimlarning alohida qism holida emas,balki izchil,yaxlit tarzda berilishini nazarda tutadi.Ta'lismjarayonini yaxlit,maqbul dasturga muvofiq tashkil etish taklifi ilk bora AQSHda faoliyat yurita boshlagan "Dasturiy ta'lism va o'rgatuvchi mashinalar bo'yicha birlashgan Qo'mita" tomonidan ilgari surilgan.Dasturiy ta'lism o'zida ta'lism maqsadlari,ularni o'zgartirish va baholashning mos ravishdagi mezonlari hamda ta'lism muhitining aniq tavsifini qamrab oladi. Mustaqillik sharoitida O'zbekiston Respublikasi ta'lism muassasalarini faoliyati jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni olib kirishga qaratilgan harakat bir qator yetakchi tashkilotlar tomonidan olib borilmoqda.Xususan,AXELS,IREX,JICA hamda KOICA kabi tashkilotlar tomonidan olib borilgan faoliyat o'zining samaradorligi bilan alohida ahamiyat kasb etmoqda.So'nggi besh yillar davomida yuqorida nomlari keltirilgan tashkilotlarning ko'magi va rag'batli asosida Respublikaning bir qator yetakchi oily o'quv yurtlari qoshida innovatsion (pedagogik texnologiya) markazlar(i) tashkil etildi.Mazkur markazlar tomonidan tashkil etilgan ilmiy seminar,qisqa va uzoq muddatli kurslarda oily o'quv yurtlari,akademik litseylar,kasbhunar kollejlari hamda umumiyo'rta maktablarning pedagogik xodimlari ishtiroy etib,pedagogik

texnologiya va undan ta'lim jarayonida foydalanish borasidagi nazariy va amaliy bilimlarga ega bo'ldilar. O'qituvchini samarali faoliyat ko'rsatishga undovchi darsning metodik ishlanmasidan farqli o'laroq, ta'lim texnologiyasi o'quvchilar faoliyatiga nisbatan yo'naltirilgan bo'lib, u o'quvchilarning shaxsiy hamda o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda, o'quv materiallarini mustaqil o'zlashtirishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirolyubov A.A., Rahmonov M.V., Seltin V.S. "O'rta maktablarda chet til o'qitishning umumiyy metodikasi" Toshkent "O'qituvchi" 1974 y.
2. Zaripova R.A. "Chet tillar o'qitish metodikasidan qo'llanma", Toshkent "O'qituvchi" 1986 y.
3. Shatilov S.F. "Методика обучения немецкому языку в средней школе", Л. Просвещение 1977.

O'QISH DARSLARIDA IFODALI O'QITISHNING O'RNI VA AHAMIYATI

*Jo'rayeva Munojatxon, To'rayeva Barno,
Namangan viloyati, Namangan shahar
36-maktab boshlahg'ich sinf o'qituvchilari*

Annotatsiya: ushbu maqolada oqish darslarida ifodali o'qitishning muhim jihatlari ilmiy jihatdan tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: metod, o'qitish, ifodali o'qish, ta'lif, innovatsiya.

Bugungi kunda Respublikamizda uzlusiz ta'lif tizimining hayotimizda o'z o'rnnini va amaliy ahamiyatini topishda diqqatga sazovor ishlar amalga oshirilmoqda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning qabul qilinishi ta'limga, xususan uzliksiz ta'lif tizimining asosini tashkil etuvchi boshlang'ich ta'limga bo'lgan talablarning ijobjiy tomonga o'zgarishiga olib keladi. Boshlang'ich ta'lif asosan o'quvchining ongiga savodxonlik asoslari va hisoblash tafakkuri elementlarini singdirish davridan iboratdir. Demak, bu davrdagi savodxonlik uzliksiz ta'lif tizimining keyingi bo'g'inlarini intelektual saloxiyatlari bo'lishligiga mustaxkam zamin yaratadi.

Boshlang'ich ta'lifning asosiy maqsadlaridan biri ham umumiy o'rta ta'lif uchun zarur bolgan savodxonlik va xisoblash haqidagi bilim ko'nikma va malaka asoslarini shakllantirishga qaratilganidir. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni taylorlashda ham ana shu qidalarga amal qilish kerak.

Ma'lumki savod o'rgatish, o'qish darslarining asosiy vazifasi o'quvchilarga tovush va harfni tanishtirish, ularning to'g'ri talafuzini o'rgatish orqali bolalarda to'g'ri, ongli, ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirishdan ibort. Shuningdek o'quvchilar lug'ati boyitish, muhim ahamiyatga egadir. Tayorgarlik davrida o'qishga o'rgatish uchun zamin hozirlaydi. Bu davrda bolalarda o'zgalar nutqni eshitish diqqatini toplash, til birikmalarini farqlash ajratish kabi hususiyatlar shakllanadi. Bular o'quvchilarning o'qishni mofaqiyatlari egallashlariga yordam beradi. O'qishga o'rgatish uchun eng avvalo tovush va harf bilan tanishtirish lozim. Demak, ifodali o'qish o'qiganlari o'lashtirishga yo'naltirilgan bo'lish lozim. Shundagina matindagi asosiy fikr, ilgari surilayotgan g'oya o'quvchilar tomonidan o'zlashtiriladi. So'ng so'z va matnlar yod olingan taqdirda ham o'quvchiniki bo'lib qoladi. O'qishning ongligini va tasrchangligini taminlash uchun matn mazmunini o'quvchilarning tasurotlari bilan bog'lash lozim. Shunda o'quvchida ifodali o'qishga o'rganishga qiziqish ortadi. Ongli o'qishni, ifodali o'qishni amalga oshirishda lug'at ustida ishlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan: Uvol, rizq-ro'z so'zlar bor. Ularning ma'nosi ustida to'xtash mumkin.

Birinchidan fikrni oydinlashtirilsa ikkinchidan tarbiyalashga ham xizmat qiladi. She'r, tez aytish, topishmoq, qo'shiq, maqol, hikmat so'zlardan o'qitish, yod oldirish ham o'quvchilarning o'qishga qiziqishining oshiradi. Ifodali o'qish malakasini takomillashtiradi, hotirasini mustahkamlaydi. O'qish darslarda ko'proq ifodali o'qishga o'rgatish kerak. Umuman olganda, har bir o'qish darsda albatda bo'g'in tuzilishi murakkab so'zlarni o'qish mashqi o'tkazilishi lozim. Bu usul o'quvchilarda o'qish malakasini takomillashuviga yordam beradi. O'qishga o'rgatishga so'zlarni va gaplarni to'ldirib o'qish ko'nikmalarini hosil qilish o'quvchini gap tuzishiga, tez fikirlashga yo'naltiradi. O'qish darslarida tarbiya o'qilgan matnning ongli o'zlashtirishiga bog'liq. O'quvchi matnda fikr nima haqda boryotganini anglasagina o'zida shunday hislatlarni shakllantirishga harakat qiladi. Ikkinchidan esa yaxshi inson bo'lish uchun o'qishning zarurligini anglaydi. Shunig uchun ongli o'qishni ta'minlashda matn bilan unga ishlangan mazmunli rasmlar o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlashtirishga, matn yuzasidan savollar berishga diqqat qaratish lazim.

Masalan: Rasmni kuzating? Rasmda nima tasvirlangan? Yoki bolalar qayerga bordilar? Qizni ismi nima? Bolaning ismichi? Boshlang'ich ta'limga har bir sinfning o'ziga xos o'qish me'yori, ko'nikmalari bor. Birinchi sinfda bo'g'inlab o'qishdan so'zni butun o'qishga, ikkinchi sinfda o'qish tezligini oshirishga, uchinchi sihfda tezlikda qiroat bilan yetarli mantiqiy urg'uga e'tibor bergen xolda o'qishga, IV-sinfda esa abadiy til qoidalarga rioya qilgan holda o'qishga e'tibor qaratiladi.

III-IV-sinfda o'qish sifati ustida ishlanadi. II-IV-sinflarda o'qish darslarida ta'sirchan usullardan foydalanishga to'g'ri keladi. Boshlang'ich sinflarda o'qishga qiziqtirishning birinchi omili ifodali o'qishdir. O'quvchilarning ifodali o'qish kitobxon qalbini sehrlaydi. Ifodali o'qish

o‘quvchining ma’naviy va jo‘shqin hissiyotini rivojlantiradi. Ifodali o‘qish oxangida shodlik, quvnoqlik, xursanchilik,jilmayish, ularga qarama-qarshi badjaxillik, qaxrlilik darg‘azabllilik, xafalik, yovuzlik, musubatli xarakatlarining ifodlanishi qiroatlari o‘qishni yuzaga chiqaradi. To‘g‘ri tanlangan ohang muallifning aytmoqchi bo‘lgan g‘oyasini tushuntirishga yaqindan yordam beradi.

Ifodali o‘qish II-sinfning ikkinchi yarmida boshlanib III-IV- sinflarda takomillashadi. Ifodali o‘qish suxononlik san’atidir. Ikkinchi sinfning ikkinchi yarmida ifodali o‘qish mashqlari boshlanadi. Sinfni guruxlarga bo‘lib ifodalash o‘qish musobaqasi o‘tkaziladi. G‘oliblar o‘rni aniqlanadi.

Ifodali o‘qish bolallarning nutq faoliyatilarini oshirish, adabiyl estetik tafakkurini kamol toptirish, mustaqil fikirlashga o‘rgatishning muhim omildir. Ifodali o‘qish mashg‘ulotlarini o‘kazish jarayonida matn va kitob ustida ishlash o‘quvchilarning bog‘lanishi nutqini o‘zgartirish, nutqi madaniyatini rivojlantirishini nazarda tutadi.

Ma’lumki 1-sinfda o‘quvchilar matnni bo‘g‘inlab, so‘ng sidirg‘a o‘qishni o‘rganadilar 2-sinfda o‘quvchilarda so‘larni butunicha o‘qish malakasi shakillanadi. O‘qishning to‘g‘ri va ifodali o‘qishga erishiladi, o‘qish su’rati tezlashadi.

3- sinfda so‘larni butunicha sidirg‘a o‘qish ko‘nikmasi to‘la shakillanadi. Bu esa o‘quvchilarning ongli va ifodali o‘qishga qo‘yilgan talablarni o‘stirish imkonini beradi. Bunda albatta maqollardan, hikmatli so‘z va iboralardan foydalanishga, so‘larni to‘g‘ri tanlashga, gap qurilishidagi so‘zlardan to‘g‘ri foydalanishga e’tibor berilad. 4-sinfda o‘quvchilar so‘zlarni bo‘g‘inlamay sidirg‘a, o‘qishlari, matnni tez, to‘g‘ri ongli, ifodali o‘qishlari kerak. Ifodali o‘qish, to‘g‘ri o‘qish, ongli o‘qish orasida farqlar mavjud. O‘qishda juda ko‘p xato qiladigon va qiynalib o‘qiydigon bolalar o‘qiganlarini tushunmaydilar. 1-2- sinflarda ko‘pincha ana shunday holatni kuzatish mukin 3-4 sinflarda o‘quvchilarning o‘qiganlarini tushunishlari ancha oson bo‘ladi. Ifodali, ongli o‘qish uchun o‘quvchilar faqat ayrim so‘zlar manosigina emas, balki gaplarni ham tushunishlari kerak.

Hulosa qilib, ifodali va to‘g‘ri o‘qish uchun gapdagisi so‘zlearning tushunarli bo‘lishi muhim ahamiyatga ega. O‘quvchi ma’nosiga tushungan so‘zlarini to‘g‘ri o‘qidi. Tushunadigan so‘zi boshqa so‘z bilan bog‘lanib kelganida esa u so‘z birikmasini hato o‘qiydi. Bunday xato o‘qishga asosiy sabab so‘z birikmalarining manosi murakkabligidadur. Bundan tashqari, so‘zning uzunligi, so‘zning notanish bo‘lishi va gapda so‘zlarini bog‘lanishini eslay olmaslik ham xato o‘qishga sabab bo‘ladi. Shuning uchun o‘quvchilarni ifodali o‘qishga o‘rgatish ularning o‘qish sur’atini oshirish ongli o‘qish elementlarini shakllantirishga yordam beradi. O‘yin tarzda o‘tkaziladigan darslar ham lug‘at boyligini oshiradi. O‘qishga o‘rgatadi, sezgilikni uyg‘otadi.

PIRLS-XALQARO TADQIQOTLARIGA O'QUVCHILARNI QANDAY TAYYORLASH KERAK?

*Jumayeva Oydin Shahriyorovna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumanidagi
42-umumi o'rta ta'lif maktabi
boshlang'ich ta'lif o'qituvchisi
Samadova Zilola Halimovna
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman
42-umumi o'rta ta'lif maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: maqlada PIRLS – boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qib tushunish darajasini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturi va ushbu PIRLS tadqiqotlariga o'quvchilarni tayyorlash haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: PIRLS, xalqaro tajribalar, ta'lif sifatini baholash, o'qish savodxonligi, konstruktiv, interaktiv, nutq madaniyati

Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo'lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo'lgan yoshlarning ijodiy g'oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda ilg'or xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, shu yo'lida xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo'nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, ilmiy tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir. Bu borada O'zbekiston Respublikasida qo'yilayotgan amaliy qadamlarga xalq ta'limi tizimida ta'lif sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to'g'risida hukumat qarorining qabul qilinishi Ta'lif sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo'lga qo'yilishini misol sifatida keltirish mumkin.

PIRLS – boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qib tushunish darajasini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturidir. Boshqacha qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilash uchun ta'lif sohasidagi davlat siyosatiga oid ma'lumotlarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturidir.

Shuningdek, PIRLS, yosh o'quvchilar tomonidan maktabda va maktabdan tashqarida ta'lif olishning katta qismini tashkil etuvchi, ya'ni badiiy tajriba orttirish, ma'lumot olish va undan foydalanish ko'nikmalarini baholash kabi ikkita keng qamrovli maqsadlarni ifodalaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 5712-son Farmonida 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta'limi tizimida ta'lif sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo'naltirilgan ta'lif sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan. Ushbu vazifalarni amalga oshirish yo'lida PIRLS tadqiqotida muvaffaqiyatli ishtirok etish o'ziga xos o'rinn tutadi.

Ammo hozirgi vaqtida PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir.

O'qish savodxonligining bu ko'rinishi konstruktiv va interaktiv jarayon sifatida ko'plab o'qish nazariyalarini aks ettiradi. O'quvchining matn bilan ishlashi jarayonida o'quvchi va matn orasidagi muloqot orqali (shuning uchun ham bu jarayon interaktiv deyiladi) o'quvchi ma'noni yaratadi (shuning uchun ham bu jarayon konstruktiv inglizcha «construct» – yaratmoq deyiladi). O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo'lishi mumkin. Bular an'anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va

gazetalar, shuningdek, raqamlı ko‘rinishdagi yozma shakllarni ham o‘z ichiga oladi.

PIRLS yosh o‘quvchilarning sinfda va sinfdan tashqari o‘qishining ikkita keng qamrovli maqsadiga qaratilgan. Bular badiiy tajriba orttirish hamda ma’lumot olish va ulardan foydalanish uchun o‘qishdir.

Bundan tashqari, PIRLS o‘qish maqsadlarining har birida to‘rtta keng tushunish jarayonini birlashtiradi. Bular: diqqatni jamlash va aniq ko‘rsatilgan ma’lumotlarni topish, to‘g‘ridan to‘g‘ri xulosalar chiqarish, g‘oyalar va axborotni talqin qilish va uyg‘unlashtirish, kontent va matn elementlarini baholash va tanqid qilish.

Xo‘s, bu tadqiqotlarga o‘quvchilarimiz qay darajada tayyor? Tadqiqotlarga tayyorgarlik ko‘rish qay yo‘sinda olib borilmoqda?

Avvalo o‘quvchida matnni o‘qish va tushunish malakalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Buni o‘qituvchilarimiz darslar davomida bosqichma-bosqich shakllantirib borishlari kerak.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida uchraydigan kamchiliklardan biri matnni so‘zma-so‘z bayon etish. Muallifning so‘zi bilan ifoda etilgan jumladan bolaning mavzuni ilg‘ab olgan olmaganini bilish murakkab. Chunki bu yoshda bolalar tushunmasdan yod olish xususiyatiga ega. Mohir pedagog o‘rganilishi qiyin bo‘lgan mavzularni qismlarga bo‘lib, ixchamgina so‘zlab bermog‘i, lug‘at ustiga ishlamog‘i, sinf bilan birgalikda qismlarga mos sarlavha topib reja asosida qayta so‘zlab berilmog‘i, asar qahramonlarining xarakterini savol-topshiriqlar orqali bolalarning o‘zidan bilib olishi o‘quvchi shaxsida nutq madaniyatining o‘sib borishi, xotiraning mustahkamlanishi, tafakkur olamining kengayishi va so‘z boyligining ortishiga zamin yaratadi. 3-4-sinfda o‘qish darslarida matn ustida ishlash mustaqil fikrlashning ijobiy usullaridan biridir. “Bumerang”, “FSMU”, “Blist”, “Baliq skeleti”, “Yelpig‘ch” texnologiyalari o‘quvchilarda notiqlik mahorati bilan birgalikda mustaqil fikrlaydagan shaxslarni tarbiyalaydi.

Shu o‘rinda aytib o‘tish joizki, darsliklardagi ba’zi mavzulardagi topshiriqlar juda sodda berilgan bo‘lib, bolani bosh qotirishga undamaydi. Izlanuvchan o‘qituvchi ularni chetlab o‘tib, hayotiy misollarni qamrab olgan savollarni o‘rtaga tashlab, muhokamali mashg‘ulot asosida olib borsa, ko‘zlangan maqsadga erishish oson bo‘ladi. “Bosh qahramonning o‘rnida bo‘lganiningizda nima qilgan bo‘lardingiz?”, “Unga qanday maslahat berasiz?”, “Qahramon bilan do‘stlashishni orzu qilasizmi?”, “Qanday sifatlarini o‘zingizda bo‘lishini xohlaysiz?”, “Yozuvchi asarga yana qanday voqeа-hodisalarini kiritishini ma’qul ko‘rasiz?” kabi savollar o‘quvchini chuqurroq izlanishga, o‘ylashga jalb etadi. Demak o‘qituvchi o‘quvchini ta’lim jarayonining obyektiga emas, balki o‘zining yaqin hamkoriga aylantirmog‘i darkor.

Umuman olganda, boshlang‘ich sinfda barcha fanlarni «Dars muqaddas» tavsiyalariga taya-nib, ilg‘or tajribalar asosida olib borish, o‘quvchida zarur bo‘ladigan kompetensiyalarni o‘stirib borish, jahon miqyosidagi tengdoshlariga raqobatdosh qilib tarbiyalash har bir boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining burchi va mas’uliyatidir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. A.Ismailov,D.Norboyeva. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash.-T.“Sharq”nashriyoti , 2019.-5-6 b

MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARINI MAKTABGA TAYYORLASHDA OTA- ONALARNING O'RNI

*Kirgizbayeva Tursunay Maxamatkulovna
Toshkent viloyati O'rtachirchiq tumani
65-umumi o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarini maktabga tayyorlashda ota-onalarning o'rni haqida yozilgan. Ularga farzandlarini maktabga tayyorlashda yordam beradigan tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Metodika, kichik maktab yoshi, ko'nikma, tavsiya

Kichkina farzandingizning maktab haqida o'yashi va uni tayyorgarligida katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Maktab haqida, hatto umuman umumiy tarzda gapirish yoki bolangizga ijobjiy o'qish odatlarni shakkantirishga yordam berish uchun hech qachon erta emas. O'qish metodikalari o'zlariga qanchalik mos kelishimi ular qanchalik erta bilib olishsa, kichik va o'rta maktabda shunchalik oson bo'ladi. Farzandingiz maktabga kirishidan oldin o'qish imkoniyatini oshirish uchun ba'zi bir asosiy, ammo muhim qadamlarni bajarishingiz mumkin. Farzandingizni qiyinchiliklarni yengishga undash. Har bir o'quv yili boshida bolangizga maqsadlar qo'yishda yordam bering. Maktabni suhbat mavzusiga aylantiring. Farzandingizni maktabga olib borishda birinchi qadamlardan biri bu ularning bilim olishga bo'lgan muhabbatini rivojlantirishga yordam berishdir. Ularga yoshligida o'qish bu eng yaxshi usullardan birdir. O'qigan narsangiz unchalik muhim emas - barchasi ularni o'qishni odat qilish va undan zavq olish bilan bog'liq. Juda yoshligida muttasil o'qiladigan bolalar tinglash qobiliyatlarini rivojlantiradilar va o'qishni tushunadilar va so'z boyligini ko'paytiradilar. Ushbu ko'nikmalar bolangizga maktabdan oldin, o'qish paytida va undan keyin yaxshi xizmat qiladi. Agar sizning farzandingiz o'qishni bilsada, lekin u bilan unchalik shug'ullanmasa, unda ular uchun uni yanada qiziqarli qilishiga amin bo'ling. Kutubxonaga boring va ularga sevimli hayvonlari haqida uchta kitobni topishga chaqiring yoki o'zlarining sevimli mavzulariga oid jurnal maqolalarini toping va o'qigan narsalariningizdan hayratlanasizmi, deb so'rang. ularning bilim olishga bo'lgan muhabbatini rag'batlantirishning yana bir usuli bolangiz bilan yangi mashg'ulotlarni sinash. Farzandingizga o'rganish qiziqarli bo'lishi mumkinligini ko'rsatishdan tashqari, birgalikda yangi narsalarni sinab ko'ring. Qo'llab-quvvatlang va rag'batlantiring. Siz o'zingizning ishingiz, uy vazifalarining, kundalik ishlaringiz va hokazolardan tashqari bolangizga qo'shilish uchun ko'p vaqtningiz bo'lmasi mumkin. Ba'zan, bolangiz bilan yangi narsalarni sinashdan zavq olishga yordam berish uchun suhbatlashishingiz kifoya. Agar siz mакtab yaqinida yashasangiz, farzandingizni maktabga sayohatga olib boring. Agar sizning bolangizda kuchli qiziqishlar bo'lsa, ular haqida maktabda qanday qilib ko'proq ma'lumot olishlari haqida gaplasting. "Siz maktabga borganingizda, dasturlarni yaratish bo'yicha butun darsni o'tkazishingiz mumkin." Farzandingiz har safar "siz maktabga borganingizda" so'zlarini eshitganda, bu maktab ularning kelajagida degan g'oyani kuchaytiradi va ularga intilish maqsadini beradi. Uyda maktabni suhbatning bir qismiga aylantiring. Agar sizning maktabda do'stlaringiz yoki oila a'zolaringiz bo'lsa, bolangiz bilan oddiy suhbatlashishga harakat qiling.

- Farzandingizga yangi qiziqishlarni kashf etishga yordam bering
- Hech qachon yangi narsalarni o'rganish uchun juda yoshi deb hisoblamang.

Farzandingiz yangi narsalarni mustaqil ravishda sinab ko'rishi va kichik maktabda sinfdan tashqari ishlarda yetakchiga aylanishiga zamin yaratadi bu maktabni yaxshi ko'rishga yordam beradi. Yaqin vaqtgacha maktabga tayyorgarlik ko'nikmalari hech kimning kun tartibida emas edi, shuningdek, eng yosh o'quvchilar keyingi bosqichga o'tish huquqididan mahrum qilinishi mumkin edi. Ammo endi bolalar bog'chasi boshlang'ich sinfga xush kelibsiz emas, balki darvozabon bo'lib xizmat qiladi. Bolalar bog'chasi tugaguniga qadar o'qishi kerak bo'lgan bola maktabgacha yoshga tayyorgarligi yaxshiroq edi. Natijada, 5 va 6 yoshli bolalar uchun, masalan, stolda o'tirib, qalam va qog'oz yordamida topshiriqni bajarishi mumkinligi kabi taxminlar oqilonla bo'lishi mumkin edi, endi hatto yosh bolalarga ham qaratilgan, muvaffaqiyatli bo'lish uchun vosita qibiliyatlarini va e'tibor. Maktabgacha tarbiya xonalari tobora to'lib-tosghan joylarga aylanib bormoqda, o'qituvchilar o'ynashga ulgurmasdan o'zlarining "ishlarini" tugatish uchun ayblovlarni bekor

qilmoqdalar. Va shunga qaramay, maktabgacha yoshdagi bolalar akademik yoshgacha bo‘lgan davrda ko‘proq ko‘nikmalarni o‘rganayotgan paytlarida ham, ko‘p o‘qituvchilarning aytishicha, ular qandaydir ko‘rinishga ega iloji yo‘qmi? Bugungi kunda ko‘proq bolalar oddiy hikoyani aytib berish yoki asosiy bog‘laydigan so‘zlar va predloglardan foydalanish uchun bo‘lgan til qobiliyatlariga ega emaslar. Ular, masalan, bargdagi tomirlar va o‘z qo‘llaridagi tomirlar o‘rtasida kontseptual o‘xshashlik qila olmaydilar. Maktabgacha yoshdagi haqiqiy e’tibor nafaqat so‘z boyligi va o‘qish, balki gapirish va tinglashga qaratilishi kerak. Biz o‘zboshimchalik bilan tuzilgan suhbat yosh bolalarning tushunchasi uchun qanchalik muhimligini unutamiz. Kattalar bilan va bir-birlari bilan suhbatlashish orqali ular ma’lumot olishadi. Ular narsalar qanday ishlashini bilib olishadi. Ular o‘zlarini qiynaydigan jumboqlarni yechishadi. Ba’zan, adolatli bo‘lish uchun, bolalar suhbatdan olib qo‘yadigan narsalar noto‘g‘ri. Ular, xuddi mening yosh o‘g‘lim kabi, tovuqlar tuxum va sigirlar sut ishlab chiqaradigan singari, u holda bola mushuk ham nimadir ishlab chiqarishi keakligi haqida o‘ylashadi va savollariga javob topishga harakat qilishadi. Ammo bu tushunchalar qayta ishlanadi, takomillashtiriladi va moslashtiriladi. Shu sababli biz ota-onalar farzandlarimizga erta mакtab yoshida yordam berishimiz juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hasanboeva O., Hasanboev J. va boshqalar. Pedagogika –T.: Fan, 2006.- 282.
2. Adizov B.R. Boshlang‘ich ta’limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped.fan.dok. diss. T., 2003.

BOSHLANG'ICH SINFLARGA INSHO YOZISH VA GRAMMATIKANI O'RGATISH USULLARI.

*Mamarajapova Maxbuba Xurramovna
Surxondaryo viloyati. Qumqo'rg'on tumani
2- Umumi o'rta ta'lif makkabning
1- toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

*Atamuratova Xolsoat Davlatovna
Surxondaryo viloyati. Qumqo'rg'on tumani
2- Umumi o'rta ta'lif makkabning
1- toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf o'quvchilarga standart inshoni qanday samarali yozishni o'rgatish uchun foydali bo'lgan ko'plab maslahatlar keltirilgan. O'qituvchilar grammatikani o'qitishni yanada qiziqarli qilishlari uchun usullar haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: insho, grammatika, krassvord, qiyosiy, izohli, g'oya, tinish belgilari

Boshlang'ich sinf o'quvchilalar uchun insho yozish ta'lif muvaffaqiyatida juda muhimdir va bolalar o'z mahoratlarini turli yo'llar bilan mashq qilib, o'zlarining mahoratiga rivojlantiradi. Oddiy amaliy mashg'ulotlar orqali asoslarni o'rganish bolalarning inshoning samarali va muvaffaqiyatli bo'lishini tushunishlarini ta'minlaydi va ularni o'rta maktab, kollej va undan keyingi yillarda rivojlantirishga tayyorlaydi. Quyida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun insho yozishda o'sishni va qobiliyatni rivojlantirishga yordam beradigan bir nechta usul mavjud.

Insho yozishni rag'batlantirishning ajoyib usuli bu bolalarga adabiy uslubdag'i asar uchun shaxsiy tanlovni berish yoki ularga ilhomlantiruvchi g'oyani taklif qilish, xoh xayolidan, ham rivoyat qilish uchun tanlash imkonini berishdir. Chiroyli yozishga va tuzilishga rioya qilish hali ham muhim, ammo o'quvchilar o'zlarini xohlagan mavzuni yoritishda erkinliklari yaxshi natijalarga olib kelishi mumkin. Tanqidiy fikrlash har qanday sohada, ayniqsa yozishda uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishish uchun zarurdir. O'qituvchilar o'quvchilarga kitob o'qigan yoki insho yozib, uni ovoz chiqarib o'qiganlaridan so'ng, savol-javob davri o'tkazish orqali ushbu mahoratni rivojlantirishga yordam berishlari mumkin. Yozuvchiga ishonchni targ'ib qilish ham juda muhimdir. O'quvchilar savollar, tushuntirish va tahlil qilish bo'yicha tanqidiy fikrlashni ilgari suradilar, bu har bir insho turi, shu jumladan izohli, qissa va qiyosiy muallifning mualliflik qobiliyatini kuchaytiradi.

Qanday qilib ishlarni qayta ko'rib chiqishni o'rganish ko'p yillar o'zlashtiradigan jarayon. O'qish va qayta ishlash buyrug'ini o'qitishning eng yaxshi usullaridan biri bu bir necha kundan keyin insholarni qaytarishdir, shuning uchun o'quvchilar ularni ikkinchi sinf uchun qayta ishslashlari mumkin. Qoidalarni va me'yorlarni bajarish, ochiq topshiriqlarni bajarishda qiynalayotgan yozuvchilar uchun juda foydali. Misollar berish va har bir yozilgan loyiha uchun rejalarini talab qilish sa'y-harakatlarni yo'naltiradi va taxminlarni aniqlaydi. Shuningdek, u yozish jarayonini soddalashtiradi va boshqariladigan qismlarga ajratadi. Bolalar yozish, ilhom kabi yozishni tashkil etish bilan bog'liqligini anglab yetgach, ular darhol o'z texnikalarini qadrlashni boshlaydilar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarga standart inshoni qanday samarali yozishni o'rgatish uchun foydali bo'lgan ko'plab maslahatlar mavjud. Ushbu takliflar juda yaxshi boshlanish bo'lib, uslub, tuzilish, ilhom va ohangni o'rganishda juda samaralidir.

Grammatikani o'qitish ta'larning ajralmas qismidir. To'g'ri grammatikasiz, yozish, o'qish va gapirishning ma'nosi va ahamiyatini yo'qotadi. Grammatika o'qituvchilarga o'z o'quvchilariga yetkazishda muhim ahamiyatga ega. Afsuski, bu ko'plab o'quvchilar uchun eng zerikarli mavzulardan biridir va odatda o'qituvchilar ham cheksiz grammatik mashg'ulotlardan zavqlanmaydilar.

Shu sababli o'qituvchilar grammatikani o'qitishni yanada qiziqarli qilish uchun usullarni izlaydilar.

O‘quvchilar darslardan zavq olishlari mumkin bo‘lsa, ular ko‘proq e’tibor berishadi. Ularni boshlash uchun yordam beradigan dars g‘oyalarini keltirib o‘taman. Tinish belgilari: Ushbu qiziqarli o‘yin har qanday yoshdagi o‘quvchilarga moslashtirilishi mumkin. O‘qituvchilar “faol ovoz bilan yozilgan jumlalarni topish” kabi turli xil ko‘rsatmalarini o‘z ichiga olgan bingo kartalarini ishlab chiqishdan boshlaydilar.

O‘qituvchilar o‘quvchilarni jumlalarning turli qismlarini, fe’l va sinonim va antonim kabi tushunchalarni tushunish va amaliyotga jalb qilish uchun o‘qituvchilar foydalanishlari mumkin bo‘lgan turli xil so‘z jumboqlari mavjud. Ko‘pchilik krossvordlar bo‘lib, ularda “yaxshi so‘zining antonim” yoki “yugurishning o‘tmishdagi zamoni” kabi g‘oyalar paydo bo‘lishi mumkin. Bu o‘yin o‘quvchilar o‘rtasidagi quvnoq musobaqalarda yoki uy vazifalarini bajarish uchun ishlatilishi mumkin. Ushbu faoliyat kichik yoshdagi bolalarga qaratilgan. O‘qituvchi bolalar doimiy ravishda o‘zaro ta’sir qiladigan rasmlarni yoki umumiy otlarning so‘zlarini kesib tashlashi kerak. Barcha varaqlarni yuqoriga aralashtiring, o‘quvchilarni guruhlarga bo‘linib, barchalariga bir varaqdan bering. Ularning varaqlarini guruhgaa ajratib qo‘ying, bittasi “a” harfi bilan, boshqasi “b” bilan ketadigan so‘zlar uchun. Talabalar mashg‘ulotni tugatgandan so‘ng, ularni muhokama qilib, qoidalarni o‘zlarini aniqlay olishlarini tekshiring. Yaxshi grammatikadan foydalanish sifatli ma’lumot olish uchun zarurdir.

Agar o‘quvchilar grammatikani tushunmasa, o‘qish, yozish va gapirish bilan kurashadi. Yaxshiyamki, bu o‘quvchilar soatlab jumlalarni diagramma qilish uchun o‘z stolida o‘tirishlari kerak degani emas. O‘qituvchilar grammatikani o‘qitishni o‘quvchilar uchun qiziqarli va esda solarli qilishlari uchun yuqorida sanab o‘tilgan fikrlarni birlashtirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Azizzoxjayeva N.N. “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat” Toshkent, 2006.
2. A.A.Ismoilov. N.A.Karimov. Xalqaro tadqiqotlarda o‘quvchilarning matematik savodxonligini baholash. –Toshkent, 2019. –112 bet.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY ASAR MATNINI TAHLIL QILISH USULLARI

*Masharipova Maqsuda Erkinovna
Xorazm viloyati Bog'ot tumani 8-maktab
Boshlangich sinf o'qituvchisi.
Tel: +998999614870*

Annotasiya: maqlolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida badiiy asar matnini tahlil qilish usullari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: kirish, metodik qoidalar, adabiy qahramonga munosabat, tayyorgarlik ishlari, ekskursiya, film namoyish qilish.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng boshlang'ich sinflar uchun yangi dastur va darsliklar yaratildi. O'qish dasturlarida badiiy asarni tahlil qilishga ko'proq ahamiyat berilib, matn ustida ishlash yuzasidan xilma-xil topshiriq turlaridan, texnika vositalaridan foydalanishga ko'proq e'tibor berildi.

Badiiy asar quyidagi muhim metodik qoidalar asosida tahlil qilinadi:

1. Asar mazmunini tahlil qilish va to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakasini shakllantirish bir jarayonda boradi.

2. Asarning g'oyaviy-tematik asoslarini uning obrazlari, syujet chizig'i, qurilish va tasviriy vositalarini tushuntirish o'quvchilarining shaxs sifatida umumiy kamol topishiga, bog'lanishli nutqning o'sishini ta'minlaydi.

3. O'quvchilarining hayotiy tajribasiga tayanish asar mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi.

4. Sinfda o'qish o'quvchilarining bilish faoliyatini aktivlashtirish va atrof muhit haqidagi bilimlarni kengaytirish vositasi hisoblanadi.

Asarni tahlil qilishda uning hissiy ta'sirini ham hisobga olish zarur. Birinchidan, asar ustida ishlashni muallifning asarida tasvirlangan voqealarga munosabati o'qituvchining diqqat markazida turadi. O'quvchilar voqelikni obrazlar orqali tasvirlashning o'ziga xos xususiyatlarini asta tushuna boshlaydilar. Ikkinchidan, har qanday badiiy asarda aniq tarixiy voqelar tasvirlanadi. Asardagi voqealarga tarixiy yondoshilgandagina asarga haqqoniy baho berish mumkin. Uchinchidan, yozuvchining hayoti va qarashlari bilan o'quvchilarining yoshlariga mos ravishda tanishtirish maqsadga muvofiq. To'rtinchidan, badiiy asarni tahlil qilishda o'quvchilarini asarning g'oyaviy yo'nalishini tushunishga o'rgatish muhimdir.

Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o'quvchilar o'z shaxsiy tushunchalaridan foydalanadilar. Qaxramonning boshqa fazilatlarini baholash uchun ularda so'z boyligi, tajriba etishmaydi. O'qituvchining vazifasi o'quvchilar payqay olmagan sifatlarni ko'rsatish va o'quvchilar nutqiga kiritishdir.

Demak, tayyorgarlik davri – sintez-analiz-sintez jarayonini beradi. O'quvchilar asar mazmunini to'g'ri idrok etishlari uchun hayot haqida ma'lum tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Buning uchun tayyorgarlik ishlari o'tkaziladi.

Tayyorgarlik ishlarining vazifalari

1. O'quvchilarining asarda aks ettirilgan voqealarni boyitish, matnni ongli idrok qilishga ta'sir etadigan yangi ma'lumotlar berish, badiiy asarda tasvirlangan faktlarni o'quvchilar o'z hayotida kuzatishlari bilan bog'lay olishlariga sharoit yaratish.

2. Yozuvchining hayoti bilan tanishtirish, yozuvchiga, uning hayotiga ijodiga qiziqish uyg'otish.

3. O'quvchilarini asarni emosional idrok etishga tayyorlash.

4. Asar mazmunini tushunishga xalal beridigan so'zlarning lug'aviy ma'nolarini tushuntirishdan iborat.

Tayyorgarlik ishlarining shakllari xilma-xil bo'lib, o'qituvchi asar mazmunini va sharoitga qarab ish turini tanlaydi. Tayyorgarlik davri uchun 2-5 daqiqa ajratiladi.

Ekskursiya. Bu ish turidan tabiat tasviriga bag'ishlangan yoki ishlab chiqarish, qurilish, shahar, qishoq hayotiga doir mavzular o'rganilganda foydalanish mumkin.

Ekskursiya uchun reja beriladi va matn o'rganilishidan kamida bir hafta oldin o'quvchilarga

e'lon qilinadi.

Film namoyish qilish. Inqilobdan oldingi hayot voqealari tasvirlangan matnlardan oldin film namoyish qilinsa, o'quvchilarning asarni idrok qilishlari faollashadi. Albatta, hozir o'quv filmlari etarli emas. Ammo videofilmlardan foydalanish mumkin.

O'qituvchi hikoyasi. Asar muallifi haqida ma'lumot berishda eng samarali metod hisoblanadi.

Tayyorgarlik davridan so'ng 1-bosqich amalga oshiriladi. Bu bosqichning asosiy matnni yaxlit idrok etish jarayonida asarning aniq mazmuni bilan, uning syujet chizig'i bilan tanishtirish, asarning emosional ta'sirini aniqlashdir.

Matn ifodali o'qib beriladi .O'qituvchi o'quvchilarga umumiy taassurotlarini aytishni talab qiladigan savollar beradi.

1. Hikoyani qaysi o'rni sizga yoqdi?
2. Qahramonlardan qaysi biri sizga ayniqsa yoqdi?
3. Hikoya o'qilganda siz qaysi o'rinda juda xursand bo'ldingiz? kabi savollar beriladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ma'qulova B. va boshqalar. Boshlang'ich sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari. T., «O'qituvchi», 1996- yil.
- 2 .Oripov K., Obidova M. Ifodali o'qish. T., «O'qituvchi», 1982- yil.
- 3 .To'rt yillik boshlang'ich sinflar dasturi. T., «O'qituvchi», 1999- yil.

CHET TILLARINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

*Nosirova Dildora Shavkatovna
Toshkent shahar Olmazor tumanidagi 24-maktabning
O'quv tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinnbosari
Telefon: +99894-601-29-89*

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida chet tillarini o'qitishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni dars jarayonida qo'llash haqida fikr yuritilgan.

Bugungi tezkor rivojlanayotgan zamonda ilm-fan, texnika ham shiddat bilan o'sib bormoqda. Har bir sohada taraqqiyot ilgari qadam tashlamoqda. Xususan, ilm-fanda ham katta o'zgarishlar, sezilarli yutuqlarga erishilmoqda. Har bir fanni yangi innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda o'quvchi yoshlarga yetkazib berish bugungi kundagi ta'limning asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimovning 2012-yil 13-dekabrdagi PQ 1875-sonli qarori qabul qilingandan so'ng mamlakatimizda chet tillarini o'qitishga, o'rganishga bo'lgan e'tibor yanada kuchaydi. Yurtimizda chet tillarini o'qitilishiда yangicha davr boshlandi. Chet tili darslarining o'qitilishi jarayonida yangicha bosqich, yangicha davr boshlandi. Chet tili darslarining o'tilishi jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni, interfaol innovatsion usullardan, kommunikativ-axborot vositalaridan foydalananish talab qilinmoqda. Respublikamizda chet tili o'qitilishi, chet tili o'qituvchilarining bilim va ko'nikmalarini baholashning umumyevropa ramkalari tavsiyanomalari (CEFR)ga mos ravishda yangi usul va talablari ishlab chiqildi. Unga ko'ra umumta'lim maktablari va o'rtta maxsus kasb – hunar muassasalari o'quvchilari uchun darsliklar yaratildi. Ushbu talablarga mos ravishda o'quv xonalari stendlar va yangi axborot-kommunikativ texnikalari bilan jihozlandi. Chet tilini o'rganishga bo'lgan talab kundan kunga oshib bormoqda. Chet tili fani to'rt aspektga (o'qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish) bo'linib, ularning har biri bo'yicha tushuncha va ko'nikmalar berilmoqda.

Ta'lim texnologiyalari, bu ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalinishda o'quvchilarning ham axborot-kommunikatsion texnologiyalarni yaxshi bilishi muhim omil hisoblanadi. Chet tilini zamonaviy texnologiyalardan foydalanib o'qitish va o'rganish eng samarador usullardan biridir. Bu jarayonda, jumladan;

-kompyuterdan foydalanganda o'quvchi chet tilidagi video roliklarni, namoyishlarni, dialoglarni, kin ova multfilmlarni ham ko'rishi va eshitishi mumkin;

- chet tilidagi radio eshittirishlar va televideniyadagi dasturlarni eshitish va tomosha qilish mumkin;

- ancha an'anaviy usul bo'lgan magnitofon va kassetalardan foydalinish;

- CD playerlardan foydalinish mumkin. Bu texnik vositalardan foydalinish o'quvchilarning chet tilini o'rganishlari jarayonini qiziqarliroq va samaraliroq bo'lishini ta'minlaydi.

Bugungi globallashuv jarayonida hayotimizni internetsiz tasavvur qilish qiyin. Chet tilini o'rganish va o'qitish jarayonida undan unumli foydalishning eng samarali usullaridan hisoblanadi. Internet orqali chet tilida so'zlashuvchilar bilan muloqot qilish imkoniyati paydo bo'ladi. E-mail orqali xat yozishish bilan yozish mashqini takomillashtirish mumkin. Ta'lim jarayoniga zamonaviy – kommunikatsion texnologiyalarni olib kirish ulardan maqsadli va to'g'ri, unumli foydalinish, ular orqali o'quvchida chet tiliga bo'lgan qiziqishni orttirish, o'qitish samaradorligini oshirish eng muhim masala hisoblanadi. Bu orqali ta'limning innovatsion texnologiyalaridan foydalishiga imkoniyat tug'iladi va talab ortadi.

Bugungi kunda innovatsion ta'lim texnologiyalarining bir necha usullari mavjud. Ulardan darslarda mavzuni yoritishda foydalansila, darslarning samaradorligi yuqori bo'ladi va o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishlarining ortishi ham ta'minlanadi. Ta'lim jarayoniga yangiliklarni olib kirish va ularni tadbiq etish orqali ta'lim samaradorligini oshirish nazarda tutiladi.

Chet tili darslarining o'qitilishiда turli rolli, harakatli o'yinlardan foydalinish ham darsga ham til o'rganishga bo'lgan qiziqishni ortishiga sabab bo'ladi. O'quvchilarning juft yoki kichik

guruhlarda ishlashlari orqali esa o‘quvchilarning boshqalar bilan kommunikativ aloqa qilishlari uchun yordam beradi.

Ta’lim jarayonida grafik organayzerlardan foydalanish dars mavzusini yoritishda, uni o‘quvchilarga yetkazib berishda eng muhim vositalardan hisoblanadi. Bir mavzuni yoritishda bir necha xil grefik organayzerlardan foydalanish ham mumkin. Chet tilini o‘qitishda grafik organayzerlardan foydalanib, mavzuga oid yangi so‘zlarni, Grammatik qoidalarni tushuntirish maqsadga muvofiqdir. Grafik organayzerlar orqali mavzu tushuntirilsa, yodda saqlab qolishlari ham oson bo‘ladi.

Bundan tashqari o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish maqsadida chet tilini o‘qitish jarayonida quyidagi interfaol metodlardan foydalanilmoqda:

1) Muammoli vaziyat yechimi – bu usulni qo‘llash uchun hikoyaning boshlanishi o‘qib beriladi. Qanday yakun topishi o‘quvchilar hukmiga havola qilinadi;

2) Quvnoq topishmoqlar – o‘quvchilarga topishmoqlar o‘rgatish chet tillarini o‘rgatishda muhim ahamiyatga ega, ular o‘zlariga notanish bo‘lgan so‘zlarni o‘rganadilar va o‘ylab topishmoq javobini topadilar;

3) Tezkor javob – o‘tilgan dars samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega;

4) Pantomima – bu usul juda qiyin mavzular tushuntirilishi kerak bo‘lgan darsda yoki yozma mashqlar bajarilib, o‘quvchilar charchagan paytda foydalansa bo‘ladi;

5) Hikoya zanjiri – usuli o‘quvchilarning o‘quvchilarning og‘zaki nutqini o‘stirishga yordam beradi. Mazkur usulda o‘quvchilar hikoyalarni galma-galdan aytib hikoyani davom ettiradilar;

6) Allomalar yig‘ini – mazkur metoddan allomalar aytib ketgan hikmatli so‘zlardan foydalanilgan holda dars o‘tiladi;

7) Rasmlar so‘zlaganda – usuli ancha qulay bo‘lib, chet tillarini o‘rgatishda, o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirishda yordam beradi, buning uchun mavzuga oid rasmlardan foydalanish lozim;

Ko‘rib chiqganimizdek, har bir innovatsion texnologiya o‘ziga xos afzallik jihatlariga ega. Bu usullarning barchasida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlik, o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faol harakati ko‘zda tutiladi.

Xulosa qilib aytganda, chet tili darslarida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatları rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to‘g‘ri javob berish malakasi shakllanadi. Bunday usullar o‘quvchida bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqni uyg‘otadi va rivojlantiradi. O‘quvchi darslarga puxta hozirlilik ko‘rishga intiladi. Bu esa o‘quvchilarni ta’lim jarayonining faol sub’ektiga aylantiradi.

Ta’lim tizimi o‘z oldiga erkin fikrlovchi, barkamol, yetuk shaxsni tarbiyalashni vazifa qilib qo‘yar ekan, biz pedagoglar innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo‘llarini ishlab chiqib, mazkur jarayonga o‘z hissamizni qo‘shishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Отабекова М.Р. Молодой учёный. Номер 4 (138) Январь 2017
2. Муминова Ф.М. Молодой учёный. Номер 18 (308) Май 2020
3. N.Q.Xotamova, M.N.Mirzayeva. Ingliz tili darslarida qo‘llaniladigan interfaol usullar. (Us-lubiy qo‘llanma) Navoiy, 2006, 40-bet
4. M.Xoldorova, N.Fayziyeva, F.Rixsитillayeva Chet tilini o‘qitishda yordamchi vositalardan foydalanish. Toshkent. Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.

BIOLOGIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARGA O'SIMLIKLARNI O'STIRISHNI ZAMONAVIY USULLARINI O'RGATISH

Rahmatova Nilufar Baxtiyorovna
Namangan shaxar 30-maktab
biologiya fani o'qituvchisi
Tel: +998 94 2734058
RakmatovaNilufar30@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda biologiya darslarida O'quvchilarga o'simliklarni yetishtirishni zamonaviy usullari jumladan gidropnika usulini o'rgatish va u orqali o'quvchilarga zamonaviy bilimlarni berishni maqsad qilingan.

Kalit so'zlar: Zamonaviy gidropnika, Uy sharoitida gidropnika, mobil gidropnika, gidropnik issiqxonalar...

Yildan yilga yer shari aholisi o'sib bormoqda, bu o'z navbatida aholi o'rtasida oziq-ovqat tanqisligi muammosini keltirib chiqarishi tabiiy holatdir. Bundan tashqari atmosfera muammosi, global issish jarayonlari ham o'simliklar yetishtirishda qator noqulayliklar keltirib chiuqarishi kuzatilmogda. Jahon olimlari bu muammolarni hal qilish maqsadida turli ilmiy izlanishlarni tadbiq qilishmoqda lekin bu usullarning ba'zilarini tadbiq etish qator muammolarni keltirib chiqarmoqda masalan GMO geni o'zgartirilgan mahsulotlarni yetishtirish inson salomatliga jiddiy zarar keltirishi kuzatilmogda. Gidropnika usulini darslar jarayonida o'quvchilarga yetkizib borishimiz ularni mustaqil ravishda bu usulni sinab ko'rishlariga imkoniyat yaratishimiz zarur. Gidropnika nima: Gidropnik usul o'simliklardan yerni ishlatmasdan o'stirishga yordam beradi, chunki ular barcha foydali moddalarni maxsus eritmadan oladi. Uning tarkibi har bir alohida madaniyat uchun alohida-alohida qilinganligi sababli idealdir. "Gidropnika" atamasi ikki qadimgi yunoncha so'zlarning birikmasidan iborat: "suv" va "ish". To'g'ridan-to'g'ri tarjimasi "ishlaydigan suv". o'simliklar tomonidan turli xil moddalarni iste'mol qilishning birinchi printsipi Aristotel tomonidan tavsiflangan. Undan keyin bu mavzu atigi 20 asrdan keyin gollandiyalik Yoxannes Helmont tomonidan ko'tarilgan. Yana 2 asr o'tgach, barcha tirik organizmlar kimyoviy birikmalardan tuzilgan va kislorodga muhtoj hujayralardan iborat ekanligi aniq bo'ldi. Faqatgina 19-asrda olimlar urug'larni faqat ozuqaviy eritma bo'yicha etishtirishga muvaffaq bo'lishdi. Ushbu tajriba ularning to'liq o'sishi uchun qanday kimyoviy elementlar kerakligini aniqlashga yordam berdi. Ko'p yillar davomida gidropnika tobora yaxshilanmoqda. Hozirgi vaqtida ushbu usul yordamida sabzavot, o'tlar va manzarali o'simliklar keng ekilmoqda. Tizim ekinlarning ozuqa moddalariga bo'lgan ehtiyojlari va ularni singdirish farqlariga asoslanadi kaliy kationlari o'sish uchun zarur; bunda qanday holatda foydalanimishi ko'rib chiqaylik:

- oltingugurt, kaltsiy, azot va fosfor birikmalari - vegetativ massa uchun (poyalar, barglar, ildizlar); fotosintez va meva ta'mi uchun javob beradigan xlorofillni sintez qilish uchun temir va magniy kerak. Biroq, bu kerakli narsalarning to'liq ro'yxati emas. Turli gidropnik usullar mavjud, ularning assosi farqi substrat:

- aggregateoponik - kengaytirilgan loy, maydalangan tosh, qum, toshlardan foydalanish; ximoponica - mox, talaş, torf va o'simliklardan ozuqa moddalarini ololmaydigan boshqa vositalar; ionitoponika - suvda erimaydigan va mineral moddalar ionlarining mayjudligi uchun ideal bo'lgan maxsus ion almashinuvchi qatronlar; aeroponika - bu muhit yo'q - ildizlar quyosh nurlaridan himoyalangan kamerada to'xtatiladi. Yurtimizda gidropnika deyarli har qanday hosilni, shu jumladan sabzavotlar va ko'katlarni ko'paytirishga imkon beradi. Ushbu usul nafaqat O'zbekistonda, balki hamma joyda, aksariyat hollarda - sabzavot yetishtirishda qo'llaniladi. Ushbu usulga mos keladigan ko'plab o'simliklar mavjud, asosan pomidor, bodring, , turp va ko'katlar. Qisqa vegetatsiya davri bo'lgan o'simliklar gidropnika uchun eng mos keladi. Istisno - bu ildiz mevali o'simliklar va massiv ildiz tizimiga ega tez o'sadigan o'simliklar. Gidropnika usulini bir qator faoydalari va kamchiliklari ham mavjud: O'simliklarning hosildorligi va o'sish sur'atlarining oshishi. Tuproqdan moddalarni olish uchun o'simlik energiya sarflashiga hojat yo'q. Saqlangan kuchlar rivojlanish uchun ishlatiladi. U doimiy ravishda qulay sharoitlarda doimiy ravishda o'sib boradi. Tana tuproqdan zararli moddalarni olmaydi, bu kasallik va sekin o'sishga olib kelishi mumkin. Doimiy sug'orishga hojat yo'q. Biror kishi ma'lum bir madaniyatga

muhtoj bo'lgan suyuqlik miqdorini nazorat qiladi. Shunga ko'ra, quritish yoki ortiqcha namlik ehtimoli chiqarib tashlanadi. Transplantatsiya jarayonini soddalashtirish. Natijada, ildizning shikastlanishi xavfi kamayadi. Insektitsidlardan foydalanilmaydi, chunki gidroponika hasharotlar zararkunandalari, qo'ziqorin infektsiyalari va boshqa kasalliklarni yo'q qiladi. Shuningdek, o'simliklarning o'sishiga to'sqinlik qiladigan begona o'tlar yo'q. Tuproqni o'zgartirishga hojat yo'q. Xizmatning soddaligi. Tuproqni qayta ishlash talab qilinmaydi - yumshatish va begona o'tlardan tozalash. Ushbu jarayonda inson ishtiroki minimallashtiriladi. Kamchiliklari: Qimmat xizmat. Katta qiymatga ega uskunalar talab qilinadi. Avvaliga nafaqat moliyaviy xarajatlar talab qilinadi. Odatda tizim o'z-o'zidan yig'iladi. Shu sababli siz ko'p vaqt va kuch sarflashingiz kerak. O'simliklarning ayrim turlarini etishtirish mumkin emas. Ildiz ekinlari ortiqcha namlikka toqat qilolmay, chiriy boshlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Вахмистров. Растения без почвы.
2. Гидропоника для всех Вильям Тексье содержание и введение
3. Журнал Вечно зеленая революция в Индии.
4. микроклимат, электронные системы.
5. гидропоника комнатных цветов.

YOSHLARNING ESTETIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA NAZARIYA VA AMALIYOT BIRLIGI

*Sattorov Musurmon Dostonovich
Samarqand viloyati Urgut tuman Respublika
Ma'naviyat va ma'rifat markazining
mustaqil izlanuvchisi tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Maqlada yoshlarning estetik tafakkurini rivojlantirish yo'llari, ahamiyati haqida fikrlar mulohaza qilingan. Estetikani rivojlantirishda nazariya va amaliyot birligining o'rnini haqida aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: global, internet, post-modernizm, plyuralizm, Global axborot, sa'nat

Hech shubha yo'qki, zamonaviy yoshlarning estetik rivojlanishida badiiy adabiyot muhim rol o'ynashi mumkin. Zamonaviy ijtimoiy va madaniy vaziyatning asosiy xususiyati - bu global internet makonini yaratish, odamlarning samarali virtual o'zaro ta'sirini ta'minlash, ularning global axborot resurslari va xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishdir. Axborot olish va saqlashdagi inqilob madaniyat va san'atni o'zgartirdi. Axborot jamiyat - bu ommaviy estetik madaniyat murakkab va noaniq hodisa sifatida hukmronlik qiladigan jamiyat. Bu jihatlarning barchasi zamonaviy o'quv jarayoniga, xususan, badiiy va ilmiy matnlarni ishlab chiqish bilan bog'liq edi. Albatta, shikoyatlar va dalillarni bayon qilish samarali usul emas. Shubhasiz, zamonaviy "estetik o'quvchi" ni rivojlantirish muammosi juda murakkab. Ushbu jarayonda post-modernizm ijtimoiy-madaniy haqiqat ekanligini unutmaslik kerak. Shu nuqtayi nazardan yoshlarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan pedagogik faoliyatga yondashishni o'zgartirishi mumkin. Shubhasiz, postmodern konsepsiyaning ijobiy tomoni plyuralizm va ko'p madaniyatatlilik, badiiy matnlarning turli shakllari va turlariga bog'liq.

Estetikani rivojlantirishning yana bir yo'nalishi kiberatura zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga to'liq javob beradi: interaktivlik, gipermatnlilik, estetik madaniyatning mohiyatini matn sifatida o'zgartirish. Interfaol kitoblar mutlaqo yangi faol o'quvchini, voqealarning o'quvchi-ishtirokchisini rivojlantiradi. Yangi shakldagi adabiyot endi passiv aqliy faoliyat emas va faol dinamik jarayonga aylanadi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish mumkin va xilma-xil gipermatn yaratadi. Kiberature shakllari asosan interaktiv o'yinlardir. Yoshlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnama shuni ko'rsatdiki, ular kiberuriturani tajriba va o'yin deb bilishadi. Tarmoq adabiyoti jamoaviy ish imkoniyatini beradi, bu yerda muallif asarda, o'yinda, blogda yoshlarga nafaqat o'z fikrlarini bayon qilish, balki ijodiy jarayonda faol ishtirok etish imkoniyatini beradi. Bunday holda, adabiy mahsulot ochiq va doimiy ravishda o'zgarishi mumkin. Bunday adabiyotlar yoshlarning estetik madaniyatini ilg'or darajada rivojlantirishga yordam beradi. Ko'pgina yoshlar (87%) elektron kitoblarni, ma'lumotnomalarni va adabiy yangiliklarni o'qiymiz, hatto bu kitob yana talabga javob beradimi yoki yo'qmi aniq emas. Bunday samarasiz ma'lumotlar esa yoshlarning yoshlarning estetik taffakurini pasaytirishga olib keladi. Nega internet tarmog'i shu qadar tez madaniyatda mustaqillikka erishdi va bugungi kunda adabiy jarayonda alohida o'rin tutishni da'vo qilmoqda? Albatta, bu yangi, o'ziga xos oqim, bu avvalo yoshlar uchun qiziq. Ammo, bizning fikrimizcha, asosiy narsa tarmoqning vaqt va tendentsiyalarga javob berishidir: dinamik, ma'lumot, intermetstuallik, interaktivlik, virtuallik. Internet tarmog'i global tarmoqdagi adabiyot ekanligi aniq ko'rinadi. Elektron kitob, ma'lumotlar, internet saytlari - bu an'anaviy adabiy asar, yangi texnologiya shakli, roman, hikoya, she'r va boshqalar matni, u qog'oz va elektron shaklda saqlanadi.

Qog'oz yoki elektron kitoblarning afzalliklari haqidagi bahs odatda qulaylik yoki noqulaylik formatini muhokama qilish bilan cheklanadi.

Bir qarashda, elektron kitob ixcham narsa sifatida g'olib va butun kutubxonaning saqlovchisi hisoblanadi. Ammo vaziyat aslida murakkabroq ...

Fiziologlar ushbu qurilma inson ko'ziga yozuvlar varag'idagi ma'lumotlarni ekranga qaraganda yaxshiroq qabul qilish va qayta ishlashga imkon berishini isbotlaydilar. Qog'oz ekran singari titraydi (garchi zamonaviy o'quvchi ekrani miltillashi minimallashtirilgan bo'lsa ham), u kontrast va yorqinlikni sozlashni talab qilmaydi, asboblar paneli yo'q va o'quvchi e'tiborini chalg'itadigan dastur oynalari juda ko'p. Bu esa yoshlarning boshqa saytlarga chalg'ishiga olib

keladi, natijada uning, estetik madaniyati noto‘g‘ri shakllanadi. Estetik madaniyatning asosi albatta badiiy adabiyotlar, ma’lumotlardan iboratdir.

Inson ongi vizual, kinestetik xotira, individual hissiy sohaga ta’sir qiluvchi va badiiy obrazni yaratishga hissa qo‘sadigan hidlar xotirasi kabi xususiyatga ega.

O‘rta maktabda ijodiy o‘qishga bo‘lgan qiziqishning pasayishi jihatidan 3 yillik davrda o‘rta maktabda badiiy obrazlarni qabul qilish yo‘qolishi 3 baravarga, ijodiy xayol darajasi 2 baravarga kamayadi, shu jumladan o‘ziga xoslik parametrлari - 3 baravar, yaxlitlik - 4 marta, fazoviy va vaqtinchalik funktsiyalar - 2 marta. Bunday sharoitda ijodiy tasavvur mexanik xotiraga aylanadi. Ijodiy xayolning yo‘q bo‘lib ketishi hissiy va ruhiy salomatlik muammolarining chuqur buzilishlari bilan birga keladi: yolg‘izlik, xavotir, qo‘rquv, tajovuzkorlik hissi kuchaymoqda; shuningdek, autizm, ko‘ngilsizliklar mavjud, umuman olganda - salbiy-depressiv munosabat.

Olimlar zamonaviy o‘qish va o‘qishni baholashda va hayotiy ideallarda namoyon bo‘ladigan zamonaviy yoshlarni idrok etish inersiyasining xavfifligini ham ta’kidladilar [1]. Hozirgi kunda tarmoq adabiyoti badiiy o‘qishni o‘zlashtirish jarayonida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. “Neterature” so‘zining keng ma’nosida “badiiy matnlarning butun hajmi internetda, ularning taqdimot shakli (matn, gipermatn, gipermediya) va yozish uslubidan (individual mualliflik, jamoaviy mualliflik) qanday bo‘lishidan qat’iy nazar mavjud. Yoshlarda estetik madaniyatni rivojlantirish yo‘lida kamchiliklar hali ko‘p. Bu kamchiliklarni bartaraf qilish uchun o‘quvchilarni ko‘proq badiiy adabiyotlarga mehr uyg‘otish, ularni qiziqarli va foydali adabiyotlar bilan ta’minalash muhim vazifadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Alexroma (2014) Setera va litera. Sof adabiyot, Rossiya.
2. Jukov V (2006) 60 soniya davomida adabiyotga qanday kirish mumkin. Oktyabr. № 7, Moskva, Rossiya.
3. Kuzmin D (1999) Internet rus adabiyotining qisqa katekizmi. Chet el adabiyoti. № 10. Moskva, Rossiya.
4. Karpov M (2014) Qog‘oz ruhi. Rossiya sayyorasi. 29.08. Moskva, Rossiya.

TA'LIM TARAQQIYOTIDA YANGI DAVR.PISA TESTLAR HAQIDA.

*Temirova Saida Baxodirovna
Payariq tumani 6-умумиу о‘рта та’лим мактаби
она тили ва адабиёт фани о‘қитувчиси.*

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash tog‘risida” 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli farmoni va Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasiga oid ayrim mulohazalar aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar. PISA,baholash usullari,hayotiy ko‘nikmalar,milliy matnlar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining formoniga muvofiq umumiy o‘rta va maktabdan tashqari ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash,o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajasiga ko‘tarish, o‘quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etilmoqda. Hozirgi kunda butun dunyoda mashhur bo‘lgan xalqaro ta’lim tizimida PISA haqida eshitib bormoqdamiz .Bu ko‘pchiligimiz uchun bu xalqaro baholash tizimini o‘rganib bormoqdamiz .Ayniqsa ,o‘qish savodxonligini baholash degani bunda o‘quvchi matnni tushunib izohlay bilish va ertaga uni hayotiy chigal vaziyatlarda qo‘llay bilish usuldir.Shuning uchun bu soha vakillari oldin o‘zları bu yo‘nalish bo‘yicha tasavvurga ega bo‘lishi lozim deb o‘yayman.Har bir PISA topshirig‘ini o‘rganayotgan vaqtida oldin o‘zimda tayanch bilimlarini faollashtirib olishimiz kerak .Keyin o‘quvchilarini bu topshiriqlarni yechishga tayyorlash lozim .”Soddadan murakkabga deb nomlangan”matnlarimizni o‘zimiz tushunib ,anglab keyin o‘quvchilar bilan ishlashimiz kerak .Masalan ;Shunday matnlarimiz tanishamiz .

“Oygulxon birozdan so‘ng o‘zini qo‘lga olib ,so‘zlay ketti:

-Onamning onasini ya’ni buvimni Momojon matalchi,-derdilar.Men qo‘llariga tanqada suv quyardim .Sharillatib quyar ekanman-da nuqlu dakki eshitardim :-Namuncha sharillatib quyanan ?Suvni isrif qilasan ,oz-ozdan quy-da!Men ham bidillardim :-Ena,na muncha urishaverasiz,suv ham tugaydimi ?!Ana Amudaryo oshib-toshib yotibdiku.....Qishlog‘imizni bosay-bosay deb turibdi.

Enam:-Ha ,suv tugaydi,ilon ham tuproqni me’yorida yalaydi,tuproq suvgaga qaraganda ko‘pu...-derdi.

Oh,Enajonim,matalchi emas ekan,hikmatchi emas,donishmand ekan!

Shu matndan kelib chiqib savollar ustida ishlaymiz.

1. Me’yor tushunchasi nima?
2. Nega qariyalarni hikmat xazinasi deydi?
3. Suvni tejashni qanday usullari bor?

Shu kabi savollar asosida matnni tushunganini yozadi ,va kelajakda hayoti davomida suvni asrash ,tejashni tushunib yetadi va qariyalarimiz,bob ova buvilarimiz ham yoshtar uchun bilim manbayi hikmat xazinasi ekanligini tushunib yetadi.Ularni asrash,qadrlash zarurligi ham uqtiriladi .Men bu fikrlarga “Xalqaro tadqiqot savosxonligini baholash ”qo‘llanmasini o‘qib ,o‘rganib shu xulosaga keldim.

Ta’lim sifatini baholashga yo‘naltirilgan PISA baholash dasturi O‘zbekiston uchun yangilik bo‘lgani uchun mening taklifim .Qo‘sishma “mashg‘ulot kitobchasi”ishlab chiqish kerak 8-sinflar uchun.Bu kitobchada milliy matnlar berilgan bo‘lishi kerak va shu asosida savollar ham aks etgan bo‘lishi kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Xalqaro tadqiqotlarda o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash-
“SHARQ”NASHRIYOT-MATBAA.2019
- 2: Abduraxim Nosirov-O‘quvchilarining kundaligidagi baho u farzandimiz kelajagi va mamlakat taraqqiyotiga nechog‘lik daxldor?
- 3: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiysi vab-sayti www.tdi.uz.

TASVIRIY SA'NAT DARSLARIDA AXROMATIK RANGLARNI O'RGANISH

*Tillaeyva Dilbar Payzullaeyvna
Xorazm viloyati Shovot tumanidagi
42-son umumiy o'rta ta'lif mактабнинг
tasviriy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Badiiy ta'lif tizimi rang qoidalari va qonunlarini, ranglarning uyg'unligi va qarama-qarshiliklarini, qoidalarni izchil va tizimli o'rganishni o'z ichiga olganligi haqida mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: fundamental, axromatik, xromatik, asos, subyekt

Ranglarni aralashtirish va boshqalar bir qator fundamental ishlarni rang va rang munosabatlarni o'rganishga bag'ishlangan (N. Volkov, A. Zaytsev, I. Itten va boshqalar). Ilmiy yutuqlardan badiiy ta'lif amaliyotida foydalanish S.E.ning asarlarida keltirilgan. Xromatik-yorqin ranglar qaysilar, ma'lumki ular, qizil, to'q sariq, sariq, yashil, moviy, ko'k, binafsha ranglar hisoblanadi. Yorqin bo'lmagan ranglar: oq, kulrang va qora rangsiz ranglardir. Ular axromatik deb nomlanadi. "a" qo'shimchasi "yorqin emas" degan zidlov ma'nosini beradi.

Axromatik ranglarni o'rganish va ular bilan ishlash qobiliyatini shakllantirish badiiy-estetik tarbiyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Axromatik gullar bilan tanishish 1-sinfdan boshlanadi.

Birinchidan, maxsus tizimdan foydalanish

vazifalar, biz birinchi sinf o'quvchilarida axromatik kompozitsiyalarining ekspresivligini hissiy his qilishni rivojlantiramiz. Keyin, oq, kulrang va qora ranglarning tonal nisbati xususiyatlarini ko'rib chiqqandan so'ng, siz ranglarning mutanosib va miqdoriy nisbatlariga asoslangan ziddiyatlarni o'rganishga o'tishingiz mumkin.

Birinchi sinf o'quvchilarini axromatik gullar bilan tanishtirish usuli 1-sinfda tasviriy san'at darsini ishlab chiqishda taqdim etilgan.

Maktabda tasviriy san'at darslarida axromatika ranglar bilan ishlash orqali o'quvchilarda quyidagi kompetensiyalar shakllantirish nazarda tutiladi:

Axromatik ranglar bilan tanishish;

Axromatik ranglarni aralashtirish va soyalarini olish bo'yicha ishlarni bajarishda olingen bilimlardan foydalanish qobiliyatini rivojlantirish;

"Yorug'likni qorong'ida", "qorong'ida yorug'likni" tushunchalarini shakllantirish; Ob'ektni namoyish qilish qobiliyatini va uni o'zgartirish jarayonini rasm shaklida rivojlantirish asosida badiiy fikrlesh, ijodiy tasavvurni rivojlantirish;

Subyektni o'zgartiruvchi harakatlarni bosqichma-bosqich rivojlantirish asosida ichki ish rejasini shakllantirish;

Nutqni rejalashtirish va tartibga solish funktsiyalarini, vizual faoliyatga asoslangan estetik g'oyalari va mezonlarni ishlab chiqish;

Muvaffaqiyat va yutuqlar uchun motivatsiyani badiiy faoliyat jarayonida shakllantirish, ijodiy o'zini o'zi anglash.

Axromatik ranglarni o'rgatishda V. Suteevning "Uch mushukcha" hikoyasini o'qib berish mumkin.

Uchta mushukcha - qora, kulrang va oq - sichqonchani ko'rib, orqasidan yugurib ketdi! Sichqon un qutisiga sakrab tushdi. Mushukchalar unga ergashadi! Sichqon qochib ketdi. Va qutidan uchta oq mushukcha chiqdi. Uchta oq mushukchalar hovlida qurbaqani ko'rdilar va orqasidan yugurdilar! Baqa eski samovar trubasiga sakrab tushdi. Mushukchalar unga ergashadi! Baqa chopib ketdi va trubadan uchta qora mushukcha chiqib ketdi. Uchta qora mushukchalar hovuzda baliqni ko'rishdi va orqasidan yugurishdi! Bاليq suzib ketdi va suvdan uchta ho'l mushukcha paydo bo'ldi. Uchta ho'l mushukcha uylariga ketishdi. Yo'lda ular qurib, xuddi shunday bo'lishdi: qora, kulrang va oq.

Vositalar: oq qog'oz varag'i, A3 formati; bo'yollar, latta, qo'rg'oshin qalam, ko'rgazmali qurollar "Rangli g'ildirak", "Axromatik ranglar", "Tonal kontrast"; yozuvlari bo'lgan uchta plastinka ("xromatik ranglar", "axromatik ranglar", mushukchalarning qora va oq fotosuratlari).

Xromatik qanday ranglar? (Qizil, to'q sariq, sariq, yashil, moviy, ko'k, binafsha rang.) Eng quyuq axromatik rang nima? (Qora.) Oq va qora o'rtasida kulrang ranglar mavjud. Kulrang

soyalarni nomlang. (Och kulrang, kulrang, to‘q kulrang.)

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. Galvin, Reychel (2004). “Uilyam Bleyk: qarashlar va oyatlar“. Gumanitar fanlar. «Gumanitar fanlar bo‘yicha milliy fond»
2. Parkinson, “Constable, John “ Tasodify Xayol Websterning to‘liq nashr etilmagan lug‘ati © 1998, p. 9.
3. Boymatov B. “Qalamtasvir o‘qitishning ilmiy asoslari” darslik Toshkent 1995 yil.
4. Boymetov B “Portret qalam tasvir” Toshkent 2001 yil.
5. Tojiev B. “Qalam tasvir asoslarini o‘rganish” Toshkent 1994 yil.
6. Abduraxmonov “Rangtasvir va kompazitsiya” Toshkent 1995 y.
7. Tolipov N. Abdurasulov S. Oripova N. “Rangtasvir” Toshkent 2002 yil (1-qism)

TA'LIM JARAYONIDA QO'LLANILADIGAN METODLAR VA ULARNING MAZMUN-MOHIYATI

Toshev Aminjon

*Surxondaryo viloyati Uzun tumani
4-ayrim fanlar chuqur o'rganiladigan mактабning
Ixtisoslashgan fanlar bo'yicha direktor o'rнbosari
Telefon:+99899-526-61-78*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lif jarayonida pedagoglar tomonidan qo'llaniladigan metodlar va ulardan foydalanish usullari haqida fikr yuritilgan.

Ta'lif metodi tushunchasi anchagina murakkab tushunchadir.

Metod so'zi yunoncha tadqiqot, maqsadga erishish yo'li, usuli deganidir. Metod - eng umumiy ma'noda - maqsadga erishish usuli, ma'lum tarzda tartibga solingan faoliyat. Ko'rindaniki, bu o'rinda ham o'qituvchining o'rgatuvchi ishi va u tashkil etgan o'quvchilarning faol o'quv-bilish faoliyati uyg'unlashadi. Ta'lif jarayonida qo'llaniladigan metodlarning mazmuni va mohiyati bilan tanishib olsak.

Ta'lif metodlarining mohiyati va mazmuni.

Hikoya – o'qituvchi tomonidan mavzuga oid dalil, hodisa va voqealarning yaxlit yoki qismlarga bo'lib, tasviriy vositalar yordamida obrazli tasvirlash yo'li bilan ixcham, qisqa va izchil bayon qilinishi. Metodning samarasi ko'p jihatdan o'qituvchining nuqt mahorati, so'zlarni o'z o'mnida, ifodali bayon qilishi, shuningdek, o'quvchilarning ialo, rivojlanish darajasini inobatga olgan holda yondashuviga bog'liq. Shu bois hikoya mazmuni o'quvchilarning mavjud bilimlariga tayanishi, ularni kengaytirishga xizmat qilishi zarur. Hikoyaning axborotlar bilan boyitilishi maqsadga muvofiqdir.

Hikoya qilinayotgan materialni samaralash maxsus reja asosida amalga oshiriladi. O'qituvchi har bir darsda uning maqsadini aniq belgilab oladi, undagi asosiy tushunchalarga alohida urg'u berishga e'tiborni qaratadi.

Suhbat – savol va javob shaklidagi dialogik ta'lif metodi bo'lib, u fanga qadimdan ma'lum, xatto undan o'z faoliyatida Suqrot ham mohirona foydalangan. Suhbat ta'lif jarayonida ko'p funksiyalar (aqliy fikrlash, hozirjavoblik, muloqot madaniyati va boshqa sifatlarni shakllantiradi) bajaradi, ammo asosiysi o'quvchida faollikni yuzaga keltiradi. Suhbat o'qituvchi fikriga mos harakat qilish, natijada yangi bilimlarni bosqichma-bosqich egallashga imkon beradi.

Suhbat – faoliyatni endigina boshlagan o'qituvchi uchun murakkab ta'lif metodi hisoblanadi, binobarin, savollarni tayyorlash, ularning ketma-ketligini ta'minlash ko'p vaqt talab etadi, uni tashkil etishda esa barcha o'quvchilarning diqqatini jalb etish talab qilinadi. O'qituvchi oddiy savollar berishi, o'quvchilarga ular yuzasidan batafsil o'ylash uchun vaqt ajratishi, o'quvchilarning javoblarini esa diqqat bilan tinglashi, zarur o'rnlarda ularni sharhlashi lozim. Shu bois suhbatda bilish deduktiv yoki induktiv yo'l bilan amalga oshadi. Deduktiv suhbat o'quvchilarga oldindan ma'lum bo'lgan qoidalar, tushunchalar, hodisalar, jarayonlar asosida tashkil etilib, o'quvchilar tahlil yordamida xususiy xulosalarga keladilar. Suhbatning induktiv shaklida alohida dalillar, tushunchalarning tahlil asosida umumiy xulosaga kelinadi.

Suhbat ko'proq o'quvchilarni yangi bilimlar bilan tanishtirish, bilimlarni tizimlashtirish va mustahkamlash, nazoratni tashkil etish hamda o'zlashtirilgan bilimlarni tashxislashda ijobjiy natijalarini beradi. Suhbat turli ko'rinishlarda, ya'ni, kirish, yakuniy, individual va guruhli suhbattarzida tashkil etiladi.

Tushuntirish o'quv materiali mazmunini isbot, tahlil, umumlashma, taqqoslash asosida bayon qilishdir. Bu metod hikoyaga nisbatan birmuncha keng qo'llaniladi. Undan odatda, nazariy materiallar hamda murakkab masalalarni o'rganishda foydalilanildi. Tushuntirish jarayonida o'quv materialining bir qadar qiyin unsurlari ko'zga tashlanadi va shu asosda materialning mohiyati ochib beriladi. Tushuntirish samarasi ko'p hollarda o'qituvchining ko'rgazmali vositalardan oqilona foydalanishiga bog'liq bo'ladi.

Ma'ruza – yirik hajmdagi o'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi sanalib, uning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: qat'iy mantiqiy ketma-ketlik, uzatilayotgan axborotlarning ko'pligi, bilimlar bayonining tizimliligi. Maktab ma'ruzasi mazmunini murakab

tizimlar, hodisalar, obyektlar, jarayonlar, ularning sababli-oqibatli bog'lanishlari, qonun va qoidalar tashkil etadi. Shu bois ma'ruza maktab sharoitida yuqori sinflardagina qo'llaniladi. Chunki u butun dars jarayonini qamrab olishi mumkin. Ma'ruza metodi tushuntirish va suhabatning asta-sekin kengayib borishidan vujudga keladi va bir vaqtida o'quvchilarni qisqacha yozib olish (konspektlash)ga o'rgata boradi.

Ta'lif sifati va samaradorligini ta'minlashda ko'rgazmali metodlar ham alohida ahamiyatga ega.

Tasvir (illyustratsiya) metodi namoyish metodiga chambarchas bog'liq bo'lsada, didaktikada alohida o'rganiladi. Illyustratsiya narsa, hodisalar va jarayonlarni ularning ramziy ko'rinishlari – chizma, port, rasm, fotosurat, yassi modellar va boshqalar yordamida ko'rsatishni taqozo etadi.

Namoyish (demonstratsiya) metodi o'rganilayotgan obyekt harakat dinamikasini ochib berishda qo'l keladi va ayni chog'da predmetning tashqi ko'rinishi va ichki tuzilishi haqida to'laqonli ma'lumot berishda keng qo'llaniladi. Tabiiy obyektlarni namoyish qilishda odatda uning tashqi ko'rinishi (shakli, hajmi, miqdori, rangi, qismlari, ularning o'zaro munosabatlari) ga e'tibor qaratiladi, so'ngra ichki tuzilishi yoki alohida xususiyatlarini o'rganishga o'tiladi. Ko'rsatish ko'p holatlarda o'rganilayotgan obyektlarning subyekti yoki chizmasi yordamida kuzatiladi.

Amaliy metod – o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy masalalar echimini topishga yo'naltirilgan jarayonda qo'llashni taqozo etadi. Bunda nazariy bilimlarni amaliyatda qo'llash ko'nikmasi hosil qilinadi. Amaliy ishlар sinda yoki tabiiy sharoitlar – maktab yer maydoni, issiqxona, geografik maydonlarda amalga oshiriladi. Ularni amalga oshirishda sodir etiladigan harakatlar o'qituvchi tomonidan nazorat qilinadi va zarur hollarda yo'riqnomा yoki maxsus ko'rsatmani o'quvchilar e'tiboriga havola etadi.

Mashq – aqliy yoki amaliy (jismoniy) harakatlarni bajarish ko'nikmalarini egallash yo'lidagi ko'p marta takrorlanishlar bo'lib, mashqsiz ko'nikma hamda malakalarni shakllantirish mumkin emas. Mashqlar og'zaki, yozma, gradikaviy (texnik jarayonlar mohiyatini ifodalash), ijtimoiy-foydali, jismoniy va boshqa turlarga bo'linadi.

Laboratoriya ishlari o'quvchilarning jihoz, maxsus uskuna, quroq hamda turli texnikaviy qoliplardan foydalangan holda tajribalarni o'tkazish metodlari bo'lib, ular ko'proq tabiiy fanlar asoslarini o'rganishda qo'llaniladi. Bu metod o'quvchilarning asbob-uskunalar bilan ish ko'rish, o'lhash ishlarni amalga oshirish va ularning natijalariga ishlov berish kabi ko'nikmalarini tezkor shakllantirishga imkon beradi. Laboratoriya ishlarni bajarish maxsus qurilma va jihozlar, shuningdek, materiallar hamda vaqtini sarflash, ularni ishga tayyor holatga keltirishni talab etadi. Biroq bu harakatlar o'quvchilarning yuqori darajadagi faoliyati asosida mustaqil ravishda tajriba va o'lhash ishlarni tashkil etish bilan takomillashtirilib boriladi.

Didaktik o'yin o'rganilayotgan ob'yekt, hodisa va jarayonlarni modellashirish asosida o'quvchining bilishga bo'lgan qiziqishi va faoliyik darajasini rag'batlantiruvchi o'quv faoliyati turi. Ayni vaqtida o'yin ham ijtimoiy faoliyat ko'rinishi sanaladi.

Yuqorida ko'rib chiqgan ta'lif metodlarimiz darslarning tashkil etilishida, mavzularni tushuntirishda juda ham qo'l kelib, o'qituvchilarning dars jarayoniga tayyorgarlik ko'rishlari, mazmunli darslarni tashkil etishlariga zamin yaratdi.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. B.X.Kodjayev. Umumiy pedagogika. Toshkent 2017-yil
2. Tolipov O', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005-yil

ADABIYOT DARSALARIDA KO'RGAZMALI QUOLLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

*Umirova Sevara Farxod qizi
Surxondaryo viloyati Jarqo'rg'on tumani
62 – umumiyo'rta ta'lim maktabining
Ona- tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya. Adabiyot darslaridagi ko'rgazmalilikning bosh vazifasi, o'quvchilarga adabiy asarni idrok etishda ko'maklashish, yozuvchi ijodini to'laroq tasavvur etishga yordam berishdan iboratdir.

Kalit so'zlar: eshitish,adabiyot, ko'rgazmalilik, o'quvchi, o'zlashtirish, idrok etmoq, obrazlar orqali aks ettiradi.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ustoz va murabbiylarga: " Biz xalqimizning eng katta boyligini - millionlab farzandlarimiz, jondan aziz o'g'il-qizlarimizning taqdirini, O'zbekiston istiqbolini sizlarga ishonib topshirganmiz va bu vazifani mas'uliyat bilan ado etib kelayotgan sizlar kabi fidoyi insonlar, kelajak bunyodkorlariga har qancha tahsin va tasannolar aytsak, arziydi." degan edilar. Yurtboshimizning ushbu fikrlarida jamiyatimizda o'qituvchilik kasbiga alohida e'tibor qaratilayotganining yorqin isbotidir.

Shuni aloxida aytish mumkinki adabiyotning o'zi borliqning ko'rgazmali tasviridan iborat. Ammo adabiyot darslarida san'atning boshqa turlari: Texnika vositalaridan kompyuter, ideoproektor, kino, televideniya, musiqa, tasviriy san'at ham yordamga kelishi mumkin. Bular adabiyot darslariga qo'shimcha axborot manbasi bo'lib xizmat qiladi, o'quvchilarda estetik tuyg'ularning shakllaniishi va rivojiga imkon beradi. Shuningdek, adib yaratgan obrazlarning o'quvchi ongida yanada puxtarloq muhrlanishiga yordam beradi. Hozirgi paytda turli kinoapparatlar, televizor, epidiaskop, kompyutep va.b. har bir mакtabda ham, har bir xonadonda ham deyarli mavjud. Bularning hisobiga ko'rgazmali qurollar doirasi yanada kengayadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, ko'rgazmalilikdan darsda va sinfdan tashqari ishlarda foydalanish, bir-biridan o'z xarakteriga ko'ra jiddiy farq qiladi hamda boshqaboshqa maqsadlarni ko'zda tutadi. To'garak ishlarda, fakultativ mashg'ulotlarda olib borish mumkin.

Darsda esa ko'rgazmalilik, o'quvchilarning aksari o'zlashtirishiga yordam bera oladigan darajadagina qo'llanishi mumkin. Aks holda u birinchi rejaga chiqib, asosiy mavzu orqa rejada qolishi mumkin.

Adabiyot darslaridagi ko'rgazmalilikning bosh vazifasi, o'quvchilarga adabiy asarni idrok etishda ko'maklashish, yozuvchi ijodini to'laroq tasavvur etishga yordamlashish adabiy-nazariy tushunchalarini egallashga qo'shimcha imkon yaratish, o'quvchilar nutqini o'stirishni ta'minlashdan, bir so'z bilan aytganda adabiyot o'qituvchisi oldida turgan barcha vazifalarni hal qilishga yordam berishdan iborat. Bu xususiyat har bir aniq holatda turli xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Ko'rgazmalilikdan foydalangandagina darslarda shartli ravishda o'quvchining passiv yoki faol ishtiropi haqida gapirish mumkin.

Agar ko'rgazmali qurollar o'quvchi faolligini ijobiy ta'sir ko'rsatmasa, undan foydalanmagan ma'qul. Demak, ko'rgazmalilikning vazifalari nihoyatda xilma-xil bo'lishi mumkin. Hozirgi paytda ko'rgazmalilikning turlari nihoyatda xilma-xildir: illyustrativ-badiiy hamda grafik (chizma) materiallar, gramofon yozuvni va radioeshittirishlar, kinofilm va o'quv filmlari, televizion darslar, slaydlar v.h. Ularning har biri ko'rish, eshitish, sintetik shakldosh ko'rgazmalilikka tegishli bo'lishi mumkin. Ayniqla ko'rish bilan bog'liq bo'lgan ko'rgazmalilikning ahamiyati kattadir. Bunga yozuvchi va shoirlarning portretlari, asarlarga illyustrastiyalar, yozuvchi (adib) hayoti va ijodiga aloqador bo'lgan joylar fotografiyasi, yoki yozuvchiinng hayoti bilan bog'liq fotosuratlar, v.b. kirishi mumkin.

Har holda eng kamida darslik va darslik majmualardagi rasm namunalari shu vazifani bajarishi mumkin.

Otkritka ko'rinishidagi rasmlardan tarqatma material sifatida foylalanish mumkin. Uning qulayligi shundaki, bu holda har bir o'quvchining qobiliyati va imkoniyatini ham nazarda

tutish mumkin bo‘ladi. Yozuvchi hayoti va ijodini o‘rganishga doir albomlarda tasviriy san’at asarlaridan namunalargina emas, yozuvchining o‘zi va zamondoshlari aytgan fikrlar, xatlardan namunalar bo‘lishi mumkin. Tinglash bilan aloqador ko‘rgazmalilik ham alohida mavqega ega.

Asarni, xususan she’riy asarlarni to‘liq tushunish va hazm qilish uchun adib yaratgan tovushni obrazlarni eshitish, his qilish va baholash ham nihoyatda beqiyos ahamiyatga molik. Oybek, H.Olimjon, E.Vohidov, A.Ori povlarning tovushlari yozilgan disklar, A.Navoiy, Bobur, Ogahiy, Muqimiy, Furqat she’rlari bilan aytildigan qo‘shiqlar plastinka va disklar butun o‘rgatuvchilarimiz ko‘p qiyinchiliksiz topishi mumkin bo‘lgan va amaliyotga ko‘p qo‘llaydigan manbalardir. Musiqa va badiiy-ifodali o‘qish, adabiyot o‘qitish jarayonida o‘quvchilar faolligini oshirishda katta ijobiy rol o‘ynaydi. Disklarning adabiyot darslaridagi zaruriyatni ba’zan nihoyatda ochiq seziladi.

O‘quvchilarni kitob o‘qishga qiziqtirishda ko‘rgazmali qurollar muhim didaktik vosita sanaladi. Agar ko‘rgazmalilikning didaktik funksiyasi oldindan puxta o‘ylab ko‘rilmasa, dars samaradorligi bir qadar susayishi, ayrim holatlarda esa unga mutlaqo salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Adabiyot darslaridagi ko‘rgazmalilik oxirgi maqsad emas, balki vositadir. Yana bir muhim holat shundaki, ko‘rgazmali qurollarni yaratishga o‘quvchilarning o‘zlarini jalb etish ham muhimdir. Bunda faqat nusxa ko‘chirish emas, balki jiddiy ijodiy mehnatni talab qiladigan ko‘rgazmalar yasash, o‘quvchining umumiy badiiy estetik tayyorgarligiga ham jiddiy ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanimanligi adabiyotlar ro‘yxati.

1. Zunnunov A. va boshq. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: O‘qituvchi. 1992.
2. G’ulomova N. O‘quvchilarning badiiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishlarini orttirish. Til va adabiyoti ta’limi. 1992.
3. Abduquodusov O. “O‘quv muassasalarida ta’lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish muammolari “-T.,” O‘qituvchi” 2017

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ADABIY NUTQ O‘STIRISHDA BADIY MATNLARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

*Xolmurod Xidirov
Toshkent davlat agrar universiteti dotsenti
Nilufar Xidirova
Toshkent shahar 47-umumta’lim maktabi
O‘zbek tili fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: “Boshlang‘ich sinflarda adabiy nutq o‘stirishda badiiy matnlardan foydalanishning nazariy asoslari ” mavzusidagi maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida adabiy nutq o‘stirish qobiliyatini rivojlantirishda badiiy matnlardan foydalanishni innovatsion yondashuv asosida tashkil etishning usullari hamda bu borada metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, nutq o‘stirish, adabiy nutq, badiiy asar, obrazlar, janrlar, emotsiyal munosabat.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so‘ng boshlang‘ich sinflar uchun yangi dastur va darsliklar yaratildi. O‘qish dasturlarida o‘quvchilarni adabiy nutqini o‘stirishda badiiy asarni tahlil qilishga ko‘proq ahamiyat berilib, matn ustida ishlash yuzasidan xilma-xil topshiriq turlaridan, texnika vositalaridan foydalaniлади. Bugungi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining adabiy nutqini o‘stirishda badiiy asarlar o‘qish, asarni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Badiiy asar quyidagi muhim metodik qoidalar asosida tahlil qilinadi:

1. Asar mazmunini tahlil qilish va to‘g‘ri, tez, ongli, ifodali o‘qish malakasini shakllantirish bilan bir jarayonda boradi.

2. Asarning g‘oyaviy-tematik asoslarini uning obrazlari, sujet chizig‘i, qurilish va tasviriy vositalarini tushuntirish o‘quvchilarining shaxs sifatida umumiyl kamol topishiga, bog‘lanishli adabiy nutqning o‘sishini ta’minlaydi.

3. O‘quvchilarining hayotiy tajribasiga tayanish asar mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi.

4. Sinfda o‘qish o‘quvchilarining bilish faoliyatini aktivlashtirish va atrof muhit haqidagi bilimlarni kengaytirish vositasi hisoblanadi. Asarni tahlil qilishda uning hissiy ta’sirini ham hisobga olish zarur.

O‘quvchi matnni o‘qibgina qolmay, muallif hayajonlangan voqeadan hayajonlansin. Matnni tahlil qilishda o‘quvchilarda fikr uyg‘onsin, ularda estetik didni tarbiyalasin. Boshlang‘ich sinflar “O‘qish kitobi”da turli janrdagi badiiy va ilmiy-ommabop maqolalar berilgan. Sizga ma’lumki, badiiy asarda hayot obrazlar orqali aks ettiriladi. Uning markazida inson, uning tabiat va jamiyatga munosabati turadi. Badiiy asarda borliqni, voqelikni obrazlar vositasida tasvirlash, ob’ektiv mazmun va sub’ektiv bahoni aniq materialda berish haqidagi qoidalar metodika uchun katta nazariy-amaliy ahamiyatga ega. Birinchidan, asar ustida ishlashni muallifning asarida tasvirlangan voqealarga munosabati o‘qituvchining diqqat markazida turadi. O‘quvchilar voqelikni obrazlar orqali tasvirlashning o‘ziga xos xususiyatlarini asta tushuna boshlaydilar. Ikkinchidan, har qanday badiiy asarda aniq tarixiy voqelar tasvirlanadi. Asardagi voqealarga tarixiy yondoshilgandagina asarga haqqoniy baho berish mumkin. Uchinchidan, yozuvchining hayoti va qarashlari bilan o‘quvchilarining yoshlariga mos ravishda tanishtirish maqsadga muvofiq. To‘rtinchidan, badiiy asarni tahlil qilishda o‘quvchilarini asarning g‘oyaviy yo‘nalishini tushunishga o‘rgatish muhimdir. Psixolog olimlarning ko‘rsatishicha, badiiy asarni idrok etish uchun uni tushunishning o‘ziga yetarli emas. Asarni idrok etish murakkab jarayon bo‘lib, asarga, unda tasvirlangan voqelikka qandaydir munosabatning yuzaga kelishini o‘z ichiga oladi.

Kichik yoshdagi o‘quvchilar adabiy qahramonga ikki xil munosabatda bo‘ladi.

1. Adabiy qahramonga emotsiyal munosabat.
2. Elementar tahlil qilish.

Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o‘quvchilar o‘z shaxsiy tushunchalaridan foydalananilar. Qahramonning boshqa fazilatlarini baholash uchun ularda so‘z boyligi, tajriba yetishmaydi. O‘qituvchining vazifasi o‘quvchilar payqay olmagan sifatlarni ko‘rsatish va o‘quvchilar nutqiga kiritishdir. Yana bir narsaga e’tibor berish maqsadga muvofiq:

1. O‘quvchilar asar qahramoniga munosabatlarini ifodalashda u harakat qilgan sharoitni

hisobga olmaydilar.

2.Qahramonning nima uchun shunday qilishi kerakligini tushunolmaydilar, uning uchun maqsadga muvofiq ish olib borishlari zarur.

Badiiy asar ustida ishlash jarayoni. Badiiy asar ustida ishlash murakkab jarayon bo'lib o'qituvchi o'qish darslarining ta'lim-tarbiyaviy vazifalari badiiy asarning o'ziga xos xususiyatlari va o'quvchilarning tayyorgarligini hisobga olishni taqozo qiladi. Badiiy asarda barcha komponentlar o'zaro bog'langan bo'ladi. Asarda obrazlar rivojlanib boradi. Voqealar rivojlanib borgan sari qahramonlarning yangiyangi tomonlari ochila boradi. Bu xususiyatlari asar ustida ishlashda uni yaxlit o'qishni, idrok etishni, ya'ni sintezni talab qiladi. Asar boshidan oxirigacha o'qilgandan so'ng analiz qilinadi, so'ng yana yuqori sifatli sintezga o'tiladi. Asarni o'qishga kirishishdan oldin o'quvchilarni badiiy asarni o'qishga tayyorlash lozim bo'ladi. Demak, tayyorgarlik davri – sintez-analiz-sintez jarayonini beradi.O'quvchi asarni o'qir ekan, asar qahramonlarning tili, ularning muomala munosabati, dunyoqarashi, o'y fikrlari bevosita o'quvchining ruhiyatiga singib boradi. Ularning adabiy nutq formalari shakllanib o'sib boradi.O'quvchilar asar mazmunini to'g'ri idrok etishlari uchun hayot haqida ma'lum tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Buning uchun tayyorgarlik ishlari o'tkaziladi. Tayyorgarlik ishlarining vazifalari:

1.O'quvchilarning asarda aks ettirilgan voqeal-hodisalar haqidagi tasavvurlarini boyitish, matnni ongli idrok qilishga ta'sir etadigan yangi ma'lumotlar berish, badiiy asarda tasvirlangan faktlarni o'quvchilar o'z hayotida kuzatishlari bilan bog'lay olishlariga sharoit yaratish.

2.Yozuvchining hayoti bilan tanishtirish, yozuvchiga, uning hayotiga ijodiga qiziqish uyg'otish.

3.O'quvchilarni asarni emotsiyalidrok etishga tayyorlash.

4.Asar mazmunini tushunishga xalal beradigan so'zlearning lug'aviy ma'nolarini tushuntirishdan iborat. Tayyorgarlik ishlarining shakllari xilma-xil bo'lib, o'qituvchi asar mazmunini va sharoitga qarab ish turini tanlaydi. Tayyorgarlik davri uchun 2-5 daqiqa ajratiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining adabiy nutq o'stirish mashg'ulotlarida, ayniqsa, bolalarning badiiy asarlarni o'qib, hikoya qilib berishlariga katta ahamiyat beriladi. Badiiy asarlarni qayta hikoya qilib berishga o'rgatish va ularni sahnalashtirish, she'rni yod oldirish o'qituvchiga katta mahorat va mas'uliyat yuklaydi.

Muallif tomonidan badiiy asar mazmuni qanchalik yorqin ifodalangan bo'lsa, unda ishtirot etuvchilarning nutqlari (gaplari) bolalarga ifodali, mazmunli yetkazilsa, u bolalarni hayajonlantiradi, his-tuyg'ularining rivojlanishiga, asar qahramonlari bilan bo'ladigan voqealarning uzoq esda saqlanishiga, lug'atining boyishiga hamda nutqining grammatik jihatdan to'g'ri shakllanib borishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang'ich sinflarda adabiy nutq o'stirish jarayonida badiiy matnlardan foydalanishda quyidagi tamoyillarga e'tibor qaratish lozim:

- boshlang'ich sinf o'quvchilarida adabiy nutqini o'stirishda qayta hikoya qilish metodidan keng foydalanilsa bolalar nutqining leksik, grammatik, intonatsion jihatlari shakllanadi;

- Oquvchilar tomonidan badiiy adabiyotlarni ko'p o'qishi ularda bog'lanishli, dialogik va monologik nutqlarinini shakllanishiga yordam beradi;

- Ish usullari nutqni rivojlantirish bo'yicha vazifalarning mazmuniga (fonetika, leksika, grammatika) va nutqiy malakalarning rivojlanganlik darajasiga qarab tanlansa mashg'ulot rejasি o'qituvchiga butun bir mashg'ulotni hamda uning har bir qismi tuzilishini aniq belgilashga, bir ish turidan ikkinchisiga o'tish vaqtini aniq belgilashga, bolalarning emotsiyal reaksiyalariga, nutqiy holatlariga e'tibor berishga, mashg'ulot vaqtida yuzaga kelgan holatlarni va vaziyatlarni hal qilishga yordam beradi.

BUGUNGI KUN YOSHLARI KELAJAK POYDEVORI

*Baratova Gulnora Yaxshiboyevna
Zarafshon shahar 2-umumta'l'm
mактабning бoshlang'ch sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqola yoshlardan mavzusida yozilgan bo'lib, bundan asosiy maqsad yoshlarni ma'nан sog'lom va komil inson qilib tarbiyalash madaniyatni o'rganish tushunchasini berib, bilim va ko'nikma hosil qilish, yoshlarni ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, mamlakatimiz istiqbollari to'g'risida tushuncha berish, o'z yurtidan g'ururlanish, aqlan barkamol, ruhan sog'lom ,komil inson qilib yetishtirish masalalariga qaratilgan.

Kalit so'zлari: Yoshlar kelajak- mevasi. Barkamol fidiy ma'nан yetuk madaniyatli.

Yaqinda 30-iyun mamlakatimizda "Yoshlar" kuni nishonlanadi .Prezidentimiz tomonidan e'lon qilingan bu qaror yoshlarni yanada keng imkoniyatlar , eshigini ochdi ,desam, mubolag'a bo'lmaydi. Yoshlarimiz -bu bizning kelajagimiz, suyangan tog'imizdir .Bugungi kun yoshlari, tarbiyasida ularning yetarli ta'limga olishlariga hukumatimiz katta e'tobor qaratmoqda.Hozirgi globallashuv davrida yoshlarga sharqona ta'limga tarbiya berish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Chunki tashqaridan kelayotgan har bir axborotni kichuk yosgdagi o'quvchilar to'liqligicha,ya'ni qanday bo'lsa shundayligicha qabul qiladi.Ayniqsa ,buyuk alomallar,mutaffakirlarning ta'limga tarbiyaga oid asarlari,kitoblari,o'gitlari va pand-nasihatlaridan samarali foydalanish natijasida yoshlarni sharq xalqlariga xos tarbiyalash bugungi kunda asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa Sharq mutafakkirlariining doholaridan bo'lmish Alisher Navoiy ta'limgotiga e'tabor qaratsak,uning fikricha,ta'limga olish uchun inson mehnat qilish kerak.

Yigitlikda yig' limning mahzini , Qarilik chog'ida sarf qilg'il uni.

Bugungi kun yoshlari har javhada ilg'or sport, ilm-fan , madaniyat ,musiqa, she'riyat ,bo'yicha o'z iqtidorlarini namoyon, etib kelmoqda. Yurtboshimiz 2019-yil 5mart da chiqargan qarori 5ta tashabbus bo'yicha yoshlarni yana bir bor faolikka chorladi. Yoshlarimizga imkon yaratilib berildi . Bugungi kunda yoshlarni tarbiyalashda hamda ularning yetarli ta'limga olishlariga hukumatimiz katta e'tobor qaratmoqda. Ta'limga tizimida faoliyat olib borayotgan biz kabi o'qituvchilar yoshlarni bugungi kunda komil inson qilib tarbiyalash maqsadida yoshlarni bilan ularni ma'nан yetuk barkamol qilib tarbiyalash maqsadida o'z bilimlarini berib kelmoqda. Avvalombor tarbiya oiladan boshlanadi.Oila muqaddas dargohdir .Yoshlarimizni tarbiyalash ota-onalarimizga ham bog'liq.Tarbiya bu biringchi o'rinda turadi . Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev "Biz ta'limga tarbiya tiziminining barcha bo'g'indan faoliyatini bugungi zamon talablari asosida deb bilamiz degan mutlaqo haqdir. Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir masala –bu yoshlarni odob-axloqi yurish –turishi bir so'z bilan aytganda ularning dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgarishlari hammadan ham ko'proq his etadigan kim yoshlari. Mayli yoshlari o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin ,lekin ayni paytda o'zligini yo'qotmasin .Biz kimmiz qanday ulug' zotlar avlodidanmiz degan da'vat ularning qalbida doim aks-sado bo'lib o'zligiga sodiq qolishga undab tursin deydi Muhtaram Yurtboshimiz. Bugungi kun yoshlari faollikni qo'ldan bermay kelmoqda hattoki Yevropa davlatlari qatorida ,o'zlarining bilimi bo'yicha fan olimpiadalarda, jahon arenalarida munosib o'rinnarni olib kelmoqda. Ko'plab yoshlarni chet mamlakatlarda tahsil olmoqda. Ana shunday yoshlarni safi bundanda ko'paysin. Qizlarimiz "Zulfiya" nomli Davlat mukofatlariga o'zlarining , iste'dodi, bilimi va sport sohasida o'rnak bo'lib kelmoqda. Bugun yurtimizda, karantin davrida , ham bo'sh o'tirgani yo'q , ular o'z ixtirolari va iste'dodlarini , bilan barchaga o'rnak bo'lib kelmoqda. Yoshlar qalbida yuksak ma'naviyatlilikni shakllantirishda kitobxonlikning ahamiyati beqiyosdir. Bilim manbai bo'lgan kitobni sevish uni o'qish uchun uni tanlay olish va o'qish va madaniyaini bilish kerak. Biz bilamizki kitobga muhabbat,kitobni qadrlash,o'qishga ishtiyoq xalqimizning qon qoniga singib ketgan.Xalqimiz ilm va fan adabiyot va san'atga oid nodir tarixiy manbalar va badiiy adabiyotlari bilan xaqli ravishda faxrlanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Boshlang'ich ta'limga jurnali. 2.WWW.ziyonet 3.Metodika qo'llanma.

VIRTUAL TA'LIMNING KELIB CHIQISHI VA TURLARI.

Zilola Ergasheva
Samarqand viloyati Payariq tumani
7-umumi o'rta ta'lif maktabi informatika
fani o'qituvchisi Telefon raqami: 93 357 53 09

Annotatsiya. Masofaviy o'qitish usuli an'anaviy ta'lif shakllaridan farq qiladi. U o'quvchilarni o'ziga qulay vaqtida, joyda va sharoitda o'qitish imkonini beradi. O'quv kursiga bog'liq bo'limgan holda shaxsiy va guruh talabi asosida o'quv rejaliari ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar. Ilmiy axborot, masofaviy o'qitish, Ta'lif, ta'lif-tarbiya, Xalqaro Kengash, AQSh ,Mustaqil ta'lif, pedagog, virtual.

Axborot texnologiyalarning keng miqyosda joriy etilishi bilan masofaviy o'qitishni bir qator ijtimoiy ahamiyatga molik masalalarni yechishda ham joriy etish mumkin. Ta'lif sohasiga bo'lgan fuqarolarning ehtiyojlarini qondirishda qulayliklar yaratish bilan respublikamizning malakali mutaxassislarga bo'lgan talabi ham qondiriladi. Shuningdek, fuqarolarning ijtimoiy va kasbiy faoliyklarini oshirishga erishish mumkin. Xususiy tadbirdorlik bilan mashg'ul shaxslarning jamiyat hayotidagi faolligini mustahkamlab, ularning dunyoqarashini boyitishga xizmat qiladi. Masofaviy ta'lif berish usuli Respublikamiz sarhadlarini bosib o'tib, MDH va jahon miqyosidagi yirik ta'lif markazlari bilan muloqotda bo'lib, ta'lif olishning yangi zamonaviy yaxlit ta'lif imkoniyatini yaratishga xizmat qiladi. Masofaviy o'qitish geografik jihatdan uzoqda joylashgan maktablar va akademik ta'lif uchun mo'ljallangan edi. Lekin, zamonaviy axborotlar va telekommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi jarayonini uzoq masofadan turib amalga oshirishga yo'l ochib berdi. ta'lif-tarbiya Masofaviy o'qitish bo'yicha Xalqaro Kengashning tahlillari shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kunda jahon miqyosida 10 milliondan ortiq talabalar shu uslub asosida ta'lif olishmoqda. AQShda shu uslub asosida o'qitish maqsadida yangi o'quv markazlari barpo etilmoqda hamda ular milliy kadrlarni zamon talablari asosida tayyorlash va qayta tayyorlash afzalliklariga egadir. Masofaviy o'qitishning quyidagi afzalliklari mavjud: 1.O'qitishning ijodiy muhiti. Mavjud ko'pgina uslublar asosida o'qituvchi (pedagog) ilm beradi, o'quvchilar esa faqat berilgan materialni o'qiydilar. Taklif qilinayotgan masofaviy o'qitish asosida esa o'quvchilarning o'zlarini kompyuter axborotlar bankidan kerak bo'lgan ma'lumotlarni qidirib topadi va o'zlarining tajribalarini boshqalar bilan yaxshi muloqotda bo'lishini ta'minlaydi hamda o'z o'rnida mehnat ta'lifi olishini rag'batlantiradi. 2. Mustaqil ta'lif olishning imkoniyati borligi. Masofaviy o'qitish asosida ta'lif berish boshlang'ich, o'rta, oliv va malaka oshirish bosqichlarini o'z ichiga qamrab oladi. 3. Ish joyidagi katta o'zgarishlar. Masofaviy o'qitish asosida ta'lif berish turi millionlab insonlarga, hammadan ham ishlab chiqarishdan ajralmagan holda ta'lif olayotgan yoshlar uchun qulay shart-sharoitlarni yaratib beradi. Bunday uslub asosida o'qitish kadrlarni tayyorlashda muhim o'rinn tutadi. 4. O'qitish va ta'lif olishning yangi va unumli vositasi. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadi, masofaviy o'qitish asosida ta'lif berish, ishlab chiqarishdan ajralgan holda o'qish kabi unumlidir. Bunday asosda ta'lif olayotgan o'quvchilarning boshqalardan ustunligi ularning eng yaxshi, sifatlari materiallar va o'qituvchi (pedagog)lar bilan ta'minlanishidadir. Ta'lif berish va boshqarish uslubiyotiga asoslangan holda o'qituvchi (pedagog) auditoriyada o'qitish shartlaridan holi bo'lishi kerak. Masofaviy ta'lifda (MT) turli ta'lif modellari qo'llaniladi, biroq ularning barchasiga xos bir xususiyat mavjud, bu ham bo'lsa, unda barcha o'quvchi va o'qituvchilar masofa jihatidan ajratilishidir. Barcha ta'lif turlari kabi MTning ham har xil modellari mavjud. Bu ta'lif jarayonining quyidagi asosiy tarkibiy qismlari: fan mazmunining bayoni; o'qituvchilar bilan o'zaro bevosita va bilvosita muloqot; amaliy topshiriqlarning bajarilishidan iborat bo'ladi. Har bir model shu kabi tarkibni hamda uni amalga oshiruvchi texnologiyalarni qo'llaydi. MTning turli modellari nafaqat qo'llaniladigan texnologiyalar, balki boshqarilish darajasi, o'qituvchi va o'quvchilarning mas'uliyati bilan ham farqlanadilar. Ayrim modellarda o'qituvchilar va ta'lif muassasasi, xuddi an'anaviy ta'lif tizimi auditoriyalarida o'qitilganidek, ta'lif jarayonini boshqarish funksiyasini to'liq saqlab qoladi. Boshqa turlarida esa, ta'lifni boshqarish ta'lif oluvchilarga o'tadi. Ilmiy manbalarning tarixiy analitik tadqiqoti shuni ko'rsatadi, ko'plab mualliflar masofaviy o'qitish modellarini tuzishga o'z e'tiborlarini qaratishgan, jumladan, E.S.Polat rahbarligidagi jamoa o'z

monografiyalarida quyidagi 6ta modelni ko'rsatganlar: 1. Eksternat turi bo'yicha o'qitish; 2. Universitet MT modeli; 3. Bir necha oliy ta'lif muassasalarini hamkorligida o'qitish; 4. Ixtisoslashtirilgan ta'lif muassasalarida o'qitish; 5. Avtonom o'qitish; 6. Multimedia dasturlariga asoslangan, norasmiy, integrallashgan o'qitish. Hozirgi davrda dunyodagi rivojlangan mamlakatlar ta'lif muassasalarida masofaviy usulda ta'lif berishning ana shu oltita modeli qo'llanib kelinmoqda: Eksternat turi bo'yicha o'qitish. Bu shaklda o'qitish quyidagi qulayliklarga ega: birinchidan, iqtidorli o'quvchilar uchun vaqtdan samarali foydalanish imkonini beradi; ikkinchidan, malakasini oshirishga ehtiyoj sezayotgan va shu yo'nalishda bevosita amaliyotda faoliyat ko'rsatayotgan mutaxassislarga qisqa muddat davomida o'z malakalarini oshirish imkonini yaratiladi. Multimedia dasturlariga asoslangan, norasmiy, integrallashgan o'qitish modeli. Bu shakldagi MT tizimi asosan mustaqil malaka oshirish, qo'shimcha mutaxassislikni egallash va til o'rganish kabilalar bo'yicha o'qituvchilar yoki ta'lif muassasalariga murojaat qilish zarurati bo'lmaydigan dasturlardan iborat bo'lib, kompyuter va teleradio tizimlari orqali o'rganish vositasi hisoblanadi va oliy ta'lif tizimida kam qo'llaniladi. R.Taning va I.Seynonlar chet ellardagi MO' texnologiyalaridan foydalanuvchi ta'lif muassasalarida ishlab chiqilgan modellarni o'rganib, quyidagi uch MT modellarini ajratib ko'rsatgan: Maslahat modeli. Rasmiy yozishmalar (korrespondentsiya) modeli. Boshqariluvchi mustaqil o'qitish modeli. T.P.Voronina, V.P.Kashitsin, O.P.Molchanovalar monografiyasida MTning to'rt modeli ko'rib chiqiladi, bular: an'anaviy sirtqi, ochiq – televizion ta'lif (teleta'lif), virtual sinflar va virtual universitetlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Azizzo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: TDPU, 2003.
2. Ishmuhamedov R.J. Innovatsiya texnologiyalari yordamida ta'lif samaradorligini oshirish yo'llari. – T.: TDPU, 2004.
3. www.google.com

AXBOROT TEKNOLOGIYALARINING TA'LIM TIZMINI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI.

*Salohiddin G'opirov Husniddin o'g'li
Shahrixon tumanidagi 25-maktab informatika fani o'qituvchisi.
informatchik@mail.ru , salohiddingopirov@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqola “Axborot texnologiyalarining ta'lismizini rivojlantirishdagi ahamiyati” mavzusida yozilgan bo'lib, Xalq ta'limi hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lismizini vazirligi o'qituchilariga tavsiyalar keltirib o'tilgan. Maqola 2020-2021 o'quv yili davomida hamda kelgusida bajarish kerak bo'lgan dolzarb ishlarning mohiyatini ochishda keng o'rin tutadi. Maqolada turli manbalardan foydalilanligini, matnning mazmundor, o'ziga xos qaytarilmasligi ko'zga tashlanadi. Shuningdek, axborot texnologiyalarini va raqamli texnologiyalar sohasi bilan bevosita bog'liq matnlar ham o'rin olgan.

Kalit so'zlar: *axborot, internet, kompyuter, interfaol, multimedia, platforma.*

Hozirgi kunda har bir o'qituvchi va o'quvchining axborot kommunikatsion texnologiyalari bilan mukammal tarzda ishlay olishi talab etiladi. Bu bizga ta'lismizning sifati va uni nazorat qilishni osonlashtiradi.

Davr ruhini ifodalab, kun sayin barcha sohalar amaliyotiga jadal kirib borayotgan axborot texnologiyalarini umumta'lum maktablari ta'lismizni jarayoniga ham tadbiq etish dolzarb masalalardan birdir. Butun jahon miqyosidagi axborot tarmog'i har qanday sohada axborotning hajmi va tezligidan qat'iy nazar, uni istagan miqdorda qabul qilish uchun taqdim eta oladi.

Multimedia va Internet texnologiyalarining paydo bo'lishi axborot texnologiyalarining umumiyyatini maktablari ta'lismizni tarbiya, muloqot jarayonlarida samarali vosita sifatida foydalishga keng yo'l ochib berdi. Axborot texnologiyalarining barkamol shaxsni rivojlantirish, uning mustaqil kasb tanlashi va kasbiy jihatdan o'z-o'zini shakllantirish, kasbiy mahoratini o'stirishda tutayotgan o'rni va ta'siri ortib borayotganligini inkor etib bo'lmaydi. Umumiy ta'lismizni maktablari ta'lismizni jarayonida axborot texnologiyalarini vositasida o'qituvchi va o'quvchilar oldida quyidagi imkoniyatlar ochiladi, xususan:

- axborot yig'ishning yangi usullarini va ularni qo'llashni bilib oladilar;
- bolalarning fikrlash doirasi kengayadi, bilim olishga qiziqishlari ortadi;
- mustaqil ishlashning roli ortadi, samaradorligi yaxshilanadi;
- bolani aqliy jihatdan rivojlantirishga, hissiy-estetik doirasini kengaytirishga, ijobjiy qobiliyatlarini o'stirishga yordam beradi.

Kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalananib, ta'lismizni vositalida, o'quv faoliyatida va o'quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratiladi. Axborot texnologiyalarini ta'lismizni amalga oshish jarayonida hayot bilan uyg'unlashtirishga imkon beradi. O'qitishni kelajakdagagi kasbiy faoliyat bilan chambarchas bog'lash imkoniyati paydo bo'ladi. Axborot texnologiyalarini qo'llashda o'quvchi shaxsining butun imkoniyatlarini amalga oshirishga: kompyuter vositalari orqali bolaning bilishga oid, axloqiy, ijodiy, muloqot qilish va estetikaviy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga intilish lozim. Kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quvchi shaxsini rivojlantirishning to'laqonli vositasiga aylantirish uchun o'qituvchining o'zi axborot texnologiyalarini vositalida bilimdon (salohiyatli) bo'lishi kerak. Shu bilan birga har bir o'qituvchi

- kompyuter va uni texnik va dasturiy ta'minotini ishlatishni asosiy tushunchalarini bilish;
- hech bo'lmaganda bir matn redaktorini o'zlashtirganlik;
- taqdimot yaratuvchi va elektron test tayyorlash dasturiy vositalarni ishlata olishi.
- internet tarmog'idagi talimiylar, maxsus talimiylar platformalar ijtimoiy tarmoq mesenjerlerida ishlay bilishi kerak.

Axborot texnologiyalarining asbob-uskuna va dasturiy vositalarining juda jadallik bilan rivojlanib borishi, turli ta'limiylar vazifalarni hal etish qulay texnikaviy imkoniyatlar ochib beradi. Kompyuterning imkoniyatlari juda katta, biroq pedagogik maqsadlarda u yetarli darajada foydalanimayapti. O'qitish maqsadidagi axborot uni loyihalashtirish bosqichida kiritiladi. Xususan, axborot — avtomatlashtirilgan o'qitish tizimlarining ma'lumotlar bazasini yaratishda, elektron darsliklarni tuzish uchun o'quv materialini tayyorlashda, modellashtiruvchi

turdagi kompyuter tizimlari bilan o‘quv ishlarining ssenariylarini, masalalar va mashqlar, test topshiriqlari tuzishda kiritiladi. Axborot texnologiyalari bir yo‘la bir necha fan sohalariga informatika, matematika, kibernetika, psixologiya, pedagogika kabi fanlarga oid ma’lumotlarni birlashtiradi. Biroq bu uyg‘unlikda psixologik-pedagogik asos yetakchi o‘rin tutadi. Axborot texnologiyalarini ishlab chiqish va o‘qitish jarayoniga joriy qilish muhim o‘rin egallaydi. Odattagi ta’limiy texnologiyalardan farqli ravishda, axborot texnologiyalaridan foydalanish natijasida o‘qituvchining ish mehnatini osonlashtiruvchi quroli bo‘lib u ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Kompyuter vositalari o‘quv-tarbiya jarayonining turli bosqichlarida:

- o‘quvchilarga o‘quv materiallarini taqdim etish bosqichida;
- kompyuter bilan interfaol o‘zaro birqashib, harakat qilish jarayonida o‘quv materialini o‘zlashtirishda;
- o‘zlashtirilgan bilimlar, malakalar va ko‘nikmalarni takrorlash va mustahkamlashda;
- o‘qitishda erishilgan natijalarni oraliq va yakuniy nazorat qilish va o‘z-o‘zini nazorat qilish bosqichida;

Oqilona tuzilgan kompyuterli o‘qitish dasturlari axborotni o‘quvchi tomonidan o‘zlashtirilishining psixologik va pedagogik qoidalari e’tiborga olingan taqdirda o‘qitishni masofaviy individuallashtirish va differensiyalashtirishga, bolalarning qiziqishlari va o‘qishdagi mustaqil faoliyatini rag‘batlantirishga imkon beradi. Maktab pedagogik jarayonida kompyuter o‘qituvchining asosiy ishchi quroli, o‘qitish obyekti, hisoblanishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, multimedaviy texnologiya asosidagi interfaol darslar tayyorgarlik darajasi har xil bo‘lgan bolalarning dars materialini yaxshi o‘zlashtirilishiga, olgan bilimlarini yanada kengaytirishga bo‘lgan istaklarining paydo bo‘lishiga turtki bo‘ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Ashurova D., Yuldoshev Z. Ta’lim tizimida innovation va axborot texnologiyalarini qo‘llash // Xalq ta’limi.–Toshkent: 2006. – №1. – B. 15-19.
2. Jaloliddinov Z. Axborotlashtirilgan ta’lim muhitida pedagogik faoliyatiga qo‘yilgan talablar // Xalq ta’limi.–Toshkent: 2007.-№4. – B.19 – 21.
3. Jo‘rayev R.H., Toyloqov N.I. Axborotlashtirilgan ta’lim muhiti – o‘qitish samaradorligini oshirish vositasi // Uzluksiz ta’lim. – Toshkent: 2004. - №3. – B. 5 – 7.

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА МУСИҚА ФАНИ БЎЙИЧА ОЛИМПИАДАЛАР ТАШКИЛ ҚИЛИШ ВА УЛАРНИ ЎТКАЗИШ.

Матёкубов Эргаш Гайибаевич.
Урганч Давлат Университети
“Мусиқа таълими” кафедраси ўқитувчиси
Рахимов Алишер Эгамберганович
Урганч Давлат Университети
“Мусиқа таълими” кафедраси ўқитувчиси
Edik_big@inbox.uz

Аннотация: Мазкур мақолада умумтаълим мактабларида мусиқа фани билан боғлиқ жараёнлар, мусиқий олимпиада орқали мусиқа фанининг аҳамиятини ошириш ва мусиқий олимпиадани ўтказиш тартиблари тоўғрисида фикрлар баён етилган.

Калит сўзлар: таълим, мактаб, ўқувчи, мусиқа фани, мусиқий олимпиада.

Бугунги кунда таълим-тарбия жараёнида кўпгина янгиликлар, интерфаол методлар қўлланилиб келинмоқда. Мақсад – ўқувчиларни ҳар томонлама баркамол инсон, етук шахс қилиб вояга етказиш. Юртимида олиб борилаётган кўпгина ислохотлар, қарорлар халқимизнинг мусиқий-эстетик даражасини қўтариш, миллий анъаналаримизга хос куй - кўшиқлар замирида тарбиялаш сингари мақсадларни мужассамлаштирган.

Бу борада мусиқа таълим – тарбиясини кенг миқиёсда олиб бориш имконияти мавжуд бўлган тизим – бу умумий ўрта таълим тизимиdir. Мусиқа фани ўқувчиларда маънавий етуклик, ижодкорлик жихатларини шакллантиришда астойдил ёрдам беради.

Умумий ўрта таълим тизими мусиқа дарсларида ўқувчилар бир қанча фаолият турлари: мусиқа тинглаш, мусиқага мос харакатлар бажариш, мусиқа саводи, жамоа бўлиб куйлаш каби фаолиятларда иштирок этадилар. Ўқувчиларни янада мусиқага қизиқтириш учун эса турли кўрик танловлар, мусобоқалар ташкил қилинмоқда. Аммо бу кўрик – танловларда асосан куйлаш, рақсга тушиб каби амалий кўнинмалар баҳолаб борилади. Ваҳоланки мусиқанинг назарий асослари мавжуд бўлиб, бу йўналиш бўйича умумтаълим тизимида кўрик – танловлар мавжуд эмас.

Мусиқа фанини янада ривожлантириш, ўқувчиларни миллий мусиқамизга янада қизиқтириш учун мусиқа фани бўйича олимпиада ўтказиш яхши натижаларга олиб келади. Олимпиадани турли шаклларда ташкил қилиш мумкин - ёзма ва амалий, ёки бутунлай ёзма тарзда ташкиллаштирилиши мумкин.

Барча олимпиадалар сингари бу олимпиадада ҳам мактаб, худудий, туман, вилоят, республика босқичлари бўлади ва барча саволлар ёки топшириқлар умумий ўрта таълим мусиқа дарслиги асосида тузилади.

Мусиқа фанидан олимпиадани ўтказишдан мақсад – умумтаълим мактабларидаги мусиқа фанининг ўрни ва аҳамиятини қўтариш, ўқувчилар орасида нафақат ижрочилик фаолияти балки мусиқанинг назарий асослари тўғрисидаги билимларини бойитиш, олимпиада орқали ўз миллий мусиқа санъатимиз мавқеини янада ошириш, миллий мусиқа санъатимизнинг турли жанрлари ҳақида етарлича маълумотга эга бўлишдан иборат.

Олимпиаданинг ўтказиш тартиби ва мазмунини шакллантиришда ҳар бир худуднинг ўзига хослиги, миллий ва маҳаллий қадриятлари инобатга олинган ҳолда малакали педагоглар билан ҳамкорликда ишлаб чиқилиши лозим. Албатта, бунинг учун маълум бир шарт-шароит, ўқув жихозлари, аудио ёзувлар ва бошқа керакли инвентарлар билан жихозланиш керак.

Халқ таълими тизимидағи методик бирлашмалар мусиқа фани ўқитувчилари олимпиадани ўтказишнинг мазмун – моҳияти, тартиби ҳақида тушунчалар бериши керак.

Мусиқа фани бўйича олимпиада қуйидаги тартибида ўтказилиши мумкин.

-Эшиятиб таҳлил қилиши :

Дастлабки босқичда бирор бир асарни қандай чолғу асбобида ижро этилаётганини тошиш керак. Бунда ўқувчиларга миллий ва бошқа хорижий мамлакатларга хос мусиқий чолғулар ижроси асосида ёзилган куй наъмуналари эшилтирилади ва ўқувчилар куй ижро этаётган чолғу асбобининг номини айтишлари керак бўлади.

Ижро этилаётган куй номини аниқлаш. Бу босқичда ўқувчиларга аввалдан берилган куй наъмуналари орасидан янграётган куйнинг номини аниқ айтишлари керак бўлади.

-Мусиқа саводи :

Бу босқичда умумтаълим мактаблари мусиқа дарслигида мавжуд бўлган мусиқа саводига оид саволлар, крассвордлар, ребуслар берилади ва ўқувчилар бу саволларга маълум бир вакт давомида жавоб беришлари лозим бўлади.

-Бирон бир мавзуга оид деворий газета тайёрлаши :

Бунда ўқувчилар бирон бир мавзу бўйича аввалдан тайёрлаб келган деворий газеталарини намойиш қиласидилар ва ундаги маълумотларни таърифлаб, тушунтириб берадилар.

Таклиф қилинаётган мусиқа фани бўйича олимпиадада жамоалар қатнашиши ва ҳар бир жамоада олтитагача ўқувчилар қатнашиши мумкин бўлади. Баъзи йўналишлар бўйича саволлар олдиндан белгиланиб, мактабларга тайёргарлик кўришлари учун юборилиди ва мактаб жамоалари шуларга асосланиб тайёргарлик олиб борадилар. Олимпиаданинг авзалик томони шундан иборатки, бир вақтнинг ўзида бир нечта жамоани қатнашиши ва уларни баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

Агар келажакда мусиқа фани бўйича олимпиада ўтказилса, бу ўқувчиларни мусиқа фанига қизиқишини ортишига, мусиқанинг назарий асосларини чукурроқ ўрганишларига ундуласа ажаб эмас. Зеро, бугунги куннинг асосий мақсади мактаб таълим тизимини яхшилаш ва ўқувчиларни янада фаолроқ харакатлантиришдан иборат.

Адабиётлар рўйхати

1. Акрашина О.А. Методика музыкального воспитания в школе. Москва, Просвещение, 1983-йил.
2. Дмириева Л.Г. Методика музыкального воспитания в школе. Москва, Просвещение, 1989-йил.
3. Хўжаева М. Умутаълим мактабарида мусиқа ўқитиши методикаси.-Тошкент.: ЎзДК таҳрир нашриёт бўлими.2008.

www.tdpu.uz

www.pedagog.uz

THE PURPOSE OF POST-READING ACTIVITIES IN TEACHING GRAMMAR

Turakulova Baxtiniso
O'zXIA "Chet tillari" kafedrasi o'qituvchisi
Tel: +998 91 337 90 65
92_peerage@mail.ru

Annotation: Post-reading activities give students the opportunity to review, summarize, and react to a reading passage, and activities such as debates, role-plays, games, and discussions take place in small and large groups, as well as with the entire class.

Key words: Multiple-choice questions, true-false questions, short answer questions, summary writing, comprehension, inter language.

Some post-reading exercises also assess how well the students have comprehended the reading material, and they often consist or a text followed by questions that check the comprehension of specific details, main ideas, and inferences. The following techniques are often used for this purpose:

1. A *multiple-choice* question is a statement or question usually followed by four options, of which only one option—the *key*—is correct; the remaining three options are called *distractors*. Quality multiple-choice questions are difficult to construct because to properly assess comprehension, the three distractors must be plausible, and double keys or options that are too easy must be avoided,

2. A *true/false* question contains a statement that learners mark as either true or false. true/false items are less difficult to construct, but they need to be balanced with other types of items since a student has a

3. A *short answer question* requires the learner to produce a Drier response to a question, usually ranging from one word to a couple of sentences. Short answer items are also fairly easy to construct; however, a students incorrect answers may be attributable to the complex language of questions that add an additional comprehension problem.

4. *Summary writing* requires the students to express in writing a text's main ideas and conclusion in a specified number of words or paragraphs. Depending on the level, this task can be difficult for students, especially if they have to write in their 1.2.

Translation covers all textual elements

When translating a text, students come into contact with all the main ideas and specific details of a reading passage. Translation necessitates the close reading of the entire passage, which provides valuable information tor the instructor. Translation can improve comprehension since it encourages the students to read a passage carefully and precisely at the word, sentence, and text levels (Van Els et al, 1984). Therefore, the final product inform; the teacher as to which lexical items, structures, and ideas are problematic. Unacceptable renditions also give clues to particular features of interlanguage that may be at work.

Translation provides a data source for other testing techniques

Another benefit from translation is that it can provide the teacher with a pool of incorrect words, phrases, and sentences for multiple-choice distractors, true/false incorrect statements, and short answer questions. When creating distractors for multiple-choice questions and incorrect options for true/false items, the test developer often resorts to guesswork in determining what might be misunderstood in a reading. In the case of translation, the incorrect understanding or the language and ideas in the text is clear and obvious, providing sources for distractors that come from the students themselves. Their incorrect translations revealed misunderstandings of certain words, phrases, and sentences.

One of these English sentences was: “Both of these involve close contact with the general public.” This sentence elicited the following ten incorrect renderings in Arabic (which are backtranslated into English):

1. Both or them join the main road.
2. Both of them touch the general government.
3. Both of them require a strong relationship with people.
4. Both of them have contact with the public transport.

5. Both of them are connected to the main roads.
6. Both of them are related to the public places,
7. Both of them require a communication network with people.
8. Both of them involve close friction in general.
9. Both of them require closed communication with the nation.
10. Both of them lead to closure of communication with people.

A useful place to start in error analysis is to categorize the translation problems as local errors, which minimally interfere with comprehension, and global errors, which strongly interfere with comprehension (Brown 2000). For example., translating *invoke* from the original sentence into *require* in sentences 3, 7, and 9 is an example of a local error. In contrast, translating *close contact* from the original sentence into *close friction* in sentence 8 and *closed commimiaion* in sentence 9 are examples of global errors.

The following guidelines are important for teachers who plan to use translation in the *understand that are not ideal*. Translation is most feasible when the whole class speaks the same language. • *Plan for revision*. Students will often make mistakes when writing in their L1, and to be sure it is an L1 mistake, it is imperative that they revise their translations carefully to give them the chance to correct any mistakes that are not actually attributable to comprehension problems,

- *Learn error analysis*. As is clear from the study of interlanguage, errors can derive from negative language transfer, the L2 avoidance, and other sources. Since there is a risk of misidentifying errors, teachers should become familiar with the held.

- *Limit error correction*, how much concentration on errors may have a negative effect on learners motivation. Teachers must remember to acknowledge what students get correct,

- *Use Translation judiciously*. Translation should be just one part of a teacher's methodological repertoire. For reading comprehension assessment, translation should be combined with multiple-choice, true/false, short answer, and other test techniques. Other reading strategies should also be included, especially scanning a text for specific details and skimming for main ideas, which are essential skills for students who will study overseas, where they will be "expected to reach extensively in very limited periods of time" (Hughes 2003, 138).

Give positive backwash. It is essential to strive for positive backwash in all testing, which occurs when students are given appropriate and well-explained tasks for their age, level, and interests, and when they are able to use the testing results to increase their understanding of the target language (Hughes 2003). Reading

comprehension questions, regardless of their type, should be carefully developed and used for teaching as well as testing. Therefore, the teacher should go beyond focusing on the correct answer and call attention to "the way language is used to convey meaning, and of the strategies he can use to recover meaning from the text.

Used literature:

1. Де Соссюр Ф. Курс общей лингвистики // Труды по языкоznанию. М., 1976. 65-с
2. Сепир Э. Язык. // Избранные труды по языкоznанию и культурологии. М., 1993.
3. Пауль Г. Принципы истории языка. М., 1958.
4. Блумфильд Л. Язык. М., 1968. 72-с
5. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. М., 1978. 24-с
6. Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. М.; Л., 1938.

FANLARNI INTEGRATSIYA ASOSIDA O'QITISH

*Abdug‘aniyevna Shaxlo Qahramonjon qizi
Farg‘ona davlat univavsiteti
rus filologiyasi 2-kurs talabasi
Tel: 91-677-33-75
e-mail:shaxloshka@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada fanlarni o‘qitishda integratsiyadan foydalanishning samarasi va uni adabiyot darslarida qo‘llash bo‘yicha ayrim tavsiyalar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: integratsiya, mushtaraklik, tafovut, innovatsion metod, chorraxa, tendensiya, novatorlik

Azal-azaldan sharqda bola tarbiyasiga katta e’tibor berib, bu faoliyat nihoyatda nozik va mas’uliyatlari hisoblangan. Ustozlar, tarbiyachi- o‘qituvchilar,ilm-ma’rifat kishilari yuksak hurmat- ehtiromga sazovor bo‘lishgan. Bugun ham bu faoliyatning mazmun mohiyati, ahamiyatlilik darajasi o‘zgargani yo‘q. Faqat bugungi kun o‘qituvchisi oldida erkin, mustaqil, ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega,zamon bilan hamnafas,maqsad sari tolmay intiluvchi shaxsni tarbiyalash turibdi va bu o‘qituvchidan novatorlik, o‘z ustida tinimsiz ishslash, ta’lim berishning noananaviy usullarini izlash va foydalanishni talab etadi. Shunday noananaviy usullardan biri integratsiyadir. Integratsiya lotincha so‘zdan olingan bo‘lib, lug‘aviy ma’nosini ayrim bo‘laklar yoki elementlarning bir-biriga qo‘silishi, bir butunga aylanishi yaxlitlanishi, aloqadorlik, bog‘liqlik demakdir. Tabiatdagagi barcha narsalar bir-biriga bog‘liq bo‘lganidek fanlar o‘rtasida ham o‘zaro aloqadorliklar bo‘ladi. ”Qalbida shoirlig bo‘lmagan kishi, hech qachon matematik bo‘lolmaydi.” deydi Pifagor. Demak Pifagorning fikrlariga tayangan holda matematikani adabiyotsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi, deyishimiz mumkin. Bir qarashda bu fanlarni integratsiyalash cheklangandek, yuqorida fikrimiz asossizdek tuyuladi, lekin ”Chin go‘zallikning singlisi” bo‘lgan lirikaning barcha turida matematik tenglik ijodiy yaratiqning mazminini ochib berishda, ohangdorlikni taminlashda asosiy unsur hisoblanishini inobatga olsak, adabiyot va matematika fanlari o‘rtasida integratsiya mavjud ekanligini ko‘rish mumkin. Fanlarni integratsiyalash o‘quvchiga mavzuni keng va chuqur tushunib, esda saqlab qolish imkonini beradi va shu asosda dars samaradorligini oshirish, vaqtan unumli foydalanish, ikki yoki undan ortiq hodisa o‘rtasidagi mushtaraklik va farqlarni tahlil qilish orqalil mantiqiy fikrlashga o‘rgatadi. Qirq besh daqiqa vaqt ichida bunday innovatsion metoddan foydalanish o‘qituvchidan zukkolikni talab qiladi. Agar pedagog fanlar o‘rtasidagi bir-biri bilan kesishuvchi “chorraha”larni topib, ma’lumotlarni ana o’sha” chorraxa” tomonidan turib yoritsa bunday dars natijasida o‘quvchi bilimlarni esda saqlab qolish tendensiyasi ortadi. Integratsiyani yuqori sinf darsliklari misolida ko‘rish mumkin. 10-sinf adabiyot darsligida Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodi hamda “Boburnoma” asaridan parcha keltirilgan. Davlat va madaniyat arbobi, mohir sarkarda, tarixchi, zakovatli olim, donishmand, tarjimon Bobur bilan bog‘liq biografik ma’lumotlar va asar mazmun mohiyatini anglash, o‘quvchini ”asar ichiga olib kirish”da tarix va geografiya fanlari bilan bog‘lab tushuntirilganda juda ham yaxshi samara beradi. Dastlab o‘quvchilarga Bobur qanday qilib Hindistonga borib qolgani, Hindistonda qanday siyosiy ishlar amalga oshirgani, uning jahon madaniyati tamadduniga qanchalik hissa qo‘sghanini o‘quvchiga darsliklardan ma’lum va nom’alum bo‘lgan ba’zi qiziq ma’lumotlar asosida, tarixiy faktlar bilan tushuntirilsa o‘quvchilar diqqati beixtiyor mavzuga jalb bo‘ladi. ”Boburnoma” memuar asar .Undagi ma’lumotlar tarixiy haqiqat. Asarda Boburnoma Hindiston mamlakatidagi hayoti tasvirlangan. Mavzuni o‘rganish uchun ajratilgan soatlarda xaritadan Hindiston mamlakati qalam orqali belgilab olinib uning qaysi materikda joylashgani, poytaxti, shaharlari, chegaradosh davlatlari, tarixda bu mamlakat jahon ilm-fan va madaniyat tamadduniga qay darajada hissa qo‘sghanini, qaysi buyuk zotlar yetishib chiqqani haqida ma’lumot berilib, shundan so‘ng o‘quvchilarga boshqa barcha fanlarga tayanib, Hindistonga daxldor qo‘sishma ma’lumotlar izlash topshirish mumkin. Bunday darslarda testlar, krossvordlar, mavzuga oid rasmlardan ham foydalanish mumkin. Asarda nasr bilan nazm aralash kelgan. Ma’lumki tilshunoslikdagi zid ma’noli so‘zlar adabiyot ilmidagi tazod san’atini, uyadosh so‘zlar tanosub san’atini, shakldosh so‘zlar tajnis san’atini yuzaga keltiradi. Qishning qorli qahratonida o‘z lashkari bilan Kobulga borish uchun Qandahor yo‘lida ketayotib adashib qolgan Bobur shunday

deydi: "Umr bo'yi buncha mashaqqat tortmagan edik. Bu matla' o'sha fursatda aytildi:

Charxning men ko'rmagan javr-u jafosi qoldimu?

Xasta ko'nglim chekmagan dard-u balosi qoldimu?

O'quvchilarga quyidagicha topshiriq berish mumkin:

1. Ushbu misralardagi ma'nodosh va uyadosh so'zlarni toping
2. Bunday so'zlar adabiyotda qanday badiiy san'atni yuzaga keltiradi
3. Yana qanday badiiy san'at turlarini bilasiz.

Asarda Afg'onistonidagi Dashti Shayxda bir-birini takrorlamaydigan 33 xil lola turlari sanab o'tiladi. Shu ma'lumotni ham biologiya faniga bog'lab aslida, lola turlari qancha ekanligini topish topshiriq qilib berish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, juda ko'p fanlarning bir-biri bilan kesishadigan "chorraxa"lari mavjud. Ya'ni darslarda ko'plab fanlarni integratsiyalash mumkin. Ushbu metoddan foydalanish o'quvchilar faolligini oshirish, ikki hodisa o'rtasidagi o'xshash va farqlarni taqqoslab pirovardida ularni mantiqiy fikrlashga o'rgatishda ahamiyati katta .

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Asqarova O', G.Egamberdiyeva. Boshlang'ich ta'limda integratsiya. Namangan-2007
2. Mavlonov A, N.H.Rahmonqulov. Boshlang'ich ta'limning integrasiyalashgan pedagogikasi "ILM ZIYO" 2009
3. Sayidahmedova S. Oliy pedagogik ta'limda integral texnologiyalar. 2003

ADABIYOT DARSLARINI HAMKORLIKDA O'QITISH TEXNOLOGIYASINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

*Alimova Inobat
Jizzax viloyati Zafarobod tumani
3-umumiyyotlari ta'limgaklar oqituvchisi
Yusupova Izzatoy
Sirdaryo viloyati Sayhunobod tumani
28-umumiyyotlari ta'limgaklar oqituvchisi*

Annotatsiya: Adabiyot darslarini hamkorlikda o'qitishdagi ba'zi masalalar ushbu maqolada qamrab olingan. Pedagogik hamkorlik ta'limgaklarini faoliyatining tadrijiy yo'lini namoyon qiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik hamkorlik, ta'limi muammo, hamjihatlik ko'nikmalari

Zero, o'quv-biluv jarayonining shaxsga yo'naltirilganligi markazida subyektlar orasidagi hamkorlik yotadi. O'quv-tarbiya jarayonidagi hamkorlik subyektlarning birligida yangi axborotlarni o'zlashtirishlari va ularni o'z faoliyatlarida ijodiy qo'llashlariga ko'maklashadi. Pedagogik hamkorlik, avvalo, bilimlarni o'zlashtirishda jamoa bo'lib faoliyat ko'rsatishni nazarda tutadi va uning asosiy maqsadi - ishtirokchilarning his-tuyg'uga asoslangan obrazli tafakkurini shakllantirishdir. Bu serqirra usuldan murakkab didaktik-ijodiy masalalarni yechish, pedagogik amaliyotda esa o'quv-biluv muammolarini hal etish yo'li sifatida foydalaniadi. Bu usul o'quvchi tomonidan o'zlashtirilishi mo'ljallangan o'quv materialiga ijodiy yondashish imkoniyatini kengaytiradi. Pedagogik hamkorlik jarayonida jamoa bo'lib ishslash guruhda mavzu doirasida yangi mushtarak g'oyalar tug'ilishiga zamin hozirlaydi. Tabiiyki, pedagogik hamkorlik texnologiyasi ta'limgaklarida samaradorligi sinalgan ilg'or metodlardan foydalinishni taqozo etadi. Ta'limgaklarida ulardan vaqt va o'rniда foydalansilsa, o'quvchining izlanuvchanlik qobiliyati mutazam rivojlanib borayotganini payqash mumkin. Hamkorlikda ishlaganda qo'yilgan muammoning yechimiga yo'naltirilgan savol va topshiriqlardan foydalinish o'quvchilarni yangi farazlar, his-tuyg'uga asoslangan xulosalar chiqarishga undaydi va bunga ma'lum miqdorda erishiladi ham. O'quvchilar o'z ijodiy qibiliyatlarini namoyon qilishga odatlanib boradilar. Ta'limi muammo shakllantirishda tashkil etishda quyidagi asosiy holatlar mujassamlashadi:

- 1) ta'limi muammoning o'quvchi muhokamasiga dastlabki ko'rinishda qo'yilishi;
- 2) o'quvchida ta'limi muammoning tahlili va buning uchun zarur bilimlar haqida tasavvur uyg'otish;
- 3) ta'limi muammoni yechish imkoniyatlarini aniqlash va chegaralash;
- 4) o'quvchi ongida uning shaxsiy dunyoqarashi va ilmiy-amaliy tushunchasi doirasida muammoni qayta shakllantirishga erishish;
- 5) qayta shakllantirilgan muammo variantlaridan qulayini tanlay olish;
- 6) hamkorlik uchun asosiy bo'lgan bosqichlardan o'tish;
- 7) qo'yilgan muammo yechimi talablariga asoslangan holda yondashuvlar yoki tayyor javoblarni bayon qilish.

Hamkorlik asosida o'rganishda e'tibor subyekt sifatida muayyan o'quvchi emas, balki o'quvchilar guruhiga qaratiladi. Bunday jarayonning xarakterli jihatni izlanuvchanlik faoliyatining birligida amalga oshirilishidadir. Hissiy-obrazli muhokama va tanlov natijasida shaxslararo mustahkam birligida harakat vujudga keladi, hamkorlikka oid ishlab chiqilgan qat'iy talablar uni o'quv jarayonida to'g'ri amalga oshirilishiga asos bo'ladi. Mazkur murakkab va serqirra texnologiyadan ko'zlangan maqsad yo'lida foydalinish o'qituvchidan yuksak darajadagi bilim, pedagogik-psixologik tayyorgarlik, mahorat va fidoyilikni talab qiladi. Agar ta'limgaklarida shu jihatlarining birortasi yetishmasa yoki qaysidir jihatida «kemtik»lik sezilsa, mazkur jarayon o'rganish faoliyatiga aks ta'sir ko'rsatishi ham hech gap emas. Pedagogik hamkorlikning o'ziga xos jihatlaridan yana biri har xil ta'limi sharotlarda turlicha tabiatga, dunyoqarashga ega bo'lgan subyektlar imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olishidadir. Bu sohadagi dastlabki yondashuvlar shuni ko'rsatadi, pedagogik hamkorlikka oid konsepsiylar murakkab, mutazam bo'lmasan ochiq didaktik vaziyatlar, uning tarkibiy qismlari va tarbiya jarayonini qamrab oladi. Bugungi kunga kelib, 12 Сентябрь 2020 8-кисм Тошкент ta'limgaklarida hamkorlik ta'limgaklarida rivo-

jlantiruvchi ilg‘or g‘oya sifatida namoyon bo‘lmoqda. Zero, pedagogik hamkorlik tushunchasi ostida mustahkam nuqtai nazarga ega bo‘lgan pedagogik yondashuvlar, nazariyalar, qonuniyatlar, pedagogik tizimlar birlashadi, mushtaraklik kasb etadi. O‘quv-tarbiya jarayoniga pedagogik hamkorlik g‘oyasining tatbiq etilishi, an‘anaviy pedagogik tafakkurda bir tomonlama qotib qolishga barham beradi. Bu nazariyani milliy tarbiyashunoslik amaliyotiga joriy etish alohida dolzarblik kasb etmoqda. Maktab o‘quvchisida pedagogik hamkorlik asosida faoliyat ko‘rsatish ko‘nikma, malakalarini shakllantirish va rivojlantirishni boshlang‘ich ta’lim jarayonidayoq tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Chunki ta’limning mazkur bosqichida o‘quvchida ijodiy faoliyat ko‘rsatishning ilk ko‘rinishlari shakllanadi va o‘zining rivojlanish bosqichiga kiradi. Bolada ijodkorlik imkoniyatlarini yuzaga chiqarish va o‘z-o‘zini namoyon qilish ko‘nikmalari tarkib topadi. Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, o‘qituvchi bilan muloqotga kirishish, hamkorlik, hamjihatlik ko‘nikmalarini ta’limning ushbu bosqichida shakllantirish nihoyatda zarurligini amaliy tajribalar yaqqol ko‘rsatmoqda. Hamkorlikda o‘qitish har bir o‘quvchini kundalik qizg‘in aqliy mehnatga, ijodiy va mustaqil fikr yuritishga o‘rgatish, shaxs sifatida onglilik, mustaqillikni tarbiyalash, har bir o‘quvchida shaxsiy qadr-qimmat tuyg‘usini vujudga keltirish, o‘z kuchi va qobiliyatiga bo‘lgan ishonchni mustahkamlash, tahsil olishda mas’uliyat hissini shakllantirishni ko‘zda tutadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Uzviylashtirilgan davlat ta’lim standard va o ‘quv dasturi. Ona tili. Adabiyot. O‘zbek tili. (5 - 9-sinflar). – Toshkent. RTM, 2010-yil
2. Ahmedov S., Qo‘chqorov R., Rizayev S. Adabiyot. 6-sinf uchun darslik-majmua. –Toshkent. «Ma’naviyat», 2005
3. Tojiyev A. Adabiyot darslarida suhbat. – Toshkent. « O‘qituvchi», 1997.

PEDAGOGIK FAOLIYATDAGI MAQSADNING O'ZIGA XOSLIGI

*Axmedova Zilola Bahromovna
Qarshi tumani 63-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Telefon: +998 91 452 24 96
munismalikam@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik faoliyat olib borishdagi muhim jihatlar aytib o'tilgan. O'quvchi faoliyatini boshqarish va tarbiyalash bo'yicha fikrlar aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: muvaffaqiyat, o'quvchi faoliyatini boshqarish, xarakter, ta'lif-tarbiya, axloq, muloqot.

Pedagog faoliyatining muvaffaqiyatli kechishi uning shaxsi, xarakteri, o'quvchilar bilan muomalasiga ham ko'p jihatdan bog'liq bo'ladi. Odatda bularning ta'lif-tarbiya jarayoniga ta'siri ahamiyatsizdek tuyuladi. Ammo tajribali pedagog, uning xatti-harakati o'quvchilarga qanday ta'sir ko'rsatayotganligiga ahamiyat berib, unga kerakli tuzatishlar kiritib, takomillashtirib boradi. Pedagogik faoliyat maqsadining o'ziga xosligi o'qituvchidan quyidagilarni talab qiladi:

- jamiyatning ijtimoiy vazifalarini to'la anglab, o'z shaxsiga qabul qilishi. Jamiyat maqsadlarini «o'sib» uning pedagogik nuqtai nazariga aylanishi;
- muayyan harakat va vazifalarga ijodiy yondoshishi;
- o'quvchilar qiziqishlarini e'tiborga olish, ularni pedagogik faoliyatning belgilangan maqsadlariga aylantirish;

Pedagogik maqsadning o'ziga xosligini quyidagilarda bilish mumkin:

1. Pedagogik faoliyatning maqsadi jamiyat tomonidan belgilanadi, ya'ni pedagog faoliyatining natijasi jamiyat manfaatlari bilan bog'liqidir.

Uning mehnati yoshlari shaxsini har tomonlama kamol toptirishga yo'naltirilgan. Pedagogik faoliyat avlodning ijtimoiy uzviyligi (ketma-ketligi)ni ta'minlaydi. Bir avlod tajribasini, ikkinchi avlodga o'tkazadi, ijtimoiy tajriba orttirish uchun insondagi tabiiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqaradi.

2. Pedagog faoliyati doimo shaxs faoliyatini boshqarish bilan bog'liq. Bunda pedagogik maqsad o'quvchi maqsadiga aylanishi muhimdir. Pedagog o'z faoliyati maqsadini va unga erishish yo'llarini aniq tasavvur qilishi va bu maqsadga erishish o'quvchilar uchun ham ahamiyatlari ekanligini ularga anglata olishi zarur. Gyote ta'kidlaganidek: «Ishonch bilan gapir, ana shunda so'z ham, tinglovchilarni mahliyo qilish ham o'z-o'zidan kelaveradi».

3. Pedagogik (ta'lif-tarbiya) jarayonda o'quvchi faoliyatini boshqarish shuning uchun ham murakkabki, pedagog maqsadi doimo o'quvchi kelajagi tomon yo'naltirilgan bo'ladi. Buni anglagan holda, mohir pedagoglar o'z faoliyatini mantiqan o'quvchilar ehtiyojlariga muvofiq holda loyihalaydilar. Hamkorlik pedagogikasining tub mohiyati ham ana shundan iborat.

O'quvchi shaxsiga doimo ijobiy-axloqiy ta'sir ko'rsata oladigan kishigina haqiqiy tarbiyachidir. Bunga erishish uchun pedagog o'zining axloqiy sifatlarini doimo takomillashtirib borishi zarur.

O'quvchilarni mehnat, muloqot, o'yin, o'qish kabi faoliyat turlarida ishtirok etishlari tarbiyaning asosiy vositasi hisoblanadi. Har bir mohir pedagog o'zining individual pedagogik tizimiga ega bo'lishi kerak.

Ayrim pedagoglar kasbiy mahorat sirlarini egallash uchun, avvalo ta'lif-tarbiya metodlarini takomillashtirishga intiladilar. Bu tabiiy hol, chunki aynan metodlar yordamida pedagog o'z o'quvchilarini turli o'quv faoliyatiga jalb qiladi. Shu bilan birga o'quvchilarni bilim olishga qiziqtrishda o'qituvchi tomonidan tanlangan metodlar, usullar va topshirilardan boshqa sabablar ham ta'sir etadi. Shuning uchun ham pedagogik mahoratni o'qituvchi shaxsi sifatlarini majmui sifatida qaralib, uni o'qituvchi yuqori darajada psixologik-pedagogik tayyorgarlikka ega bo'lishi bilan bog'liq bo'lishini unutmashlik lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Pedagogikadan amaliy mashqlar va masalalar /O'quv qo'llanma. O'. Asqarova. –Toshkent, Istiqlol, 2005.
2. Ismoilova Z. Pedagogikadan amaliy mashg'ulotlar. – T.: Fan, 2001.

ADABIYOT DARSLARIDA O'QUVCHILARNI TAHLILIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKALARI

*A'zamqulova Kamola G'ulomjonovna
Namangan viloyati Yangiyo'rg'on tumani
41-maktab ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Kamola_school41@gmail.com
+998993635390*

Annotatsiya: Ushbu tezisda ona tili va adabiyoti darslarida asarlarni, ulardagi obrazlarni, voqealarni tahlil qilish orqali o'quvchilarda tahliliy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish usullarini ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar: tahliliy fikrlash, tanqidiy fikrlash, fikrlar zanjiri, samamrali fikrlash

Bugungi rivojlanagan dunyoda har bir inson muvafaqiyatga erishishi, istalgan sohani yetuk mutahasisi bo'lishi uchun olingan bilimlardan tashqari tahliliy tanqidiy fikrlash qobiliyati shakllangan bo'lishi shart. Har qanday ta'limga asosi fikrlash orqali bilim bo'lishiga qaramay, ko'plab davlatlarning ta'limga tizimining asosi yod olish, eslab qolish usullariga qaratilgan. Bizning ta'limga tizimizda fikrlashga qaratilgan metodlarning kamliji xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik jarayonida yaqqol sezilib qoldi. O'quvchilarni fikrlashga o'rgatish biroz mushkul hisoblanadi. Sababi ahborot asrida har doim tayyor ma'lumotlar oqimi beriladi. Ular orasidan ishonchli ma'lumotlarni saralab olish uchun albatta o'quvchida fikrlash qobiliyati shakllangan bo'lishi lozim. Adabiyot darslarida fikrlash qobiliyatini shakllantirish ancha oson. Masalan chistonlarni olaylik. Bizning adabiyotimizda bu janr orqali o'quvchining fikrlash va tafakkurini o'stirish ancha qulay. Bitta misol olaylik:

Ikki mahbubni ko'rdum, bir-birisin ko'rmagan,
Ikkisining o'rtasiga, do'stlar, qil sig'magan.

Ushbu Uvaysiy ijodiga mansub chistonni qarab o'taylik:

1. "Ikki mahbub" deyilgan demak ular ikkisi bir butunlikni ifodalashi kerak.
2. "Bir birisin ko'rmagan" demak ular qarama qarshi bo'lishi extimoli mavjud
3. "Ikkisining o'rtasiga do'stlar qil sig'magan" demak ular ketma-ket yoki bir butun

Biz yuqorida mantiqiy fikr yuritdik. Endi tahliliy fikrlashni ko'rib chiqaylik: Bizda birinchi qismida ikki mahbub deyilgan joyiga adabiy janr ga ko'ra demak ular biri biriga oshiq va bir biriga yetishga harakat qiladi. Bir birini ko'rmagan demak ular bunga harakat qiladi. Ikkinchini qatordagi ma'lumotda ularni orasidan qil o'tmasligi yozilgan demak ular aslida bir butun. Tanqidiy yondashadigan bo'lsak: nega aynan mahbub deyilgan? demak ular biri-biri bilan bir butunlikni tashkil qiladi. Nega aynan bir-birini ko'rmagan? demak ular qarama qarshi deyish mumkun.

O'quvchilarga shu kabi misollar yordamida fikrlashni o'rgatishimiz mumkun. Keling endi asarlar yordamida qanday fikrlashni ko'rib o'taylik. Buning uchun bir asarni olamiz va shu asarga mos bo'lgan savollarni tashlaylaymiz: masalan Hudoyberdi To'xtaboyevning Sariq devni minib asarini olaylik. Asarga mos bo'lgan savollarni tuzamiz:

1. Muallif nega devni aynan sariq rangda tasvirlagan?
2. Muallif nega ko'rinnmaydiga hususiyatni qalpoqchada tasvirlagan?
3. Hoshimjon nima uchun agronom kasbini tanlaydi?
4. Hoshimjon qofiyani nega bozordan qidiradi?

Shu yoki shunga o'xshash savollarni berilganda o'quvchi tahlil qilishni boshlaydi. U fikrlarshni boshlaydi. Savollarni tuzayotganda quyidagi jihatlarga etibor berish kerak:

1. Savollar imkon dasrajasida to'g'ri yoki noto'g'ri javob uchun hizmat qilmasligi kerak.
2. Savollar yod olingan narsalarni ifodalamasligi zarur. Aynan berilgan ma'lumotlar asosida bo'lishi kerak, lekin o'quvchi tahlil qila olishi qo'shimcha manbalarga murojaat qilishga unday olishi kerak.

3. Noto‘g‘ri fikr uchun o‘quvchini jazolamaslik kerak balki, uni fikrini o‘qituvchi tomonidan chuqur tahlil qilish orqali fikri noto‘g‘ri bo‘lsa to‘g‘ri fikrga yo‘naltirish lozim.

Bundan tashqari o‘quvchiga chuqur o‘rgatilishi kerak bo‘lgan jihat borki: u ma’lumot statistika, faraz, va fikrlarni farqlay olishi lozim. Aynan shundagina u kerakli va to‘g‘ri ahborotni tanlay oladi. Hozirgi global ahborot asrida u to‘g‘ri ma’lumotni farqlay olish ko‘nikmasiga ega bo‘ladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Uvaysiy Chistonlar.
2. Hudoyberdi To‘xtaboyev sariq devni minib.
3. Adabiyot va san’at jurnali
4. Tadqiqot.uz sayti jurnali maqolalari

O'QUVCHILARNI AQLIY RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Baqoyeva Zuhro Aminovna,
Navoiy shahar 13-umumiy o'rta ta'lif
mактабининг мусиқа фани о'qитувчisi,
Telefon: +998973100711
munismalikam@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'quvchilarni aqliy rivojlantirish omillari nimalardan iborat ekanligi va ularni bilimli qilib tayyorlash uchun fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: aqliy rivojlanish, intellektual faoliyat, iqtidor, dunyoqarash, fikrlash qobiliyati.

Aqliy rivojlanish - inson psixikasining individual o'ziga xosliklaridan, u yashayotgan ijtimoiy-tarixiy sharoitlar bilan bog'liqlikda hayotiy tajribalarni oshib borishi va uning yoshi bilan aloqadorlikdagi intellektual faoliyatidan kelib chiqadigan miqdoriy va sifat o'zgarishlarining murakkab dinamik tizimi. Insoniyat tajribasini qanchalik o'zlashtirganlik aqliy rivojlanishda hal qiluvchi omil sifatida aks etadi. Amaliy bilimlar zahirasi aqliy rivojlanishning tuzilishiga kiruvchi tarkibiy qismlardan biri sifatida qaralishi kerak.

Aqliy tarbiyaning vazifalari quyidagilar:

- belgilangan hajmdagi ilmiy bilimlarni egallash;
- dunyoqarashni shakllantirish;
- aql kuchi, iqtidor va qobiliyatlarini rivojlantirish;
- bilishga oid qiziqishlarini rivojlantirish;
- shaxs salohiyati imkoniyatlarini rivojlantirish;
- bilish faoliyatini shakllantirish;
- doimiy ravishda o'z bilimlarini to'ldirish, umumta'limiy tayyorgarlik darajasini oshirish ehtiyojlarini rivojlantirish;
- ta'lif oluvchilarni bilish faoliyati metodlari bilan qurollantirish;
- fikrlash qobiliyati, ijodiy faoliyat tajribalarini shakllantirish. Agar inson odamlar orasida ijtimoiy muhitda yashar ekan, uning aqliy taraqqiyoti, intellekti haqida gapirishga to'g'ri keladi. Bu esa uning jismoniy taraqqiyoti uchun ham muhim.

Aqliy rivojlanish deganda hayotiy ta'sir etish va oqibatlarning barcha miqdoriy imkoniyatlari natijasida kelib chiqadigan aql kuchi va fikrlashning rivojlanish jarayonini tushunish mumkin.

Aqliy rivojlanishning nima ekanligini aniqlash uchun "fikrlash" va "aql kuchi" tushunchalariga to'xtalish lozim bo'ladi. Amaliy tajribamizda fikr so'zini juda ko'p uchratamiz. Oddiy qilib aytganda, ob'ektiv olamdag'i voqeа-hodisalarни ongimizga ta'sir etishi natijasida hosil bo'lgan tuyg'u fikr deb ataladi. Uning tub mohiyati shundaki, fikrimiz orqali biz ko'zimiz bevosita ilg'amayotgan, ko'z o'ngimizda bo'lмаган, bo'lgan taqdirda ham o'sha narsaning ichki xususiyatiga aloqador bo'lgan «sirli» jihatalarini ko'rish imkoniga ega bo'lamiz. Fikrlash esa, shaxs bilish faoliyati jarayoni bo'lib, voqelikni bevosita va umumlashgan holda aks ettirish bilan xarakterlanadi. Boshqacha aytganda, u aqliy faoliyat mahsuli. Eng qizig'i fikrlash merosiy tushuncha, u barcha inchonlarga xos. Falsafiy, pedagogik, psixologik adabiyotlarda fikrlashning 20 dan ortiq turlari ajratib ko'rsatiladi: mantiqiy; abstrakt(mavhum); umumlashgan; nazariy; texnik; reproduktiv; ijodiy(produktiv); tizimli; kategorial; induktiv; deduktiv; algoritmik; tanqidiy; mustaqil va boshqalar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shubina A.B. Boshqalardan farqli bola: parvarishlash va rivojlantirish. Toshkent. 2009.
2. Piskunov A.I., Istorya pedagogiki i obrazovaniya. M.: TS«Sfera», 2001.

BUYUKLAR MEROSINI E'ZOZLASH BURCHIMIZDIR

*Barakayeva Dilrabo Toshqulovna,
Navoiy viloyati Nurota tumani
11-sonli maktab kutubxonachisi
Telefon: 93-316-08-24
munismalikam@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz buyuk allomalarimizni fan rivojiga qo'shgan noyob manbalarini e'zozlash haqida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: fan-texnika, antropogen, matematika, falsafa, taraqqiyot, madaniyat.

Biz fan-texnika inqilobi davrida hayot kechirmoqdamiz. Bu tushuncha orqali fan va texnikaning hayotimizda naqadar katta ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Kishilik jamiyatni taraqqiyotining barcha bosqichlarida shunday bo'lgan emas. Fan va texnika kurtaklari qadimda shakllangan, ammo ular bir-biridan ayrim tarzda rivojlanib borganlar. Masalan, qadimiy yunonlar, madaniyatning noyob namunasini shakllantirish bilan birga tabiatni anglashga harakat qilganlar, ammo og'ir ishlarni ular uchun ilmiy taraqqiyot natijasida yaratilgan mashinalar emas, balki qullar bajarganlar.

Texnika – atrof-muhitni tabiiy, shuningdek antropogen jihatdan qayta qurishga (o'zgartirishga) yo'naltirilgan urinishlar yig'indisidir.

9-10 asrlarda tabiatshunoslik fanlarning rivojlanishida aniq va fundamental fanlar sohasida ijod etgan musulmon olami vakillarining alohida hissalarini bor.

Bu o'rinda: Abu Abdullo Muhammad ibn Muso Al-Xorazmiy (780-880), Abu Kasr Al-Farobiy (873-950), Abu Rayhon Muhammad ibn Ahmad Al-Beruniy (973-1050), Ahmad Farg'oniy, Abu Ali Xusayn ibn Sino (980-1037), Umar Xayyom (1048-1123), Mirzo Tarag'ay Ulug'bek (1394-1449) va boshqalarni aytib o'tish joizdir. O'rta asrlarda Sharqda ilm-fanda erishilgan yutuqlarning ayrimlarini ko'rib chiqaylik. Katta savdo-sotiq matematika masalalari uchun boy material bersa, uzoq yurtlarga sayohatlar esa astronomik bilimlarining rivojlanishini rag'batlantiradi, kasbhunarning rivojlanishi esa amaliy san'atning rivojlanishiga olib keladi.

Xorazmiyning mashhur asari "Kitob suratil arz" ("Yer yuzining haritasi") musulmon Sharqida geografiya ilmini boshlab bergen. Asarda, o'sha vaqtida insonlarga ma'lum bo'lgan geografik ob'ektlar tasvirlanadi. Osiyonli sxematik haritasi beriladi.

Ahmad al-Farg'oniyning asosiy astronomik asari "Samoviy harakatlardan yulduzlar fanining majmuasi haqida kitobi"dir. Olimning bu asarida astronomik asboblar va Quyosh soatlari bayon qilinadi.

Hozirgi kungacha Ahmad al-Farg'oniyning yetti asari saqlanib qolningan, ular Berlin, London, Parij, Tehron, Toshkent, Dushanbe, Mashhad, Panta, Rampur, Xalab va Qohiradagi yirik kutubxonalarda saqlanmoqda.

Abu Nosir Farobiy (873-950 yillar) jahon ilm-faniga ulkan hissa qo'shgan qomusiy olim. O'z zamonasi ilmlarining barcha sohasini mukammal bilganligi va bu ilmlar rivojiga katta hissa qo'shganligi, Yunon falsafasini sharhlab, dunyoga tanitganligi uchun ulug'lanib "Al-Muallim as-Soni", "Sharq Arastusi" deb atalgan.

So'nggi asrlarda fan-texnika taraqqiyotining amalga oshishida atom tarkibining aniqlanishi, radioaktivlikning kashf etilishi, nisbiylik nazariyasining, kvant mexanikasining, genetikaning, kibernetikaning, reaktiv texnikalarining yaratilishi, ishlab chiqarishni mexanizatsiyalashuvi va avtomatzatsiyalashuvi, shuningdek, ommaviy axborot va kommunikatsiya vositalarining rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etdi. Bundan tashqari, bugungi kunda oddiy hisoblangan avtomobil, samolyot, radio, televideniya ham mahsulidir.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Ma'naviyat yulduzlari (Markaziy Osiyolik mashhur siymolar, allomalar, adiblar). - T.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1999.

МАКТАВ О‘QUVCHILARIDA INSHO YOZISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

*Boboyeva Dilorom Ro‘zibayevna,
Qarshi tumani 63-maktab ona
tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi,
Telefon: +998914522496
munismalikam@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarining insho yozish ko‘nikmalariga ega bo‘lishdagi xato va kamchiliklar ustida ishlash uchun muhim tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: insho, nutq xatosi, faktual xato, mantiqiy aloqa, imlo, tinish belgilari, grammatika.

Maktab insholarida bolalar jinsi, vaqtinchalik va og‘zaki bog‘liqliklarni bir-biriga moslashtirmaganda juda ko‘p grammatik xatolar mavjud. Bunday turdagи xatolardan biri - nutq xatosi. Ular orasida tautologiyani, so‘zlarni asossiz takrorlashni ta’kidlash mumkin yoki so‘zlarni ular uchun g‘ayrioddiy ma’nolarda ishlatish kuzatiladi. Faktual xatolar kam uchraydi, lekin bo‘ladi. Masalan, muallif va asar chalkash yoki ular tanish bo‘ladi. Ular bu yerda takrorlanmaslikni va qahramonni shunchaki ism bilan chaqirishlarini xohlashadi.

Kompozitsiyaga kelsak, juda tez-tez to‘satdan boshlanish kabi xatolar bo‘ladi, kirish yo‘q, bolalar darhol kompozitsiyaning mavzusiga o‘tadilar. Ya’ni, biz bunday kirishning yo‘qligini ta’kidlashimiz mumkin, ammo xulosa asosan amalga oshiriladi.

Ehtimol, shuni ham ta’kidlashim mumkinki, ko‘plab maktab o‘quvchilari kam dalillar keltiradilar yoki hatto ular haqida unutishadi - men matndan iqtiboslarni nazarda tutmoqdaman va eng keng tarqagan xato, mening fikrimcha, orqaga qaytish orqali xato qilishdir. Ha, albatta, rivoyatdagi ba’zi faktlardan foydalanish mumkin va kerak, ammo inshoda bir parchani tahlil qilish kerakligini unutmashlik kerak. Siz iboralarni takrorlashingiz mumkin, lekin o‘zingizning so‘zlarining bilan umumlashtirganingizga ishonch hosil qiling.

Maktab o‘quvchilarining insho yozishda yo‘l qo‘ygan xatolari orasida bir nechta asosiylarini ajratib ko‘rsatish mumkin. Ko‘pincha bolalar inshoning tarkibini bilishmaydi, paragraflar o‘rtasida mantiqiy aloqa bo‘lmashigi mumkin, kompozitsion qismlar o‘rtasida qarama-qarshiliklar mavjud. Matnda hech qanday paragraflar yo‘qligi ham sodir bo‘ladi.

Ba’zida o‘quvchilar muammo va matn mavzusi o‘rtasidagi farqni ko‘rishmaydi. Ushbu masala bo‘yicha sharh berishning o‘rniga, ular qayta-qayta gaplasha boshlaydilar yoki haddan tashqari kotirovkadan xalos bo‘ladilar. Yoki ular ko‘rsatilgan muammoning asossiz dalillaridan foydalanadilar - yoki juda primitiv yoki muammoga aloqador emaslar. Ko‘pchilik, shuningdek, adabiyotdan yoki shaxsiy tajribadan mutlaqo o‘z nuqtai nazariga mos kelmaydigan misollarni keltirib xatolarga yo‘l qo‘yadi.

Maktab insholarida ham faktik xatolar mavjud - ular qahramonlarning ismlari, familiyalari, asar nomi, yozuvchilarning tarjimai holidagi faktlar bilan chalkashgan. Ko‘pincha axloqiy xato mavjud - muallifning bosh harflari yo‘qligi.

Shuningdek, maktab o‘quvchilari ba’zida matnda bo‘lmagan narsalarni ixtiro qilishadi. Buning sababi - muallif matnnini noto‘g‘ri talqin qilish. Va, albatta, imlo, tinish, grammatika va nutq xatolariga e’tibor berolmayman, ular ko‘pincha kompozitsiyalarda uchraydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kaldibekova A.S. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyotidan laboratoriya mashg‘ulotlari. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.
2. Гаркунова И.Л. Обучение чтению младших школьников: Из опыта работы. Пособие для учителей / И.Л. Гаркунова. – М.: Просвещение, 2001.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH USULLARI

*Buranova Ziyada Aminovna
Yangibozor tumanidagi 15-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqola boshan'g'ich ta'linda yangi ped texnologiyalarni samarali qo'llashda yordamchi bo'lishi ko'zda tutilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiya, ta'lim samaradorligi, innovatsion faoliyat, motiv, baliq skeleti texnologiyasi.

Ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

O'quvchilarning fikr doirasi, ongi, dunyoqarashlarini o'stirish, ularni erkin tinglovchidan erkin ishtirokchiga aylantirmoq nihoyatda muhimdir. O'qituvchi darsda boshqaruvchi o'quvchilar esa, ishtirokchiga aylanmog'i lozim. Ana shu vazifani uddalashda innovatsion faoliyat ustunligi ko'p qirrali samara keltiradi. Boslang'ich ta'lim umumta'lim maktablarining bosh bo'g'ini bo'lgani sababli ana shu jarayonda o'quvchi shaxsining mukammal rivojlanib borishiga ko'proq e'tibor berish lozim. Boslang'ich sinf o'qituvchilarining mas'uliyatlari cheksizdir. Ular maktab ostonasiga endigina qadam qo'ygan o'quvchilarni maktab hayotiga ko'niktirib, zamonaviy bilim olishlariga yo'l ochib beradilar. Bolalarning o'qishga munosabatlari, aqliy salohiyatlari ana shu davrda shakllanadi. Bu ham boslang'ich sinf o'qituvchilarining vazifasi mas'uliyatli ekanligini ko'rsatadi.

Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar tashkiliy usullari, o'tkazish metodlariga ko'ra o'quvchi ehtiyojiga mos tushishi kerak. Chunki bunday darslar bola ruhiyatiga yaqinroq bo'ladi. O'quvchilarning o'quv materiallarini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish, xohish va istaklarini qo'zg'otish asosida maqsadga erishish motivatsiya bo'lib, bu o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ichki yaqinlashuvidir.

Boslang'ich sinfda ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish motivini rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Chunki motiv o'quvchilarni ta'lim jarayoniga qiziqtiradi, darsga faol qatnashishga, bilimlarni egallashga undaydi. Interfaol metodlar o'qish motivini rivojlantirishga katta yordam beradi. Boslang'ich sinflarda ko'proq bolalarning yoshini, bilim saviyasini hisobga olish lozimligini unutmaslik kerak. Ularga oddiy, oson va vaqt kam sarflanadigan o'yin mashqlardan foydalanib, darslar o'tish yaxshi samara beradi. Ko'proq atrof-muhit bilan bog'lab o'tilgan mashg'ulotlar bolalar ongini, dunyoqarashini, erkin fikrlash, bayon etish qobiliyatini, mustaqil ishslash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Innovatsion texnologiyalardan dars jarayonida foydalanishning o'ziga xosligi shundaki, ular o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati orqali amalga oshiriladi. O'qitish jarayoni o'qituvchi hamda o'quvchilar faoliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchining faoliyati o'quv materialini bayon qilish, o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini orttirish, fikrini teranlashtirish va e'tiqodini shakllantirish, o'quvchilarning mustaqil mashg'ulotlariga rahbarlik qilish, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish hamda baholashdan iborat. O'z ishiga ixlos bilan qaragan o'qituvchida chinakkam ehtiros bo'ladi.

"Baliq skeleti" texnologiyasi Ushbu texnologiya baliq model chizmasi orqali namoyish etilib, bunda o'quvchilar o'rta tashlangan muammoni har tomonlama ochib berishga harakat qiladilar. Baliq skeleti chizmasi vatmanga chizilib uning tepe qismiga yechilishi kerak bo'lgan muammo yoziladi. Pastki qismiga muammoni hal etilish yo'llari yozib boriladi. Masalan, yo'l harakati darslarida "Yo'l qoidalari" mavzusida "Svetofor nima uchun kerak?" muammosi qo'yilsa, bolalar o'z fikrlari bilan baliq sklitini boyitib boradilar.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A., Begmatova N.X. Ta'lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubiyoti (Uslubiy qo'llanma)– Qarshi: 2011.

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM VA TARBIYAVIY
MUMTOZ ASARLARNING AHAMIYATI

Davlatova Hakima Davlatovna
Jizzax Davlat Pedagogika Institutining
Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish
metodikasi Tarix fakulteti magistranti
Telefon:+998933072189
davlatzoda_dh@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy ta'lismi rivojlantirishda ta'lismi va tarbiyaviy mumtoz asarlarning ahamaiyati, mutafakkirlarning bu haqdagi fikrlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Ta'lismi, tarbiya, zamonaviy innovatsion ta'lismi, ta'lismi ,tarbiya

"Tarbiya biz uchun yo hayot- yo mamot, yo najot-yohalokat, yo saodat-yo falokat masalasidir". Ta'lismi tarbiyadan, tarbiyani ta'lismidan ajratib bo'lmaydi-bu sharqonaqarash, sharqona hayot falsafasidir"^[1] degan edilar birinchi prezidentimiz I.A.Karimov."Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" Sh.M.Mirziyoyev."Bizni hamisha o'yulantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan", degandilar Prezidentimiz. «Avesto», Kaykovusning «qobusnama», Abu Nasr Forobiyning «Fozil odamlar shahri», Mahmud qoshg'ariyning «Devonu lug'atit turk», Yusuf Xos Hojibning «qutadg'u bilig», Nosiriddin Rabg'uziyning "Qissayi Rabg'uziy" va Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub", "Hayrat ul abror" kabi bir qator asarlarfarzandlarimizning ta'lismi va tarbiyasida dasturul amal hisoblanadi.Farobiy «Har kimki ilm xikmatni o'rganmagan desa, uni yoshligidan boshlasin, sog' – salomatligi yaxshi bo'lsin, yaxshi ahloq va odobi bo'lsin, so'zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlangan bo'lsin, barcha qonun – qoidalarni bilsin, bilimdan va notiq bo'lsin, ilmli va dono kishilarni xurmat qilsin, ilm va ahli ilmdan mol – dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to'g'risida bilimga ega bo'lsin».Ey farzand, bilg'ilki, avval peshalardin¹ so'z ayturman, peshadin maqsad do'kondorlik ermasdir. Har kishi har ishni qo'liga olsa, ul ishni qo'liga olsa, ul isni yaxshi bilsin va uni ko'p varzish² qilsin, toki ul ishdin ko'p naf ko'rg'ay. Biroq odam nag va hunarni talab qilur. Pesha bag'oyat ko'pdur, har birin boshqa-boshqa sharh qilmoqmumkin ermasdur va so'z uzulg'usidur. Ilmning sifati uch vajhdandur:yo bir pasha bilan bog'lang'on ilm; ilm bilan bog'liq pesha; xayr va dalolatga taalluqli odat. Sharq mutafakkirlarining ta'lismi-tarbiyaga oid asarlarida shu mavzuga daxldor hikoyatlar bo'lib "Qobusnama"da ham bunday hikoyatlar uchraydi. Asarning buyuk ahamiyati shundaki, necha zamonalardan buyon yoshlarni komil inson qilib tarbiyashda o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.¹Pesha-hunar,kasb. ²Varzish-mashq,odat. Ko'plab mamlakatlar ta'lismi tizimida shaxs ijtimoiylashuvini ta'minlovchi yetakchi omil sifatida ta'lismi jarayoni e'tirof etilsa, yurtimizda shaxsning shakllanishida ta'lismi va tarbiya jarayoni uzviylikda olib borilishi ta'kidlanadi. Ta'lismi va tarbiya berishda nazariya va amaliyotni birga olib borish kerak. Bunda innovatsion ta'lismi metodlaridan unumli foydalanish kerak.Ta'lismi jarayonini mazmunan isloh qilishda kadrlarni o'qitish va tarbiyalash, milliy tiklanish prinsiplari-talim oluvchining shaxsiga, unda ta'lismi va bilimlarga bo'lgan ishtyoqni kuchaytirishga, mustaqil ish tutishni, iftixor va insoniy qadr-qimmat tuyg'usini shakllantirishga alohida e'tibor berilmoqda.. Xulosa: Yurtimiz buyuk allomalar zamini. Pedagoglar uchun yosh avlodga ta'lismi va tarbiya berishda buyuk mutafakkirlarimizning qomusiy asarlari dasturul amal bo'ladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'na viyat-yengilmas kuch. T.: "Ma'naviyat", 2008, 62-bet.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yuksak va faravon, demokratik O'zbekistoon davlatini birga quramiz. T.: "O'zbekiston", 2016.
3. Kavkovus. Qobusnama. T.: "O'qituvchi", 2006.

ФИДОЙИ ВА МЕХРИБОН УСТОЗ ЭДИ...

*Тайёрлади: Илмий раҳбар Кўшинова Р бошчилигида
Дехконбоева Раъно Гайратжон кизи
(Наманган Давлат Университети
Мусика таълими йўналиши 4-курс).*

Аннотация: Ушбу мақолада академик профессор О.Азизовни хотирасини йодга олдик.
Калитка суз: мусика, ансамбль, симфония, кантата.

Инсонлар Аллоҳнинг иродаси билан дунёга келади, аслида инсон умри гарчи у бир асрнинг нари берисида бўлсада лаҳзалардан иборат холос. Одамзот умри давомида кишиларга қилган яхшиликлари, эзгу амаллари билан халқ хотирасида абадий муҳрланади, унинг номи тилларда достон бўлади ва шу билан охиратини ҳам обод қиласди.

Ҳаёт абадийдир, қуёш ҳеч сўнмас,
Савоб, хайрли иш - инсон муроди.
Мардлик мангулиқдир, халқ - буюк ўлмас,
Яшайди хотирда яхшилар ёди!

Ҳар бир кўшиқ, мусика инсонда яширинаётган қобилият ва иқтидорларни топиш имкониятини юзага келтиради. Халқимиз ҳаётида шундай сеҳрли ва сирли ҳилқатлар мавжудки, уларнинг барчаси қадимдан инсон яшаш тарзи, эҳтиёжлари ривожи ҳамда тарбияси учун хизмат қилиб қиласди.

Халқимизнинг ҳар бир сўзи ҳикматга айланган, алласи қалбга муҳрланган, ҳазил мутойиба-ю аскиялари, шодликка тўлган кўшиқ рақслари жилоланган. Мана шуларнинг барини халқ яратган. Дилга яқин кўшиқларни ўрганиш ва ўзлаштириш болаларда ҳам ўзбек миллатига мансублиги билан фахрланиш ҳиссини уйғотади.

Наманган давлат университети "Ижтимоий-маданий фаолият ва мусиқий таълим" кафедраси профессори, таниқли ва юксак истеъодд соҳиби Орифжон Азизов ҳам яратा�ётган ҳар бир асарига алоҳида эътибор билан ёндашарди. Устоз яратган оҳангларда деярли баҳтили болалик баҳори акс этади. Болаларнинг куй-кўшиқлардан завқланишларининг асосий сабаби, бастакор томонидан табиатни, она Ватанимизни асраб-авайлашга қаратилган тарбиявий шеърларнинг тўғри танланишидадир.

Айнан болалар кўшиклари орқали кишиларнинг ҳаёти куйланади, яшаш тарзи турли ҳаракатлар ва тавсифлар орқали акс эттирилади, бу эса маънавий бойлигимизнинг ёрқин намунаси сифатида акс этиб, ёш авлоднинг тарбия топиб боришлирида қўл келади. Мусика маданияти дарсларида режа асосида ги кўшиқлар билан бир қаторда маҳаллий бастакорлар асарларига ҳам назар солиш давлат таълим стандартида қайд этилган бўлиб, бастакор Орифжон Азизов яратган асарлар намуналаридан фойдаланиш дарснинг самардорлигига қўл келади, унинг қулай жиҳатлари шуки, оддий бола тили билан куйланган кўшиқлар ва ҳаракатлар ўқувчи ёшлар онгига тез шакллантирилади.

Болаларни табиатни севишга, катталарни хурмат қилишга, меҳнатсеварликка ундовчи куй-кўшиқлар мусика маданияти дарсида ўрганилаётган ҳар бир кўшиқка асос бўла олади

ёки бошқача айтганда қўшиқнинг мазмунини юқоридаги сифатлар билан боғлаб ўқувчи ёшларни тарбиялаш мумкин. Биз устознинг асарларида ана шундай муҳим хусусиятларни уқиб оламиз.

Болалар қўшикларига назар солсақ, унда ноёб миллий–маънавий қадриятларимиз, миллий ғуруримиз, она Ватанимиз мадҳи куйланади. Болалик баҳори – инсоннинг қалб кечинмаларини, яъни худди дараҳтларнинг ниш уриб, япроқларнинг ширина нафасларини акс эттиради гўё, сувларнинг шўх ўйноқилиги эса бастакорнинг нозик истеъоди или ноталарга жойлашган...

Бутун умрини мусиыя илмига ба-ишлаган Орифжон Азизов ўзи тайёрлаган мусиқий чиқишилари билан томомшабинларни лол қолдирап эди. Бу ишлар ҳамма ижодкорларнинг ҳам қўлидан келавермайди, кичик ёшдаги болаларнинг кўнглига йўл топиш анча мушкул, лекин бизнинг устозимиз жажжи болаларни чин дилдан севиб, уларга меҳр бера олган. Санъатни севган киши қалбида ҳеч қачон ёмонлик бўлмайди. Демак, Орифжон Азизов санъатни севганидек, болаларга ҳам муҳаббат қўя олган. Шунинг учун ҳам у яратган асарлар болаларнинг қалбида юксак меҳр уйғота олади...

Ижод соҳиби, меҳрибон устоз Орифжон Азизовнинг порлоқ хотираси фарзандлари, шогирдлари ва дусту биродарлари, қўшиқ шинновандалари қалбида мангу яшайди.

Фойдаланилган адабийотлар.

1. Т.Ортиқов, Р.Қўшинова. “Ҳаётим мазмуни санъат” илмий рисола. Т., 2015. - 54-57 ББ.
2. “Маданият ва санъат тараққиёти”. Даврий тўплам, НамДУ, 2019 й.

MORFEMALAR HAQIDAGI QARASHLARNING O'ZGARIB BORISHI HAQIDA

*Halimqulova Sarvinoz Salaydin qizi
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
15-maktabning Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: O'zbek tilshunosligida morfemikaning mustaqil soha deb tan olinganiga ancha vaqt bo'lgan. Ammo keyinchalik mustaqillik arafasi va mustaqillik davriga kelib, bu soha tilshunoslikning boshqa bo'limlari kabi bir tomonlama va tor doirada o'rganilganligi ma'lum bo'ldi. Ushbu maqolada shu xususida mulohazalar yuritildi.

Kalit so'zlar: morfemika, morfemika va morfonologiya, morfosemasiologiya, morfomorfologiya, morfosintaksis.

O'zbek tilshunosligida morfemika sohasiga doir dastlabki tadqiqotlarning yuzaga kelgani paydo bo'lganiga va uning alohida sath sifatida tan olinganiga 60-70 yilcha bo'lib qoldi. Jumladan, "O'zbek tilining akademik grammatikasi"da morfemika va uning birligi morfema haqida shunday ta'riflarni uchratamiz: "Morfemika bu – so'zning eng kichik ma'noli qismlari haqidagi ta'limotdir. Bu eng kichik qismlar morfemalardir". Shunday ta'rif bo'lishiga qaramay, ushbu kitobda morfemika alohida bo'lim sifatida berilmagan. Deyarli mustaqillik davriga qadar morfemikaga va morfemaga bunday qarash o'zgarmadi. Mustaqillik arafasida va undan keyingi davrga kelib A.Xojiyev, Y.Tojiyev, T.Mirzaqulov kabi olimlar bu soha yuzasidan o'zlarining yangicha qarashlarini e'lon qildilar. Umuman, tilshunoslikda til birliklarining maqomi va xususiyatlari yondashuvlar tinimsiz o'zgarib turadi, tilning boshqa sathlari kabi morfem sathda ham bu hol o'z ifodasini topgan. Buning natijasida, morfemika mundarijasi va uning o'rganish birligiga berilgan ta'rif-tavsiflar, yondashuvlar ham o'zgarishlarga uchrab bordi. Avvalo, morfemaga bevosita nutq mahsuli bo'lmish so'zdagi hodisa emas, balki unga til birligi sifatida baho berila boshlandi. Tilshunos olim Y.Tojiyev an'anaviy yo'nalishda yozilgan bir asarida shunday ta'kidlaydi: "So'zlarni faqat morfemik qismlarga bo'lish mumkin bo'lgandagina morfema haqida gapirish mumkin".

Mustaqilligimiz ilk davrlaridanoq bunday bir yoqlama qarashlar barham topa boshladi. Bu sohadagi yangicha qarashlar, ayniqsa, tilshunos T. Mirzaqulov tadqiqodlarida o'z aksini topdi. Xususan, olim morfemikani aslida ilgari tar'iflangandan ko'ra murakkab soha ekanligini ta'kidlagan holda shunday deydi: "Morfema til sistemasi birliklari pog'onasida eng kichik, minimal ma'noli birlik sifatida so'z hamda forma yasash modellari, shular asosida shakllanadigan leksema va so'zforma uchun qurilish materiali, semantik baza bo'lib xizmat qiladi". Bunda tilimizdagi morfemaning tutgan maxsus o'rni qayd etilgani holda, unga bajaradigan asl vazifasi, asl mohiyati jihatidan to'g'ri ta'rif berilmoqda. Yana yuqorida yordamchi morfemalarning ikki vazifikasi: so'z yasash va uning shaklini hosil qilishi ta'kidlanmoqda. Morfema so'z yasashdan boshlab so'zning morfologik shakllaridan o'tib, shu shakllar orqali tilni sintaktik sathiga qadar qamrab oladi. Bundan tashqari, ayrim yordamchi morfemalar stilistik ahamiyatga va turli emotsional-ekspressiv ma'noga ega bo'ladi. Bunday xususiyat ba'zi so'z yasovchi va shakl yasovchi morfemalarda ham ma'no ottenkasi sifatida mavjud.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tilshunosligimizda morfemikaga aloqali tadqiqotlar sifat va son nuqtai nazaridan oshdi. Uning ma'no-mundarijasi kengaydi. Mavzu oldin tor doirada o'rganilgan bo'lsa, endilikda asosiy tushuncha va tamoyillar go'yo qayta kashf etildi. Morfemaning murakkabligi, ko'pvazifaviyligi e'tiborga olinib, unga tilimizning tabiatini nuqtai nazaridan qarash, so'z tarkibidagi morfem birliklarga yaxshiroq e'tibor berish natijasida morfemikaga oid izlanishlarda katta ijobjiy o'zgarishlar bo'ldi.

Adabiyotlar

1. O'zbek tilining akademik grammatikasi. T.: Akademik nashr. II qism. 1970
2. Tojiyev. Y. O'zbek tili morfemikasi., T.:O'qituvchi 1992

BOSHLANG'ICH SINFDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHDA TEZ AYTISHLARNING O'RNI

*Isroilova Zulfiya
Sirdaryo viloyat Mirzaobod tuman 12-umumta'lim
maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich o'quvchilar nutq faoliyatini o'stirishda Tez aytishlarning o'rni haqida ma'lumotlar keltirilgan

Kalit so'zlar. Xalq og'zaki ijopodi, tez aytishlar, nutq, bolalar.

Inson nutq yordamida o'zining fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklaririni bayon etadi va boshqalarning fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklarini anglab yetadi So'zlarni to'g'ri tanlash, nutqni tinglovchiga qulay tarzda yetkaza olish insoniy madaniyatning eng asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun har bir so'z, birikma va gapni barcha qirralari bilan to'g'ri, o'rinli ishlata olishni o'rgatish, o'z nutqiga nisbatan ehtiyyotkorlik tuyg'usini shakllantirish ona tiliva o'qish darslarining asosiy vazifasi sanaladi.

Ma'lumki, til jamiyat a'zolari o'rtasida aloqa – aralashuv vositasi, insonning fikrlash va fikr mahsulini og'zaki hamda yozma ravishda berishi, o'z ichki kechinmalarini bayon qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Hazrat Alisher Navoiy til kishilarning o'zaro aloqa vositasi sifatida jamiyat taraqqiyotida katta o'rin egallashini, u insonni hayvondan ajratuvchi asosiy belgilardan biri ekanligini alohida ta'kidlab o'tadi.

Xalq og'zaki ijodi turlaridan biri bo'lmish tez aytish ayrim nutq tovushlarining ko'p qaytariliishi yoki tovushlarning so'z va iboralar tarkibida talaffuzni qiyinlashtiradigan darajada murakkab joylashishiga asoslanadi. Ayniqsa, bu iboralar tez aytilayotgan paytda, aytuvchi bu murakkab tovushlarni talaffuz qila olmasdan adashib ketishi tinglovchilarning beozor kulgusiga sabab bo'ladi. O'zbek tilida bu iboralarning tez aytish deb nomlanishi ham shundan kelib chiqqan.

Tez aytish — o'zbek xalq og'zaki ijodining bir turi. Tez aytishda yanglishib ketish mumkin bo'lgan qofiyadosh so'zlardan tuzilgan jumlalar qo'llanadi. Unda muayyan tovushlar, ayniqsa, jarangli undoshlar takrorlanadi va so'zlar ritm, urg'ular bilan tez aytildi. Masalan, *Besh mis barkash, besh mis barkashning ichida besh ming mis barkash*.

Tez aytishda har bir tovush o'z o'mida to'g'ri, ravon talaffuz etilishi shart. Tovushlar talaffuzida yanglishgan tomon (kishi) yengilgan hisoblanadi. O'tmishda katta yoshdag'i odamlar ham o'tirishlarda, to'ylarda Tez aytishda musobaqalashib, madaniy hordiq olganlar. Keyinchalik, asosan, bolalar repertuariga aylangan. Tez aytishlar bolalarning fikrlash qobiliyatini, so'z boyligini oshirishga va nutqining ravon bo'lishiga xizmat qiladi.

Tez aytish qayta-qayta mashq qildirish, berilgan matnni osongina dilinga, tiliga jo qilib olish har tomonlama foyda so'z o'yini bilan ijro etiladigan har bir tez aytish zamirida bir nechta vazifalar yotgan bo'ladi. Shulardan birinchisi qayta-qayta mashq qilish, tinimsiz takrorlash natijasida bolaning nutqi o'sadi, tili ravon bo'ladi.

Tez aytishlar bolalar folklori tarkibiga nisbatan keyin qo'shilgan janr hisoblanadi. Olimlarning fikricha, tez aytishlar avvallari alohida janr sifatida "total", "chalg'ituv", "chalish", "adashish" atamalari bilan mashhur bo'lgan. Tez aytish esa nisbatan keyingi atamadir. Vaqt o'tgani sari bu janr kattalardan bolalar folkloriga ko'chgan. Qadimgi tez aytishlardagi so'zlarning ko'pligi bu fikrning to'g'ri ekanligini tasdiqlaydi. Gap shundaki, tez aytish qoidasida namuna to'liq aytib bo'linmagunicha nafas olish mumkin emas. Son jihatdan shu qadar ko'p so'zli tez aytishlar borki, ularni yosh bola aytal olmaydi. Shuning uchun bu tez aytishlar avvaliga katta yoshdag'i odamlar o'rtasida keng tarqalgan bo'lishi mumkin, degan xulosaga keltingan. Tez aytishning ikkinchi qoidasi matndagi tovushlarni aniq talaffuz qilish kerakligi bilan belgilanadi. Tez aytish hozirgi paytda bolalarning ayrim tovushlarni talaffuz qilishdagi kamchiliklarini yo'qotish jarayonini tezlashtiradi. Masalan, ko'pincha bolalar - *r* tovushi talaffuzida qiynalishadi: - *I* tovushi bilan chalkashtirishadi. Shuning uchun tez aytishdagi bir nafasda matnni to'liq aytib bo'lish qoidasidan qat'i nazar - *r* va - *I* tovushlari talaffuzini to'g'ri amalgalashuvchi tez aytishlarni ularga o'rgatish foydalidir:

Charxim chakalak,
Tanobi charxim chakalak.

Charximda gunoh yo‘g‘u,

O‘zim hakalak. Shuningdek, faqat - **R** tovushi talaffuziga bag‘ishlangan matnlardan ham foydalanish mumkin:

Bir tup tut, bir tup tutning tagida bir tup turp.

Bir tup tut, bir tup turpning tomirini turtib turibdi.

Albatta, so‘z soni jihatidan ko‘p bo‘lgan tez aytishlarni bolalar ijro qilishga qiynalishlari mumkin. Shuning uchun kichik matnli tez aytishlardan boshlash ma’qul hisoblanadi:

Bir tup tut,

To‘rt tup turp. Birinchi sinfda o‘quvchilarning nutq faoliyatini o‘stirish uchun juda ko‘p tez aytishlar berilgan. Chunki birinchi sinf o‘quvchilarida bu jarayon unchalik shakllanmagan bo‘ladi. Oquvchilar bir nafasda necha marotaba aytishlari tekshiriladi va yana so‘zlarni xatosiz to‘g‘ri talaffuz qilishlari ham ko‘rib o‘tiladi.

Yana aytish mumkinki, xalq ijodidagi bu janrdan ilhomlanib, shoirlarimiz ham ko‘plab tez aytishga asoslangan she’rlar yozmoqdalar, televideniye va radioda ko‘rsatuv, eshittirishlar tashkil etilmoqda.

Xullas, tez aytish o‘zbek xalqining bolalar tarbiyasida, hatto talaffuz ko‘nikmalarini oshirishga naqadar e’tibor bilan munosabatda bo‘lganligini bildiradi.

Adabiyotlar

1. Mamasoli Jumaboyev. Bolalar adabiyoti va ifodali o‘qish. „Voris-nashriyot“. Toshkent — 2017

2. Madayev O, Sobitova T. Xalq og‘zaki poetik ijodi. – akademik litseylar uchun daslik. T.: “Sharq” 2010.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA UZUNLIK HAQIDA TASAVVURLARNI
SHAKLLANTIRISH, UZUNLIKLARNI O‘LCHASH MALAKALARINI HOSIL
QILISH**

*Jalolova Sayyora Salohiddin qizi
Andijon viloyati Paxtaobod tumani
6-umumiyy o‘rta ta’lim maktabi
boslang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: +998 91 479 13 23*

Anotatsiya: ushbu maqolada boslang‘ich sinf o‘quvchilarida uzunlik haqida tasavvurlarni shakllantirish, uzunliklarni o‘lhash malakalarini hosil qilish haqida ko‘nikma va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: uzunlik, geometrik figuralar, kesma, to‘g‘ri va egri chiziq.

Ma’lumki, uzlusiz ta’lim tizimida boslang‘ich ta’lim umumiyy o‘rta ta’limning tarkibiy qismi bo‘lib hisoblanadi. 1-4-sinflarda o‘rganiladigan geometrik material 5-6-sinflarda o‘rganiladigan geometrik materiallarni, shuningdek, geometriya sistematik kursini o‘rganish uchun asos yaratish lozim bo‘lganligidan, uning mazmunini tarkib toptirish va rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lgan umumta’limiy maqsadlarni; yuqori sinflarda o‘quvchilar tomonidan geometrik materialni ongli va puxta o‘zlashtirish uchun zaruriy shart-sharoit yaratadigan geometrik tasavvurlar zahirasini hosil qilishga, ularning fazoviy tasavvurlarini tarkib toptirishga va rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lgan maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgandir.

Shuni qayd etish lozimki, boslang‘ich sinflar matematika kursida geometrik figuralar dastlab ta’lim vositasi rolini bajarib, hisob materiali sifatida qo‘llaniladi. Lekin matematika darslarida geometrik figuralarni hisoblash material sifatida qo‘llashda masalaning faqat arifmetik tomonigagina e’tibor qaratmasdan, balki bu geometrik figuralarning elementar xossalari (masalan, ko‘pburchakning uchlari va tomonlari, aylana va doiranining markazi va hokazolar)ni o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirishiga ham e’tibor berilishi maqsadga muvofiqdir, chunki bu xossalari ko‘p hollarda eksperimental yo‘l bilan topiladi, Shuning uchun ham o‘quvchilar ba’zi hollarda xali ularni bir-biri bilan bog‘lay olmaydilar.

Boshlang‘ich sinflarda geometriya elementlarini o‘rganishda o‘rganilayotgan material tizimi xususiyatlarini hisobga olgan holda, uning alohida yo‘nalishlarini ajrata olishlik muhim ahamiyat kasb etadi, chunki o‘rganilishi lozim bo‘lgan mashqlarning mazmuni va harakterini belgilashga imkoniyat yaratib konkret darsda ulardan qaysi biri asosiy va qaysi biri tanishtiruv harakteriga ega ekanligini aniqlashga yordam beradi. Masalan, boslang‘ich mакtab matematika kursida asosan kesma tushunchasini o‘rganish ko‘zda to‘tilgan. Bu tushuncha haqida tasavvur hosil qilish uchun «to‘g‘ri chiziq» tushunchasidan foydalanish kerak bo‘ladi. O‘quvchilar qisqa holda to‘g‘ri chiziq va egri chiziqlar bilan tanishtirilgandan so‘ng ularning kesma to‘g‘risidagi bilimlari chuqur va asosli ravishda tarkib toptiriladi.

O‘quvchilar to‘g‘ri chiziq haqidagi tasavvurlarni ongli va to‘g‘ri tarkib toptirishda faqat gorizontal chizilgan to‘g‘ri chiziqlardan foydalanmasdan, balki vertikal yoki qiya holda to‘g‘ri chiziqlar chizish ham muhim ahamiyatga egadir. Ko‘p hollarda vertikal chizilgan to‘g‘ri chiziqlarni o‘quvchilar anglay olmaydilar, qiya chizilgan to‘g‘ri chiziqlarni esa «qiya chiziq» yoki ba’zi hollarda «egri chiziq» deb ham ataydilar. O‘quvchilarini to‘g‘ri chiziq va egri chiziqlarning ba’zi bir xossalari bilan tanishtirish ham maqsadga muvofiqdir. Masalan, o‘quvchilar bir necha mashqlar bajarish natijasida bir nuqta orqali istalgancha to‘g‘ri va egri chiziq o‘tkazish mumkin, ikki nuqta orqali ham istalgancha egri chiziq o‘tkazish mumkin, lekin ikki nuqta orqali faqat bitta to‘g‘ri chiziq o‘tkazish mumkin degan xulosaga keladilar.

To‘g‘ri chiziq haqida o‘quvchilarda tasavvur hosil qilishda qog‘oz varagini buklashdan foydalanish muhim ahamiyatga egadir. Bunda o‘quvchilarning e’tibori qog‘oz varag‘i qay usulda buylanmasin natija bari-bir bir xil bo‘lishiga, ya’ni to‘g‘ri chiziq tasviri hosil bo‘lishiga qaratilishi lozim. To‘g‘ri chiziq va egri chiziq haqida o‘quvchilarda tasavvurlar hosil qilingach, endi ularda to‘g‘ri chiziq kesmasi haqida tasavvurlar hosil qilishga o‘tish mumkin. Bunda ham amaliy ishdan foydalanish tavsiya etiladi: doskada tarang tortilgan ipni qaychi bilan qirqilib, to‘g‘ri chiziq kesmasi haqida dastlabki tasavvur hosil qilinadi. O‘quvchilar daftarlariiga chizilgan to‘g‘ri chiziqlarga ikkita nuqta qo‘yib, chegarasi shu nuqtalardan iborat bo‘lgan to‘g‘ri chiziqlarning kesmasi

yoki qisqa holda kesma hosil bo‘lishini anglab yetadilar. Geometrik figuralarni belgilashda harflardan foydalanish kiritilgandan so‘ng endi kesmani belgilashda ikkita harfdan foydalanish mumkinligiga va bu harflar kesmaning oxirlariga qo‘yilishi haqida tushuncha beriladi va «DE kesma» deb yozilgan bo‘lsa D va Ye nuqtalar kesmaning oxirlarini bildirishi haqida ma’lumot beriladi.

Boshlang‘ich sinflar matematika kursining dasturiga asosan kesmalarning uzunliklarini o‘lchash va taqqoslashga katta e’tibor beriladi.O‘quvchilarda kesmalar uzunliklarini o‘lchash va taqqoslash ko‘nikmalari tarkib toptirilg‘ach, berilgan uzunlikdaga kesmalar yasash, to‘g‘ri to‘rtburchak yasashga doir masalalarni yechish yo‘li bilan ularning bilim ko‘nikma va malakalari mustahkamlanadi. Kesma to‘g‘risida tasavvurlarni mustahkamlash uchun o‘quvchilarni ularni o‘rab to‘rgan muhitdan to‘g‘ri chiziq kesmasini ko‘rsatishga doir mashqlar bilan (doskaning qirralari, shift bilan devorlar tutashadigan joylar, partaning qirrasi va hokazolar) tanishtirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bikbayeva N.U., Sidelnikova R.I., Adambekova G.A. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. (O‘rta maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanma.) — T.: «O‘qituvchi» 1996-yil.
2. Jumaev M.E. va boshq. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. (Oliy o‘quv yurti talabalari uchun darslik) — T.: «Fan va texnologiya», 2005-yil.
3. Boshlang‘ich ta’lim jurnali.

O'QUVCHILARNING BILISH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

*Jumanazarova Venera Atabekovna
Xorazm viloyati Urganch tumani
11-sod umumta'lim maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi
Tel: +998936191990*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarning bilish faoliyatlarini tashkil etish va rivojlantirish haqidagi ma'lumotlar keltirilgan. Shuningdek maqolada o'quvchilarning bilish faoliyati didaktik yondashuvlarda talqin qilingan.

Kalit so'zlar: bilish faoliyati, pedagogika, psixologiya, didaktika, jarayon, o'qish, o'qitish, faollik, maqsad, qiziqish, innovatsiya, fikr.

Bugungi kunda yaratilayotgan pedagogik-psixologik nazariyalarda o'quvchilarning bilish faoliyatlariga didaktik jarayonning negizi sifatida yondashilmoqda. Bu jarayon o'quvchilarning muayyan o'quv muammolarini anglash va yechishga yo'naltirilgan harakatlarini tashkil etish, ularni innovatsion usullar va metodlar yordamida tashkil etgan holda o'quv jarayoni oldiga qo'yilgan maqsadga erishish imkoniyati sifatida baholanmoqda O'quvchilarning bilish faoliyatlarini tashkil etish tushunchasi ostida o'quvchi hamda o'qituvchilarning o'zaro uyg'unlashgan izchil harakatlari tushuniladi. Bu harakatlar natijasida didaktik shart-sharoitlarni vujudga keltirish imkoniyati ta'minlanadi. Shunga ko'ra mazkur didaktik shart-sharoitlar yordamida o'quv topshiriqlarini bajarish va bu jarayonga maqsadga muvofiq tarzda rahbarlik qilish imkoniyati vujudga keladi.

O'qitish va rivojlantirish jarayonining o'zaro aloqadorligi muammozi didaktikaning yetakchi muammolaridan biridir. Mazkur muammo doirasida bir qator didaktik vazifalarning yechimini ishslash talab qilinadi. Jumladan, o'quv-biluv vaziyati va bilish jarayonini rivojlantirishning o'zaro aloqadorligi kabi.

Ko'pgina mutaxassislar shaxsning rivojlanishi moddiy olam bilan bog'liq bo'lib, inson turmush tarzi uning ongini belgilaydi, deb hisoblaydilar. Insonning bolalikdagi rivojlanishida o'quv-biluv faoliyati muhim o'rinnegi egallaydi. O'quvchilar bilish faoliyatining rivojlanishi birinchi navbatda ularning ilmiy hodisalar, fikrlar, g'oyalar, dalillar va ijtimoiy tajribani o'zlashtirishlari natijasida amalga oshadi.

Mavjud ilmiy manbalarning tahlili va amalga oshirilgan kuzatishlar natijasi bilish faoliyati quyidagi tarkibiy qismlardan iborat ekanligini asoslashga bergen:

- bilish qiziqishlari;
- o'quv maqsadlari;
- hissiyotlar: shaxsiy bezovtalik va hissiy barqarorlik;
- yutuqlarni qo'lga kiritish va muloqot qilishga bo'lgan ehtiyoj;
- intellektual layoqatlilik va muloqotga kirishuvchanlik;
- shaxsiy tajribalar hamda ko'nikmalar;
- shaxsiy tajriba hamda bilim.

O'quvchilarning bilish faoliyatlarini jadallashtirish – bugungi kunda pedagogikaning muhim muammolaridan biri hisoblanadi. Uning dolzarbligi metodik usullar va vositalarni izlash va ishlab chiqish zaruriyati bilan belgilanadi. O'quvchilarning bilish faoliyatlarini jadallashtirish muammozini yechish uchun o'quv materiallarining nazariylik darajasini kuchaytirish bilan bir qatorda, o'quvchilarga bilish metodlarini izchil tarzda o'rgatish talab qilinadi. Bu tadbir muayyan o'quv vaziyatlarida amalga oshiriladi.

O'quvchilardagi bilish faolligi keng ma'noda ularning biologik o'ziga xosliklari bilan bog'liqdir. Bunda asosiy e'tibor o'quvchilarning muayyan faoliyatga yo'naltirilganligi va o'z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlariga qaratiladi. Bilish faoliyatiga munosabat haqida fikr yuritar ekanmiz, bu o'quvchilarda bilish mayllari, unga erishish yo'llari, axborotlardan foydalanish, aqliy faoliyat ko'nikmalarining shakllanishida namoyon bo'ladi. Bu o'z navbatida mahsuldar o'quv-biluv faoliyatining vujudga kelishini ta'minlaydi. Faoliyatning natijaviyligi o'quvchilarda ijobiy kechinmalar, his-tuyg'ular, yuqori darajadagi bilish qiziqishlarini uyg'otib, ularni istiqboldagi bilish faoliyatiga yo'naltiradi.

O'quvchilarning bilish faoliyatlarini rivojlantirishning zarur sharti – muayyan o'quv vaziyatlarida o'zlarini mustaqil boshqarishlarida namoyon bo'ladi. Bu ularning o'z xulq-

atvorlarini boshqarishlarida yaqqol aks etadi. Faoliyat xarakteri va amalga oshirish sharoitlariga bog'liq holda qo'yilgan maqsadga erishishga yo'naltirilgan ixtiyoriy quvvatlar namoyon bo'ladi.

Bilishga bo'lgan munosabatda o'quvchilarning faolliklari, bilish qiziqishlari, axborotlarni o'zlashtirish ko'nikmalarining shakllanganligi, unga asoslanish, o'z xulq-atvorini boshqarish imkoniyatining mavjudligida ko'rindi.

O'quvchilarning bilish faoliyati didaktik yondashuvlarda quyidagicha talqin qilinadi: qiziqishlar – iroda – diqqat – fikr – izlanish. Bu tizimda o'quvchilarning bilimlar va axborotlarni o'zlashtirishning optimal metodlarini izlashlari ustivor holat sifatida e'tirof etiladi. Chunki mazkur holat o'quvchilar bilish faoliyatlarining muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Bilish faoliyatini muntazam yo'nalish asosida tashkillashtirish, jumladan, qiziqish, iroda, diqqat kabilalar birinchi navbatda bir qator pedagogik-psixologik omillar bilan bog'liqdir. Chunki o'quvchining fikrlari, ularning irodalari va hissiyotlari bilan bog'liq tarzda vujudga keladi. O'quvchilarning bilish faoliyatlarini rivojlantirish muayyan didaktik vaziyatlar va metodik vositalarni ishlab chiqishni taqozo qiladi. Bu vaziyatlar birinchi navbatda o'quvchilarning fikrlash usullarini o'zlashtirishlariga yo'naltirilishi lozim.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Zayniddinova M. O'quvchilarning mustaqil fikr faoliyatini rivojlantirish omillari.
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.
3. O'zbekistonda ilmiy amaliy tadqiqotlar konferensiyasi to'plami.

INGLIZ TILINI O'QITISHDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

*Kodirova Nargiza Iqbolovna
Andijon viloyati Andijon shahar
25-umumta'l'm maktabi boshlang'ich
sinf ingliz tili o'qituvchisi
Telefon: +998 97 836 65 77*

Anotatsiya: ushbu maqolada ingliz tili darslarini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish, o'yin turlari va o'yinlarning o'r ganish samaradorligini oshirishdagi o'rni va ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan va o'yinlardan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: interfaol o'yinlar, innovatsion texnologiyalar, "Quvnoq topishmoqlar", "Allomalar yig'ini", "Kviz kartochkalari", "Rasmlar so'zlaganda" kabi o'yin turlari.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng chet tillarini o'rgatish va o'r ganishga qiziqish oshdi va yoshlар uchun ko'plab imkoniyatlар yaratib berildi. Ushbu fikrning mantiqiy davomi sifatida 2012-yil 10-dekabrda qabul qilingan "Chet tillarini o'rgatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorni keltirishimiz mumkin.

Bugungi kunda maktablarda interfaol o'yinlar orqali dars o'tish an'anaga aylanib bormoqda. Ma'lumki, darsning turli xil o'yinlar asosida o'tilishi o'quvchilarning imkoniyatlarini namoyish etish, diqqatni jamlash, bilim va ko'nikmalarini oshirish va kuchli bo'lishlarini ta'minlaydi. O'yin texnologiyasidan foydalanishning asosini o'quvchini faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyat tashkil etadi. Har qanday o'yin zamirida umumiyligi qabul qilingan ta'lim prinsiplari, taktikasi yotishi kerak. O'quv o'yinlariga o'quv predmetlari asos qilib olinishi kerak. O'yinlar jarayonida o'quvchi oddiy darsga qaraganda bu mashg'ulotga qiziqibroq yondashadi va bemalol faoliyat ko'rsatadi. Ta'kidlash lozimki, o'ying eng avvalo o'qitishning bir usulidir. O'quvchilar o'yinli darslarga qiziqib qatnashadilar, g'alaba qozonishga intiladilar, o'qituvchi ular orqali o'quvchiga ta'lim-tarbiya ham beradi. O'quvchi inglizcha o'yin o'ynab, gapira olarkanman, tinglab tushuna olarkanman, yoza olarkanman, deb ishonadi, qiziqadi.

Biz bilamizki, hozirgi ta'lim jarayonida o'quvchi subyekt bo'lishi lozim. Bunda ko'proq interfaol metodlarga e'tiborni qaratish ta'lim samaradorligini oshiradi. Tajriba shundan dalolat beradiki, har qanday o'yinda ishtirokchilarning malakasi va yoshidan qat'iy nazar, ular o'ng'aysiz holatga tushib qoladilar. Shuning uchun o'yinni o'quv amaliyotiga tadbiq qilishdan avval quyidagi pedagogik-psixologik masalalar hal etilishi lozim. Har bir o'quvchi o'yinga tayyorgarlik ko'rayotganda quyidagilarni bilishi lozim: o'yinning maqsadini, o'yinning vazifasini, o'yinning rejadagi qaysi mavzuga taalluqlilagini, avvalgi o'yinlarda shakllangan malaka va ko'nikmalarni keyingi o'yinlarda ham qo'llay olishi. Ingliz tili darslariga qo'yilgan eng muhim talablardan biri mustaqil fikrlashga o'rgatishdir. Bugungi kunda ingliz tili o'qituvchilari Amerika Qo'shma Shtatlari, Angliya pedagoglari tajribasiga tayangan holda, quyidagi innovatsion metodlardan foydalanib kelmoqda:

"Quvnoq topishmoqlar" (Merry riddles) o'quvchilarga topishmoqlar o'rgatish ingliz tilini o'rgatishda muhim ahmiyatga ega, ular o'zlariga notanish bo'lgan so'zlarni o'rganadilar va o'ylab topadilar.

"Allomalar yig'ini" (Thinkers meeting) U.Shekspir, A.Navoiy, R.Burns kabi shoirlar va yozuvchilarni "taklif qilish" mumkin. Bunday paytda ular aytib ketgan hikmatli so'zlardan darsda foydalanish yoshlarni komil inson bo'lib tarbiyalanishiga yordam beradi.

"Rasmlar so'zlaganda" (When pictures speak) usuli ancha qulay bo'lib, ingliz tilini o'rgatishda, talaba, o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda yordam beradi, buning uchun mavzuga oid rasmlardan foydalanish lozim.

"Kviz kartochkalari" (Quiz cards) o'quvchilarning soniga qarab kartochkalar tarqatiladi va hamma talabalar bir vaqtida darsda ishtirok etish imkonini beradi, bu esa vaqtini tejaydi.

Ushbu interfaol o'yinlarning maqsadi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, o'quvchining ta'lim jarayonida faol harakati, ziyrakligi, asosiysi esa darsni qiziqarli tarzda o'zlashtirib, yodda saqlab qolishidir. Psixoglarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda barqaror o'rnini topish, o'zini

o‘zi boshqarish, o‘z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo‘llash natijasida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to‘g‘ri javob berish malakasi shakllanadi. Bunday usullar va o‘yinlar o‘quvchida bilimga ishtiyoq uyg‘otadi. O‘quvchi darslarga puxta hozirlik ko‘rishga intiladi. Bu esa o‘quvchilarni ta’lim jarayonining subyektlariga aylantiradi. Darslarda innovatsion texnologiyalarini qo‘llashning asosiy maqsadi ingliz tilida aniq, ravon va bexato gapirishga erishishni osonlashtirishdir. Hozirgi kunda innovatsion texnologiyalar ingliz tilida muloqot qilishni o‘rgatishning samarali, ko‘pchilik tomonidan qo‘llanilayotgan texnologiyalar hisoblanadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. J.Jamolov. Chet tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent. 1996.
2. Sh.Alimov. Intensiv metodlar, interfaol metodlar, noan’anaviy dars o‘tish usullari, didaktik o‘yinlar. – Andijon. 2009.
3. O‘.Hoshimov., I.Yoqubov. Ingliz tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent. 2003.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH

*Mamadjanova Kamola Baxromovna
Namangan tumani 6-maktab
boshsan‘ich sinf o‘qituvchisi
e-mail: mamadjanova_6@inbox.uz*

Annotatsiya: mazkur maqlolada umumta’lim maktablarida boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini tashkillash va olib borish haqida fikr yuritilgan. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ertaklar olamiga sayohati o‘quvchi ma’naviy dunyosini boyitishda muhim manba ekanligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: barkamol shaxs, o‘qish darslari, adabiy matnlar, ifodali o‘qish, og‘zaki nutqni o‘stirish, yozma nutqni va savodxonlikni rivojlantirish, ertaklar tahlili.

Boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini tashkillash va olib borish o‘qituvchidan yuksak mahorat talab etadi. Chunki yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularda shaxslik sifatlarini shakllantirib borish, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, do‘stlik, mehr-oqibat kabi tuyg‘ularni tarbiyalash bugungi ta’lim-tarbiya masalasining dolzarb vazifasidir. Shu sababli umumta’lim maktablarida o‘qish darslariga alohida e’tibor beriladi. O‘qish darslarida asosan, darslikda adabiy matnlar bilan bir qatorda tarix, geografiya, odobnama kabi fanlarga oid matnlar ham beriladi. Chunki o‘quvchilarga adabiy matnlar mazmun-mohiyatini tushuntirishda tasavvurlarini, dunyoqarashlarini kengaytirish, so‘z boyligini oshirish, yaxshini yomondan ajrata olish ko‘nikmasini shakllantirish, ularning tuyg‘ularini tarbiyalash zarur. Adabiy ta’limda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining:

- a) bexato, ravon, ifodali o‘qishlari;
- b) o‘qiganlarini tushunish, tushunganlarini tushuntira olishi;
- v) ular asosida og‘zaki nutqni o‘stirish;
- g) yozma nutqni va savodxonlikni rivojlantirish

Asosiy maqsad hisoblanadi. Boshlang‘ich sinflarda, asosan, o‘qilgan matnlardan didaktik xulosalar chiqarish muhim sanaladi. Sinf o‘quvchilarining saviyasi, tayyorgarlik darajasiga ko‘ra 3-4-sinflarda matnlarni didaktik tahliliga keng o‘rin berish mumkin, shuningdek, estetik tahlil unsurlarini ham kiritsa bo‘ladi. Bu sinflarda she’rlar qofiyasini topish, qofyaning she’r musiqiyligini ta’minlashdagi ahamiyatiga e’tibor berish, so‘z o‘yinlariga diqqat qaratish estetik tahlil chizgilari deyish mumkin.

O‘qish darsligida “Ertaklar – yaxshilikka yetaklar” (2-sinf) rukni ostida berilgan ertaklarda ham didaktik tahlilga keng o‘rin berish lozim. Masalan, “Tansihatlik – tuman boylik”, “Kenja o‘g‘il”, “Eng yaxshi sovg‘a”, “Aqli bola”, “Hakka bilan tulki” (o‘zbek xalq ertaklari), “Tulki va xo‘roz” (eron xalq ertagi), “Somon, cho‘g‘ va loviya” (Aka-uka Grimmlar) kabi ertak qahramonlari orqali va ularning qilgan ishlari asosida ibratli xulosalar chiqarishga o‘rgatish zarur. Aslida, ertaklar xalq og‘zaki ijodi janrlari hisoblanadi. Olim D.Quronovning fikricha, “Ertak – xalq og‘zaki ijodidagi epik janr, cho‘pchak. Ertak barcha xalqlar og‘zaki ijodida qadimdan shakllangan va faol janrlardan sanaladi. Ertaklar, asosan, nasrda yaratilib, syujeti asosida sehrli-fantastik, sarguzasht yoki maishiy xarakterdagi voqealar yotadi, voqealar bayoni va talqinda ijodiy fantaziya, to‘qima salmoqli o‘rin tutadi”. [1:375] Ko‘rinadiki, xalq og‘zaki poetik ijodidagi eng boy va rang-barang janrlardan biri ertaklardir. Xalq tomonidan yaratilgan ko‘plab ertaklarda bolalarning o‘ziga xos hayoti chetlab o‘tilmagan. Hatto turli yoshdagi bolalar uchun juda ko‘p maxsus ertaklar yaratilgan. Ertakning muhim xususiyatlaridan biri uning hamisha xalq hayoti, kurashi, tarixi, ruhiy olami, dunyoqarashi, urf-odatlari bilan chambarchas bog‘lanishi, insonlarga axloqiy va ma’naviy yo‘ldosh bo‘lib kelishidadir. Ertaklar insonning ma’naviy va jismoniy kuchiga ishonch ruhi bilan sug‘orilgan bo‘lib, ijobiy kuchlar tabiat va ijtimoiy hayotda o‘ziga dushman bo‘lgan kuchlarga qarshi kurashda doimo g‘olib chiqadi. [2:33]

O‘zbek xalq ertaklaridan biri “Kenja o‘g‘il” ertagida otaning o‘g‘illariga har bir shahardan do‘st orttirishini o‘sha shaharlarda qo‘rg‘on qurishiga o‘xshatadi. Ha, albatta, bejizga xalqimiz “Do‘sting bo‘lsa, bog‘ing chamandir” deb aytmagan. Ertakdagagi kenja o‘g‘ilning oqila va dono xotini cholning o‘g‘illariga qarata: “Turli shaharlarga borib, qo‘rg‘on solib kelinglar!” [3:134] degan so‘zlarining mazmun-mohiyatini to‘g‘ri anglaydi va shu orqali cholning maqsadi

oydinlashadi. Ertak so‘ngida chol: “Har bir shahardan orttirilgan do‘sit u yerga bir qo‘rg‘on qurish bilan teng! Mening maqsadimni faqat kenja o‘g‘lim tushunibdi”, deydi. Mazkur ertakning didaktik tahlili asosida o‘quvchilarga do‘sit orttirish va do‘stni qadrlash zarurligi haqidagi g‘oyalarni singdirish zarur. Bundan tashqari, o‘quvchilarga odamlar bilan muloqotga kirish va nutq odobi haqida ham fikrlarni aytib o‘tish lozim. Ertakni sinfda tahlil qilganda har bir o‘quvchidan shaxsiy fikrini so‘rash, “ertakdan qanday xulosa chiqardingiz” deb ularga murojaat qilish tahlilda yaxshi samara beradi. Yana shuni ham aytish kerakki, o‘quvchilar ertaklarni o‘zlari mustaqil mutoala qiladilar. Mustaqillik ularga ishonch va zavq-shavq bag‘ishlaydi. Xalq ertaklarida ijtimoiy muhim masalalar odilona hal etiladi. Ertaklar sodda va tushunarli bo‘lgani uchun har qanday kitobxoniga tez yetib boradi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini tashkillash va olib borish, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ertaklar olamiga sayohati o‘quvchi ma’naviy dunyosini boyitishda muhim manba. Darslarda o‘quvchilarga ertaklardan to‘g‘ri xulosa chiqarishga o‘rgatish yosh avlodni axloqiy-ma’naviy jihatdan boyitishga, mustaqil fikrlashga undaydi.

Foydalanimanligi adabiyotlar:

1. Quronov D., Mamajonov Z., SHeralieva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. Toshkent, Akademnashr, 2013.
2. Jumaboev M. Bolalar adabiyoti va ifodali o‘qish. Toshkent, 2017.
3. G‘afforova T., Nurullaeva SH., Mirzahakimova Z. O‘qish kitobi. 2-sinf uchun darslik. Toshkent, 2018

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ERTAKLARNI O'QITISH ORQALI O'QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH

*Mamajonova Mashhuraxon Niyazalievna
Farg'onan viloyati O'zbekiston tumani
4-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: 99 890 530-41-58*

Annotatsiya: maqolada xalq og'zaki poetik ijodi janrlaridan biri bo'lgan ertaklarni boshlang'ich sinflarda o'qitish orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish usullari yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'qish darsi, ertak janri, adabiy ta'lif, ifodali o'qish, og'zaki nutqni o'stirish, yozma nutqni va savodxonlikni rivojlantirish.

Kichik maktab yoshidagi bolalarning o'qishlari va xulq-odobolariga ko'proq e'tibor berish, ularning ta'lif-tarbiyasi bilan shug'ullanish asosiy masalalardan hisoblanadi. Shunday ekan, boshlang'ich sinflarda o'tiladigan har bir dars, ayniqsa, o'qish darslari juda muhim. Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini tashkillash va olib borish o'qituvchidan yuksak mahorat talab etadi. Chunki yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularda shaxslik sifatlarini shakllantirib borish, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, do'stlik, mehr-oqibat kabi tuyg'ularni tarbiyalash bugungi ta'lif-tarbiya masalasining dolzarb vazifasidir. Shu sababli umumta'lif maktablarida o'qish darslariga alohida e'tibor beriladi. O'qish darslarida asosan, darslikda adabiy matnlar bilan bir qatorda tarix, geografiya, odobnama kabi fanlarga oid matnlar ham beriladi. Chunki o'quvchilarga adabiy matnlar mazmun-mohiyatini tushuntirishda tasavvurlarini, dunyoqarashlarini kengaytirish, so'z boyligini oshirish, yaxshini yomondan ajrata olish ko'nikmasini shakllantirish, ularning tuyg'ularini tarbiyalash zarur. Adabiy ta'limda boshlang'ich sinf o'quvchilarining:

- a) bexato, ravon, ifodali o'qishlari;
- b) o'qiganlarini tushunish, tushunganlarini tushuntira olishi;
- v) ular asosida og'zaki nutqni o'stirish;
- g) yozma nutqni va savodxonlikni rivojlantirish

asosiy maqsad hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarda, asosan, o'qilgan matnlardan didaktik xulosalar chiqarsh muhim sanaladi. Sinf o'quvchilarining saviyasi, tayyorgarlik darajasiga ko'ra 3-4-sinflarda matnlarni didaktik tahliliga keng o'rinn berish mumkin, shuningdek, estetik tahlil unsurlarini ham kirlitsa bo'ladi. Bu sinflarda she'rlar qofiyasini topish, qofiyaning she'r musiqiyligini ta'minlashdagi ahamiyatiga e'tibor berish, so'z o'yinlariga diqqat qaratish estetik tahlil chizgilari deyish mumkin.

O'qish darsligida "Ertaklar – yaxshilikka yetaklar" (2-sinf) rukni ostida berilgan ertaklarda ham didaktik tahlilga keng o'rinn berish lozim. Masalan, "Tansihatlik – tuman boylik", "Kenja o'g'il", "Eng yaxshi sovg'a", "Aqli bola", "Hakka bilan tulki" (o'zbek xalq ertaklari), "Tulki va xo'roz" (eron xalq ertagi), "Somon, cho'g' va loviya" (Aka-uka Grimmlar) kabi ertak qahramonlari orqali va ularning qilgan ishlari asosida ibratli xulosalar chiqarishga o'rgatish zarur. Aslida, ertaklar xalq og'zaki ijodi janrlari hisoblanadi. Olim D.Quronovning fikricha, "Ertak – xalq og'zaki ijodidagi epik janr, cho'pchak. Ertak barcha xalqlar og'zaki ijodida qadimdan shakllangan va faol janrlardan sanaladi. Ertaklar, asosan, nasrda yaratilib, syujeti asosida sehrli-fantastik, sarguzasht yoki maishiy xarakterdagi voqealar yotadi, voqealar bayoni va talqinda ijodiy fantaziya, to'qima salmoqli o'rinn tutadi". [1:375] Ko'rindiki, xalq og'zaki poetik ijodidagi eng boy va rang-barang janrlardan biri ertaklardir. Xalq tomonidan yaratilgan ko'plab ertaklarda bolalarning o'ziga xos hayoti chetlab o'tilmagan. Hatto turli yoshdagi bolalar uchun juda ko'p maxsus ertaklar yaratilgan. Ertakning muhim xususiyatlaridan biri uning hamisha xalq hayoti, kurashi, tarixi, ruhiy olami, dunyoqarashi, urf-odatlari bilan chambarchas bog'lanishi, insonlarga axloqiy va ma'naviy yo'ldosh bo'lib kelishidadir. Ertaklar insonning ma'naviy va jismoniy kuchiga ishonch ruhi bilan sug'orilgan bo'lib, ijobiy kuchlar tabiat va ijtimoiy hayotda o'ziga dushman bo'lgan kuchlarga qarshi kurashda doimo g'olib chiqadi. [2:33]

O'zbek xalq ertaklaridan biri "Kenja o'g'il" ertagida otaning o'g'llariga har bir shahardan do'st orttirishini o'sha shaharlarda qo'rg'on qurishiga o'xshatadi. Ha, albatta, bejizga xalqimiz "Do'sting bo'lsa, bog'ing chamandir" deb aytmagan. Ertakdagagi kenja o'g'ilning oqila va

dono xotini cholning o‘g‘illariga qarata: “Turli shaharlarga borib, qo‘rg‘on solib kelinglar!” [3:134] degan so‘zlarining mazmun-mohiyatini to‘g‘ri anglaydi va shu orqali cholning maqsadi oydinlashadi. Ertak so‘ngida chol: “Har bir shahardan orttirilgan do‘sit u yerga bir qo‘rg‘on qurish bilan teng! Mening maqsadimni faqat kenja o‘g‘lim tushunibdi”, deydi. Mazkur ertakning didaktik tahlili asosida o‘quvchilarga do‘sit orttirish va do‘ssti qadrlash zarurligi haqidagi g‘oyalarni singdirish zarur. Bundan tashqari, o‘quvchilarga odamlar bilan muloqotga kirish va nutq odobi haqida ham fikrlarni aytib o‘tish lozim. Ertakni sinfda tahlil qilganda har bir o‘quvchidan shaxsiy fikrini so‘rash, “ertakdan qanday xulosa chiqardingiz” deb ularga murojaat qilish tahlilda yaxshi samara beradi. Yana shuni ham aytish kerakki, o‘quvchilar ertaklarni o‘zлari mustaqil mutoala qiladilar. Mustaqillik ularga ishonch va zavq-shavq bag‘ishlaydi. Xalq ertaklarida ijtimoiy muhim masalalar odilona hal etiladi. Ertaklar sodda va tushunarli bo‘lgani uchun har qanday kitobxonga tez yetib boradi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini tashkillash va olib borish, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ertaklar olamiga sayohati o‘quvchi ma’naviy dunyosini boyitishda muhim manba. Darslarda o‘quvchilarga ertaklardan to‘g‘ri xulosa chiqarishga o‘rgatish yosh avlodni axloqiy-ma’naviy jihatdan boyitishga, mustaqil fikrlashga undaydi.

Foydalanimgan adabiyotlar

1. Quronov D., Mamajonov Z., SHeralieva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. Toshkent, Akademnashr, 2013.
2. Jumaboev M. Bolalar adabiyoti va ifodali o‘qish. Toshkent, 2017.
3. G‘afforova T., Nurullaeva SH., Mirzahakimova Z. O‘qish kitobi. 2-sinf uchun darslik. Toshkent, 2018

FIZIKA FANIGA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARINI JORIY QILISH

Mansurova Nigora Xabibjonovna
Namangan viloyati Chust tumani
51-umumiy o'rta ta'lim maktabi
fizika-astronomiya fani o'qituvchisi
Telefon: +998 93 495 01 87

Anotatsiya: ushbu maqolada fizika fanlariga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish haqida ma'lumotlar berilgan, ya'ni darslarni tez va samarali o'zlashtirishdagi texnologiya va usullardan foydalanish haqida tavsiyalar berilgan va namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion texnologiya, modellashtirish usuli, aqliy hujum, tanqidiy tafakkur, o'yinlar ta'limi texnologiyasi.

Mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan soha mutaxassislari fikricha, "Innovatsion va pedagogik texnologiya" bu o'quvchilarni o'qitish, o'rgatish va ularni har tomonlama rivojlantirish qonun-qoidalarini o'z ichiga olgan pedagogik tadbirlar tizimidan iborat. O'qitish texnologiyasini joriy qilish va amalga oshirish jarayonida, pedagogik tizimning barcha komponentlarini ularning bir-biri bilan o'zaro bog'liqligi va o'zaro belgilanganligi mavjudligi, o'quv jarayoni qatnashchilarining psixologik shaxsiy va individual xususiyatlarini hisobga olish kerak.

Fizika darslarida qo'llaniladigan innovatsion usullarga quyidagilarni misol qilish keltirishimiz mumkin.

Modellashtirish usuli – o'qitishning bu usuli o'z ichiga real hayotni qayta tiklash uchun ishlab chiqilgan moslama yoki vaziyatni o'z ichiga oladi. O'qituvchi bayon qilayotgan hodisa va voqealarni o'quvchi parallel holatda idrok etib, o'z daftarida chizayotgan model orqali yangi mavzuni mustahkamlaydi.

Namoyish usuli. Bu usul o'quvchilarni bilimga qiziqtirishni so'ndirib, o'qishda charchatib qo'ymaslik uchun o'quv mavzularini tajriba qilib ko'rsatishda va fizik asboblar bilan tanishtirishda yaxshi natija beradi. Masalan, suvli to'pponcha yordamida suvning harakat trayektoriyasini, to'g'ri chiziqli harakatni, dinamometr yordamida kuchni o'lchash, Arximed qonuni, yorug'likning prizma yordamida tarkibiy qismlarga ajralish hodisasi, magnit maydonining tokka ta'sirini kuzatish va boshqa namoyishlarni kuzatishlari, o'quvchilarning labaratoriya ishlarini kuzatishlariga yordam beradi. Bu usul o'quvchilarda kuzatuvchanlikni rivojlantiradi.

Aqliy hujum. Bu usul ijodiy hamkorlik, birga fikrlash, hamjihatlik usuli, har kim o'z fikrini ayta oladigan va aytishi zarur bo'lgan erkinlik usulidir. Darsga qancha ko'p va yaxshi tayyorlanilsa, shunchalar o'quvchilarda o'zini eshitishga, do'stlariga gapirishga istak tug'iladi. Aqliy hujum usuli o'quvchilarning o'zlarini oldingi o'tilgan mavzulardagi formulalardan foydalangan holda formulalarni chiqarib isbotlab beradi.

Tanqidiy tafakkur. Tanqidiy tafakkur usuli o'qituvchi qo'ygan masala yoki muammoni o'quvchi o'z fikrini bayon qilish, o'zgalarning fikrlarini tanqidiy qayta idrok etish, o'z nuqtayi nazarini asoslab berish va saqlab qolish imkoniyatiga ega bo'lishiga asoslanishidir. Bu usulda o'qituvchi talabalarga nimani nimaga qiyoslashni o'rgatishi zarur. Har qanday fizik hodisani shunday o'rgatish kerakki, o'quvchilar chin ko'ngildan, ya'ni mustaqil xulosalarga, qiyoslashlarga o'rganishi kerak. Asosan bunda o'quvchilarni fikrlashga, hodisalarning sababini tushuntirishga, o'z mulohazalarini asoslashni, shuningdek, fikrlashning ketma-ketligini, tanqidiylik, mustaqillik singari tomonlrni, faktlarga bo'lgan qiziqishlar bilan birga nazariyaga ham qiziqish paydo bo'lishini o'rgatadi.

Har kim har kimga o'rgatadi. Bu usul o'quvchilar uchun qiziqarli bo'lib, ular o'zlarini o'qituvchidek his qilishadi. Masalan, uya oldindan "Turli muhitlarda diffuziya hodisasi" mavzusi berib yuboriladi. Tayyorlanib kelgan o'quvchi shu mavzuni gapirib tushuntirib beradi. Qo'lidan kelganicha tajriba ham qilib ko'rsatadi. U o'rtoqlariga gaz, suyuqlik va qattiq jismlarda diffuziya hodisasiga doir misollar, hodisalarni izohlash va amalda foydalanish haqida tushuncha beradi.

O'yinlar ta'limi texnologiyasi. Qadimdan xalq pedagogikasida maktabgacha va maktabdan tashqari ta'limda o'yinlar usuli keng qo'llanib kelingan. Hozirda dars mashg'ulotlarida ta'lim jarayonini faolligini oshirishda o'yinlardan foydalanish rivojlanib bormoqda va quyidagi holatlarda amalga oshirilmoqda:

-ijro faoliyati texnologiyasi yordamida mavzuni yoki ma'lum qismning mazmunini tushunib olish uchun;

-butun bir loyihalangan texnologiyaning elementlarini o'zlashtirishda.

O'quv jarayonida o'yinli texnologiyadan foydalanish joy va rollarni tanlash, o'yin elementlarini belgilash o'qituvchi tomonidan pedagogik o'ylarning vazifalarini va turlarini qay darajada o'zlashtirishiga bog'liq bo'ladi. Innovatsion texnologiyalar o'qituvchining o'z imkoniyatlaridan oqilona foydalanishga zamin yaratadi. Bu texnologiyalar o'quv jarayonini boshqarish va nazorat qilish orqali vaqtini tejaydi, o'qish jarayonini o'quvchilar uchun qiziqarli hamda ko'ngilochar qiladi. innovatsion texnologiyalar o'r ganish va o'qitishning yangi imkoniyatlarini ochib beradi. Bu texnologiyalar o'qituvchilarning kasbiy o'sishi uchun ularga o'z fanlari bo'yicha o'qitishning yangi usullarini kiritishga, yangi yondashuvlarni qo'llashga, g'oyalarni ro'yobga chiqarish va yangi ko'nikmalarni rivojlantirishga imkoniyat yaratadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy o'qitishning texnologiyalari. – Buxoro. 2001.
2. Samirjonov A. Maktabda fizika darsi. – Toshkent. 1998.
3. Agzamov A., Yusupov A. Укувчиларга билим беришда инновацион усуллардан фойдаланиш. – Тошкент. 2004.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TA'LIM-TARBIYA SIFATINI OSHIRISHNING DOLZARB VAZIFALARI

*Mansurova Oydin Turg'unovna
Xovos tuman 12- muktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.
Telefon raqami:+998994762891
Sultonova Olmaxon Ro'ziboyevna
Xovos tuman 12- muktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.*

Annotatsiya: Maqolada maktabning boshlang'ich sinflarda ta'lism tarbiya sifatini oshirishning dolzab vazifalari to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Boshlang'ich ta'lism tizimida yangi pedagogik texnologiyalar asosida dars mashg'ulotlarini o'tish o'quvchilariting ta'lism – tarbiyasini yaxshilash haqida qisqacha yoritilgan.

Tayanch so'zlar: ta'lism jarayoni, ta'lism metodlari, pedagogik texnologiyalari, ta'lism, tarbiya, vazifa.

Mustaqillik yo'lida ildam odimlab borayotgan mamlakatimizda bugungi kunda Vatan kelajagi bo'lmish yosh avlod ta'lism-tarbiyasiga jiddiy e'tibor qaratib kelinmoqda. "Ta'lism to'g'risida" gi Qonun va Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi qabul qilinishi bilan, yangi o'quv Dasturlari va shu asosda yangi tahrirdagi DTS talablari ishlab chiqildi, yangi darsliklar yaratib, maktablarga yetkazib berildi.

Prezidentimiz Sh. Mirziyoyev tomonidan ishlab chiqilib, hayotga tatbiq etib kelinayotgan O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasining to'rtinchi bo'limida ham ta'lism tizimiga alohida urg'u berilgani, Davlat va jamiyat rivojidagi dolzab masala sifatida ta'kidlangani ham Ta'lism tizimini yangi bosqichlarga ko'tarishga jiddiy e'tibor qaratilayotganidan dalolat beradi.

Boshlang'ich ta'lismning asosini shaxs kamoloti, uning barkamol shakllanib rivojlanishi haqidagi g'oyalar belgilaydi. Boshlang'ich ta'lism mazmuni o'zgargan bugungi kunda boshlang'ich ta'lism konsepsiysi – ilmiy g'oyalar majmui ishlab chiqildi. Unga ko'ra, boshlang'ich ta'lism shaxsni jamiyat talablari asosida yuksaltirishga xizmat qilishi kerak.

Bugungi kunda asosiy maqsadi bolalarda elementar tarzdagi o'qish, yozish, hisoblash ko'nikmalarini hosil qilishdan, hamda obyektiv olam haqidagi tasavvurlarini rivojlantirishdan iborat bo'lgan boshlang'ich ta'lism oldiga bir qator vazifalar qo'yilmoqda:

1.Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish, o'rganish, o'zlashtirgan bilimlarni qo'llash istagi va ko'nikmalarini shakllantirish;

2.Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yuqori darajada shakllangan bilish jarayoniga, bilish faoliyatiga intilishni kuchaytirish.

Bilish faoliyatiga bo'lgan ongli intilish shakllangandagina ta'lism jarayonida sifat samaradorligi ortadi. Bu vazifani savod chiqarishning ilk damlaridanoq amalga oshirish kerak. Chunki shaxs rivojlanishining boshlang'ich bosqichi boshlang'ich ta'lmdir.

Boshlang'ich ta'lism jarayonini rivojlantirishda o'qituvchining kasbiy kompetentliligi va o'qimishlilik darajasi, bolalar psixologiyasi, ilg'or tajribalar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lism konsepsiysi va kompetensiyaviy yondashuv asoslarini bilishi muhim ahamiyatga ega. Bugungi globallashuv jarayoni avj olgan pallada boshlang'ich sinf o'qituvchisi oldiga o'ta muhim vazifa - o'zini anglash salohiyati, yangi intellektual darajaga ega bo'lgan mustaqil fikrlovchi shaxsni shakllantirish vazifasi qo'yilmoqda.

Barcha fanlar uchun tamal toshi qo'yiladigan boshlang'ich ta'lism jarayonida, ayniqsa, ona tili (o'qish) va matematika ta'liming ahamiyati katta.

Ona tili (o'qish) ta'limida asosiy e'tibor bolalarning tafakkur qilish qobiliyatini kengaytirishga, ularda erkin fikrlay olish, o'z fikrini og'zaki va yozma bayon eta olishga, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotga kirisha olish ko'nikmasini rivojlantirishga qaratilishi kerak. O'qishi ravon va o'z fikrini chiroqli qilib yozma bayon eta oladigan o'quvchi boshqa fanlarni o'zlashtirishda ham qiyalmaydi. Yuqori sinflarga o'tganda ham erkin tarzda o'z fikrini yozma ravishda bayon eta olish ko'nikmasiga tayanadi. Qolaversa, jamiyatda o'z o'rnnini topib, kamolot sari odimlashi uchun ham zamin yaratiladi. O'z ona tilimizga Davlat tili maqomi berilganiga ham chorak asrdan ortiqroq vaqt bo'lib qoldi. Qaysi sohada bo'lmisin, barcha yozma murojaatlar o'zbek tilida

bo'ladi. O'bek tilida ish yuritish uchun o'z tilini bilishi, og'zaki va yozma savodxonlik darajasi yetarli bo'lishi, o'zining savodli ekanini namoyon eta olishi kerak. Yozma savodxonlik imlo qoidalariga oid mavzularni o'rgatish jarayonida shakllantiriladi. Diktant, bayon, insholarning bir qancha turi mavjudki, ulardan maqsadli foydalanish ko'zlangan natijani beradi. Nisbatan mo'tadil yozma ish turi sanalmish diktant yozishga ham savod chiqarishning ilk damlaridanoq jiddiy qaralmog'i kerak. Yozma ishning bu turida o'quvchining ijodiy fikrlashiga zarurat sezilmasa-da, unda aytileyotgan so'z o'quvchi ongida aks etgachgina uning surati yozuvda nusxalanadi. Shuning uchun ham talaffuz aniqligiga va o'quvchining to'g'ri yoza olishiga erishish muhim. Buning uchun talaffuzda va yozuvda turlicha bo'lgan so'zlarni yozish ustida ko'proq ishslash, takrorlatib borish talab qilinadi. Aytaylik, *fikr, aql, asr, sinf* singari so'zlar imlosini yaxshi o'zlashtira olmagan o'quvchi so'zdagi ketma-ket kelgan undoshlar orasida unli tovush eshitgandek bo'lib, yozuvda xatolikka yo'l qo'yadi: *fikr-fikir, aql-aqil,..* kabi yozib qo'yishadi. Shuningdek, chiziqchali so'zlar imlosida, bosh harf bilan yoziladigan so'zlar imlosida ham xatoliklarga yo'l qo'yishi mumkin. O'qituvchi joriy yoki oraliq nazorat ishlari olib, tekshirish natijalarini tahlil qilar ekan, har bir o'quvchining ishini alohida e'tibor bilan ko'zdan kechirmog'i, har bir o'quvchi yo'l qo'ygan xatolik hamda sinf o'quvchilari uchun umumiy ko'rinishdagi xatoliklar ustida alohida ish olib borib, o'quvchining o'z xatosini o'zi tushunib tuzatishiga erishishi lozim.

Bayon, insho kabi yozma ish turlari o'zining birmuncha murakkabligi bilan ajralib turadi. Bunda ijodiy fikrlashga ham o'rgatib boriladi. O'quvchi erkin fikrlab, o'z fikrini yozma bayon etar ekan, qiyin so'zlar imlosini xato yozish bilan birga, uslubiy xatoliklarga ham yo'l qo'yishi mumkin. Masalan, daraxtning shoxi (shohi), mamlakat shohi (shoxi) kabi jumlalarda so'z qo'llashda qo'pol xatoliklarga yo'l qoyishi mumkin. Oqituvchining o'zi tuzatib qo'ysa, o'quvchi fikrlagisi kelmaydi. Bu kabi xatoliklarni o'quvchiga sinf jamoasiga yo'naltiruvchi savollar bilan murojaat etish natijasida vujudga kelgan, o'quvchilarning o'zidan chiqqan fikrlar asosida yuzaga kelgan turli variantlardan foydalanib, to'g'ri variantini o'zi ongli yondashib topishiga imkon yaratib berib, o'zi tuzatishiga erishish kerak. Yozma savodxonlikni oshirish uchun bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish zarur bo'ladi. Chunki ko'p o'qigan-ko'p bilar, degan purma'no hikmat bejiz aytilmagan. Ana shu tahlitda ish olib borilsa, yozma ish tahlili o'z natijasini ko'rsatadi, o'quvchilar yo'l qoyishi mumkin bo'lgan shu kabi xatoliklarning oldini olishga erishgan bo'lamic. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim qonunuiyatlariga asoslangan holda, boshlang'ich sinflarda ona tili va matematika ta'limi tarbiyaviy jihatlarni o'z ichiga olish bilan birga, o'quvchilarning kommunikativ savodxonligi, nutqiy, mantiqiy, matematik tafakkuri, matematik til, muomala madaniyati, iqtisodiy bilimdonligini rivojlanishtrishga xizmat qilishini ta'minlash ko'zda tutiladi. Iqtisodiy munosabatlar rivojlanayotgan hozirgi sharoitda bunday ko'nikmalar shakllantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ona tili va matematika ta'limining mazmuni o'quvchilarning nutqi va savodxonligini, mantiqiy fikrlashlari va matematik tafakkurlarini hamda matematik til madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi oldida turgan dolzarb vazifalardan yana biri ularda atrofimizdagи olam, tabiat, tabiat hodisalari haqida boshlang'ich tasavvur hosil qilish, ilmiy dunyoqarash kurtaklarini shakllantirish, tabiatga mehr uyg'otish va undan oqilona foydalanish kabi sifatlarni tarbiyalashdir. O'quvchilar atrofimizdagи olam, tabiatshunoslik fanlarini o'rganar ekan, ularda hayotiy ko'nikmalar hosil bo'lishi bilan birga, yuqori sinflarda tabiiy fanlarni o'rganishlari uchun ham zamin tayyorlab boriladi. Bir so'z bilan aytganda, bilish jarayonining yaxlitligi va aniq maqsadga yo'naltirilganligini inobatga olgan holda, integrallashgan ona tili (o'qish), matematika, atrofimizdagи olam (tabiatshunoslik) ta'limi va boshqa barcha fanlarni o'qitish asnosida o'quvchilarni har tomonlama kamol toptirish har birimiz uchun bosh maqsadga aylanishi, odob-axloqli, vatanparvar, milliy g'urur, nafosat va go'zallikni his eta oluvchi komil yoshlarni o'qitib, tarbiyalash har birimizdan yuksak mas'uliyat talab qilishini his qilgan holda, maqsad sari ildam harakat qilishimiz bilan vazifalarni imkon qadar amalga oshirishimiz kerak bo'ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning ta'tbiqiy asoslari. - T.: —Fan, 2006.
2. Internet ma'lumotlar.

TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILAR ONGINI SHAKLLANTIRISHGA XIZMAT QILADIGAN METODLAR

*Mo'minov Alisher
Surxondaryo viloyati Sherobod tumani
61-maktab o'qituvchisi
Tel nomeri: +99899-964-68-15*

Annotatsiya: Mazkur maqlada o'quvchi shaxsini shakllantiradigan metodlar haqida fikr bildirilgan.

Shaxs ongini shakllantirish (ishontirish) metodlariga quyidagilar kiradi: hikoya, tushuntirish, izohlash, ma'ruza, etik suhbat, nasihat, o'git, ko'rsatma, munozara, namuna.

Bu guruhg'a mansub metodlarning mohiyati shundaki, ular orqali o'quvchilar ongiga jamiyatda ustuvor o'r'in tutuvchi ijtimoiy g'oya va maqsadlar singdiriladi. O'quvchilarda g'oyaviy onglilik va ijtimoiy faollik, ya'ni, davlatning ichki va xalqaro siyosati mazmunini tushunish va idrok qilish ko'nikmalarini tarbiyalash lozim.

Tushuntirish ijtimoiy ongni shakllantirishda eng ko'p ishlatiladigan metoddir. Tushuntirishning vazifasi o'quvchilarni yuksak madaniyatli, milliy g'urur tuyg'usiga ega bo'lib voyaga yetishlarini tarbiyalashga yordam berishdan iborat.

Suhbat. O'quvchi shaxsini g'oyaviy va ma'naviy-axloqiy jihatdan shakllantirishda o'qituvchining jonli so'zi eng ta'sirchan metod hisoblanadi. Suhbat uchun mavzu tanlashda uning mazkur sinf o'quvchilari uchun dolzarbli, o'quvchilarning suhbat mazmuniga bo'lgan munosabatlari va suhbatdan kutilayotgan natijani hisobga olish zarur.

Hikoya. O'quvchilar odatda hayot va turli adabiyotlardan olingan aniq misollar bilan boyitilgan hikoyalarni katta qiziqish bilan tinglaydilar. Ularga axloq me'yorlari, xalq o'tmishi, tabiiy boyliklar, qahramonlar hayoti va jasorati, shuningdek, tarix, adabiyot va san'at haqida hikoya qilib berish mumkin. Badiiy adabiyot namunalari, shuningdek, ommaviy axborot vositalari – radio, televiedenie, gazeta va jurnallar sahifalarida hamda Internet matbuotida e'lon qilingan ma'lumotlar ham o'quvchilar uchun qimmatli material bo'lib xizmat qiladi. Suhbat yoki hikoya mavzusining o'quvchilar tomonidan belgilanishi, ularning samarali kechishini ta'minlaydi, buning natijasida o'quvchilar ilgari surilayotgan mavzuga befarq qaramaydilar.

Namuna. O'quvchilar o'z atrofidagi kishilarda hamma yaxshi axloqiy sifatlarni ko'rishlari va ibrat olishlari nihoyatda muhim.

O'qituvchining shaxsan o'zi namuna bo'lishi, ayniqla, yoshlarga katta ta'sir ko'rsatadi. Ular o'qituvchining darsda va hayotda o'zini qanday tutishini, atrofdagi kishilar bilan qanday muomala qilishini, o'z vazifalarini qanday bajarishini kuzatib yuradilar.

O'quvchilar o'zlariga yaqin kishilarning xulq-atvoriga taqlid qiladilar, xulq-atvorlar bolalarda yaxshi sifatlarning, ba'zan esa yomon sifatlarning ham tarkib topishiga ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun o'qituvchi va ota-onalar har qanday holatda ham o'zlarini tuta bilishlari kerak. Ular qaerda bo'lishmasin, atroflarida bolalar borligini his etishlari lozim. Kattalarning so'zi bilan yurish-turishi va xatti-harakatlarida tafovut bo'lmasligi kerak.

O'z-o'zini tarbiyalash metodlari. O'quvchida o'z-o'zini tarbiyalashga, ya'ni, o'z ustida ongli, bartartib ishlashga ehtiyoj paydo bo'lgandagina tarbiya jarayonini samarali deb hisoblash mumkin. Tarbiya jarayonida o'z-o'zini tarbiyalash metodlaridan foydalanish samarali hisoblanadi.

O'z-o'zini tahlil (nazorat) qilish o'z shaxsi, mavjud fazilatlari, xatti-harakati, xulq-atvorini tahlil qilish, mavjud sifatlarni boyitish yoki salbiy odatlarni bartaraf etishga qaratilgan faoliyat usuli.

O'z-o'zini tahlil (nazorat) qilish uchun o'quvchi o'zining yurish - turishi, intizomi, ijobiy fazilatlarining ortib borishi va aksincha, salbiy odatlarining kamayib borishi haqida muntazam ravishda kundaligiga yozib boradi.

O'z-o'zini baholash mavjud fazilatlari, xatti-harakati, xulq- atvorini tahlil qilish asosida o'z shaxsiga baho berishga yo'naltirilgan faoliyat usuli.

O'quvchining qobiliyatini o'z kuchi bilan yuzaga chiqishiga yordamlashish zarur. O'z-o'zini baholash qiyin, lekin o'quvchini bunga etarli tayyorlash mumkin. Shu bois o'quvchi irodali bo'lishi, o'z burchini tushunishi, tahsil va tarbiya olish uchun sababli asos bo'lishi, ya'ni,

tarbiyalanishni xohlashi, o‘zini o‘rtoqlari, atrofdagilarning ko‘zi bilan ko‘rish va o‘z-o‘zini takomillashtirishga intilishi lozim.

Maktab amaliyotida izohlash ishontirishga tayanadi. Ishontirish vositasida o‘quvchi ruhiyatiga sezilarsiz holda ta’sir etiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari hamda o‘smirlar ishonuvchan bo‘lishadi. Pedagog ishontirishdan tarbiyalanuvchi ma’lum ko‘rsatmani qabul qilishi zarur bo‘lgan vaziyatlarda foydalanadi. Mazkur metoddan boshqa metodlarning ta’sirini kuchaytirish uchun ham foydalilanildi.

Munozara tarbiyalanuvchilarga hissiy-og‘zaki ta’sir ko‘rsatish asosida ularda ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan bahs-munozara usuli bo‘lib, siyosiy, iqtisodiy, madaniy, estetik va huquqiy mavzularda o‘tkaziladi. Munozara turli nuqtai nazarlar to‘qnashgan vaziyatda o‘quvchilarda ma’lum hodisaga nisbatan ishonch hosil qilishga yordam beradi.

Faoliyatni tashkil etish va xulq-atvor me’yorlarini shakllantirish (mashq) metodlari: mashq, pedagogik talab, ijtimoiy fikr, topshiriq, tarbiyalovchi vaziyat.

Mashq va o‘rgatish metodlari muayyan mashq yordamida bolalar faoliyatini oqilona, maqsadga muvofiq va har tomonlama puxta tashkil qilish, ularni axloq me’yorlari va xulq-atvor qoidalarini bajarishga odatlantirishdir. Odatlar bolalikdan tarkib topadi va shaxs rivojlanishining keyingi bosqichlarida mustahkamlanib boradi.

O‘qituvchi hamda ota-onalar bolalarda ijobjiy odatlarning tarbiyalanib borayotganligini kuzatib borishlari kerak. O‘quvchilar odatlarni o‘z yaqinlaridan meros qilib olmaydi, balki ular atrofdagilar bilan faol muloqotga kirishishlari tufayli taqlid qilish, uzluksiz tarbiyani yo‘lga qo‘yish asosida tarkib toptiriladi. Natijada odat xarakterga aylanadi.

Mashq muayyan xatti-harakatlarni ko‘p marotaba takrorlashni o‘z ichiga oladi. Mashq va odatlantirish o‘quvchi uchun ongli, ijobjiy jarayondir. Mashq natijasini ko‘nikma, odat, yangi bilimlar hosil qilinadi, o‘quvchining aqliy qobiliyati rivojlanadi, ma’naviy-axloqiy sifatlari boyiydi, hayotiy tajribasi ortadi.

O‘rgatish tarbiyalanuvchilar ijtimoiy xulq-atvor ko‘nikmalari, odatlarini shakllantirish maqsadida rejali va izchil tashkil qilinadigan turli harakatlar, amaliy ishlardir.

Topshiriq o‘quvchilarda mehnat, ijtimoiy xulq va hayotiy tajriba ko‘nikmalarini shakllantirish maqsadida qo‘llaniladigan usul. O‘quvchilarning topshiriqlarni jamoa bo‘lib bajarishlari ularda ijtimoiy xulq tajribalarini shakllantirishda alohida ahamiyatga ega. O‘quvchilar o‘z kuchlarini umum ishiga sarflashga, jamoa uchun mas’uliyatni his etishga o‘rganadilar, mehnat qilish o‘quvchilarning harakatlarini shakllantiradi, mustahkamlaydi.

Yuqoridagi ko‘rib chiqgan metodlarimiz o‘quvchi yoshlarni ma’naviy jihatdan yetuk batkamol shaxslar etib tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yhati.

1. B.X.Xodjayev. Umumiyy pedagogika. Toshkent 2017-yil
2. Tolipov O‘, Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005-yil

LEARNING A FOREIGN LANGUAGE AT SCHOOL

*Muxammadiyeva Umida Xolmamatovna, teacher
Samarkand region, Payarik district, School No 81*

Annotation: In this article highlights the peculiarity of the learning a foreign language at school.

Key words: learning, English language, modern education, school.

The decree of the head of state is a document of great importance, which over the past period allowed us to take thorough measures to improve the system of teaching foreign languages to the younger generation, training specialists who are fluent in them, by introducing advanced teaching methods using modern pedagogical and information and communication technologies. And in the future, on this basis, we will create conditions and opportunities for our youth to have broad access to the achievements of world civilization and world information resources, and develop international cooperation and communication.

Modernization of education is its renewal, due to the changed requirements of modern society for the education of the younger generation, new general educational needs of pupils themselves, which, in accordance with the personality-oriented paradigm of education and upbringing, cannot be ignored. At the present stage of our country's historical development, prerequisites have emerged, such as the processes of globalization, economic changes within the country, and the use of new means of communication, including information technologies, which have contributed to a radical change in the system of teaching foreign languages in education schools and universities.

The subject of "Foreign language" has finally taken its rightful place among the subjects that provide education and upbringing of citizens of the Uzbekistan. Teaching foreign languages is considered today as one of the priority areas of modernization of school and University education. The importance of proficiency in a foreign language and the ability to use it practically increases. All this can be achieved only with a person-oriented approach as the main strategy of education and upbringing. Modernization of domestic education, and foreign language education in particular, implies the emergence of a new generation of teachers, highly qualified specialists who are fluent in one or more foreign languages, creative teachers-researchers, receptive to everything new, ready for innovation. The main goal of teaching a foreign language is to develop pupils' communicative competence.

Therefore, the communicative and educational function of a foreign language teacher's pedagogical activity is the leading one and determines the content of all other functions. In order to successfully implement this function, the teacher needs to create a situation of language immersion in the environment using audio and video tools, visual materials, but the most important role is played by the foreign language role of the teacher in the lesson. It is a source of English for pupils and helps them develop their speech skills.

The teacher's speech should contain samples of speech utterances related to both the subject of the material being studied and situations in the classroom. The most favorable option for learning a foreign language is to study in a natural language environment. The learning process, as a rule, should take place without constant direct contact with native speakers. Therefore, the effectiveness of teaching a foreign language is determined by the degree of approximation of the educational process to the conditions of controlled language acquisition in a natural environment.

In recent years, Uzbekistan has done an impressive job of developing the study of world languages and, above all, English. It is symbolic that their young fellow citizens - the future of the country - now begin to master them from the first grade, therefore, they will be able to discover the world even earlier, it is easier to find a common language with peers and colleagues from any corner of it and use all this in the name of creation, faster conquest of new heights.

References:

1. Kolker Y. M., Ustinova E.S. How is the cooperation of the teacher and the pupil // Foreign languages at school. 2012. - No. 11. - P. 65.
2. Pulat E. C. New pedagogical and information technologies. - M., 2013.

BARKAMOL YOSHLARNI TARBIYALASHDA ZAMONAVIY O'QITUVCHINING ROLI

*Nabijonova Durdona Shoxobjon qizi
Namangan shahar 71-sonli ixtisoslashtirilgan
umumi o'rta ta'lif maktabi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada barkamol avlodni tarbiyalovchi zamonaviy pedagogning innovatsion va integratsion qobiliyati haqida so'z yuritilgan bo'lib, o'qituvchi o'zining kreativligini, mahoratini barcha darslarda namoyon etishi, zamonaviy, ilg'or pedagogik texnologiyalarni puxta egallashi talab etilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsiya, integratsiya, kreativ, kommunikatsiya, texnologiya, zamonaviy pedagog, mahorat, aktyor, rejissor.

Bugungi kunda pedagogik texnologiyalar barcha sohalarga izchil tarzda kirib bormoqda va shu sohani jadal rivojlanishiga asos solmoqda. Endilikda biron-bir sohani pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur etish qiyin. Pedagogik texnologiyalarni qo'llash-dars jarayonini, ta'lif sifatini, kelajak mutaxassislarining nazariy va amaliy salohiyatini, kompetentligini oshirishni ta'minlovchi, zamonaviy o'qitish texnologiyasining asosi, dasturi-amal bo'lib xizmat qilmoqda. Hozirgi paytda har qanday kasb egasi pedagogik texnologiyalardan, turli-tuman usul va metodlardan foydalanib, darsni integratsiyalab, zamonaviy yondashuv asosida tashkil etish kerak.

Xususan, tarbiyaning samarali shakl va usullaridan foydalanish hususida Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, quyidagicha vazifa qo'yadi: **"Yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy an'analariga, urf-odatlari hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalari ishlab chiqilib, amaliyatga joriy etiladi"**¹.

Bugungi kunda zamonaviy o'qituvchi darsini o'tishi bilan birga milliy urf-odatlarimiz, an'ana va qadriyatlarimizni o'quvchi ongiga singdirib, darsni integratsiyalashgan tarzda tashkil etishi kerak. Shu jihatdan har tomonlama mukammal rivojlangan insonni tarbiyalash, ta'lif va ma'orifni yuksaltirish, barkamol avlodni voyaga yetkazish davlatimiz siyosatining ustivor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zero-ki, istiqlol davrida ma'naviy merosimizni tiklashda amalga oshirilgan ulug'vor ishlar, tariximizni xolisona o'rganish, ulug' allomalar adabiy-ilmiy asarlarining tarjima va nashr qilinishi, ta'lif berishni takomillashtirish, adabiyot, san'at sohasidagi yutuqlar – bularning barchasi jamiyatda ma'naviy-ruhiy ko'tarilishga olib keldi va iqtisodiyotimizning ustivor yo'nalishlaridagi islohotlarga qo'shimcha kuch bag'ishladi. Sharq allomalari va mutafakkirlari yosh avlodni tarbiyalash, kasbga yo'naltirish bo'yicha tengi yo'q fikr, g'oyalarni ilgari surganlar, ta'lifotlar yaratganlar. Ilmiy merosni sinchkovlik bilan o'rganish, tahlil qilish, tizimlashtirish hamda jahon fanining mazkur sohadagi yutuqlari bilan taqqoslash o'zligimizni anglash imkonini kengaytirib, xalqimizning jahon hamjamiyatidagi obro'-e'tiborini yanada oshiradi. Milliy pedagogikamiz tarixini, ayniqsa, yosh avlodni tarbiyalash bo'yicha ajodlarimizning asrlar davomida to'plagan tajribalarini o'rganish esa ta'lif-tarbiya jarayonini takomillashtirishga xizmat qilishi shubhasiz.

Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida "aktyor" emas, aksincha "rejissyor" bo'lishi kerakligini bo'lg'usi o'qituvchilar auditoriyadanoq anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'lif usullarini yaxshi bilishi kerak. Maktab o'quvchisi, kasb-hunar kollejlari, akademik litsey, oliy ta'lif muassasalari talabalarining yuqori ta'lif sifat va samaradorlik ko'rsatkichini namoyon qilishi uchun bo'lg'usi pedagog-o'qituvchilarni kasbiy mahoratini innovatsion yondoshuvlar asosida takomillashtirib borishimiz kerak bo'ladi. Bugungi zamonaviy ta'lif ham integratsiyalashgan darsni talab etadi. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratiga oid bilim, tajriba, interaktiv metodlar, innovatsion yondashuvlar asosida o'quvchi - talabalarni bilimli, yetuk malakaga ega bo'lishliklarini ta'minlaydi.

Zamonaviy o'qituvchi ta'lif-tarbiya jarayonida innovatsion yondoshuvlardan foydalana bilishi va amalga oshira olishi lozim. Bu jarayonda bo'lajak o'qituvchilarga quyidagi talablarni qo'yiladi:

¹ O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. –T.: 1997. 4-bo'lim, 4-qism.

- ta'limda innovatsiya tushunchasini, uning mazmun mohiyatini bilishi;
- innovatsion texnologiyalarning ta'lim maqsadini amalga oshirishdagi o'rni va rolini bilishi;
- innovatsion texnologiyalarni fanlar bo'yicha qo'llash tamoyillarini bilishi;
- integratsiya asosida noan'anaviy dars tashkil eta olishi;
- ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llab, na'munaviy imitatsiya o'quv mashg'ulotlarini o'tishi;

O'qitishning interfaolligi-o'quvchining bilish faoliyatini faollashtirish va o'zaro ta'sir asosida tayyorgarlik samaradorligini oshirishning asosiy usullaridan biridir. Interfaol mashg'ulot-o'qituvchi va o'quvchilar o'zaro faol ishtirok etadigan mashg'ulot; jarayon hamkorlikda kechadi. Interfaol metodlarni o'quv jarayoniga joriy etishning tub maqsadi – dars qaysi shaklda bo'lmasin, qayerda o'tkazilmasin, darsda o'qituvchi bilan o'quvchining hamkorlikda ishlashini va natijada o'zlashtirishlarini ta'minlashi lozim. Bunda o'qituvchi faqat fasilitator (yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, kuzatuvchi, kuzatuvchi, xulosalovchi) vazifasini bajaradi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlari rivojlantirilib, faolligi oshadi, ularda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, hissiyotlarni boshqara olish, tanqidiy va ijodiy fikr yuritishning rivojlanishiga zamin tayyorlanadi

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. –T.: 1997. 4-bo'lim, 4-qism.
2. SH.X.Xonqulov, o'quvchi-yoshlarda ijodkorlik qobiliyatini tarbiyalashda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning
3. I.V.Xoldarov. Innovatsion yondoshuvlar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallar to'plami. Farg'ona-2018
4. Abdullayeva Kibriyo Ravshanbekovna- O'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda zamonaviy o'qituvchining roli. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallar to'plami.Namangan-2020

PEDAGOGIK TEKNIKA – PEDAGOGIK FAOLIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA

*Nosirova Dildora Shavkatovna
Toshkent shahar Olmazor tumanidagi 24-maktabning
O'quv tarbiyaviy ishlari bo'yicha direktor o'rinnbosari
Telefon: +99894-601-29-89*

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik texnikaning pedagoglar faoliyatining asosiy tarkibiy qismi ekani haqida fikr yuritilgan.

Pedagogik texnika - o'qituvchining nafaqat ta'lif-tarbiya jarayonida, balki butun kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan umumiy pedagogik bilim va malakalari majmuidir. Pedagogik texnikaning muhim jihatlari - bu avvalo o'qituvchining mahoratini belgilovchi kasbiy ko'nikmalari hisoblanadi, ya'ni uning savodli va ifodali so'zlay olishi, o'z fikr- mulohazasini va bilimini tushunarli tilda ta'sirchan bayon qilishi, his-tuyg'usini jilovlay olishi, o'zining shaxsiy xususiyatlarga xos mimik va pantomimik qobiliyatlarga ega bo'lishi, aniq imo-ishora, ma'noli qarash, rag'batlantiruvchi yoki istehzoli tabassum, so'zning cheksiz qudrati orqali o'quvchilar ongiga va tafakkuriga ta'sir o'tkazishi, hozirjavoblik, psixologik bilimlarga ega bo'lishi kabilardir.

Hozirgi zamonda pedagogika fanida pedagogik texnikaning roli beqiyos qayd etiladi. Chunki u o'qituvchiga o'z gavdasini tuta bilishi (mimika, pantomimika), his-tuyg'ularini (emotsiyasini) boshqara olish, ishtyoq, qobiliyatlar, nutq texnikasini egallash va ularni oq'uv faoliyatida, o'qishdan tashqari ishlari jarayonida qo'llash yo'llarini tushuntirishda dasturamal bo'lib xizmat qiladi.

O'qituvchining tashqi ko'rinishi pedagogik texnikasini namoyon etuvchi muhim xususiyatlaridan biridir. Har qanday insonning tashqi ko'rinishi atrofdagilarga estetik ma'no va zavq kasb etib, doimiy e'tiborda bo'lishini unutmaslik kerak. O'qituvchining tashqi ko'rinishini asosan namoyish etuvchi muhim hususiyatlari uning chehrasidagi mehribonlik, jiddiylik, yurishida bosiqlik, tabiiylikdir. O'qituvchi sinfga kirishi bilan so'zsiz o'quvchilar e'tiborida bo'ladi, ular bilan muloqotga kirishadi.

Sinf sahnasida bajarilayotgan uning xoh ijobiy, xoh salbiy xatti- harakatlari o'quvchilarga ta'sir o'tkaza boshlaydi. Ayniqsa, yosh o'qituvchilar ilk bor darsga kirishlaridan oldin his-hayajonini, qo'rquvini yengishlari, o'zlarini erkin tutishlari, birinchi dars paytida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday muvaffaqiyatsizlikdan o'zlarini yo'qotmasliklari lozim.

O'qituvchining tashqi ko'rinishida, pedagogik texnikasi tizimidagi mimik, pantomimik holatlar muhim ahamiyatga ega. O'qituvchining hatti-harakatini bevosa namoyish etuvchi mimik va pantomimik ifodasi, o'qituvchining imo-ishorasida, ma'noli qarashlarida, rag'batlantiruvchi yoki istehzoli tabassumida namoyon bo'ladi va ular o'qituvchi-tarbiyachining pedagogik ta'sir ko'rsatishida, mashg'ulotlarni samarali va mazmunli o'tishida puxta zamin tayyorlab beradi.

Pantomimika - bu gavda, qo'l va oyoqlarning harakatidir. U asosiy firkni ajratib ko'rsatishga imkon beradi. O'qituvchi o'z gavdasi, qo'li, oyoq harakatlarining holati orqali har qanday pedagogik ma'lumotlarning obrazini "chiza" olsa, o'quvchilar bundan zavqlanadilar, ular ichki his-tuyg'ulari, tashqi hissiyotlari bilan qo'shilib butun ongini o'quv materialllari mazmunini o'zlashtirishga qaratadilar. Pantomimika gavdani rost tutib yura bilish, qo'l va oyoq harakatlarining bir-biriga mosligi, fikrlarini aniq va to'liq bayon qilib qo'lini, boshini turli harakatlarda ifodalash o'qituvchining o'z bilimiga, kuchiga ishonchini bildiradi. Shuning uchun o'qituvchining o'quvchilar oldida o'zini tuta bilish holatini tarbiyalashi lozim O'qituvchining yurishi, qo'l va oyoq orqali imo-ishoralar ortiqcha harakatlardan holi bo'lishi kerak. Masalan: sinfxonada orqaga oldinga tez-tez yurish, qo'llari bilan turli imo-ishoralar qilish, boshini har tomoniga tashlash va hokazo. Bunday holatlar dars davomida o'quvchilarning e'tiborini bo'lib, g'ashini keltiradi va o'rganilayotgan fanga, o'qituvchiga nisbatan humatsizlik kayfiyatini uyg'otadi.

Pantomimik harakatlar tizimi o'qituvchida birdaniga paydo bo'ladigan ko'nikma emas. Buning uchun o'qituvchi o'z ustida tinimsiz ishlashi, ilk pedagogik faoliyati davrida kamchiliklarini tezda topib bartaraf eta olishi darkor. Chunki, yillar davomida o'qituvchi o'zining har bir harakatiga moslashib uni odat qilib olishi mumkin. Mukammal pantomimik malakalarga ega bo'lgan o'qituvchi o'z-o'zini nazorat qila oladi, ko'p yillik faoliyati davomida sog'lom asab

tizimini o‘zida tarbiyalab asabiy lashishdan, hissiy va aqliy zo‘riqishlardan o‘zini saqlay oladi.

Gavda tutish estetikasi oldinga-orqaga tebranish, og‘irlikni bir oyoqdan ikkinchi oyoqqa o‘tkazib turish, stul suyanchig‘iga tayanib turish, boshni qashlash, burunni artish, quloq kavlash kabi zararli odatlarga yo‘l qo‘ymaydi. O‘qituvchi gavdasining harakati chegarali va bosiq bo‘lishi, ortiqcha silkinish va keskin harakatlardan holi bo‘lishi shart.

Mimika - yuz muskullari orqali o‘z sezgisi, fikri, kayfiyatini ifodalashdir. O‘qituvchining yuz ifodasi va qarashi ba’zan o‘quvchilarga so‘zdan ham qattiqroq ta’sir ko‘rsatadi. Mimika axborotning xususiy ahamiyatini oshiradi, uni puxtarot o‘zlashtirilishini ta’minlaydi. O‘quvchilar o‘qituvchi kayfiyati va munosabatini uning yuzidan uqib oladilar. Shuning uchun ham o‘qituvchining yuzi uning sezgirligini ifodalashi bilan birga ularni yashirib turishi ham lozim. Oilal tashvishlari, tashqaridagi kelishmovchiliklarni o‘qituvchi o‘zining yuz ifodasida bildirmasligi kerak. Yuz ifodasi va harakatlar faqat dars maqsadiga, o‘quv- tarbiyaviy ishni yaxshilashga yo‘naltirilishi lozim. Yuz ifodasida ko‘zlar muhim o‘rin tutadi. Jozibasiz ko‘zlar ma’nosiz qalbni aks ettiradi. O‘qituvchi yuz muskullari va ko‘zlarini tez-tez harakatlantirish bilan birga ularni birday qotib qolishidan ehtiyyot bo‘lishi lozim. O‘qituvchi nigohi o‘quvchilarga qaratilgan bo‘lishi, bevosita ko‘rish kontaktini vujudga keltirishi zarur, barcha o‘quvchilarni diqqat markazida ushlab turishga intilishi lozim.

Dars jarayonida o‘quv materiallarini idrok qilishda o‘qituvchining nutqi muhim rol o‘ynaydi.

Olimlarning fikricha, o‘quvchilar tomonidan 1/2 foiz o‘quv materialini tafakkur orqali idrok qilish va o‘zlashtirish o‘qituvchilarning nutqiga va uning so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilishiga bog‘liq. O‘quvchilar o‘qituvchining nutqini nihoyatda kuzatuvchanlik va qiziqish bilan tinglaydilar. Past ohangda gapiradigan o‘qituvchining darsi o‘quvchilar uchun zerikarli bo‘ladi, nihoyatda baland gapirish, oddiy suhbat chog‘ida ovozni baland qilib so‘zlashish o‘quvchilarni darsdan bezdiradi va charchatadi. O‘quvchilarning bunday o‘qituvchi ta’limidan ko‘ngillari soviydi. Shuning uchun o‘qituvchi savodli gapirishi, o‘z nutqini chiroyli va tushunarli, ta’sirchan qilib bayon qilishi, o‘z fikr va his-tuyg‘ularini so‘zda aniq ifodalash malakalariga ega bo‘lishi lozim.

Chiroyli, savodli, ta’sirchan gapiruvchi o‘qituvchilarning nutqlari o‘quvchilar ongiga tez ta’sir etadi, o‘quv materiallarini oson o‘zlashtirib olishiga katta imkoniyat yaratadi, o‘quvchilar bunday o‘qituvchilarning darslarini toqatsizlik bilan kutadilar. O‘qituvchilar o‘z nutqlari ustida tinimsiz ishlashlari, so‘zlarning chiroyli, ma’noli, ta’sirchan bo‘lishi uchun mashq qilishlari lozim.

O‘qitish samaradorligini oshirish va ijobiy tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish uchun o‘qituvchi pedagogik texnikasi tizimidan o‘rin olgan yana bir malaka – bu o‘qituvchining aktyorlik va rejissyorlik malakasidir. Xususan, adabiyot, tarbiya, ma’naviyat asoslari va tarix fani o‘qituvchilari uchun aktyorlik malakasi juda zarur hisoblanadi. Ma’lum mavzular, obrazlar, tarixiy qahramonlarni tavsiflayotganda aktyorlik, o‘quv ma’lumatlarini so‘rash, o‘quvchilar faoliyatini tashkil etishda esa, o‘qituvchiga rejissyorlik malakalari zarur.

Yuqorida ko‘rib o‘tgan pedagogik texnikalarni o‘qituvchilar mukammal egallasalar hamda o‘z ustilarida muztazam ravishda ishlab mavjud ko‘nikmalarni shakllantirib borsalar o‘quv va tarbiyaviy faoliyatining samaradorligi yanada oshishiga xizmat qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yhati

1. B.X.Xodjayev. Umumiy pedagogika. Toshkent 2017-yil
2. Tolipov O‘, Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005-yil
3. Hasanboyev J, To‘raqulov X. Pedagogika nazariyasi. Toshkent 2011-yil

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

*Nurullayeva Nodira Hamidovna
Xovos tumani 12-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
xov12maktab@umail.uz
Baratova Umida Ergashboy qizi
Xovos tuman 12– maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi.*

Annotatsiya: Maqlada maktabdagи ta’lim jarayonida elektron taqdimot-darsda slaydlardan ko‘rgazmali material sifatida foydalanish to‘g‘risida ma’lumotlar keltirilgan. Boshlang‘ich ta’lim tizimida yangi pedagogik texnologiyalar, shu jumladan, axborot texnologiyalari yordamida bilim olishni rivojlantirishi haqida qisqacha yoritilgan.

Tayanch so‘zlar: ta’lim jarayoni, axborot kommunikasion texnologiyalari, multimedia, elektron darslik, elektron taqdimot.

*Ilm – narsalarning inson aqli yordami bilan o‘rganilishidir.
Abu Ali Ibn Sino*

Boshlang‘ich sinfda ta’lim va tarbiya samaradorligiga erishishda, birinchi navbatda, o‘quvchilarning zamonaviy axborot texnologiyalarini o‘zlashtirishiga tayyorgarligi va keyinchalik mustaqil ta’lim olishlarida ular yordamida qo‘lga kiritgan axborotlardan foydalanishga qodirligi nazarda tutiladi. Bu maqsadlarni amalga oshirishda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari kichik mакtab yoshidagi o‘quvchilarni bilim berish amaliyotida turli xil maqsadli chora - tadbirlarni ishlab chiqishi, birinchi navbatda o‘quv - tarbiyaviy jarayonda axborot - kommunikasiya texnologiyalaridan foydalanishi juda muhimdir.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida multimediana foydalanish o‘qituvchiga:

- ✓ darsni zamonaviy tarzda modellashtirish;
- ✓ bilimlarini chuqurlashtirish uchun qo‘sishma ma’lumot va axborotlarga ega bo‘lish;
- ✓ nazariy va mustaqil ishlashni tayyorlash imkonini beradi.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida multimediana foydalanish o‘quvchilarga:

- ✓ fanga qiziqish uyg‘otish, o‘z bilimlarini nazorat qilish va mustahkamlash;
- ✓ ensiklopedik ko‘rinishdagi axborotlarni tezkor olish;
- ✓ mavzuni o‘rganishda o‘zi uchun qulay bo‘lgan tezlik va o‘zlashtirish darajasini tanlash;
- ✓ zamonaviy axborot - kommunikatsion texnologiyalarga jalb qilish, uni egallash va unga doimiy ishslashga bo‘lgan ehtiyojini shakllantirish imkoniyatlarini beradi.

Ayniqsa, 1-4- sinf o‘quvchilari ko‘rgazmali - obrazli tasavvurga muhtoj bo‘ladi. Shuning uchun ta’lim berishda imkon boricha ko‘proq sifatlari illyustrativ materiallardan foydalanish maqsadga muvofiq. Ularga yangi bilim berish jarayonida nafaqat ko‘z orqali ko‘rish mumkin bo‘lgan, balki eshitish, hissiyot, tasavvur qilishga yordam beradigan vositalardan keng foydalanish lozim.

O‘quv ma’lumotini qabul qilishda o‘quvchilarning qanchalik ko‘p his - tuyg‘ulari qatnashsa, shunchalik o‘zlashtirishi tezlashadi. Bu imkoniyatni multimediali ko‘rgazmali ta’lim amalga oshiradi.

Multimediali darslar quyidagi didaktik masalalarni hal qilishga yordam beradi:

- fan bo‘yicha asosiy bilimlarni o‘zlashtirish;
- o‘zlashtirilgan bilimlar izchilligini ta’minlash;
- o‘z - o‘zini nazorat ko‘nikmasini shakllantirish;
- bilim olishga bo‘lgan ehtiyojini rivojlantirish;
- o‘quvchilarni o‘quv materiali ustida mustaqil ish olib borishlarida o‘quv - metodik yordam ko‘rsatish.

O‘quv topshiriqlarini multimediali vositalar yordamida o‘quvchilarga taqdim etish bir qadar qulayliklar tug‘diradi. Chunki multimediali vositalar o‘quvchilarning mustaqil faoliyat ko‘rsatishlarini ta’minlashga xizmat qiladi. Har bir o‘quvchini o‘qituvchi hamda sinfdoshlari bilan muloqotga kirishish, hamkorlik qilishga undaydi.

Ilmiy tadqiqotlarda shu narsa ta’kidlanmoqdaki, axborot kommunikasiya texnologiyalari o‘quvchilarning nazariy, ijodiy va refleksiya tafakkuri rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchining xotirasida u yoki bu hodisa, jarayonning obrazli tarzda saqlanishi o‘quv materialini

boyitib, uning o'zlashtirilishiga yaqindan yordam beradi.

Axborot - kommunikasiya texnologiyalarining ta'lif jarayoniga joriy etilishidan asosiy maqsad - aynan zamonaviy axborot muhiti uchun xarakterli bo'lgan o'quv faoliyatlarini yangi turlarining paydo bo'lishidir.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, idrok va tasavvur qilish faolligini saqlab qolish va o'quvchini bilim olish maqsadida ta'lif jarayoniga kirib borishi uchun yetarli va kerakli sharoit yaratish, uning salomatligini va emosional xususiyatlarini mustahkamlash muhim. Boshlang'ich ta'lifda o'quvchilarning barcha xususiyatlarini shakllantirishda axborot - kommunikasion texnologiyalarining o'z o'rni bor.

Axborot - kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish va ular yordamida o'quvchilarni har tomonlama bilimini oshirish, jamiyat uchun yetuk insonlar qilib tarbiyalash eng dolzab mavzulardan biri bo'lib kelmoqda. Buning uchun har bir sohani o'rganish, izlanish va tajriba orttirish, turli usul va yangi zamoanviy texnologiyalardan foydalanish kerak bo'ladi. Shuning uchun ham maktabgacha ta'lif muassasalaridan tortib oily ta'lif tizimigacha yoshlarga bilim berish, tarbiyalash, ularning ijtimoiy, huquqiy savodxonligi va madaniyatini shakllantirishda yangi axborot - kommunikation texnologiyalaridan foydalanish maqsadiga muvofiqdir.

Multimedia - bu obyekt va jarayonlarni an'anaviy matn shaklida emas, balki fotorasm, video, chizma, animatsiya, ovoz yordamida namoyish qilishdir.

Boshlang'ich sinflarda fanlarni multimedia texnologiyalari asosida o'qitish katta samara beradi. Buning uchun esa mashg'ulotlarning har bir mavzusi bo'yicha dars ishlanmalari yaratilishi lozim. Ana shu ishlanma asosida barcha mavzularga oid axborot texnologiyalari vositalari yordamida bayon etilishi lozim bo'lgan nazariy va amaliy materiallarning elektron taqdimoti shakli tayyorlanadi. Dars ishlanmalariga taqdimot slaydlar tayyorlanib, videoproyektorlar orqali o'quvchilarga tushuntirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Multimediali taqdimot nafaqat matnli va ko'rgazmali balki ovozli, animatsiyali bo'lishi o'quvchilar tomonidan mavzuni mukammal o'zlashtirishda katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lif jarayoniga joriy etilishidan asosiy maqsad - aynan zamonaviy axborot muhiti uchun xarakterli bo'lgan o'quv faoliyatlarining yangi turlarini yaratishdir.

Xulosa qilib shuni aytish joyizki, ta'lif-tarbiya jarayonini tubdan isloh qilishdan ko'zlangan bosh maqsadimiz- barkamol insonni shakllantirish orqali o'z kelajagimizni ta'minlashdan iboratdir. Boshlang'ich sinflarni o'qitishda axborot - kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarni kerakli axborotni tanlashni, uni saqlab qolish va taqdimotlar tuzish yoki turli xildagi loyihalarni ishlab chiqish va bajarishda keying ishlarida foydalanishni bilib oladilar. Boshlang'ich sinfdanoq o'quvchilar faqat daftardagina emas, balki bevosita kompyuterda ham topshiriqlarni bajara oladilar. O'quvchilar kompyuter bilan ishlashda birinchi ko'nikmalarini oladilar, o'zlarining nazariy bilimlarini doimiy chuqurlashtirib va amaliy ko'nikmalarini takomillashtirib boradilar.

Darhaqiqat, kelajagimiz egalari bo'l mish yosh avlodni tarbiyalash, biz o'qituvchilardan ma'suliyat talab qiladi. Ayniqsa, kelajak avlodda mustaqil fikrlash, mantiqiy fikr yuritish kabi ko'nikmalarini hosil qilish bugungi kun o'qituvchisining asosiy vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Azizho'jayev N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogic texnologiyasi. Toshkent. TDPU. 2000
2. M.Allamova. Boshlang'ich ta'lif o'quv fanlarining nazaryasi va o'qitish metodikasi bo'yicha ma'ruza matnlari va amaliy mashg'ulotlar majmuasi.
3. Internet ma'lumotlar. WWW. "Ziyonet".uz tarmog'idagi ma'lumotlar.

MAKTABDA "USTOZ-SHOGIRD" TIZIMI

*O'dayeva Muqaddas Shonazarovna
Xorazm viloyati Urganch tumani
10-sod muktab ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktablarda "Ustoz-shogird" tizimini yo'lga qo'yish, bu tizimning o'quvchilarga foydali jihatlari haqida so'z yuritigan.

Kalit so'zlar: muktab, ustoz, shogird, an'ana, xalq ta'limi, pedagog.

Xalqimiz azaldan ustoz-shogird an'analarini yuksak qadrlab keladi. Ota-onalar ulg'ayayotgan farzandining komil inson bo'lib yetishishini va muhimi, kelgusida biror kasb-hunar egasi bo'lib, farovon turmush kechirishini istaydi. Shu maqsad yo'lida farzandlarini ustozga topshirib, "Etsizniki, suyagi-bizniki" iborasini bot-bot takrorlashdan charchashmaydi. Zero, ustoz ko'rgan shogirdning kelajagi porloq bo'lishi shubhasiz.

Ustoz! Bu tabarruk kalomni eshitgan har bir qalbda iliq bir mehr, kuchli hayajon va cheksiz hurmat uyg'onishi tabiiy. Zero allomalar inson kamolotida ustozning o'rni va maqomini ota bilan bir qatorda, ba'zan esa undan ham yuqori qo'yishgani bejiz emas. Insoniyat paydo bo'libdiki, ustoz-shogirdlik hamisha mavjud va bardavom. Ilm-fan, hayot tajribalari va sir-asrорlarini o'rgatish orqali ustoz shogirdini kamolga yetkazadi, unga ta'lim-tarbiya va bor ilmini beradi. Bunda yana bir shunday intilish ham borki, u ham bo'lsa, shogird timsolidha o'z umrini davom ettirish va qayta yashashga bo'lgan ishtiyoqdir. Agar mana shunday buyuk va olivjanob tuyg'u bo'lmaganida, balki insoniyat tamaddunning hozirgi darajasiga erisha olmagan bo'lardi. Insonni ko'kka ko'taradigan, uning el aro obro'sini yuksaltiradigan mezon ilmu-hunar, kasbi-kor, axloq va odobdir. Bularning barchasi shu ulug' ustoz ko'magida egallanadi.

Bugun yurtimizda yosh avlodga ta'lim-tarbiya berayotgan, kasb-hunar sirlarini o'rgatayotgan ustozlarning zimmasidagi mas'uliyat juda ulkan. Chunki ertangi kun egalari bo'lmish yosh avlod ongi shuuriga yuksak vatanparvarlik va milliy g'urur tuyg'ularini singdiradigan, hayotning past-balando so'qmoqlaridan dadil odimlashlariga yordam beradigan ham ustoz-u murabbiylardir. Bugungi kunda mustaqil fikrlovchi, ishonch-e'tiqotli shogirdlarni tarbiyalashda va zamon talabiga mos shogirdlarni yetkazib berishda "Ustoz-shogird" tizimi alohida ahamiyatga ega. Biz oldimizga qanday vazifa qo'ymaylik, oxir-oqibat baribir kadrlarga borib taqalaveradi. Aytish mumkinki, bizning kelajagimiz, yurtimiz kelajagi o'rnimizga kim kelishiga yoki boshqacharoq aytganda qanday kadrlar tayyorlashga bog'liq. Darhaqiqat, har bir mashg'ulot mazmunining kengligi va chuqurligi, uning davlat talablariga muvofiqligi, shogirdlarning ta'lim texnologiyalari va metodikaning to'g'ri usulini tanlashi hamda undan unumli foydalanishni talab etadi. Fikrimizdan kelib chiqqan holda, ustoz-shogird tizimi samaradorligining ortib borishini jadallashtirish zarur. Bu samaradorlikni esa, ustoz-shogird tizimida raqobat usullari orqali amalga oshirish maqsadga muvofiq. Chunki, "Shogird ustozdan o'zadi", degan xalq iborasi ham bejiz emas, albatta. Ustoz dastlab shogirdiga sinf xonasini ko'rishi, his qilishi, u bilan birga ishlashi kerakligini uqtiradi, hamda darsning zerikarli bo'lmashligiga harakat qilishi, o'z darsiga shogirdi ko'zi bilan qarashi lozim bo'lgan barcha ko'rsatmalarni berishi mumkin. Ustoz shogirdining darsini kuzatar ekan, uning o'quvchilar bilan munosabatini ko'rishi, hamda xato-kamchiliklarini bekami-ko'st aytishi lozim. Ustoz shogirdlariga strategik rejalar tuzishi va maqsad sari intilishi uchun har qanday metodik yordam ko'rsata olishi lozim. Demak, ustoz shogirdlariga istiqbol yo'lida albatta raqobat bo'lishini ham tushuntirishi kerak. Ustoz shogirdi hayotda va faoliyatda raqobatga kirishishi hamda o'zini ro'yobga chiqarishi uchun eng muhim narsa bu- boshqa odamlar bilan samarali o'zaro ta'sirga kira olish qobiliyati ekanligini amaliyatda ko'rsata olishi lozim. Shogird har qanday raqobat holatida to'g'ri yo'l topa olish ko'nikmalarini va natijalarni to'g'ri aniqlay olishi, har bir kishidan rang-barang shaxsiy xususiyatlar va qobiliyatlarini talab qilishni bilib boradi. Shogird natijada o'zining mustaqil harakat qilishi uchun katta imkoniyatlarga ega bo'ladi. Demak, raqobat usuli shogirdning har tomonlama tayyor kadr bo'lib yetishishiga sababdir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. T.Mirzayev: "Ustozim".
2. Internet materiallari va ish faoliyatim natijalari.

BOSHLANG'ICH SINFLARIDA MATEMATIKA O'QITISHNI TASHKIL QILISH

*Qannazarova Nazira Babanazarova
Qoraqalpogiston Respublikasi kegayli tumani
XTV ga qarashli 19-sonli maktabining Boshlang'ish sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Matematika o'qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (nimani o'rgatish) bir tizimga keltirilgan bilimlar darajasini o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos keladigan qilib qanday taqsimlansa, fan asoslarini o'rganishda izchillik ta'minlanadi.

Kalit so'zlar: Matematika, o'uchi, bilim, mustaqil, guruh, jamoa, uy vazifasi, malaka O'qitish shakli- bu o'quvchilarning o'quv bilish faoliyatlarini uni turli sharoitlarda (sinfda, ishlab shiqarishda va h.k.) o'tkazilishiga muvofiq ravishda o'qiutuvchi tomonidan tarbiyaviy o'qitish jarayonida foydalanaladigan qilib tashkil etilishidir.

Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning tashkiliy shakllari dars, uy vazifalarini mustaqil bajarish, o'quvchilarning yakka tartibda guruh va jamoa bo'lib ishlashalri, ekskursiyalar, sinfdan tashqari ishlardan iborat.

O'quv dasturi DTS asosida tasdiqlangan davlat hujjati bo'lib, uning bajarilishi majburiydir. Boshlang'ich sinflar tabiiy matematik ta'lif davlat standartlari talab-larining o'quvchilar tomonidan bajarilishi ularning zarur bilimlar, malaka va ko'nik-malarini egallashlariga , bilim olishga ijobjiy munosabatda bo'lishlarining shakllanishiga yordam beradi: a)o'quvchilarni tevarak atrofdagi tabiiy muhitga moslashadirish, yangi ijtimoiy maqomdagi o'quvchini shakllantirish; b) faoliyatning har xil turlarini: o'quv, mehnat, muloqotni egallash; v)o'z-o'zini nazorat qilish hamda baholash reytingini aniqlashga o'rgatish; g)muayyan umumiy tabiiy-ilmiy iqtidorning belgilangan darajasi va uning keyingi taraqqiyoti tavsifi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinflar tabiiy matematik ta'lif davlat standartining o'quv-biluv jarayoniga joriy etilishi o'quv fanlariga doir tabiiy-ilmiy bilim, ko'nikma va malakalarnigina emas, balki shaxsning muayyan asosiy faoliyati majmuasi mehnat, o'quv-biluv, kommunikativ-axloqiy va jismoniy tuzilishiga mos keladigan fazilatlarning shakllanishini ham ta'minlaydi. Kundan kunga ma'lumot oshib borayotgan bilan tushunarli bo'ladiki bugungi o'quvchilarga kerak bo'ladigan narsalarni hammasini o'rgatib bo'lmaydi. O'zlashtirilgan ma'lumot juda tez eskirib qolmoqda, chunki har kuni yangi ma'lumotlar chiqmoqda. Fanda o'qitish nazariyasi ushbu fanni o'qitish bo'yicha metodik tizimlarning faoliyat qonunini ochib beradi. Metodika ularni tadbiqini, texnologiya esa ushbu modelni amalga oshirish usullarini ishlab chiqadi.1

Tushuntirish quyidagi usullarda tahlil qilinib olib boriladi:

1)dogmatik usul. 2)evristik usul; 3)tadqiqot usuli (muammoli usul);

Birgalikda ishlash bilish faoliyatining faollashuviga yordam beradi, o'quvchilarda o'zaro nazorat qilish va o'zaro yordam berish sifatlarini shakllantiradi, tarbiyaviy vazifani ado etadi. Tarbiyaviy vazifalarning hal etilishida darsning ayrim tarbiyaviy o'rinnari emas, balki butun o'quv jarayoni ta'lif mazmuni, o'quv ishi usullari, darsni puxta tashkil etilishi yordam berishini unutmaslik kerak.

Darsning asosiy didaktik maqsadi bo'yicha ajratish asos qilib olinadi:

1) **yangi bilimlarni o'zlashtirish darsi**, bularda o'quvchilar yangi tushunchalar, hisoblash usullari, yangi turdag'i masalalarning yechilishi, figuralarning yangi xossalari, sonlar bilan tanishadilar:

a) o'quv va malakalarni o'zlashtirish darsi; b)bilimlarni jamlab qo'llash darsi;

v) o'tilganlarni takrorlash, umumlashtirish va tizimga solish darsi; g)bilim,o'quv va malakalarni tekshirish, baholash; d)aralash dars, bunda bir nechta didaktik maqsadlar bo'lib, ularning hammasi ham muhimdir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Бикбаева. Н.И. Левенберг ,Л.Ш. «2-синфда математика» Т-«Укитувчи» 1988 й
2. Бабанский.Ю.К “Хозирги замон умумий таълим мактабида укитиш методлари” Т-Укитувчи 1990 й 227 бет
3. Jumayev.M. va b.q. “Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi” T-2005

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI O‘QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Qudratova Shaxnoza Baxtiyor qizi

Xovos tuman 12- maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi.

Telefon raqami:+998973412919

O‘sarova Malika Toshtemirovna

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 12-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik texnologiyaning aslida nima ekanligi va uning boshlang‘ich sinf o‘quv jarayonlarida qo‘llanishi haqida ma’lumotlar berilgan. Shuningdek, pedagogik texnologiyalarning amaliy ahamiyati ham batafsил ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: texnologiya, pedagogik texnologiya, konseptuallik, tizimlilik, samaradorlik, qo‘llanuvchanlik, tarbiya, ta’lim.

O‘zbekistonimizda mustaqillik sharofati bilan barcha sohalarda tub islohotlar amalga oshirildi, iqtisodiy rivojlantirishning o‘zbek modeli, kadrlar tayyorlashning milliy dasturi ishlab chiqildi va bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda ta’lim sohasiga alohida e’tibor qaratilib, kelajak avlodni tarbiyalash borasida zarur shart-sharoitlar, imkoniyatlar yaratilmoqda.

Boshlang‘ich ta’lim jarayoni bolaning mantiqiy tafakkur qila olishi salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarshi, kommunikativ savodxonligi va o‘z- o‘zini anglash salohiyatini shakllantirishga jismonan soglom bo‘lishga moddiy borliq go‘zalliklarni xis eta olishga, go‘zallik va nafosatdan zavqlana olish, milliy urf-odatlarni o‘zida singdirish va ardoqlash, ularga rioya qilishga o‘rgatadi. Bu aqliy salohiyatni yaxshilash va jismoniy barkamollikni yuksaltirishda harakatli va xalq milliy o‘yinlarining xususiyatlari, fazilatlari va tarbiyaviy mohiyati muhim ahamiyatga ega.

Shu bois pedagogik ta’limning muhim bosqichlaridan biri -jismoniy tarbiya hisoblansa, uning zamirida xilma-xil mashqlar sport turlari, sayohatlar, tabiatning sog‘ lomlashtiruvchi (quyosh, suv, havo, gigiyenik talablar) omillari qatorida harakatli o‘yinlar mustahkam o‘rin egallaydi.

Bugungi kunda dunyo miqiyosida axborot kommunikatsiya tizimining yuksak darajada rivoj topib borayotganligi va bu boshqa sohalar qatorida ta’lim jarayoniga ham kirib kelib, uni yanada sifatli tashkil etishga o‘z ta’sirini ko‘rsatayotganligi barchamizga ma’lum. Bunday sharoitda inson faoliyatining nazariy va amaliy qirralari ham uzlusiz yangilanib turishi tabiiyidir. Pedagogik faoliyat ham alohida va murakkab mehnat turi sifatida bundan mustasno emas. Pedagoglar o‘z faoliyatlarida kafolatlangan natijalarni qo‘lga kiritishga urinmoqdalar.

Nima uchun bugungi kunda pedagogik texnologiyaning nazariy asosini yaratish va amaliyotga tatbiq etish zaruriyati tug‘ildi? «Pedagogik texnologiya» nimani anglatadi?

Pedagogik texnologiyalar ta’lim-tarbiya jarayonini ilg‘or vositalari, metodlar, texnik vositalar, usullariga tayanib takomillashtirish tizimi hisoblanadi. Bu tizim o‘qituvchi tomonidan yaratiladi, ta’lim-tarbiya bosqichlarini o‘zaro bog‘lashga xizmat qiladi. Uning mzmuni va vazifalarini, maqsadini oldindan belgilash, ta’limtarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o‘quvchida shakllantirish ko‘zda tutilgan ma’naviy sifatlarni o‘zlshtirishga yo‘naltirilgan darslarni rejalashtirish kabilarni o‘z ichiga oladi.

“Texnologiya” tushunchasi texnikaviy taraqqiyot bilan bog‘liq holda fanga 1872-yilda kirib keldi va yunoncha ikki so‘zdan texnos- san’at, hunar va logos-fan, ta’limot so‘zlaridan tashkil topib, “hunar fani” ma’nosini anglatadi. Biroq bu ifoda texnologik jarayonni to‘liq tavsiflab berolmaydi, texnologik jarayon har doim zaruriy vositalar va sharoitlardan foydalangan holda amallarni (operatsiyalarni) muayyan ketma-ketlikda bajarishni ko‘zda tutadi.

Pedagogik texnologiya - bu o‘qituvchining o‘quvchilarga o‘qitish vositalari yordamida muayyan sharoitlarda ta’sir ko‘rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jarayonidir. Pedagogik texnologiya - o‘quv jarayonini texnologiyalashtirishni butunligicha aniqlovchi tizimli kategoriya. Pedagogik nashrlarda «o‘qitish texnologiyasi», «ta’lim texnologiyasi» tushunchalari ham ishlataladi.

O‘zbek xalqining yosh avlodni hayotga tayyorlashda ko‘p asrlar davomida qo‘llagan usul va vositalari, tadbir shakllari, o‘ziga xos urf-odatlari va an’analari, ta’lim-tarbiya haqidagi g‘oyalari va hayotiy tajribasi mavjud. Bu meros o‘tmishda ko‘plab alloma-yu donishmandlar etishib chiqishiga asos bo‘lgan. Hozirgi kunda bu merosdan ijodiy foydalanish katta ahamiyatga ega.

Nufuzli YUNESKO tashkiloti ma'qullagan ta'rif bo'yicha «Pedagogik texnologiya - ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyati hamda ularning ta'sirini inobatga olib, o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qo'llashning tizimli metodidir» Boshlang'ich sinflarda ta'lim jarayonini amalga oshirish va baholashni rejalashtirishda quyidagi mezonlarga tayaniladi:

1. Konseptuallik: har bir pedagogik texnologiya o'z tarkibida falsafiy, psixologik, didaktik, ijtimoiy pedagogik asosni qamrab olgan aniq ilmiy konsepsiyaga tayanishi lozim.

2. Tizimlilik: Pedagogik texnologiya hamma o'zaro bog'liq qismlardan iborat tizimning mantiqiy jarayoni belgilariga ega bo'lishi va yaxlit bo'lisi lozim Pedagogik texnologiya o'quvchilarning rivojlanishi, ijodiy shug'ullanishining metod, vositalarini, tafakkur rivojini o'rganadi, qiyinchiliklarni engishga o'rgatadi. O'quvchilarda o'quv materialini tushunishiga, muammoli izlanishning yangi shakllarini egallashlariga imkon beradi. Bilish izlanish jarayonini boshqarishni ta'minlaydi. Jarayonning mazmun-mohiyati uning qismlarining uzviy bog'liqligi, yaxlitligidan iborat.

3. Samaradorlik. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar raqobatli shartlar asosida mavjud bo'lib, natijalar bo'yicha samara berishi, optimal harakatli bo'lishi va ta'limning ma'lum bir standartlarini kafolatlashi shart.

4. Qo'llanuvchanlik. Pedagogik texnologiya bir xil ta'lim muassasalarida boshqa subyektlar tomonidan ham qo'llanilish imkoniyatini beradi.

Pedagogik texnologiyalardan foydalanishda ta'limning mazmunini belgilash, ta'lim-tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o'quvchilarning bilimlarni keng egallashi va ma'naviy fazilatlarni o'zlashtirishga yunaltirilgan topshirilgan tizimini ishlab chiqish, ta'limning natijasi va o'zlashtirish darajasini aniqlash ularni ob'ektiv baholash uchun test vazifalarini tayyorlash kabilar tashkil qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan o'qish darslari jarayonida erkin va mustaqil fikrlash qobiliyatni shakllanadi.

Mustaqil fikrlash qobiliyatining shakllanishi natijasida, o'quvchilar atrof olamdag'i, jamiyatdagi qonunlarni, shuningdek, asardagi ijobiy va salbiy qahramonlar orqali ular insoniy fazilatlarni anglash, bilimlarni chuqur o'rganish, keng fikrlash, tegishli qarorlar qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – T., 2008.
2. Mallayev O. Yangi pedagogik texnologiyalar. –T., 2000.
3. Internet ma'lumotlar.

O'QUVCHILARDA KASBNI EGALLASH JARAYONIDA TEMPERAMENT XUSUSIYATLARINI O'RGANISH MASALASI NAZARYASI.

*Raximova Azzat Madrimovna,
Sobirova Shodmonjon Sadikovna.
Urdu Pedagogika va psixologiya kafedrasи o'qituvchilari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarni kasbni egallash jarayonidagi xarakter va temperament hususiyatlarini o'rni va ahamiyati haqida fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: temperament, xarakter, axloq, psixologiya, bilish, ong, intiluvchanlik.

O'zbekistonimiz istiqboli jamiyatimiz rivojlanishida juda ko'plab o'zgarishlar sodir bo'lishiga yo'l ochib bermoqda. Bu rivojlanish ta'limi sohasidagi qator islohatlar bilan bormoqda.

Ayniqsa, 1997- yil 29- avgustda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risidagi qonun" va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ham mustaqilligimizning bizga yaratgan cheksiz imkoniyatlari, ijodiy va mustaqil tafakkur qilishga yo'naltirishning dastlabki mevalaridandir. Temperamentning xususiyatlarini xisobga olish muommosining dolzarbligini kadrlarni tayyorlash bo'yicha milliy dasturning reallashishi bilan bevosita aloqadordir. Chunki o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalash uchun har tamonlama shakllangan va rivojlangan bilimli malakali kadrlar davr talabidir. Bu vazifalarni yechish uchun o'spirinlar bilan ta'lim- tarbiya jarayonida alohida individual tarzda ishslash lozim. O'quvchilar bilan alohida ishslash jarayonida temperament xususiyatlarini xisobga olish maqsadga muofiqdir. Chunki har o'quvchiga individual yondashishda ularning temperament xususiyatlari xisobga olinadi va ular bilan mustaqil ishlanadi, ularga ta'lim – tarbiya beriladi.

SHaxs va temperament xususiyatlari munosabatini o'rganish asosan, maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda olib borilgan. SHunday qilib shaxs sifatlari shakllanishida temperament xususiyatlarining ahamiyatini o'quvchilarda B.M.Teplov, I.T.Pavlov, I.V.Ravichsherbov ishlarida o'rganilgan maktabgacha yosh davridagi bolalar shaxs sifatlari va temperament o'rtasidagi bog'liqlikni S.G.Jakbson va G.I.Mareno o'zlaring ilmiy tadqiqot ishlarida ko'rsatishicha temperament xususiyatlarini nerv sistemasi tiplari maktabgacha yoshdagi xarakterning ma'naviy ahloqiy sifatlarini shakllanishi va rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Ularning yozishicha bola xarakterida ma'naviy ahloqiy rivojlanishning muhim tamoni ahloq me'yорини o'zlashtirishdir. Ahloqiy rivojlanishga esa temperament xususiyatlarining ta'siri kattadir. Bu esa hammadan oldin shunda ko'rindiki, bola tashqi nazoratsiz va tanbehlarsiz egallagn ahloq me'yorlari asosida munosabatga kirishadi, ammo tez tez bo'lmasada ularning saqlanishi, uning bezovta istak va qizivishlari bilan mos kelmaydi. Ularning hulq atvorining uzoq davr davomida nazorat qilish xar doim ham nazoratni to'xtatgandan keyin ma'naviy ahloqiy xarakatlarni ta'minlaydi. Bu erda bilim va ahloq me'yori asosida o'z hulq atvorini mustaqil boshqarish va ichki nazoratga qobiliyat shakllanish haqidagi masala kelib chiqadi. Bu erda maktabgacha tarbiya yoshidagi bolaning yangi bilimlarini ahloq me'yorlarini egallash bilan birga temperament xususiyatlari katta rol o'ynaydi. Bola o'zining malaka va ko'nikmalarini baholaydi va o'zicha xarakat qiladi. Bu erda bolaning aktiv va passiv xarakat qismiga temperament xususiyatlari nerv sistemasi tiplari katta ta'sir qiladi. S.G.Jakbson va tadqiqotchilarning ta'kidlashicha bolaning temperament xususiyatlaring anglab etish va adekvat baxolashi maktabgacha yoshidagi bolada xarakterning irodaviy, ma'naviy ahloqiy, intelektual xususiyatlari shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

SHaxs sifatlari va temperament xususiyatlari muammosi A.G.Kololev, N.V.Straxov, V.A.Krutevskiy, N.D.Levetov kabi sobiq ittifoq psixologlari hamda O'zbekiston olmlaridan V.A.Tokareva, E.F.Foziev, M.Mamatovalar ilmiy tadqiqot ishlarida o'rganilagan.

Xarakter shakllanishida temperament xususiyatlarining ahamiyatini o'rganib A.G.Kavalev, V.N.Straxov, V.A.Kuretiskiy kabi olimlar yozishadiki, har xil yosh davlarida temperament xususiyatlarining ta'siri har xildir. Ularning o'tkazgan tadqiqotlari ko'rsatadiki, temperament xususiyatlari boshqarib boradigan xarakter xususiyatlari shakllanishi har xildir. Shunday qilib, o'zlarining harakteri shakllanishida temperamebt xususiyatlari ta'siri bilgan o'quvchilar o'zlarining nerv sisteasining rivojlanishiga juda e'tiborini qaratadi.

Shuning bilan birga ular ijtimoiy muhit, o'quv muvaffaqiyatlari, o'zining tashabbuskorligi unutilmaydi. Xarakter shakllanishida ijtimoiy omillar ta'sir katta deb hisoblaydigan o'quvchilar xulq-atvori juda boshqachadir, ular xarakteri shakllanishni atrof-muhit ta'siri bilan boshqarib

borishdi. Katta sinf o'quvchilari temperament suhbat va kuzaatish metolari yordamida o'rgangan olimlardan T.G.Yakusheva ko'rsatadiki, katta sinf o'quvchilari xarakterining xususiyatlari shakllanishida nerv sistemasi tipi katta rol o'yнaydi. U shunday fikr bildiradi, agar haqiqatni aytsak, so'zma-so'z tan olsak temperament bu- oliv nerv faoliyatining umumiy tipining psixologik ko'rinishi hisoblanadi. U temperamentning o'zgaruvchanligini ko'rsatib beradi. Amma bunday ishlarida teperaturet tashxis qilish aniq psixologik xususiyatlarni suhbat va kuzatish metodi yordamida o'raganish asosida olib boriladi. Bu yerda savol tug'iladi, avtorga qayerdan ma'lum, bu xususiyatlar oliv nerv faoliyatining ko'rinishi ekanligi.

Bizning fikrimizcha mavjud bo'lgan temperament xususiyatlari katta sinf o'quvchilarida xarakterining irodaviy, aqliy, ma'naviy-ahloqiy emotsiyonal sifatlari shakllanishida va rivojlanishida katta rol o'yнaydi.

Foydalaniлgan adabiyotlar ro'yhati

1. N. Baymuratov Amaliy psixologiya T 2008 321-bet
2. E.G'oziev Umumiу psixologiya T 2002 1-kitob 93 bet
3. E.G'oziev Talim jarayonida o'quvchilar tafakkurining o'sishi T O'qit 1980

CHET TILINI O'RGATISHDA SAMARADOR USULLAR

*Raxmonova Adolat Rajabboyevna
Xorazm viloyati Urganch tumani
9 - son maktabning ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Hozirgi zamon talabi biror bir chet tilini o'rganishdir. Ushbu maqolada chet tilini o'rgatishning samarali usullari haqida malumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: chet tili, grammatika, metod, harakatli o'yinlar, innovatsiya, musiqa.

Bugungi kunda chet tilini o'rganish jarayoni eng dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Chet tilini bilish kishini ahli dunyo bilan yaqinlashtiradi, uzoqni yaqin qiladi, barcha faylasuf-u olimlarning asarlari bilan tanishish imkoniyatini yaratadi.

Tilni tez va puxta o'rgatishning bir necha muvaffaqiyatlari usullari mayjud bo'lib, pedagog dars jarayonida quyidagi usullardan o'rni bilan foydalanib borsa, maqsadli bo'ladi. Mutaxassislar fikricha, dars jarayonida AKTdan foydalanish, harakatli o'yinlarni qo'llash, musiqali daqiqa o'tkazish kutilgan natija beradi.

Bugungi kunni texnikasiz tasavvur qila olmaymiz. Yosh avlodni ta'limga jalb qilishda ham texnika yutuqlaridan foydalana bilishimiz zarur, sababi asrimiz yoshlari bilimga chanqoq, zamon bilan hamnafas. O'qituvchi har bir darsni taqdimot asosida o'tsa, o'quvchining dars jarayonidagi faolligi ortadi, til o'rganishga qiziqishi kuchayadi. Ma'lumotlarni o'zlashtirishda ko'z xotirasi ham muhim ahamiyat kasb etishini yodda tutish kerak.

Harakatli o'yinlar ham samaradorligi bilan metodlar ichida o'z o'rni ega. Bu usul o'quvchilarda bir necha imkoniyatlarni yaratadi. Inson qachon faol holatda bo'lsa, maqsadga oson erishadi. Shu bois harakatli o'yinlar har qanday til o'rganuvchini faollikka chorlaydi, jarayonga kirishishini ta'minlaydi. Harakatli o'yinlar o'rganuvchi tashabbuskorligini oshiradi, xotirasini kuchaytiradi. Bugungi kunda harakatli o'yinlarning "Duck Duck Goose", "What's Missing", "Find the object", "Hot Potato" turlari ommalashgan.

Dars jarayonida musiqali daqiqa o'tkazish jahon pedagogik amaliyotida keng qo'llanmoqda. O'rganish mobaynida erkinlikni ta'minlash, kelishuvchanlik va hamkorlikni yo'lga qo'yish o'quvchining ijodkorlik qobiliyatini uyg'otadi. Ularning yoshini inobatga olib, turli qo'shiqlar ayttirib yoki sho'x kuy yozilgan audio disk yordamida o'quvchilarni daqiqlilik raqsga chorlash ham kayfiyatni ko'taradi. Shuningdek, tilni o'qitishda eng mashhur quyidagi 3 ta usuldan ham foydalanish mumkin: "Grammatik struktura (grammar teaching)", "Tinglab tushunish (Audio lingual method)", "Muloqot jarayonida til o'rganish (Communicative language teaching)". Bu usullarni quyidagicha farqlashimiz va solishtirishimiz mumkin. Grammatik yondashuv bo'yicha tilshunos olim professor Davidning 1998-yil "English language teaching" jurnalida e'lon qilingan "Grammar teaching in context" nomli maqolasida grammatikani o'rgatishda "Grammar translation (grammatik tarjima)" metodi haqida o'z mulohazalarini bayon qiladi. Ushbu metod ko'p yillardan buyon til o'rganishning eng ko'p tarqalgan metodidir. O'quvchilar gap va ularning tuzilish tarkibini o'rganadilar va ular asosida misollar keltiradilar.

Grammatik struktura asosida gaplarni o'z ona tiliga yoki ularni o'rganilayotgan til grammatik strukturasiga ko'ra o'sha tilga tarjima qilib ko'radilar. Grammatik tarjima darslarida o'qituvchi o'quvchining ona tilida, ya'ni fikrlash tilida qoidalarni tushuntiradi va bir nechta misollar keltirilgan mashqlar beradi. Unutmaslik lozimki, egallangan bilim mashqlar yordamida mustahkamlanadi. O'quvchilar misollar ustida ishlaydilar. E'tibor ko'proq o'qish va yozuv ko'nikmalariga qaratiladi. Biroq tinglab tushunish va gapishtirish ko'nikmalariga kam e'tibor qaratiladi. Bunda o'quvchiga qaraganda o'qituvchining faolligi birinchi o'ringa chiqadi.

Shuni aytish kerakki, "Grammatik tarjima" metodining nufuzi tushib bormoqda. Chunki o'quvchilar har doimgidek berilgan gaplarni ona tiliga tarjima qiladilar, qoidalarni yod oladilar. Bu esa o'rganilayotgan tilda muloqotni cheklab qo'yishga olib keladi. O'z-o'zidan gapishtirish ko'nikmasi shakllanmay qoladi.

Tarjimada ikki til o'rtasida o'xhash va farqli jihatlar kuzatiladi, bu esa tushunmovchiliklar keltirib chiqaradi. Grammar translation metodiga misol keltiraylik. Masalan, o'qituvchi likes/dislikes+GERUNDY strukturasini o'quvchilarga tushuntiradi va doskaga "Lobar kitob o'qishni yoqtiradi" degan gapni yozadi. O'quvchilardan uni ingliz tiliga tarjima qilishlarini so'raydi.

O‘quvchilarning tarjima qilishlarini kuzatadi, xatolar to‘g‘irlanadi va kitobda berilgan mashqlarni shu tarzda bajarishlarini so‘raydi.

Yana bir usul “Audio lingual metod”i o‘quvchilarda tinglab gapirish ko‘nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi. ALM metodi Noan Komsky asos solgan behaviorism(o‘zini tutish) nazariyasiga bog‘liq. 1970-yilda o‘qituvchilar ALMdan foydalanishni to‘xtatganlarida, u quyidagi mantiqiy savol bilan murojaat etgandi: Why can we all say new things that we have never heard before? (Qanday qilib barchamiz oldin hech qachon eshitmagan narsalarimizni ayta olamiz?).

ALMdan hali-hanuz darslarda foydalanib kelinadi. Chunki ko‘p o‘quvchi va o‘qituvchilar tez-tez takrorlash, o‘rganish muvaffaqiyat kaliti ekaniga ishonadilar.

“Muloqot jarayonida til o‘rganish (Communicative language teaching)” metodi ham sinalgan va samarali usullardan biri hisoblanadi. Boisi o‘quvchi olgan bilimlarini muloqot jarayonida amalda qo‘llay boshlaydi. Avvaliga ko‘plab xatolar qilishi mumkin, lekin kamchiliklarni o‘z vaqtida tuzatib borsa, tilni o‘rganish tezlashadi.

Til o‘rgatuvchi qay usuldan foydalanmasin, barchasi til o‘rgatishga xizmat qilishi kerak. Innovatsion texnologiyaning vazifasi boshqa millatga mansub bo‘lgan turli tarbiya ko‘nikmalar, ijodiy izlanish metodlari, AKTni chuqur bilish malakalarini o‘rganishdan iborat. Umumta’lim maktab o‘quvchilarining o‘zlashtirish ko‘rsatgichini yuksaltirish uchun o‘qituvchi-pedagoglar ta’lim jarayoniga zamонавиy dastur va ijodiy metodlarni olib kirishi va o‘zi ham faol qo‘llashi talab etiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Tolipov O‘, Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiyl asoslari. 2. www.tadqiqot.uz

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY MATNNI TAHLIL QILISH USULLARI

*Razzaqova Muxayyo Vaxabjonovna
Andijon viloyati Andijon shahar
25-umumta'lismaktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998 91 498 25 23*

Anotatsiya: ushbu maqolamizda boshlang'ich sinf o'quvchilariga dars jarayonlarida badiiy matnni qanday qilib orqali tez va samarali o'zlashtirish, o'rganish usullari haqida ma'lumotlar va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ifodali o'qish malakasi, tahlil qilishdagi metodik qoidalar, tayyorgarlik ishlari, badiiy matndagi obrazlar xarakteristikasi.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng boshlang'ich sinflar uchun yangi dastur va darsliklar yaratildi. O'qish dasturlarida badiiy asarni tahlil qilishga ko'proq ahamiyat berilib, matn ustida ishslash yuzasidan xilma-xil topshiriq turlaridan, texnika vositalaridan foydalanishga ko'proq e'tibor berildi. Badiiy asar quyidagi muhim metodik qoidalar asosida tahlil qilinadi:

1. Asar mazmunini tahlil qilish va to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakasini shakllantirish bir jarayonda boradi.

2. Asarning g'oyaviy-tematik asoslarini uning obrazlari, sujet chizig'i, qurilish va tasviriy vositalarini tushuntirish o'quvchilarning shaxs sifatida umumiyligi kamol topishiga, bog'lanishli nutqning o'sishini ta'minlaydi.

3. O'quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanish asar mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi.

4. Sinfda o'qish o'quvchilarning bilish faoliyatini aktivlashtirish v atrof muhit haqidagi bilimlarni kengaytirish vositasi hisoblanadi.

Asarni tahlil qilishda uning hissiy ta'sirini ham hisobga olish zarur. O'quvchi matnni o'qibgina qolmay, muallif hayajonlangan voqeadan hayajonlansin. Matnni tahlil qilishda o'quvchilarda fikr uyg'onsin, ularda estetik didni tarbiyalasin. Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi"da turli janrdagi badiiy va ilmiy-ommabop maqolalar berilgan. Sizga ma'lumki, badiiy asarda hayot obrazlar orqali aks ettiriladi. Uning markazida inson, uning tabiat va jamiyatga munosabati turadi. Badiiy asarda borliqni, voqelikni obrazlar vositasida tasvirlash, obyektiv mazmun va subyektiv bahoni aniq materialda berish haqidagi qoidalar metodika uchun katta nazariy-amaliy ahamiyatga ega. O'quvchilar voqelikni obrazlar orqali tasvirlashning o'ziga xos xususiyatlarini asta tushuna boshlaydilar.

Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o'quvchilar o'z shaxsiy tushunchalaridan foydalanadilar. Qahramonning boshqa fazilatlarini baholash uchun ularda so'z boyligi, tajriba yetishmaydi. O'qituvchining vazifasi o'quvchilar payqay olmagan sifatlarni ko'rsatish va o'quvchilar nutqiga kiritishdir. Yana bir narsaga e'tibor berish maqsadga muvofiq: o'quvchilar asar qahramoniga munosabatlarini ifodalashda u harakat qilgan sharoitni hisobga olmaydilar. Qahramonning nima uchun shunday qilishi kerakligini tushunolmaydilar. Badiiy asar ustida ishslash murakkab jarayon bo'lib, o'qituvchi o'qish darслarining ta'limgardarligi vazifalari badiiy asarning o'ziga xos xususiyatlari va o'quvchilarning tayyorgarligini hisobga olishni taqozo qiladi.

Badiiy asarda barcha komponentlar o'zaro bog'langan bo'ladi. Asarda obrazlar rivojlanib boradi. Voqealar rivojlanib borgan sari qahramonlarning yangi-yangi tomonlari ochila boradi. Bu xususiyatlari asar ustida ishslashda uni yaxlit o'qishni, idrok etishni, ya'ni sintezni talab qiladi. asar boshidan oxirigacha o'qilgandan so'ng analiz qilinadi, so'ng yana yuqori sifatlari sintezga o'tiladi. Asarni o'qishga kirishishdan oldin o'quvchilarni badiiy asarni o'qishga tayyorlash lozim bo'ladi. Demak, tayyorgarlik davri – sintez-analiz-sintez jarayonini beradi. O'quvchilar asar mazmunini to'g'ri idrok etishlari uchun hayot haqida ma'lum tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Buning uchun tayyorgarlik ishlari o'tkaziladi. Tayyorgarlik ishlarining vazifalari:

1. O'quvchilarning asarda aks ettirilgan voqealari-hodisalar haqidagi tasavvurlarini boyitish, matnni ongli idrok qilishga ta'sir etadigan yangi ma'lumotlar berish, badiiy asarda tasvirlangan faktlarni o'quvchilar o'z hayotida kuzatishlari bilan bog'lay olishlariga sharoit yaratish.

2. Yozuvchining hayoti bilan tanishtirish, yozuvchiga, uning hayotiga ijodiga qiziqish uyg'otish.

3. O‘quvchilarni asarni emotsional idrok etishga tayyorlash.
4. Asar mazmunini tushunishga halal beradigan so‘zlarning lug‘aviy ma’nolarini tushuntirishdan iborat.

Tayyorgarlik ishlarining shakllari xilma-xil bo‘lib, o‘qituvchi asar mazmunini va sharoitga qarab ish turini tanlaydi. Tayyorgarlik davri uchun 2-5 daqiqa ajratiladi. Badiiy asarni tahlil qilish bosqichining vazifasi: sujet rivojining sabab-natija bog‘lanishlarini belgilash, ishtirok etgan shaxslarning xulq-atvorini va asosiy xususiyatlarini aniqlash, asar kompozitsiyasini ochishdir.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda ham badiiy asar matnnini tahlil qilishda, umuman, badiiy asarlarni o‘rganishda o‘quvchi shaxsiga kuchli ta’sir qiluvchi, ularning saviyasiga mos, bilimlarning o‘zlashtirilishini ta’minlovchi metod va usullardan, tahlil turlaridan foydalanish mumkin.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullayeva K va boshqalar. Savod o‘rgatish darslari. – Toshkent. 1996.
2. Shojalilova A va boshqalar. O‘qish kitobi. – Toshkent. 2004.
3. Umarova M. O‘qish darslari. – Toshkent. 2003.

O'QUVCHILAR ZEHNINI CHARXLASHDA TOPISHMOQLARNING O'RNI

Shukurova Toshbuvi

*Sirdaryo viloyat Sirdaryo tuman 42-umumta'lim
maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada bola tafakkurini rivojlantirishda topishmoqlarning o'rni haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar. Topishmoq, o'zbek xalqi, obrazli ifoda, xalq.zakovvat

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida garchi ilmiy jihatdan bo'lmasada, amaliy jihatdan turli janrga mansub asarlar o'qib o'rganiladi. O'qish darsliklariga, asosan, hikoya, she'r, ertak, masal, maqol, doston, rivoyat va topishmoq kabi janrdagi asarlar kiritilgan. Bularidan tashqari, ilmiy-ommabop asarlar ham o'qitiladi.

Turli janrdagi badiiy asarlar qurilishi, uslubi jihatidan o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning o'quvchilarga ta'siri ham har xil bo'ladi. Tabiiyki, har bir janrga oid asar matni lingvistik jihatdan ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, she'riy asarlar matni hikoya matnidan, ertak matni she'r matnidan, ilmiy-ommabop maqola matni masal janriga taaluqli asarlar matnidan tubdan farq qiladi. Topishmoqlar premet, voqeа-hodisalar o'rtasidagi o'xshashlikni taqqoslash orqali o'zlashtirilsa, maqollar mazmuni hayotiy misollar vositasida sharhlashni taqozo etadi. SHunga ko'ra, turli janrdagi badiiy asarlarni o'qishda o'qituvchidan unga mos usullar tanlash talab etiladi.

Xo'sh topishmoq o'zi nima? **Topishmoq** — xalq og'zaki poetik ijodining eng qad. va ommaviy janri. Jahondagi barcha xalqlar folklorida uchraydi. Topishmoqlarda xalq hayoti, turmush darajasi madaniyati, urfodatlari ma'lum darajada o'z ifodasini topadi. Topishmoqda yechilishi mumkin bo'lgan so'roq majoziy shaklda ifodalaniб, uning ma'nosи yashirinchha bo'ladi. Topishmoqda narsa yoki hodisa boshqa narsa yoki hodisaga o'xshatish, o'zaro qiyoslash, taqqoslash orqali gavdalantiriladi. Topishmoqlar ba'zan nasriy, ko'pincha she'riy shaklda, kompozitsion va ritmik jihatdan ixcham, sodda va ohangdor bo'ladi.

Topishmoqlar bolada so'z boyligining orta borishiga va nutqining o'sishiga yordam beradi. Bolaga topishmoq topishni o'rgatish unda fikrlashning asta-sekin yuksalishiga sabab bo'ladi. Har bir topishmoq o'ziga xos shakl va mazmunga ega bo'lgan mustaqil bir asardir. Unda falsafiy, tarixiy, etnografik belgilar, tushunchalar, hodisalarning mohiyati nihoyatda go'zal, obrazli ifodalar bilan aks ettiriladi. Bu janr ikki kishi yoki jamoa o'rtasida berilgan jumboqli savolga javob qaytarish tarzida ijro etiladi. An'anaviy topishmoqlarning savol qismi tabiat, tabiat hodisalari, umuman, har bir obyektga badiiy tus berilgan holda obrazlashtirish, taqqoslash, o'xshatish orqali jumboqlanadi. Javob qismi esa obrazlar orqali jumboqlangan obyekt-narsa yoki tabiat hodisalarning otini aytib berish, ma'nosini topish, yashiringan narsani yechish, bilishdan iborat. Shu narsa diqqatga sazovorki, har bir topishmoq turmush bilan chambarchas bog'langan bo'ladi. Topishmoqda atrofimizdagи narsalarning badiiy-estetik tomonlari, xalqning urf-odatlari aks etadi. Shuningdek, tabiat, tabiat hodisalari va narsalarni bir-biriga taqqoslash, o'xshatish orqali borliqni, undagi mavjud narsalarning mohiyatini yaxshiroq tushunishga katta yordam beradi.

Xalq og'zaki ijodining eng boy janrlaridan biri bo'lgan topishmoq ikki qismdan iborat bo'lib, topishmoqning asosiy qismi bo'lgan javob obrazlar orqali jumboqlangan obyekt-narsaning otini aytib berishdan iboratdir. Uning savol-jumboq qismi tabiat, tabiat hodisalari va narsalarni, umuman, obyektni badiiy tus berilgan holda obrazlashtirish, taqqoslash, o'xshatish orqali jumboqlashdan tashkil topgan. Men o'z darslarimda turli usullar orqali o'quvchilarga topishmoqlarni o'rgatib boraman. Bu esa o'quvchilarni bilim saviyasini yanada oshirib boradi.

Bir parcha patir, olamga tatir

Yoki

Oppoq dasturxon yer yuzini qoplagan

Topishmoq o‘z ichiga borliqdagi hamma narsa va hodisalarni, ularning turli-tuman ko‘rinishlarini qamrab oladi. Osmo, quyosh, oy, yulduzlar, tabiat hodisalari; odam, uning a’zolari; hayvonot dunyosi; qushlar, hasharotlar; daraxt, turli xil o’simliklar, meva, sabzavotlar; uy-ro‘zg‘or buyumlari; mehnat qurollari, umuman, hamma narsalar haqida ko‘plab topishmoqlar yaratilgan.

Boshlang‘ich sinf darsliklarida har bir mavzulardan keyin o‘quvchilarni tafakkurini charxlash uchun, ularning fikr doirasini kengaytirish uchun topishmoqlar berib borilgan. Bu topishmoqlarni shunchaki aytib o‘tib ketmasdan albatda ularga yuqorida vaquyida ko‘rsatilgandek biroz badiiy tus berib qiziqarliroq qilib tayyorlasak menimcha o‘quvchilarni yanada qiziqishlarini oshishiga sabab bo‘lamiz deb o‘ylayman.

Yuqoridagi sharhlardan ko‘rinadiki, bola topishmoqsiz o‘smaydi. U kattalar, bolalar davrasida ko‘plab fikrlar qayrovi-jumboq tinglaydi, o‘zi ham qatnashadi va yechadi. Bu esa uning kelajakda o‘ziga pishiq-puxta, aqli, zakovatli inson bo‘lib kamol topishi uchun mustahkam zamin bo‘ladi.

Foydalangan adabiyotlar

1. O. Hasanboyeva, M. Inoyatova. Birinchi sinf Odobnomal darsligi. 2018 yil
2. Mamasoli Jumaboyev. Bolalar adabiyoti va ifodali o‘qish. „Voris-nashriyot“. Toshkent — 2017

BOSHLANG‘ICH TA’LIM-POYDEVOR JARAYON

*Sotvoldiyeva Gulazamxon Abdusalomovna
Boshlang‘ich sinf o‘qitivchisi Andijon viloyati
Buloqboshi tumani 3-umumiy o‘rta ta’lim maktabi*

Annotatsiya: Boshlang‘ich ta’lim-bolalar hayotidagi eng muhim davr,poydevor,zinapoya sanaladi.Boshlang‘ich ta’limda ilk bora olingan bilim toshga o‘yilgan bitikday bo‘lishi o‘ta zarur va muhimdir.Bu ulkan vazifani “O‘qituvchi” bajaradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, metod, jamiyat, jarayon,ustoz, o‘quvchi

Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga ayniqsa yosh ustozlarga ta’lim-tarbiya berishda xizmat qiladi.Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ta’lim-tarbiyasiga qaratilgan muhim saboqlardan voqif etadi. O‘sib kelatotgan yosh avlodning vataniga,diniga,oиласига,qolaversa,ja miyatga sadoqatli bo‘lib o‘sishiga ahamiyati beqiyosdir.Maqlolaning maqsadlari:-Boshlang‘ich sinfiarni o‘ziga xos bo‘lgan mavqeい va o‘rnini ko‘rsatib berish.-Har bir o‘quvchi jamiyat uchun kerakli shaxs bo‘lmog‘I darkor ekanini namoyon etish.-Boshlang‘ich ta’lim poydevorini yaratuvchi ustozlarning sifatlari.

Umumiyo‘rtta ta’lim beruvchi maktablar hayotida ta’lim-tarbiya jarayonini boshqarishda boshlang‘ich sinflarning o‘ziga xos va mos almashtirib bo‘lmaydigan o‘rni hamda mavqeい bor. Boshlang‘ich ta’lim jarayonini yuksak pedagogik mahorat bilan olib borish,o‘ta muhim,zarur,kechiktirib bo‘lmaydigan ishdir. Inson o‘z hayot yo‘lini tanlar ekan,o‘z zimmasiga olgan majburiyatlarini bajarishga javobgar sanaladi.Ayniqsa ,bunga poydevor qurub,tanal toshini qo‘yuvchi boshlang‘ich sinf ustozlari mas’uldir. Ma’lumki,hozirgi kunda zamon,fan,texnika jadal sur’atlar bilan rivojlanib bormoqda.Yangilanayotgan asr o‘qituvchisidan malakali,fan asoslarini chuqur o‘rgangan,tajribali,axborot texnologiyalaridan xabardor,kompyuter savodxonligi yuqori rivojlangan,o‘z ishining ustasi,ijodkor ,o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda to‘g‘ri,ravon bayon qiladigan,kitobxonlik madaniyati shakllangan,mustaqlil fikrlaydigan, muloqot,nutq madaniyati rivojlangan bo‘lishini talab etadi.Ayniqsa,ilk poydevorni quruvchi,sabrli,bag‘ri keng,matonatli boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida bu xislatlar mujassam bo‘lishi darkor.Bunday sharaflı ishda xatoga yo‘l qo‘ymasligimiz kerak.O‘quvchi ilk ustoziga qarab o‘rganadi,taqlid qiladi,tatbiq etadi.Zamonaviy ta’lim berishda o‘qituvchi darsda “aktyor” emas,”rejisso”bo‘lishi kerakligini hammamiz his etishimiz kerak.Boshlang‘ich sinflardagi o‘quvchilarning bilim darajalarini aniqlab va qiziqishlarini hisobga olib,dars tashkil etish kerak,deb o‘layman. Ta’lim-tarbiya berayotgan o‘qituvchi kuzatuvchi,darsni tashkillashtiruvchi,boshqaruvchi bo‘lsa,dars jarayonini asosiy ishtirokchilari o‘quvchilar bo‘lishi lozim.Shu tartibdagи dars jarayonlarini olib borgan o‘qituvchi darsning mazmunini olib berishga,o‘quvchilarni o‘z fikrlarini ifodalay oladigan,ijodkorlikka,do’stona muhitni yaratishga,samara beruvchi holatga erishadi.Har bir o‘quvchi jamiyat uchun kerakli shaxs bo‘lmag‘i darkor.Unutmaylikki,biz jamiyatni gullatadigan,y ashnatadigan,yuksaklarga olib chiqadigan kelajak avlodlar ga ta’lim-tarbiya beramiz,ularga qanot baxsh etamiz.Boshlang‘ich sinflar poydevorini yaratishda o‘quvchilarning psixologik holatini hisobga olish,har bir o‘quvchini nazardan chetda qoldirmaslik,qobilyatiga qarab savol,topshiriqlar berish,hayotiy misollardan so‘rab,ko‘rgazma,rasmlar,AKTlar yordamida tushuntirish,darsga qiziqtirib o‘rgatishva albatta,rag‘batlash kerak.D.I.Mendelev aytganiday-“Bolani tarbiyalamay turib berilgan bilim aqldan ozganlar qo‘lidagi qilichdir” Shu bois ham ta’limni tarbiya berishdan boshlaymiz.Tarbiya hayotning eng muhim tirgagi,tayanchi bo‘lib qolishi lozim.Har bir yosh avlod shunday tarbiyalansinki,uni ko‘rib ko‘zlarimiz quvonsin,kelajakka xizmat qilsin,O‘zbekistonning gullab-yashnashiga xissa qo‘sha olsin.Tarbiya- vijdon ishi,u insonlar yashash tarzini,hayotini hal etishga xizmat qiladi.Bu esa tarbiyachining kimligiga bog‘liq.Maktabdagи ilk tarbiyani beruvchi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi birovni hayotga tayyorlamog‘i uchun,o‘zi hayotni chuqur,o‘nqircho‘nqir, so‘qmoq yo‘llarida yo‘l topishni bilmog‘i muhim.Boshlang‘ich ta’lim poydevorini yaratuvchi ustozda quyidagi sifatlar jam bo‘lmag‘i darkor:

-O‘qituvchi intelektual yetuk bo‘lishi,ya’ni tafakkur darajasi yuksak,dunyoqarashi keng,xotirasi mustahkam bo‘lmog‘i;

-Soha ma’lumotlarini mukkammal o‘zlashtiruvchi ijodkor mutaxasis,ilmlи,bilimli ,har qanday savolga hozirjavob bo‘lmogi;

-Ijobiy-ahloqiy sifatlar egasi sifatida namuna bo‘la oladigan,ma’nan sog‘lom fikrlaydigan bo‘lmog‘i;

-Madaniyatli,ya’ni muloqot va kiyinish,o‘zini tutish,so‘zlashishda o‘rnak ko‘rsata oladigan mukammal bo‘lmog‘i;

-O‘quvchi shaxsi xurmat ila tilga olib,uni fikri,istaklari,qiziqishlari,qiyinchiliklari,ehtiyojlari ni sezsa oladigan bo‘lmog‘i;

-Kundalik axborotlar olamini chiqur his etib,taxlil asosida munosib javob bera oladigan cheksiz sifatlar egasi bo‘lishi maqsadga muvofiqdir.

Amerika ruxshunosi TOMAS SAS aytganlaridek “O‘QITUVCHI maksimal obro‘ga,minimal xokimiyatga ega bo‘lishi kerak”.Shunday ekan barchamiz ezgulikka umid bilan harakat qilaylik. Zero,biz ta’lim-tarbiya bergen o‘quvchilardan faqat-faqat yaxshilik ko‘raylik.

Foydalilanilgan Adabiyotlar:

1. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standartlari
2. Vazirlar Maxkamasining 2017 yil 6-apreldagi 187-qarorlari
3. Pedagogika kitobi

Iqtiboslar

D.I.Mendelev, Tomas Sas nazariyalariga tayanildi.

BOLA TARBIYASIGA E'TIBOR

*Toshpo'latova Shoiraxon Xabibullayevna
Oltiariq tumani 2-IDUM
Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi
e-mail: xabibullayevna@inbox.uz*

Annotatsiya: maqlolada tarbiya turlari, mehnat" tarbiyasi, kasb-hunar egallash, mehnat tarbiyasi hayotga eng yaxshi yo'l ko'rsatuvchi vosita ekanligi yoritilgan. Tarbiyaning ahamiyati xususida fikrlar keltirilgan

Kalit so'zlar: Tarbiya turlari, mehnat tarbiyasi, ota-on, farzand

Darhaqiqat, inson tug'ulgandan boshlab oila bag'rida yashaydi va shu muhitda voyaga yetadi. Tabiiyki, u ana shu oilaga xos urf-odatlar, an'analar, qadryatlar ta'sirida tarbiyalanadi. Farzandni sidqidildan tarbiyalash bugungi mustaqil, erkin davlatimizda qaror topgan har bir oilaning burchidir.

Ota-onan farzandiga yaxshi nom qo'yish, iymon-e'tiqodli ustoz qo'liga topshirish harakatida bo'ladi. Inson eng sof tuyg'u, ilk hayotiy tarbiyani oiladan oladi. Ustoz kelajak vorislarini tarbiyalaydi. Shunday ekan bu jarayonda xato qilishga haqqi yo'q.

Tarbiya turlaridan biri "Mehnat" tarbiyasidir. Bilim olish uchun ham mehnat qilish kerak, kasb-hunar egallash uchun ham mehnat qilish kerak. Darhaqiqat, mehnat tarbiyasi hayotga eng yaxshi yo'l, u ilk yoshdanoq yashash jarayonida faol ishtirok etish uchun garovdir.

Buyuk allomalarimizdan Amir Temurni olsak – bolalikdan sog'lom, baquvvat, dovyurak bo'lib o'sgan. Temur maxsus tarbiyachilar nazoratida bo'lган. A.Temur tabiatan og'ir, bosiq, teran fikrli, idrokli nihoyatda ziyrak bo'lган. Amir Temur juda katta tarbiya maktabidir.

Uломоларимизнинг bola tarbiyasiga oid fikrlari:

1. Agar bola shijoatlantirib turilsa, oziga ishonadigan bo'lib o'sadi.
2. Agar bola qiyinchilikda o'ssa, sabrni o'rganadi.
3. Agar bola o'rinci maqtovlar ichida o'ssa, birovga bir narsa berish va qo'li ochiqlikni o'rganadi.
4. Bola sheriklik va saxiylik muhitida o'ssa, birovga bir narsa berish va qo'li ochiqlikni o'rganadi.
5. Agar bola rost gapiruvchilar xonadonida o'ssa, rostgo'ylikni o'rganadi.
6. Agar bola insoflilar muhitida o'ssa, adolatni o'rganadi.
7. Bola his-tuyg'ularga rioya qiluvchilar orasida o'ssa, ehtiromni o'rganadi.
8. Bola qattiq tergovchi va tanqidchilar orasida o'ssa, yolg'oni o'rganadi.
9. Bola qo'pollik va urushqoqlik muhitida o'ssa, adovatni o'rganadi.
10. Bola doimiy xavf muhitida o'ssa, zaif va qo'rroq bo'lib voyaga yetadi.
11. Bola jipslik va ahillik muhitida o'ssa, hamjihatlikni o'rganadi.
12. Bola masxara qiluvchilar muhitida o'ssa, xijolatpaz bo'lib o'sadi.
13. Bola hasadgo'ylar orasida o'ssa, hasad qilishni o'rganadi.
14. Bola ortiqcha ahamiyat va himoya ostida o'ssa, o'ziga ishonmaydigan bo'lib voyaga yetadi.

Donolar tarbiyali yoki tarbiyasiz bo'lishni oilaga bog'laydilar. Chiroli tarbiya go'yo oftobga o'xshaydi, oftob muzni yoki suv tuzni eritib yuborgani kabi, chiroli tarbiya ham yomonliklarni eritib yuboradi.

Sirdan qaraganda, hadisi muborakda aytilgani kabi, "Hamma odamlar taroqning tishlaridek teng" – lekin tarbiyasi bir xil emas.

Har bir inson alohida-alohida bir dunyo! Odamlarni bir hilda kiyintirish, yurish-turish va kun tartibi bir xil bo'lishi mumkin, lekin oiladagi tarbiya bir xil bo'lmaydi.

Hamma gap – inson ulg'aygan oilaviy muhit va ota-on tarbiyasida, tarbiyali insonga – baxt hamisha eshik ochadi.

Misol uchun sinfingizdagи tarbiyali o'quvchiga hamma o'rtoqlari yaxshilik qilgisi keladi. Daftar, ruchka, kitob bergisi keladi. Unday o'quvchi o'rtoqlari qalbidan joy oladi. Tarbiyali o'quvchini yaxshi tomonlarini o'rganadi va o'zida o'sha hislatlar bo'lishiga harakat qiladi. Tarbiyali insonda albatta madaniyat ham, odob ham mujassam bo'ladi.

Kitobni yoshiga mosini o‘qish, kino, teatrlarni yoshiga moslab ko‘rish ham tarbiya omillaridan biridir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga dastlab “Vatanni sevish” madhi o‘rgatiladi. Hikmatli so‘zda aytilganidek:

Bulbul chamanni sevar,

Odam – Vatanni

O‘z yurti uchun fidoyi bo‘lish tarbiyasi beriladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yuqorida aytganimizdek buyuk siymolar yo‘lidan yurishga intilishi kerak.

Ahmad al-Farg‘oniyni “adolat tarozisi” deb ham ta’riflashadi. Buxoriyni esa “Hadis ilmining sultoni” deyishadi. Buxoriy hikmatli so‘zida: - “Bilimdan boshqa, najot yo‘q va bo‘lmaydi” – degan edilar.

Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiyning ta’lim tarbiyaga bag‘ishlangan asarlarida ta’lim – tarbiyaning muhumligi, unda nimalarga e’tibor berish zarurligi, ta’lim – tarbiya usullari va uslubi haqida fikr yuritadi. «Fozil odamlar shahri», «Baxt saodatga erishuv to‘g‘risida», «Ixso – al - ulum», «Ilmlarning kelib chiqishi», «Aql ma’nolari to‘g‘risida» kabi asrlarida ijtimoiy – tarbiyaviy qarashlari o‘z ifodasini topgan.

Foydalaniqan adabiyotlar:

1. Hamrayev Sh.”Boshlang‘ich sinflarda axloqiy tarbiyaga doir adabiy kechalar o‘tkazish” Qarshi “Nasaf” 1999.
2. Maqsadova M. Jabborov A. “O‘qituvchi kasbiy tayyorgarligining psixologik asoslari” Qarshi 2009.
3. G‘afforova T . “Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy texnologiyalar” Qarshi 2009.
4. www.ziyonet.uz.
5. www.edu.uz.

O'QUVCHILARNING BILISH FAOLIYATI VA UNING TUZILISHI

To‘xmonova Oysha Safarovna
Navoiy shahar 13-sonli mактабнинг
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: +998-93-316-08-24
munismalikam@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning bilish faoliyati va uning tuzilishi haqida fikrlar berilgan. O‘quvchilarga ta’lim berishda qiziqarli dars o‘tish omillari aytib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: bilish faoliyati, reproduktiv, xarakter, atrof-muhit, motiv, ko‘nikma.

Ma’lumki, bilish faoliyatining sub’yekti o‘quvchi sanaladi. Shu bois ijtimoiy-pedagogik asoslarga ega ta’lim markazida uning shaxsi, ongi, ham o‘rganilayotgan olamga, ham bilish faoliyatidagi hamkorlariga: o‘quvchilar va uning ta’lim olishini tashkil etuvchi va yo‘naltiruvchi o‘qituvchilar munosabati yotadi. Bu masala barcha davrlarda birdek ahamiyat kasb etib kelgan. Ta’limda o‘quvchilarning faoliyati haqida gap borganda o‘quvchining bilish faolligi tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi. O‘quvchining bilish faolligi uning bilish jarayonidagi intellektual mulohazasida, umumiylar va alohida topshiriqlarni bajarishida namoyon bo‘ladi. Bu xususiyatlar o‘quvchilarning faqatgina yuqori darajadagi bilim olishini kafolatlab qolmay, balki uning hayotiy faoliyati, ya’ni o‘quvchi shaxsining shakllanishi, uning amaliyotga, hayotga bo‘lgan faol munosabati uchun harakterlidir. Shu sababli bilish faolligini oshirish insonning faol hayotiy qarashlarini shakllantirish deb bemalol aytish mumkin. O‘quvchining bilish faoliyatining yana bir farqli xususiyati uning kechish xarakteridir.

O‘quvchining bilish faoliyati maqsadi ham, mazmuni ham, usullari ham dasturga kiritilganligi bois, o‘quvchi jalb etilayotgan ta’lim jarayoni turlicha kechishi; sub’yekt (o‘quvchi) kuchi faolligi, mustaqilligi, turlicha sarf etilishi bilan borishi mumkin. Ayrim hollarda uning jarayoni taqlidiy reproduktiv, boshqalarda izlanishli, uchinchisida ijodiy xarakterga ega bo‘lishi mumkin. Aynan faoliyat jarayonining kechish xarakteri - uning oxirgi natijasi egallangan bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalari xarakteriga ta’sir etadi. O‘quvchining bilishi xuddi etuk ilmiy bilish yo‘li kabi haqiqat o‘qituvchi tomonidan fandagi faktlar, ilmiy kashfiyotlarni o‘rganish ularning tarixiy yo‘lini o‘zlashtirish yordamida kechadi. Insonning asl ijtimoiy mulki sifatida faoliyatining muhim belgisi faoliyat sub’yektining atrof-muhit bilan o‘zaro ta’siri va muhim boyliklar yaratuvchi faoliyatining qayta yaratuvchi xarakteridir.

O‘quvchilarning ta’lim muassasasidagi bilish faoliyatining xarakteri shundaki, uning natijasi hamma vaqt ham moddiylashgan mahsulga ega emas va o‘quvchining o‘zi hamma vaqt ham his etmaydi - javobi uchun yomon baho olgan o‘quvchining xafa bo‘lib, «men o‘qidim, o‘rgandim! Adolatdan emas» degan fikrni qat’iy takrorlashi bejiz emas. Bilishga qiziqish o‘qishning eng muhim va eng qimmatli motivi sifatida bolani maktabga, darslarga, o‘z bilish faoliyatiga nisbatan ijodiy munosabatiga ko‘maklashadi. O‘quvchilarning bilishga qiziqishi motiv sifatida rivojlanishi o‘ziga xos uzoq yo‘liga ega bo‘lishi mumkin. Ayrim o‘quv-harakatlari ta’sirchisidan to butun faoliyatning ustuvor motivigacha. Hatto o‘qishning yetakchi motivlaridan biriga aylanib, qiziqish shaxsning ma’naviy boyishiga ko‘maklashuvchi umumiylar yo‘nalganligining ahamiyatli qismiga aylanishi mumkin. Har qanday motiv singari bilishga qiziqish ajralgan holda rivojlanmaydi, uning tiklanishi boshqa motivlar(axloqiy, ijtimoiy, o‘quv va h.k.) bilan birga kechadiki, qiziqish ular bilan boyiydi va ularga ijobjiy ta’sir etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismoilova Z. Pedagogikadan amaliy mashg‘ulotlar. – T.: Fan, 2001.
2. Maxsus pedagogika. Toshkent.: “Fan va texnologiyalar” 2014.

O'QUVCHILAR SHAXSIDA BILISHGA QIZIQISHNI OSHIRISH VA UNI TASHKIL ETISH OMILLARI

*Turg'unova Dilfuza Oktyabrovna
Namangan viloyati Namangan
tumanidagi 12- sonli maktabning
bosholang'ich sinf o'qituvchisi
Tel. raqam: +998941710517*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda bilishga qiziqishni oshirish va uni tashkil etish, bilishga qiziqishning afzallik tomonlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: bilishga qiziqish, ta'lif jarayoni, pedagogik jarayon, didaktik o'yinlar, izlanuvchanlik faoliyati, yangi bilim, o'quv materiali, o'qish- o'rganish jarayoni.

O'quvchilarni darsga qiziqtishda, avvalo, ularda shu dars va mashg'ulotga nisbatan bilishga qiziqishni ortira bilish kerak. Bilishga qiziqish- bu o'quvchilarning o'qishga qiziqishini oshiruvchi omillardan biridir.

Bilishga qiziqish hatto bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarni ham samarali ishlashiga katta yordam beradi.

Har qanday to'g'ri tashkil etilgan pedagogik jarayonda o'quvchilar faoliyati, tarbiyaviy faoliyat tizimi muntazam tashkil etilsa, bilishga qiziqish o'quvchi shaxsining asosiy sifatlaridaan biriga aylanadi va uning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Bilishga qiziqish ta'lif jarayonining kuchli vositasiga aylanishi kerak. Bu borada Abu Rayhon Beruniy ham o'quvchilarni ta'lif jarayoniga qiziqtirish muhim vazifa ekanligini uqtirib, "Qadimiy xalqlardan qolgan yodgorliklar" asarida "Maqsad gapni cho'zish emas, balki o'quvchini zeriktirmaslik, chunki doimo bir xil narsaga qaray berish malollik va sabrsizlik olib keladi. O'quvchi fandan -fanga o'tib tursa, turli bog'larda yurganga o'xshaydi... Bir xil narsa charchatadi, xotiraga malol keladi", - degan edi.

O'quvchining bilish jarayonini faollashtirmsandan turib, uni bilimga qiziqtish mumkin emas. Shuning uchun ham ta'lif jarayonida o'quvchini bilimga doimiy qiziqtirish , uning o'qish motivini rivojlanirish tarbiyalovchi ta'luming eng muhim vositasidir.

O'quvchilarning bilishga qiziqishi ikki asosiy yo'l bilan tashkil etiladi. Birinchisi o'quv materialining o'zi o'quvchilarni bilimga qiziqish paydo qilishi, chunki o'rganilmagan yangi narsa insonlar tomonidan qisqish bilan o'rganiladi. O'quvchilar uchun yangi bo'lgan, hali tushunilmagan material ularda hayratlanish hissini uyg'otadi. Hayratlanish esa, o'quv materialini bilishga qiziqish uyg'otadigan eng muhim omillardan biri hisoblanadi.

O'quvchilarning fanning yangi yutuqlari bilan tanishtirish o'quv dasturlari doirasini kengaytirish, ularni ilmiy, ijodiy izlanishlar doirasi bilan tanishtirish o'quvchilarning bilishga qiziqishlarini yanada oshiradi.

Ikkinchisi o'quvchilarning bilish faoliyatini qiziqarli tashkil etishdir. Bunda o'quvchi qiziqarli mashg'ulot orgali bor diqqat- e'tiborini shu mashg'ulotga qaratadi.

Hamma o'quv materiali ham qiziqarli bo'lavermaydi. Bunday hollarda bolalarni ta'lif jarayoniga qiziqishini oshirishning birdan bir yo'li didaktik o'yinlardan foydalanish va ularni tashkil etishdir.

Didaktik o'yinlar o'quvchilarda mustaqil fikrleshni tarbiyalshning eng to'g'ri va samarali vositasidir. U ma'lum bir materiallar yoki shart- sharoitlarni talab etmaydi, balki o'qituvchidan o'yinni tashkil etish sohasidagi bilim va malakalarni talab etdi. O'yinni ma'lum bir tizim va metodika asosida tashkil etilsagina o'quvchilarda mustaqil fikrlesh qobiliyatlarini tarbiyalshda muhim o'rinn tutadi.

O'qituvchilar tajribasida qo'laniladigan ba'zi bir didaktik o'yinlarga misollar keltiramiz.

"O'qib ko'r-chi" o'yini. O'qituvchi o'quvchilarga yozma va bosma harflar bilan katta- katta qilib yozilgan harflarni ko'rsatadi. O'quvchilar o'qiydilar. Tez va xatosiz o'qigan o'quvchilar rag'batlantiriladi. Bunda o'quvchilarda ikki xil – bosma va yozma yozuvni ham o'qish texnikasi rivojlanadi. Bu o'yinni " Alifbe" davrida ham qo'llash mumkin. Dastlab faqat harflardan foydalananadi.

Masalan: o, I, a, b, n, l kabi

Keyinroq bir bo‘g‘inli so‘zlarni olinadi.

Masalan: la, ma, ov, un, in kabi.

Undan keying darslarda ikki va uch bo‘g‘inli so‘zlardan foydalaniladi.

Masalan: bo-la, mak-tab, gul-zor, o-i-la, bu-vi, o-na kabi.

Shunday qilib har bir darsda bu o‘yin biroz murakkablashib boradi. Oldindan bu o‘yinga o‘quvchini tayyorlab borilgani sabab keyingi murakkab jarayonlarda o‘quvchi aslo qiyalmaydi.

Didaktik o‘yinlar vositasida o‘quvchilarda bilimga qiziqishni uyg‘otish uning qiziqishlariga tayanib tashkil etilsa, yaxshi samara beradi. Bilimga qiziqishni muntazam rivojlantirish va mustahkamlash kichik maktab o‘quvchilarining o‘qishga ijobiy munosabatlarini tarbiyalaydi, o‘zlashtirish darajasini oshiradi, izlanishga o‘rgatadi va har xil savollarga javobni qidirishga o‘rganish orqali hozirjavoblikni ham o‘rganadi. Undan tashqari o‘quvchi har bir darsdagi muvaffaqiyati orqali ko‘tarinki kayfiyatga ega bo‘ladi va unda muvaffaqiyatga intilish va undan quvonish hissi shakllanadi.

Bilishga qiziqish o‘quvchining faqat ta’lim jarayoni natijasiga ijobiy ta’sir qilib qolmay, balki o‘quvchida tafakkur, idrok, xotira, diqqat kabi psixik jarayonlarning faol rivojlanishiga ham, albatta, o‘z ta’sirini ko‘rsatadi.

Shunday ekan, biz, avvalo, o‘quvchilarda darsga va mashg‘ulotlarga qiziqishni uyg‘ota bilsak, maqsadimiz sari to‘g‘ri qadam tashlagan bo‘lamiz va o‘quvchilarni o‘qitishdek oliy maqsadimizga erishishimiz oson bo‘ladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. <https://baxtiyor.uz>.
2. <https://referat.uz>.

O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISHDA O'QITUVCHINING DARSGA TAYYORGARLIK KO'RISHINING ZOMONAVIY INNOVASION YONDASHUVI

*Xaydarova Mehriniso
Surxondaryo viloyati xalq ta'limi
xodimlarini qayta tayyorlash va ularning
malakasini oshirish hududiy markazi kata o'qituvchisi
Telefon: +998 919728580
Mehrixaydarova01@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'qituvchining darsga tayyorgarlik ko'rish jarayoni va o'quv mashg'ulotlarini samarali tashkil etish xususida amaliy mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: interfaol, sifatli ta'lif, dars, mashg'ulot, o'qituvchi, o'quvchi.

Darsni mazmunli, sifatli va dars maqsadiga muvofiq holda tashkil etish borasida ko'plab g'oyalar ilgari surilgan. Ya'ni, dars maqsadlarining qo'yilishi, dars jarayonini olib borilishi va hokozalar. Ammo, o'qituvchining dars jarayonigacha bo'lgan tayyorgarlik holatini qanday tashkil etish borasida aniq rejalar yoritilmagan. Ma'lumki, bir sinf o'quvchilariga moslangan dars ishlanmasi, kerakli tarqatma materiallar, didaktik o'yinlar, pedagogik texnologiyalar sinf o'quvchilariga mos kelmay qolishi mumkin. Shuning uchun sinfdagi o'quvchilarning bilim darajalari va qiziqishini hisobga olgan o'qituvchi shu holatga moslab darsga tayyorgarlik ko'rishi kerak bo'ladi. Ushbu ssenariyda o'qituvchining darsga tayyorgarlik ko'rish holatlari yoritilgan.

1-soatlik dars misolida o'qituvchining tayyorgarligi

Darsga tayyorgarlik:

- Dars o'tiladigan sinfdagi o'quvchilarning bilim darajasiga e'tibor berish hamda ularga beriladigan topshiriqlarni moslashtirish, kompetentsiya talablarini dinamik tarzda aniqlab olish (bunda har bir sinfda turlicha darajada o'zlashtiruvchi o'quvchilar borligi, beriladigan topshiriqlarni shu o'quvchilarga moslash, barcha o'quvchilarni dars jarayoniga jalb etish hamda o'quvchilarning jurnaldagi baholarini hisobga olgan holda baholashga e'tibor qaratish);

- Darsning texnologik xaritasi hamda dars bosqichlariga ajratilgan vaqt rejasini (darsning blok-chizmasini) tuzib olish;

- Darsning blok-chizmasiga mos ilg'or pedagogik texnogiyalar va o'qitish usullarini tanlash (bunda dars o'tiladigan sinfning komplitentlik darajasini hisobga olish zarur).

Dars jarayoni olib borishga tayyorgarlik:

- O'quvchilarni 2 ta (yoki ko'proq) guruhgaga ajratish hamda o'qituvchiga yordamchi sifatida har bir guruhdan bittadan sardor tanlab olish (O'quvchilarni guruhlarga tezkor bo'lish uchun otirgan o'rniga yoki jurnaldagi juft va toq sonlarga moslarini qarash mumkin. Yana bir usul bu – o'quvchilarga juft va toq sonlarni aytirish orqali. Toq son aytgan o'quvchi birinchi guruh, juft sonni aytgan o'quvchi ikkinchi guruhga o'tkaziladi. Baholanishi uchun guruhdagi har bir o'quvchi o'z tartib raqamini bilishi zarur. Guruh sardori tanlash: bir guruh sardori o'g'il va ikkinchisiniki qiz bola bo'lishi maqsadga mufovqi. Agar guruhlar tarkibi bir necha darsda o'zgarmaydigan bo'lsa, u holda masalan, oldingi darsda to'rtinchi o'quvchi guruh sardor bo'lganligi hisobga olib har bir guruhdagi beshinchi o'quvchini sardor etib tayinlash mumkin);

- Proektor ekranida (Excel elektron jadvalida tayyorlash tavsiya etiladi) o'quvchilarni baholash jadvali (proyektor bo'lmasa doska burchagiga chiziladi yoki jadval plakat shaklida tayyorlanib, ballar qalam bilan yoziladi) hamda umumiy guruh balini ko'rsatib turuvchi jadval. Baholash jadvaliga o'quvchilarning dars jarayonida olgan baholari yozib boriladi. Bunda o'quvchilar o'zları to'playotgan ballarini hamda guruhning umumiy balini uzlusiz ko'rib borish imkoniga ega bo'ladilar. Jadval o'qituvchiga ham qulay bo'lib, dars yakunida o'qituvchi uchun o'quvchilar tomonidan yig'ilgan ballarni jurnal va kundalikka ko'chirishgina qoladi. Jadval sinfdagi o'quvchi soniga moslanadi.

- O'qituvchi ertalab 8:00 da maktabga kelishi, dars jadvaliga qarashi, konspektni tasdiqlatishi, dars xonasiga kirish bo'lishidan 2 daqiqa avval kirishi va hakozolar.

Dars jarayonini olib borishi:

- O'quvchilarning psixologik holatini hisobga olgan holda darsga tayyorlash (masalan, fanga qiziqtiruvchi biror bir ma'lumot, yoki umuman, o'quvchilarning darsni tinglash holatiga

olib keluvchi g‘oyani topish)

- O‘quvchilarni darsga jalb etish maqsadida o‘tilgan mavzularni takrorlash, ularning soniga qarab hamda o‘zlashtirish darjasini hisobga olib bittadan tezkor savol berish va ularning javobini eshitish (beriladigan savollar har bir o‘quvching bilimini hisobga olgan holda individual tayyorlanishi lozim);

- 5 ball tizimida baholash. Bunda guruh sardorlariga baholash jadvali qog‘ozga chiqarib beriladi. Sardorlar o‘qituvchining og‘zaki baholashini qog‘ozga tushirib boradi.

Ballar e’loni quyidagicha amalga oshirilishi mumkin:

- javob to‘liq bo‘lsa “a‘lo darajada javob berdingiz” (5 ball);
- javob deyarli to‘liq bo‘lsa “juda yaxshi javob berdingiz” (4 ball);
- javob qoniqarli bo‘lsa “qoniqarli tarzda javob berdingiz” (3 ball);
- javob chala bo‘lsa “javob berishga harakat qilayapsiz” (2 ball).
- javob xato bo‘lsa “javobga yaqinlashdinsiz yoki biroz o‘ylab ko‘ring” (1 ball)

Bu kabi baholash orqali “sen ikki yoki uch olding” deb o‘qivchi uchun keyingi savollarga javob berishdagi to‘signing oldi olingan bo‘ladi. Sardorlar o‘qituvchining yaqinida bo‘lishi shart, chunki jadval to‘g‘ri to‘ldirilishinia o‘qituvchi nazorat qilib turishi kerak bo‘ladi;

- Yangi mavzudagi yangi bilimlar va muhim tushunchalar o‘qituvshi tomonidan tushuntirib o‘tiladi;

- Ikkala guruh sardorlari doskaga chaqariladi. Birinchi sardorga yangi mavzudagi ba‘zi tushunchalar ketma-ketligi aralash tazda berilib, ularni tartib bilan joylashtirish talab etiladi (bu tushunchalar o‘qituchi tomonidan avvaldan qog‘ozda tayyorlab qo‘yilgan bo‘ladi). O‘quvchi tushunchalarni doskaning bir burchagiga tartib bilan joylashtiradi. Ikkinci sardorga esa ushbu tushuncha izohi yozilgan qog‘ozlarni tushunchalarga moslab joylashtirish talab etiladi. So‘ngra ikkala sardordan navbat bilan tushunchalarga o‘z fikrlarini bildirish so‘raladi. Ushbu jarayonda sardorlar ham baholanadi.

- O‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga qarab 3 ta varianda testlar tuziladi. Bu varianlar jurnalga mos tarqatiladi. O‘qituvchi qaysi o‘quvchiga berilishi kerak bo‘lgan variant oldindan tayyorlangan bo‘ladi. Bir dars testida A-variant bo‘s sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar uchun bo‘lsa, B-variant o‘rtalama darajada o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar uchun, C variant esa o‘zlashtirishi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar uchun, keyingi darsda esa 3 ta variant nomlarining o‘rnini almashtirish kerak bo‘ladi, sababi o‘quvchilar o‘qitivchi tayyorlagan testing oson va qiyinligini variant nomidan bilib olmasligi kerak. Savollar 5 tadan bo‘lib, har bir savol uchun 1 ball qo‘yiladi. O‘quvchilar ko‘pi bilan jami 5 ball yig‘ishi mumkin. Savollar yangi mavzuga doir bo‘lishi kerak. Test savollari tarqatma shaklida berilib, sardorlar ikkala guruh test javoblarini yig‘ib olishganidan so‘ng (shu jarayonda o‘quvchilarning kundaliklari ham yig‘ib olinadi) o‘qituvchi test kalitini sardorlarga beradi. Birinchi guruh testlarini ikkinchi guruh sardori, ikkinchi guruh testlarini birinchi guruh sardori tekshiradi va natijalar qog‘ozga va baholash jadvaliga kiritiladi.

- Mavzuni mustahkamlash maqsadida o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga qarab yuqoridagi kabi uchta variantda (A, B, C) tarqatma beriladi. Tarqatmada bir necha savol va topshiriqlar berilgan bo‘lib, o‘quvchilar ulgurgaganicha darsda javob berishadi. Ulgurmaganlarini esa uyga vazifa qilib berish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Beriladigan topshiriqlar yangi mavzuga mos bo‘lishi kerak.

- Uyga vazifa natijalarini tushurish (o‘quvchilarning uy vazifa daftari ikkita bo‘lishi maqsadga muvofiq, o‘qituvchi bir dars oldingi uyga vazifa daftarini yig‘ishtirib olib, uyda tekshiradi va natijalarni baholash jadvaliga kiritadi).

Dars jarayonida o‘quvchilar rag‘batlantirish:

Dars jarayonida doimo ham o‘quvchilarga o‘qituvchi tomonidan harajat talab etadigan sovg‘alar bera olish imkoniyati mavjud bo‘lavermaydi. Bunday hollarda ball yozilgan kartochkalarning orqa tomoniga olgan baliga qarab hikmatli so‘zlar yoki maqollar, umuman, o‘quvchini ruhlantiruvchi jumlalar yozib berish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Masalan, 5 balli kortchkaga – “Yuksaklikda erish uchun kuchli bilim va tafakkurni yoshlikdan o‘rganmoq lozim”, 4 balliga – “Maqsadga erishishni eng to‘g‘ri yo‘li bilimli va irodali bo‘lishdir”, 3 balliga – “Dunyodagi yuksak ishlari – oddiy muammolar yechimini yechish orqali takomillashadi” va hakozo.

Birinchi o‘rinni olgan guruhga o‘qitilayotgan fanni chuqurroq o‘rgatuvchi elektron manbalar to‘plami yozilgan disk, ikkinchi o‘rinni olgan guruhga esa ingliz tilini chuqurroq o‘rgatuvchi elektron manbalar to‘plami yozilgan disk taqdim etilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

O'qituvchilarga tavsiyalar:

- Dars jarayonida bazi bir sodda so'zlashishlarni ingliz tilida talqin etish;
- Har bir o'quvchini nazardan chetda qoldirmaslik;
- Adolat bilan ball berish;
- Hamma o'quvchi ham shu fanni chuqur bilavermaydi, o'quvchining qobiliyatiga qarab mavzuga mos savol va topshiriqlar berish (masalan, uchburchak mavzusida teoremlarni hayotiy misollar bilan yetkazishni so'rash yoki o'quvchilarni doskaga chaqirib uchburchak rasmini chizdirish, ularning uchlari, ularning burchaklari, tomonlari nechta, hayotimizda qanday uchburchak shaklidagi narsalardan foydalanamiz kabi sodda savollar bilan mavzuga qiziqtirish kerak);

- O'quvchilarga beriladigan savol va topshiriqlar ko'proq kundalik hayotimizda uchraydigan misollar olinishi (albatta, mavzuga tegishli yoki yaqin bo'lishi shart);

- O'qituvchi qo'gozdagi barcha baholash jadvallarini yig'ib borishi kerak. Bu holda keyingi darslarga topshiriqlarni berish uchun o'quvchilar o'zlashtirish ko'rsatkichlarini aniqlab borish mumkin bo'ladi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, o'qituvchi asosan rejisyor kabi asosiy ishga urg'uni kadr ortida berishi kerak bo'ladi. Maktabda esa o'qituvchi faqatgina kuzatuvchi, darsni tashkillashtiruvchi va boshqaruvchi siyosida aks etgan holda dars jarayoning asosiy ishtirokchilari o'quvchilar bo'lishi lozim. Mana shu tartibda dars jarayonini olib borgan o'qituvchi nafaqat dars samaradorligiga, balki dars mazmunini ochib berishga, o'quvchilarni ijodkorlik va erkin fikrlay olishiga hamda darsda do'stona muhitni tashkil etishga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Begimkulov U.SH., Djurayev R.X., Isyanov R.G., SHaripov SH.S., Adashboyev SH.M., Soy M.N. Pedagogik ta'limni axborotlashtirish: nazariya va amaliyot, Toshkent: – 2011.
2. A.A.Abduqodirov, R.Ishmuxamedov, A.Pardayev. Ta'limda innovasion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar).-T.: Iste'dod, 2008.-180 bet.
3. R.Ishmuhamedov., M.YULdashev. Ta'lim va tarbiyada innovasion pedagogik texnologiyalar.-T.: "Nihol nashryoti, 2013 yil 278 bet.
4. A.A.Mahkamov va boshqalar.Ta'limda jarayonida pedagogik dasturiy vositalar moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent. 2018 yil. 78 bet.

Elektron ta'lim resurslari

1. ziyonet.uz – Ta'lim tarmog'i portalı.
2. eduportal.uz – Xalq ta'limi vazirligi axborot ta'lim portalı.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILINI O'RGATISHNING MAZMUNI VA VAZIFALARI

Xolmuratova Xafiza Yaxshimuratovna
Urganch shahar 11-sonli mактабнинг
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99897 529 0812

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili o'rgatishning mazmuni va vazifalari tahlil etilib, mavzu to'liq ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, boshlang'ich sinf, mazmun, vazifa, ifoda, o'zbek tili.

Maktablarda ona tili o'rgatishning mazmuni jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida davlatimizning maktab oldiga qo'ygan vazifasiga moslangan. Bu vazifalar ko'p qirrali bo'lib, ularni bajarish o'quvchilar ongini o'stirishga, ularga g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasini berishga yo'naltirilgan. Ona tilini o'rgatish natijasida o'quvchilarda o'z fikrini grammatik to'g'ri, uslubiy aniq, mazmunli, ohangga rioya qilib ifodalay olish va uni imloviy to'g'ri yoza olish ko'nikmalari shakllantiriladi. Bu vazifa o'quv predmeti sifatida o'zbek tilining o'ziga xos xususiyati bo'lib, o'quvchini shaxs sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan umum ta'limgaz vazifalari bilan bog'liq holda amalga oshiriladi.

Ona tili kursida beriladigan bilimlar mazmunini o'zbek tilining tovush tuzilishi va yozma nutqda tovushlami ifodalash usullari haqidagi (fonetik va grafik); so'zlarning o'zgarishi va gapda so'zlarning bog'lanishi haqidagi (grammatik, ya'ni morfologik va sintaktik); so'zning morfemik tarkibi va so'z yasalish usullari haqidagi (so'z yasalishiga doir); so'zlarning leksik-semantik guruhi haqidagi (leksikologik); o'zbek tilining to'g'ri yozuv tamoyillari va tinish belgilarining ishlatalishi haqidagi (orfografik va punktuatsion) bilimlar tashkil etadi. Bu bilimlar, birinchidan, grammatik, fonetik, so'z yasalishiga oid tushunchalarda, ikkinchidan, grafik, orfografik, punktuatsion qoidalarda namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, o'zbek tili kursi fonetik, grafik, morfologik, sintaktik va boshqa ko'nikma va malakalarni ham o'z ichiga oladi. Tilni o'rganish jarayonida o'quvchilarda boshqa ko'pgina o'quv predmetlari uchun umumiyligiga bo'lgan ko'nikmalar (predmetlararo ko'nikmalar) ni hosil qilish ustida ham ish olib boriladi. Pedagogikada bunday predmetlararo ko'nikmalarga analiz, sintez, abstraktlashtirish (til hodisalarini fikran tasavvur etish), umumlashtirish, guruhash, taqqoslash kabilalar kiradi. Ushbu ko'nikmalami o'quvchilarda shakllantirish ustida maqsadga muvofiq ishlash ulaming o'quv faoliyatini faollashtirishga, bilimlarini muvaffaqiyatli egallashlariga imkoniyat yaratadi. Ona tili kursidan hosil qilinadigan maxsus ko'nikmalar bilan predmetlararo ko'nikmalar, bir-biridan ajratilmagan holda o'quvtarbiyaviy jarayonda shakllantiriladi. Beriladigan bilim va o'quvchilarda hosil qilinadigan maxsus ko'nikmalar mакtab dasturlari va davlat ta'limgaz standartida qayd etilgan. Boshlang'ich sinflarda o'rganish uchun tilni ongli egallashga va o'quvchilarda grafik va imloviy malakalarni shakllantirishga zamin bo'ladigan bilimlar tanlangan. Fonetika va grafika sohasida o'quvchilar so'zning tovush tarkibini, unli va undosh tovushlarning o'ziga xos xususiyatlarini, so'zda tovushning ma'noni farqlashdagi ahamiyatini to'g'ri tushunishga imkon beradigan bilimlarni o'zlashtiradilar, shuningdek, ularga so'zning tovush va grafik shakli o'rtaisdagi nisbat (bog'lanish) ni ongli aniqlash, so'zni to'g'ri yozish imkoniyati yaratiladi. Morfologiya sohasidan ham so'zni ongli o'zlashtirish, uni to'g'ri ishlatish uchun katta amaliy ahamiyatga ega bo'lgan bilimlar tanlangan. Boshlang'ich sinf o'quvchilari 1-sinfdan boshlab so'z turkumlari (ot, sifat, son, olmosh, fe'l)ni har xil saviyada o'rganadilar. Sintaksidan dasturga nutq birligi sifatida gap haqidagi, gapda so'zlam ing bog'lanishi, bosh va ikkinchi darajali bo'laklar haqidagi bilimlar kiritilgan. So'zning morfemik tarkibi yuzasidan har bir morfemaning muhim belgilarini, ularning ahamiyati va so'zda birbiriga ta'sirini boshlang'ich sinf o'quvchilari tushunadigan va so'zlarni to'g'ri yozishda foydalanishlari uchun zarur bo'lgan hajmda ma'lumot berilgan. Dasturda „Leksika“ bo'limi alohida berilмаган, ammo o'quvchilar so'zlam ing leksik-semantik guruhlari (sinonimlar, antonimlar) haqida, ularning leksik ma'nolari haqida so'z turkumlari va so'z tarkibini o'rganish jarayonida ma'lumot oladilar. Boshlang'ich sinflar ona tili kursi 1—4-sinflarda tilning hamma tomonlarining o'zarob bog'liq holda o'rganilishi hisobga olinib tuzilgan, har bir sinfda fonetika, leksika, grammatika va so'z yasalishi haqida elementar bilim beriladi. Kursning bunday qurilishi

tilning barcha tomonlarini bir-biriga o‘zaro ta ’sir etadigan bir butun hodisa sifatida o‘rganishni taqozo etadi. Tilni o‘rganishga bunday yondashish ta’lim jaryonini o‘quvchilar nutqini o‘stirish vazifasini hal etishga yo‘naltirish imkonini beradi. Dasturning „Grammatika, imlo va nutq o‘stirish” bo‘limi har bir sinfda quyidagicha qismlarni o‘z ichiga oladi: „Tovushlar va harflar”, „So‘z”, „G ap”, „Bog‘lanishli nutq“. Asosiy mavzular bosqichli izchillik tamoyiliga asoslanib. har to‘rt sinfda o‘rganiladi. Har bir sinfda yetakchi mavzular ajratiladi. 1—2-sinfda fonetika va grafikaga oid mavzulami o‘rganishga katta o‘rin beriladi, chunki o‘quvchilar o‘qish va yozish jarayonini egallaydilar. 3-sinfda so‘zning morfemik tarkibi va gapni o‘rganish muhim hisoblanadi. So‘z yasalishiga doir bilimlar asosida o‘quvchilarda so‘zning leksik ma’nosiga, undan nutqda foydalanishga ongli munosabat o‘sadi. 4-sinfda so‘z turkum larini o‘rganish birinchi o‘ringa qo‘yiladi (morfologik bilim chuqurlashtiriladi, otlarning egalik va kelishik qo‘shimchalarini, fe’llarning tuslovchi qo‘shimchalarini to‘g‘ri yozish malakalari shakllantiriladi). Bog‘lanishli nutq ustida to ‘rt yil davomida grammatik va orfografik materiallarni o‘rganish bilan bog‘liq holda reja asosida ish olib boriladi.

Ona tili darslarida til hodisalarini ma’nosini (semantikasi), qurilishi, vazifasi jihatidan o‘rganiladi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan kundan boshlab jamiyatni isloh qilish siyosatini kun tartibiga qo‘ydi. Barcha sohalardagi kabi ta ’lim sohasini isloh qilish siyosati ham izchillik bilan amalga oshirila boshlandi. Boshlang‘ich ta’lim Davlat ta ’lim standartining „Kirish“ qismida „Boshlang‘ich ta’lim jarayoni bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashi, kommunikativ savodxonligi va o‘z-o‘zini anglash salohiyatini shakllantirishga, jism onan sog‘lom bo‘lishga, moddiy borliq go‘zalliklarini his eta olishga, go‘zallik va nafosatdan zavqlana olish, milliy urf-odatlarni o‘zida singdirish va ardoqlash, ularga rioya qilishga o‘rgatadi”, — deb alohida ta ’kidlangan.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. T. G‘afforova, X. G‘ulomova. G. Eshturdiyeva. 1-sinfda savod o‘rgatish darslari. - T.: „O‘qituvchi”
2. 1996. 32. T. G‘afforova, E. Shodmonov, X. G‘ulomova. Ona tili (1 -sinf uchun darslik). — T.: „Sharq”, 2005

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA BOSHLANG'ICH TA'LIMNING ROLI.

*Xudayberdiyeva Gulandom Ergashevna
Xovos tuman 12 – maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami:+998972241909
Sanayeva Mohinur Erbo'tayevna
Guliston tuman 7 – maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqlada ta'lism sifatini oshirishdagi o'quvchilarning maktabning boshlang'ich ta'linda olgan bilimlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ta'lism, sifat, texnologiya, didaktik texnologiyalar, axborot texnologiyalari.

Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odobaxloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapdi. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etedigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan.

(Sh.Mirziyoyev)

Asrlarga tatiflik chorak asrda farzandlarimiz erishgan ulkan uvafaqiyatlarimizning poydevor sifatida boshlang'ich ta'larning ulkan va beqiyos o'rni bor. Jannatmakon yurtimiz kelajagini barpo etishda, yani farzandlarimiz ta'lism – tarbiyasining asosi boshlang'ich sinf o'qituvchilar zimmasiga sharafla va zalvorli ma'suliyat yukladi. Bunga yana bir aniq dalil qilib shuni keltirish mumkin. Ruxshunoslarining takidlashlaricha, inson umri davomida egallashi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning 60-65 % kichik maktab yoshi (6-10 yoki 7-11 yosh) boshlang'ich sinf davriga to'g'ri keladi. Shu yoshda o'quvchilarga karakli bilimni, ko'nikma va malaka berib boshlang'ich sinf o'qituvchilariga berilgan imkoniyatdan 100 % foydalanish kerak.

Darslarida zamona viy metodik vositalardan foydalanish o'qituvchiga mavzuning to'liq o'zlashtirilishiga yordam beribgina qolmasdan, o'quv jarayonida o'quvchilarning o'zlarini faol ishtiroy etishlarini ham ta'minldi. Bunda o'qitilayotgan fanlar o'quvchilar yoqtirmaydigan fan bo'lmasdan, aksincha, harakatchan, tushunarli va shuning uchun qiziqarli bo'ldi. Bu esa fanini o'qitishda ijobjiy natijalarga erishish garovi bo'lib xizmat qiladi.

O'qituvchi o'qitishga qo'ygan maqsad va rejalashtirilgan natijalarni, asosan, didaktik texnologiyalarning to'g'ri tanlab, o'quv jarayonini va o'quv faoliyatini uyushtirish usullarini mulohaza qilib tanlaganligi ta'minladi.

Boshlang'ich sinflar ona tili ta'limi o'quvchilarda nutq faoliyatining asosiy turlarini o'stirish bilan bir qatorda, juda muhim masalalarni hal etishni ko'zda tutadi.

Bunda qo'yilgan talablarga qanday erishish mumkin?

Yuqorida aytganimizdek ona tilini qonun qoidalarini to'la va mukammal bilish eng asosiy talab. Ikkinchidan o'tilishi lozim bo'lgan darsga puxta tayyorgarlik ko'rish kerak. Darsda o'zlashtirilishi lozim bo'lgan BKMLarni yoritib beruvchi, yorqin rangli ko'rgazmalar tayyorlash lozim. Darslarda foydalanish uchun multimediyali ilovalar mayjud bo'lsada, BKMLarni yoritib beruvchi, yorqin rangli ko'rgazmalarning o'rni beqiyos. Chunki bunday korgazmalar darsning oxirigacha o'quvchilarimizning ko'z o'ngida turadi. Inson ma'lumotlarni 80%ni iko'rish, 15%ni eshitish orqali qabul qilar ekan. Shuning uchun ham yorqin rangli ko'rgazmalardan foydalanish zarur. Chunki yorqin rangdagi ko'rgazmalar o'quvchilarning ushbu mavzuga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi,demak, o'quvchining ko'rish orqali mavzuni yaxshi o'zlashtirishiga erishaman.

Ta'lism samaradorligini oshirishda kundalik hayotimizda uchrayotgan axborot texnologiyalaridan ko'proq foydalanishimiz lozimdir. Bu borada o'quvchilarini dars davomida axbarot texnologiyalaridan foydalanishga o'rgatib borishimiz lozim. Bunda o'qituvchiga "Multimediya" darslari juda katta yordam beradi. O'quvchilar o'zlarini mavzuga doir berilgan o'yinlarni manitorda boshqarish qobiliyatiga ega bo'ladir.

Pedagogik faoliyatdan kelib chiqqan holda, shuni aytish joiski, o'qituvchi eng avvalo o'quvchi psixologiyasini bilmog'i lozim. Dars davomida o'z psixologik qarashlarini ishga solmog'i lozim.

Buning uchun o'qituvchi darsga kirishi bilan eng avvalo o'quvchilarning kayfiyatini ko'tarib olish lozim va "Kayfiyat daqiqasi"ni tashkil qilish maqsadga mufosiq.

Barkamol avlodni tarbiyalashdek o'ta muhim va dolzarb vazifa biz o'qituvchilarning zimmasiga tushganligini doimo his qilib turish zarur. Shuning uchun ham doimo ota-onalar bilan muloqotda bo'lish yo'llarini izlash kerak, chunki hamkorlik juda katta natijalarni olib keladi. Sinfda tashkil qilingan muloqot daftarlari o'qituvchiga bu boradagi eng katta yordamchi bo'lib kelmoqda. Bundan tashqari, aylanma daftarlardagi o'quvchilarga berilgan uyga vazifalarni tekshirib, ostiga imzo qo'yish lozimligini ota-onalar zimmasiga yuklatganlik maqulroqdir. Ota onasi tomonidan imzolanmagan daftarlar tekshiriladi-yu, ammo baholanmaydi. Baho ololmagan o'quvchi, o'z navbatida ota -onasini vazifalarni tekshirib berishga undaydi.

Bu bilan o'qituvchi, ota-onalarning farzandlariga bo'lган et'iborini oshiradi. Ushbu metod bilan ta'lim sifatining oshishini kuzatsa bo'ladi. Kelgusida yosh pedagoglar o'z faoliyatlarida ushbu metodni qo'llab borishsa, yaxshi natijalarga erishishi mumkin.

O'quvchilarni komillikka yetkazishda o'qituvchining hissasi beqiyos. O'quvchilarning yoshlikdagi g'ayrat va shijoatlarini to'g'ri yo'naltira olish, ularni intelaktual salohiyatlarini oshirish, o'zlariga bo'lган ishonchlarini mustahkamlash o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir. O'quvchilarni qiziqtirgan mavzularga bog'lab darslarni tashkil etish o'qituvchining asosiy mahoratidir. O'qituvchi yangi mavzuni o'rgatishdan avval, shu mavzu bo'yicha o'quvchilar ni malarni biladi, bugun nimalarni o'rganadi, ertaga shu mavzudan kelib chiqib nima ishlar qila oladi. Manashi uch savolaga o'zida aniq javob topib olishi kerak. Shundagina darsidan o'zi kutgan natijaga erishishi mumkin.

O'quvchilardagi bilim olishga bo'lган qiziqish, intilishi o'qituvchilarni bu sohada hali qilinishi kerak bo'lган ishlarni ko'pligiga dalolat qiladi.

Darslarda yuqori samaradorlikka erishish uchun

- O'qituvchi yangi dars uchun o'quvchilarini bilmagan yangi ma'lumotlarni olib kirishi zarur. Masalan shu mavzuga ta'luqli olamshumul yangiliklar, rekord natijalar, mutahasis va mutafakkirlarimizning shu haqidagi aytilgan fikrlari bilan mavzuni dalzarbligini yoritib bera olishimiz kerak.

- Darslarga texnik vositalarni olib kirib shu mavzuni hayotimizdagи foydalanilayotgan o'rinalarini ko'rsatib bera olishimiz kerak.

- O'rganilayotgan mavzu yuzasidan o'quvchilar o'rtasida munozarali daqidalar tashkil etib berishimiz kerak.

- O'tilgan mavzuga ta'luqli shaxsiy fikrlarini yozma bayon qilib, o'z fikrlarini himoya qilishga o'rgatib borishimiz kerak.

- Axborot vositalarini boshqarishni umumiylarini o'rgatib borishimiz, o'quvchilarni texnika vositalariga qiziqtirib boradi.

- Darsda har bir o'quvchi o'zining shaxsiy fikri bilan albatta ishtirok etishga erishishimiz kerak. Buning uchun o'tilgan mavzularga o'z fikrini bildirib borishga, nimalarni o'rganib olganligini (joyiz bo'lsa maqtanib) aytib berishga imkon berishimiz kerak.

- O'tilgan mavzuni yanada mustaqil o'rganishlari uchun manba'lar taklif etib, ulardan o'rganganimizdan ham ko'proq, qiziqarliroq ma'lumotlar olishlari mumkinligini aytib borishimiz kerak.

- Sinfdag'i ba'zi o'quvchilarda o'zlariga bo'lган talabchanglik, o'zlariga ishonmaslik kabi kamchiliklar sezilib qoladi. Buning uchun shu o'quvchining boshqa o'quvchilardan ustinlik tomonlarini o'zlariga ko'rsatish kerak. Bu esa o'quvchilarda o'zlariga bo'lган ishonchni tarbiyalaydi. Bugun qilinishi kerak bo'lган ishlarni rejasini tuzib olish esa o'zlariga bo'lган talabchanglikni oshiradi.

- Boshlang'ich sinf o'quvchilarida "Mustaqil o'rganib bilimini oshirish" imunitetini shakllantirish kerak.

Foydalanilgan axborotlar ro'yxati:

1. "Boshlang'ich ta'lim konsepsiysi". Toshkent 2015
2. Boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishda zamонавиу педагогик ва axborot texnologiyalarini qo'llash. Toshkent 2014
3. R. Ishmuhamedov, M. Yuldashev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. - Toshkent - 2013
4. Internet ma'lumotlari.

TOPISHMOQ, LATIFA VA TEZ AYTISHLARNI O'RGANISH METODIKASI

*Yuldasheva Nasiba Xaydarovna
Urganch shahar 11-sonli mактабнинг
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99899 963 36 88*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga topishmoq, latifa, tez aytishlarni o'rgatish haqida bo'lib, unda topishmoqlar tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: topishmoq, latifa, tez aytish, she'r, hodisa, o'quvchi, o'qituvchi.

Topishmoqlar narsa yoki hodisalarning ataylab yashirilgan belgisi, shakli, xatti-harakati, holati va vazifasini boshqa narsa yoki hodisalarga qiyoslash asosida topishga asoslangan she'riy yoki nasriy tuzilishdagi savol va topshiriqlardir. Topishmoqlar xalq turmushi bilan chambarchas bog'liq holda yaratiladi. Ularning zaminida kishilarning qadimiy e'tiqod va tasavvurlari, olamni bilish va idrok etishga bo'lgan intilishlari yotadi. Topishmoqda yashirilgan narsalar uning javobi hisoblanadi. Topishmoqning javobini topish uchun topishmoq matnini e'tibor bilan o'qish, nimaga ishora qilinayotganligini fahmlash, topishmoqning asosiy xususiyat va belgilari aynan nimaga qaratilganligini taxmin qilish bilan ham topishga harakat qilish kerak. Topishmoq o'quvchilarni topqirlilik va hozirjavoblikka o'rgatadi. Shu sababli xalq og'zaki ijodining bu janridan darsliklaida ham keng qo'llanilgan. 1—2-sinf „O'qish kitobi” da topishmoqlar ko‘proq, har bir matn ostida keltirilgan. Bundan ko‘zlangan maqsad matn mazmunini topishmoqlar asosida ham o'zlashtirilishiga erishishdir. Masalan, 1-sinf „O'qish kitobi“ da „Kitobga “mehr” matni ostida „Qat-qat qatlama, Aqling bo'lsa tashlama” topishmog'i keltirilgan va mavzuga juda mos tanlangan. Topishmoqlar bunday shaklda berilganda ularning javobi oson topiladi. 1—4-sinf o'qish darsliklarda „Topishmoqlar mavzusi ostida har xil topishmoqlar ham berilgan bo'lib, ular o'quvchilarning topqirligini yanada oshiradi, tafakkurini o'stiradi. 1—2-sinf darsliklarda topishmoq javoblari ularning ostiga yozib qo'yilgan yoki rasmlar orqali berilgan. 3—4-sinflarga o'tgach esa javoblar qayd etilmagan. Buning sababi shuki, bu davrga kelib o'quvchilar topishmoqlar ustida ishslash ko'nikmalarini hosil qilgan bo'ladi. Topishmoqlar bolalar shoirlari tomonidan ham yaratilib kelinm oqda. Bunday topishmoqlar sho'x, qiziqarli bo'ladi. Masalan, 4-sinf „O'qish kitobi” da „Buni toping, qizlarim” (G : G'ulo m) topishmoqlari keltirilgan. **Latifa** xalq og'zaki ijodining eng ommaviy janrlaridan biri bo'lib, nozik, mayin kinoya, qochiriqlar ishtirot etuvchi kulguli, kichik hajmli hikoyadir. Xalq o'rtasida „afandi” deb ham yuritiladi. Latifalar yagona qahramon (Nasriddin Afandi) bilan bog'liq holda yaratiladi, ixcham sujetga ega bo'ladi. Latifalarning eng muhim xususiyatlaridan biri uning hamma vaqt hayot bilan hamnafas, hamqadam borishidir. Latifa matni ustida ishslashda ham hikoya matni ustida ishslashda qo'llangan usullardan foydalanish mumkin. Lekin bunda latifa janrining o'ziga xos jihatlariga ham ahamiyat qaratish lozim. 3-sinf „O'qish kitobi” darsligida „Uyqum qochib ketdi”, „Tuya eshikdan sig'maydi” kabi latifalar keltirilgan bo'lsa, 3-sinfda „Latifalar” mavzusi ostida bir necha latifalar berilgan. Latifalar ustida ishlaganda ularda tanqid qilingan illatlar haqida alohida to'xtalib o'tish, o'quvchilarga yaxshi fazilatli bo'lish kerakligini uqtirib o'tish kerak. Umuman olganda, latifalar orqali ham o'quvchilarni tarbiyalab borish lozim. **Tez aytishlar** ma'lum so'zni, so'z birikmasini yoki tovushni to'g'ri talaffuz qilishga, uni boshqa tovushlardan farqlashga o'rgatadigan, xotirani mustahkamlaydigan va nutqni o'stiradigan, o'qish sur'atini oshiradigan janr hisoblanadi. Shu sababli 1-sinfda ko'pgina tez aytishlar keltirilgan. Masalan, „Botir botmas botqoqqa”, „Qobil qozonda qovurdoq qovurdi”, „Bahodir bayroqni Botirga berdimi, Botir Bahodirga bayroqni berdimi?”, „Olim oldidagi oltita olmani oldi” va boshq. Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, boshlang'ich sinf darsliklariga o'quvchilar yoshiga mos, mavzular bo'yicha tanlab olingan, ko'proq tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan topishm oq, latifa va tez aytishlar tanlab kiritilishi maqsadga muvofiqdir. Topishmoq, latifa va tez aytishlarni o'rganish boshlang'ich sinflarda dastlab har bir darsda amalga oshirilib boriladi. Alohida dars sifatida o'rganishda esa o'qituvchilar turli usullardan foydalanishlari mumkin. **TOPISHM OQ O'TISH DARSI NAMUNASI:** Mavzu. Topishmoqlar.

Darsning maqsadi: 1. O'quvchilarga topishmoqlarning janriy xususiyatlari haqida ma'lumot berish. Ularning topishm oqni ifodali o'qish, javobini tez topish malakalarini oshirish, ziyraklikka

o'rgatish. 2. O'quvchilam ing muomala madaniyatini oshirish. 3. O'quvchilam ing mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish, ijodiy faoliyatga yo'llash.

Darsning turi: yangi bilim beruvchi, topishmoq o'qish darsi.

Darsning borishi I. Da'vat bosqichi.

Maqsad: o'quvchilarning topishmoq haqidagi tushunchalarini aniqlash, yangi mavzuga qiziqish uyg'otish. Metod: suhbat, izlanish metodi. O'qituvchi xattaxtaga osmondagи yulduzlar, yong'oq, yer yong'oq, arra rasmlarini ilib qo'yadi va quyidagi topishm oqni yozadi:

Tunda ko'rib, cho'g' deysan,

Tongda ko'rib yo'q deysan. Savol-topshiriqlar beriladi:

— Shu rasmlar ichidan topishm oqning javobini toping.

— Qaysi so'zlar orqali topishm oqlarning javobi „yulduz” ekanini bilingiz? Xattaxtaga 2-topishmoq yoziladi:

Qo'shaloq tovoq, Ichi to'la yog'. — Qaysi belgilariga ko'ra topishm oqning javobini topdingiz?

3-topishmoq yoziladi:

Pilla kabi bo'g'indor,

Har bo'g'inda mag'zi bor. — Yer yong'oqning qaysi belgilari topishm oqda keltirilgan? O'qituvchi: — Topishmoqlarni topishda sizga nimalar yordam berdi? — Topishmoqda narsaning belgilarini ifodalovchi so'zlar bo'ladi. - Topishmoqlarda ko'pincha kim?, nima? so'zlariga javob bo'ladigan so'zlar yashirinadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. X. G'ulomova, T. G'afforova. 1-sinfda ona tili darslari. — T.: „Sharq”, 2003.

2. X. G'ulomova, Sh. Yo'ldosheva, U. Shermatova. 4-sinfda ona tili darslari. — T.: „O'qituvchi”, 2003

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA DARSINI KUZATISH

*Абдуллаева Шохидада Илхомжон кизи
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
7 сонли умумий урта таълим
мактабининг математика фани укитувчиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada umumiyl o'rta ta'limg maktablarida matematika darsini kuzatish texnologiyasi, jumladan, pedagogik tahlil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: matematika, dars, texnologiya, ta'limg, metod, tahlil, o'quvchi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'limg to'g'risida"gi Qonuni, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"da yuqori malakali, erkin va mustaqil fikrlaydigan, chuqur nazariy va amaliy tayyorgarlikka ega bo'lgan, olgan bilim va ko'nikmalarini amaliyotda qo'llay oladigan, jahon andozalariga mos mutaxassislarni tayyorlash vazifalari belgilab berilgan. Ushbu vazifalarni amalga oshirish va bu boradagi qator muammolarni hal etishda umumiyl o'rta ta'limg maktablari o'qituvchilarning ilmiy-pedagogik salohiyati muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi tomonidan olib borilayotgan mashg'ulotlar mazmuni yuqori saviyada bo'lishi, fan bo'yicha belgilangan Davlat ta'limg standartlari va tegishli fan dasturlariga mos kelishi shart. O'qituvchining har bir darsi o'quvchilarda shakllanayotgan bilim va ko'nikmalar qamrovini bosqichmabosqich kengayishiga xizmat qilishi, ularning mazkur fanga bo'lgan qiziqishlarini yanada ortishiga xizmat qilishi zarur. Pedagogik faoliyatda amalga oshirilgan ko'p yillik ish tajribalari va kuzatishlar o'qituvchi hamisha o'z ustida ishlashi, bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirib borishi kerakligini ko'rsatmoqda. O'qituvchi pedagogik mahoratining kundan kunga o'sib borishi, yangi pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llay olishi muhim ahamiyat kasb etadi. Darsni turli shakllarda o'tish mumkin, ammo o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirish uchun ayrim talablarga rioya etish maqsadga muvofiq. Ular quyidagilar:

- o'qituvchi darsning mavzusi va maqsadini aniq belgilashi shart; - har bir dars ta'limiyl, tarbiyaviy va rivojlaniruvchi vazifasiga ega bo'lishi kerak;
- dars jarayonida o'quvchilarning yakka holda, guruh va jamoa bo'lib ishlashlari talab etiladi; - dars o'quvchilarning tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda o'qituvchi tomonidan maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi;
- o'qituvchi o'tiladigan mavzuni dars davomida o'quvchilar tomonidan to'liq o'zlashtirib olishlarini ta'minlaydi;
- darsda sanitariya-gigiena talablariga rioya qilinadi. O'qituvchi faoliyatining qanchalik samarali ekanligi va pedagogik mahoratini uning o'tayotgan darslarini kuzatish va tahlil qilish orqali bilish mumkin. O'qituvchining darsini kuzatish va tahlil etish mo'ljallangan bo'lsa, o'qituvchilik kasbi odobiga ko'ra uni darsga kirish oldidan ogohlantirish lozim. Darsni kuzatishda bir kishi, agar imkoniyat bo'lsa, 2-3 kishi bo'lib dars kuzatilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu o'z navbatida, har xil anglashilmovchiliklar va psihologik to'siqlarning oldini olishga yordam beradi. Kuzatuvchilar birgalikda darsga kirib kelib, orqa o'rindiplarni egallahgandan so'ng dars boshlanadi. O'qituvchi darsga kirganda qo'li (yoki o'quv xonasi)da guruh jurnali, o'quv dasturi, kalender-mavzu rejası, dars ishlanmasi(konspekti) bo'lishi kerak. Dars uchun kerakli jihozlar va ko'rgazmali qurollar oldindan tayyorlab qo'yilgan bo'lishi lozim. Dars boshlangandan so'ng hech kimning ushbu jarayonga xalaqit berishiga yo'l qo'yilmaydi. Xalq ta'limi muassasalari faoliyatini metodik ta'minlash va tashkil etish tuman, shahar mudirlari, o'rindbosarlari, metodistlari tomonidan haftasiga kamida 2 soat, ta'lim muassasalari direktorlari, ularning o'rindbosarlari tomonidan 4 soat, fan metodbirlashma rahbarlari tomonidan 2 soat, o'qituvchilar tomonidan 1 soat o'qituvchilar darslarining kuzatilishi va tahlil qilinishi talab etiladi. Pedagogik tahlil Tahlilning bu turi ancha murakkab va mas'uliyatl bo'lib, o'qituvchining tashqi qiyofasi, o'quvchilar bilan til topa olish mahorati, madaniyati, odobi bilan birgalikda dars jarayonida umuminsoniy tarbiyaning tarkibiy qismlarini o'quvchilarga bera olishi va uning nutq madaniyati ham nazarda tutiladi.

Adabiyotlar:

1.Abdurahmonov B., Matematik induksiya metodi/ Toshkent, 2008 y.

ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНЛАРИДА ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ

*Аллаберганова Роҳатой Раджаповна
Хоразм вилояти Урганч тумани
6-сон умумтаълим мактаби рус тили фани ўқитувчи*

Аннотация: Ушбу мақолада замонавий таълим жараёнларида интерфаол методларни қўллаш орқали таълим тизимида юқори самарадорликка эришиш мумкинлиги масалалари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Интерфаол, метод, билим, таълим, педагог, ўқувчи, жараён.

Ҳозирги таълим жараёнларида, шу жиҳатдан замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичидаги юксак натижаларга эришишдир. Бундай натижага эришиш учун дарс жараёнларини интерфаол методлар орқали ташкил этиш давр талабидир. Бу жараёнда интерфаол таълим асосини интерфаол методлар ташкил этади. Таълим жараёнида ўқувчи ҳамда ўқитувчи ўртасида ҳамкорликни қарор топтириш, фаолликни ошириш таълим олувчилар томонидан билимларни самарали ўзлаштириш, уларда шахсий сифатларни ривожлантиришга хизмат қиласиган методлар интерфаол саналади.

Интерфаол методлар мазмуни ва уларнинг қўлланилиши Бугунги тезкор замонда таълим самарадорлигини оширишнинг энг мақбул йўли – машғулотларни интерфаол методлар ёрдамида ташкил этиш, деб қаралмоқда. Хўш, интерфаол методларнинг ўзи нима? Улар қандай дидактик имкониятларга эга? Таълим жараёнида интерфаол методларнинг ўринли, мақсадга мувофиқ қўлланилиши қандай самараларни кафолатлади? Куйида ана шу саволларга жавоб беришга ҳаракат қиласиз. Юқоридаги саволларга жавоб топишда дастлабки энг тўғри қадам таянч тушунча – «интерфаол» атамасининг луғавий маъноси билан танишишдир. Мантиқий нуқтаи назардан интерфаоллик, энг аввало, ижтимоий субъектларнинг сұхбат (диалог), ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракат, фаолиятни олиб боришиларини ифодалайди.

“Интерфаол” тушунчаси инглиз тилидаги “interact”(рус тилида “интерактив”) сўзидан олинган бўлиб, луғавий нуқтаи назардан “inter” – ўзаро, “act” – ҳаракат қилмоқ, яъни ўзаро ҳаракат қилмоқ деган маънени англатади. Интерфаол таълим –билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлидаги ўзаро ҳаракатларини ташкил этишга асосланувчи таълим. **Интерфаоллик** – таълим жараёни иштирокчиларининг билим, кўникма, малака ҳамда муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этиш лаёқатига эгаликлари. Анъанавий таълимда ҳам табиий равишда сұхбат асосини ахборот ташкил этади. Аммо ахборот узатишнинг асосий манбаи педагогнинг тажрибаси бўлиб, бу жараёнда у етакчилик қиласи, яъни у дарснинг асосий вақтида билимларни оғзаки тарзида таълим олувчиларга етказиб беришга интилади. Фаоллик кўрсатиш педагоггагина хос бўлиб, таълим олувчилар бу вазиятда суст тингловчи бўлиб қолади. Уларнинг асосий вазифаси педагогни тинглаш, зарур ўринларда ёзиш, саволлар билан мурожаат қилинганида жавоб қайтариш, кам ҳолатларда (рухсат этилганидагина) сўзлашдан иборатдир.

Америкалик психолог олимлар Р.Карникуа ва Ф.Макэлроунинг ўрганишларига кўра, шахснинг табиий физиологик-психологик имкониятлари муайян шаклларда ўзлаштирилган билимларни турли даражада сақлаб қолиш имконини беради. Олимлар бу жараённи қўйидагича тавсифлайди:

- Яъни шахс: манбани ўзи ўқиганида 10 %;
- маълумотни эшитганида 20 %;
- содир бўлган воқеа, ҳодиса ёки жараённи кўрганида 30 %;
- содир бўлган воқеа, ҳодиса ёки жараённи кўриб, улар тўғрисидаги маълумотларни эшитганида 50 %;
- маълумот (ахборот)ларни ўзи узатганда, сўзлаганда билимларни намойиш этганида) 80 %;
- ўзлаштирилган билим (маълумот, ахборот)ларни ўз фаолиятига татбиқ этганида 90 %

ҳажмдаги маълумотларни ёдда сақлаш имкониятига эга экан.

Хулоса ўрнида айтганда, анъанавий таълим беришдан фарқли ўлароқ, интерфаол ўқитиш таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – педагог, таълим олувчи ва таълим олувчилар гурухи ўтасида юзага келадиган ҳамкорлик, қизғин баҳс- мунозара, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгалик асосида ташкил этилади. Бу жараёнда уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммоли вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўкув материалларини ўзлаштиришда таълим олувчиларнинг ўзаро яқинликларини юзага келтириш, “педагог – таълим олувчи – таълим олувчилар гурухи”нинг ўзаро бирбирларини ҳурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, руҳий бирликка эришишлари кўрсатгичи юқори бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдуқодиров А.А., Астанова Ф.А., Абдуқодирова Ф.А. “Case-study” услуби: назария, амалиёт, тажриба. – Т.: “Tafakkur qanoti” нашриёти, 2012.
2. Абдуллаева Х.А. Машғулотларда фаол таълим усулларидан фойдаланиш / – Фарғона: ФарДУ, 2008.
3. Авлиякулов Н.Х., Мусаева Н.Н. Педагогик технологиялар / – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2008.

O'QUVCHILARNING MEHNAT TARBIYASIDA MUTAFAKKIRLAR MEROSIDAN FOYDALANISH .SHARQ MUTAFAKKIRLARI MEHNAT TARBIYASI HAQIDA

*Атаканова Дилафрузхон Абдулхаписовна
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
7-сонли умумий урта таълим мактабининг
мехнат таълими фани укитувчиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada mehnat ta'lifi fanida o'quvchilarning buyuk mutafakkirlar merosidan foydalanib ta'lim faoliyatini o'zlashtirish va ularning mehnat tarbiyasi haqida aytgan ibratli gaplari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: ta'lif, mehnat ta'lifi, dars, mutafakkir, tarbiya, olim

Ta'lif tarbiyasi tarixiga nazar tashlar ekanmiz, dastlabki xalq og'zaki ijodi namunalaridan tortib, buyuk mutafakkirlar ijodigacha yoshlami mehnatsevar bo'lib yetishishi, kasb-hunar o'rghanish, mehnat ahlini hurmat qilish hamda mehnat insonni ulug'lashi masalalariga alohida e'tibor berilganligiga guvoh bomamiz. Buni biz turli davrlarda yaratilgan ta'lifiy-axloqiy asarlar va xalq og'zaki ijodi namunalari: topishmoq, xalq qo'shiqlari, masal, maqol. Ertak va dostonlarda ko'ramiz. Ularda mehnat va kasb-hunar odohi, axloqi va qoidalarini o'zlashtirish muhim hayotiy zarurat ekanligi ta'kidlanadi. Bundan tashqari "Avesto", Kaykovusning "Qobusnomá", Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri", Abu Rayhon Beruniyning "Geodeziya", "Minerologiya", Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk", Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Alisher Navoiyning bir qator asarlari va shu kabi ma'rifiy meros namunalarida mehnatsevarlik, kasb-hunarning ahamiyati haqida muhim fikrlar bayon etilgan. O'quvchilarning kasb-hunarga qiziqishini tarbiyalashda insoniyat mehnat faoliyati tarixini o'rgatuvchi omillarga tayanib, o'quvchilarini kelajakda to'g'ri kasb tanlashlariga ulkan zamin yaratilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilami mehnat turlariga qiziqishini oshirish, kasb tanlash va o'zlashtirishni shakllantirib borish uchun pedagoglar zimmasiga o'quvchilarga yoshligidan boshlab ta'lif, tarbiya berish bilan birga kasb-hunarga qiziqish ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yishda quyidagi shartlarga amal qilish lozim:

- maktab o'quvchilariga kasb-hunar to'g'risidagi tushunchalami singdirish;
- o'quvchilami yoshiga, jinsiga mos kasb-hunar tanlashida ularga pedagogik-psixologik yondashish;
- kasb-hunarga qiziqtirishda o'quvchilarning yoshi va qobiliyatlarini hisobga olish; • mahalla oqsoqollari, mehnat faxriylar bilan muntazam aloqalar o'rnatish;
- mehnat ustaxonalariga ekskursiyalar uyushtirishni tashkil etish;
- darslarda mutafakkirlar merosidan foydalanib, kasb-hunarga oid fikrlari bilan tanishtirish.

O'tmishtagi mashhur mutafakkirlar, xalq maorifi arboblari va ma'rifatparvar shoirlaming, mehnat, kasb-hunar to'g'risidagi qimmatli fikrlarining biz uchun ahamiyatli tomoni shundan iboratki, ulardan yosh avlodni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash, kasb-hunarga qiziqtirishning vositali sifatida foydalanish mumkin. Bizga ma'lumki, o'zbek xalqining qadimiy kasb-kori asosan dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bomgan. Ushbu kasbkorlar yuzlab yillar davomida shakllanib har biri o'z ichida o'nlab tarmoqlarga ajralgan va gullab yashnagan. O'rta Osiyo mutafakkirlarining kasb-hunar, mehnatsevarlik haqidagi fikrlari bizga meros bo'lib qolgan. Abu Rayhon Beruniy ham mamlakatning obodonchiligi, kishilarning baxt-saodati va kamoloti uning halol mehnat qilishida va kasbhunar o'rghanishida deb biladi. U kasb-hunar, ixtirolaiga, turli asboblami yasashga bag'ishlab 9 ta asar yozgan. Asarlarida o'zi yashab turgan davrdagi ishlab chiqarishning rivoji va kasb-hunarga oid qimmatli ma'lumotlar bergen. Alisher Navoiy o'z zamonasida zargarlar, kulollar, tikuvchilar kabi turli-tuman hunar sohiblarining hammasiga zo'r hafsala, qunt, e'tibor bilan maslahatlar berib, husniga rag'bat ko'rsatib, hamda ularga homiylik qilganlar.

Foydalanilgan asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar ro'yxati:

1. Mavlonova R.A, Sanakulov X.R, Xodiyeva D.P "Mehnat va uni o'qitish metodikasi" O'quv qo'llanma. 2007yil TDPU.

MATEMATIKA O'QITISHDA ILMIY IZLANISH VA TADQIQOT METODLARI

Вахабова Дилрабо Жамолитдиновна
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
7-сонли умумий урта таълим мактабининг
математика фани укитувчиси

Annotatsiya: ushbu maqolda matematikani o'qitishda ilmiy izlanish usullari va tadqiqot metodlari haqida bo'lib, unda turli metodlar tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: matematika, fan, fazoviy shakllar, metod, tagqiqot, izlanish

Bizga ma'lumki, matematika fanining o'rganadigan ob'ekti materiyadagi narsalarning fazoviy shakllari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlardan iboratdir. Ana shu shakllar orasidagi miqdoriy munosabatlarni aniqlash jarayonida matematiklar izlanishning ilmiy metodlaridan vosita sifatida foydalanadilar. Matematikadagi izlanish uning ilmiy metodlari bir vaqtning o'zida matematikani o'qitishdagi ilmiy izlanish metodlari vazifasini ham bajaradi. O'qitishdagi ilmiy izlanish metodlari quyidagilardan iborat: 1. Tajriba va kuzatish. 2. Taqqoslash 3. Analiz va sintez 4. Umumlashtirish 5. Abstraktsiyalash 6. Konkretlashtirish. 7. Klassifikatsiyalash. Tajriba va kuzatish metodlari. Matematika ob'ektdagi narsalarning xossalari va ularning o'zaro munosabatlarini belgilovchi metod kuzatish deyiladi. Matematika o'qitishning va matematika o'qituvchisining vazifasi o'quvchida mustaqil xulosalar chiqarishga intilish tuyg'usini o'yg'otishdir. Misol. V-VI sinf o'quvchilarga ega bo'lgan nechta figurani ko'rsatib, bu figuralar ichidan o'q simmetriyasiga ega bo'lgan geometrik figuralarini ajrating deb buyursak, o'quvchilar barcha figuralarini ko'rib chiqib quyidagicha xulosaga kelish mumkin. Figuralar ichida o'zidagi biror o'qqa nisbatan ikki qismga ajragan figuralar bo'lsa, hamda ularni shu o'q bo'yicha buklaganda qismlari ustma – ust tushsa, bunday figuralar simmetrik figuralar deyiladi. Ammo boshqa figuralaridan o'zlarini teng ikkiga bo'luvchi to'g'ri chiziqlar bo'lmasligi mumkin. U holda bunday figuralar nosimmetrik figuralar deyiladi. Biz bu figuralarini simmetrik va nosimmetrikligini kuzatish orqali ajratdik. Matematik ob'ektdagi narsalarning xossalari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlarni sun'iy ravishda bo'laklar (qismlar)ga ajratish yoki ularni birlashtirish tajriba metodi deyiladi. Misol. O'quvchilarga natural sonlarni tub ko'paytuvchilarga ajratishni o'rgatiladi. $1=1$ $2=2\times 1$ $3=3\times 1\dots$. O'quvchilarda ixtiyoriy natural sonlarni misolda ko'rsatiladigan keyin, tub ko'paytuvchilarga ajratish jarayonida tajriba hosil bo'ladi. Murakkab natural sonlarni ham tub ko'paytuvchilarga ajratishini, ammo ularni ko'paytuvchilari kamida uchta va undan ortiq bo'lishini tajriba orqali tekshirib ko'radilar. $25 = 5\times 5\times 1$ $36=3\times 3\times 2\times 2\times 1$ Taqqoslash metodi. O'rganilayotgan matematik ob'ektdagi narsalarning o'xshash va farqli tomonlarini aniqlovchi metod taqqoslash metodi deyiladi. Taqqoslash metodini matematika darslarida o'rganayotgan mavzu materiallariga tatbiq qilishda quyidagicha prinsiplarga amal qiladilar: 82 1. Taqqoslanayotgan matematik tushunchalar bir jinsli bo'lishi kerak. 2. Taqqoslash o'rganilayotgan matemati ob'ektdagi narsalarning asosiy xossalari nisbatan bo'lishi kerak. Misol. Uchburchak figura bilan to'rburchak figurasi taqqoslanganda ularning o'xshash tomonlari: uchlari, burchaklari, ularning o'zaro farqli tomonlari. A.Uchburchakda uchta uch va uchtadan tomon. B. To'rburchaklar to'rtta uch va to'rtta tomonidan iborat. Bu misolda taqqoslashning ikkita printsipli ham bajarildi, ya'ni uchburchak va to'rburchak figuralarini bir jinsli tushunchalar bo'lib, ikkalasi ham ko'pburchakni xususiy hollaridir, hamda taqqoslash metodi ikkala figuraning asosiy xossalari nisbatan amalga oshiriladi. Analiz va sintez metodi. Ta'rif. Noma'lumlardan ma'lumlarga tomon izlash metodi analiz deyiladi. Analiz metodi orqali fikrleshda o'quvchi quyidagi savolga javob berishi kerak. Izlanayotgan noma'lumni bilishi uchun nimalarni bilishi kerak. Ta'rif. Ma'lumlardan noma'lumlarga tomon izlash metodi sintez deyiladi. Sintez metodida biz berilganlarga asoslanib nimalarni topa olamiz degan savolga javob beradi. Umumlashtirish metodi. Umumlashtirish tushunchasi ham matematikani o'qitishdagi ilmiy izlanish metodlaridan biri bo'lib, hisoblanadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

- Хайдаров Б.К. Математика. Ўрта мактабнинг 5-синфи учун дарслик.–Т.: “Янгийўлполиграфсервис”, 2015.

**ANORGANIK KIMYO BO‘YICHA O‘QUVCHILARNING BILIM VA
KO‘NIKMALARIGA QO‘YILADIGAN ASOSIY TALABLAR (VIII SINF MISOLIDA)**

*Гозиева Муқаддам Абдумажитовна
Наманган вилояти Уйчи туманиндағы
7 умумий урта таълим мактабининг
2-тоиғали кимё фани укитувчиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada anorganik kimyo bo‘yicha o‘quvchilarni bilim va ko‘nikmalariga qo‘yiladigan talablarni sakkinzinchi sinf misolida tahlil etdik.

Kalit so‘zlar: kimyo, anorganik kimyo, talab, element, reaksiya, kimyoviy qonun.

Kimyoning to‘liq kursi shunday asosda tuzilganki, uning har bir bosqichi bilimida ta’lim jarayonining nazariy konsepsiysi o‘z aksini kuradi. Ulardagi bosh vazifa – eng muhim kimyoviy tushunchalar element, modda, kimyoviy reaksiyalar, kimyoviy qonunlar, kimyo ishlab chiqarishi kabi nazariy tayanch bilimlarni shakllantirish, boyitish va rivojlantirishdan iborat. Shu bilan birga o‘quvchilar elementar va ular birikmalari xossalarini bashorat qilishga o‘rgatiladi. Bashorat qilish esa o‘quvchilardagi nazariy tayanch bilimlarni faoliyatiga tadbiq etish, qo‘llash, fikr yuritish yoki tafakkur mahsuli bo‘lib hisoblanadi. Natijada har bir tayanch bilimlarining 1) ta’limiy maqsadi, 2) tarbiyaviy maqsadi, 3) rivojlantiruvchi maqsadi ta’lim jarayonida ochib berish. Har bir darsning nazariy qismi ta’limiy maqsadi shu darsning konsepsiyasini tashkil etadi. Bu nazariyalar konsepsiysi rivojlanuvchi kimyo ta’limiga asos solishi bilan birga o‘quvchilarda dialiktik materialistik qarashlarning shakllanishi va rivojlanishgina imkoniyat yaratadi. Natijada o‘quvchilarda olamning moddiy birligi va uni bilish mumkunligiga ishonch tug‘diradi. VIII sinflarda anorganik kimyo fanining mazmuni o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish bilan birga olingan bilimlar amaliy faoliyatida qo‘llanish imkonini boricha o‘quvchilarning tefarakkatrof muhiti, ishlab chiqarish bilan bog‘liq holda bilishini ta’minalash zarur. Umumiy o‘rtalama ta’lim maktablari uchun kimyo fani dasturida (T. O‘qituvchi 1993) VIII sinfda anorganik kimyo bo‘yicha o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalariga qo‘yiladigan asosiylar quyidagicha berilgan: Nazariy o‘quv materiallarni o‘zlashtirishga bo‘lgan talablар. Atom molekulyar ta’limotining asosiylarini bilish, ushbu ta’limot asosida quyidagi tushunchalarni tadbiq etish: nisbiy atom massa va nisbiy molekulyar massa, modda miqdori, molyar massa, molyar hajm, gazlarning nisbiy zichligi, oddiy va murakkab moddalar, kimyoviy element, valentlik oksidlar, asoslar, kislotalar, tuzlar, kimyoviy reaksiyalarining (ajralish, birikish, almashinish, o‘rin olish) tiplari, neytrallanish reaksiyasi, almashinish reaksiyasingin bir turi sifatida. Moddalar massasining saqlanish qonuni ta’riflashni, ushbu qonunning ahamiyatini misollar yordamida tushintira olishni va hisoblashlarda hamma reaksiya tenglamasini tuzishda ushbu qonunni tadbiq eta olishni bilish. Kimyoviy elementlar davriy qonunning hozirgi zamон ta’rifini D.I.Mendeleevning kimyoviy elementlar davriy sistemasidagi asosiylar qonuniyatlar, dastlabki uch davrda kimyoviy elementlar atomlardagi elektronlarning taqsimlanishini bilish. Asosiylar gruppachalardagi elementlarning davriy sistemadagi joylashgan o‘rniga va atomlarning tuzilishi asosida umumiyligi tavsifnomaga berishni, shuningdek ushbu elementlar hosil qilgan oddiy va murakkab moddalarni bilish: quyidagi tushunchalarni aniqlash va tadbiq eta olish: kovalent bog‘lanish (qutbli va qutbsiz), ion bog‘lanish, oksidlanish darajasi, oksidlanish-qaytarilish reaksiyasi, kristall panjara (ionli, atom, molekulyar) izotoplar. D.I.Mendeleevning kimyoviy elementlar davriy sistemasi va atomlarning tuzilishi bo‘yicha olingan bilimlar asosida eng muhim birikmalar formulalarning tuzilishini, kimyoviy bog‘lanish turlari va moddalarning umumiyligi xarakterli xossalarini, elementli atomlarni, oddiy moddalar va kimyoviy birikmalarini xarakterlashda ma’lum atomlarni ko‘rsatishni bilish. D.I.Mendeleyevning kimyoviy elementlar davriy sistemasi va davriy qonuning ma’nosini aytib berishni, moddalar va kimyoviy elementlarning moddiy birligini miqdor o‘zgarishlarining sifat o‘zgarishlariga o‘tishini misollarda tushintirib berish, davriy qonun misolida nazariy bilimlarni umumlashtiruvchi va oldindan aytib beruvchi funksiyalarini ko‘rsatish, fan taraqqiyoti va ishlab chiqarish uchun davriy qonunning ahamiyatini ko‘rsata bilish.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. З.Азимова. “Кимё дарсларида укувчиларга экологик таълим-тарбия бериш” Т.: 1995.

O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FAOLIYATI

Исокова Диляфруз Акбаралиевна
Наманган вилояти Наманган шаҳар
76 -сонли умумий урта таълим мактабининг
бошлангич таълим уқитувчиси

Annotatsiya: ushbu maqolada o'qish darslarida o'quvchilarning mustail faoliyati qay tarzda bo'lishi va qanday o'tishi haqidadir.

Kalit so'zlar: o'qish darslari, mustaqil faoliyat, o'quvchi, insho, ta'lim, texnologiya.

Mustaqil faoliyat insonni ziyrak va hozirjavob qiladi. Bu faoliyat kichik yoshdagi mifik tab o'quvchilarida uyg'un holda rivojlanishi kerak. Buning uchun, avvalo, o'quvchilarni mustaqil faoliyatga ruhan tayyorlash, ularda biror ishni qila olishga va shu ishni sifatli qilib bajarishga ishonch hosil qilish lozim. Mustaqil ish turlari qanday bo'lishi kerak? Avvalo, ish turlari o'qituvchi tomonidan puxta o'ylangan, ta'limga maqsadiga asoslangan va surunkali bo'lishi kerak. Bunda har bir o'quvchining imkoniyati hisobga olinishi, ularning yosh xususiyati, nimalarga qiziqishi ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Bunda bajariladigan ishning maqsadini tushungan (tasavvur qilgan) holda, uning rejasini belgilash va ish usulini tanlash, yo'lgan xatolami mustaqil topa olish va uni tuzata bilishlariga alohida e'tibor beriladi. O'quvchilarning topshiriqni tez, to'g'ri bajarishlari uchun qulay usullarni tanlash, uni tashkil etish uchun doimiy yetakchi savollar berib, tayanch so'zlar tavsija etish foydalidir. Chunki hali ularning tasavvurlari yorqin, so'z boyligi yetarli emas. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, bolalar o'qituvchi rahbarligida ishlaganda tez mushohada qiladilar. Bu holga o'r ganib qolmasliklari uchun ko'proq ularning o'zlarini mustaqil fikrlashga da'vat etish lozim. O'quvchilar e'tiborini jalb etish maqsadida matndagi voqealarni eslatib: Nega? Nega shunday bo'ldi? Seningcha qanday bo'lishi kerak edi? kabi savollar berib, uning fikrini m'a'qullab, yana o'ylasang topasan, juda yaxshi, juda soz! kabi rag'batlantiruvchi so'zlamni ishlatish foydalidir. Masalan, „O'roq va Kombayn“ masali yuzasidan: O'roq nega afsuslandi? Kombayn unga nima dedi? kabi savollar berib, bar ikkisini solishtirish orqali texnikaning kuch-qudratiga bolalar e'tibori tortiladi, har bir texnika asbobining hayotimizdagi ahamiyatini baholashga o'rgatiladi. Dastlabki bajargan mustaqil ishidan bola mammun bo'lsa, uning qiziqishlari ortib, yangi-yangi ish turlarini amalga oshirishga kirishadi. Mustaqil ish natijalarini hamisha tekshirish lozim. Tekshirish og'zaki yoki yozma tarzda bo'lishi mumkin. Bola yozishdan oldin o'ylaydi, fikrini og'zaki jamlaydi, so'ng uni yozishga kirishadi. O'z fikrini bayon qilish yoki qo'ylgan biror savol yo masala yuzasidan mushohada yuritish uchun jiddiy fikrlaydi. Bu jarayon (og'zaki) nutq asosida paydo bo'ladi va mustahkamlanadi. Masalan, o'quvchi o'z fikrini yozma ifodalashdan ilgari o'ylaydi. Pichirlab allanimalar haqida o'z-o'zicha gapiradi (pedagogikada bu faol faoliyat hisoblanadi). Insho yozishning dastlabki shakllari ana shunday ishlardan boshlanadi. Bola matnni o'qib, og'zaki tahlil qiladi, sarlavhalar o'ylab topib, qanday rasmlar ishlash lozimligini rejalamadi. Mustaqil ishlar o'quvchilarni toliqtirmasligi, zerikib, ishdan ixloslari qaytmasligining oldini olishga qaratilgan bo'lmog'i lozim. Mustaqil ishlarga sarflanadigan vaqt 10—15 daqiqa bo'lishi, iloji boricha shu muddat ichida ham dam olish daqiqalari o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir. O'quvchilarni mustaqil faoliyatga o'rgatishda quyidagilarga amal qilish lozim: — beriladigan har bir topshiriq o'quvchilarning imkoniyatlariga mos bo'lsin va qiziqishini uyg'ota olsin; — ish osondan qiyinda, soddadan murakkabga qarab yo'naltirilsin, o'quvchiga tushunarli b o'lsin; — ishni bajarishda bolalarda o'ziga ishonch hissi uyg'onsin, ishga kirishishda ular o'zlarida dadillik sezsin; — mustaqil bajariladigan topshiriqlar yakkama-yakka tarzda amalga oshirilsin (hamma o'quvchi uchun bir xil topshiriq berish bu mustaqil faoliyat emasligini eslatamiz); — topshiriqlarni doimo rag'batlashtirib, turini almashtirishga alohida ahamiyat berish kerak; — topshiriqlarni hamma bir vaqtida boshlab, ma'lum vaqtida tugatishi kerakligini eslatib, bolalarni shu talabni bajarishga ko'niktirish lozim; — ish joyi ham isha qulay, saranjom-sarishta bo'lishi (parta ustida ortiqcha narsalar bo'lmasligi) kerak; — topshiriq lar darsning turli bosqichida bajarilishi mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Q. Abdullayeva, Setora Rahmonbekova 2 - s in f d a 0 'q is h darslari 0'qituvchilar uchun metodik qo'llanma tashkent „0 'qituvchi“ 2004

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

*Курбанова Раҳила Рузматовна
учительница русского языка
школы № 29 Ургенчского района.*

Аннотация: В этой статье описаны методы использования дидактических игр на уроках русского языка. подчеркивается интерес школьников к игре.

Ключевые слова: дидактика, игра, задаче, уроке, результат, дискуссий.

Дидактическая игра от игры вообще отличается наличием чётко поставленной целью обучения и соответствующими ей педагогическими результатами. Дидактическая игра состоит из следующих основных компонентов: игровой замысел, игровые действия, познавательное содержание или дидактические задачи, оборудование, результаты игры.

Игровой замысел заключается в названии игры. Он заложен в той дидактической задаче, которую надо решить на уроке, и придаёт игре познавательный характер, предъявляет к её участникам определённые требования в отношении знаний.

Правилами определяется порядок действий и поведение учащихся в процессе игр. Они разрабатываются с учётом цели урока и возможностей учащихся. Правилами создаются условия для формирования умений учащихся управлять своим поведением.

Регламентированные правилами игры действия способствуют познавательной активности учащихся.

Дидактическая игра имеет определённый результат, который выступает в форме решения поставленного задания и оценивания действий учащихся. Все структурные элементы дидактической игры взаимосвязаны и взаимоусловлены.

Целесообразность использования дидактических игр на различных этапах урока различна. При усвоении новых знаний возможности дидактических игр уступают более традиционным формам обучения. Поэтому их чаще применяют при проверке результатов обучения, выработке навыков и умений. В этой связи различают обучающие, контролирующие и обобщающие дидактические игры.

Характерной особенностью урока с дидактической игрой является включение игры в его конструкцию в качестве одного из структурных элементов урока. Существуют определенные требования к организации дидактических игр:

Игра - форма деятельности учащихся, в которой осознается окружающий мир, открывается простор для личной активности и творчества.

Игра должна быть построена на интересе, участники должны получать удовольствие от игры.

Обязателен элемент соревнования между участниками игры.

Требования к подбору игр следующие.

Игры должны соответствовать определенным учебно-воспитательным задачам, программным требованиям к знаниям, умениям, навыкам, требованиям стандарта. Игры должны соответствовать изучаемому материалу и строиться с учётом подготовленности учащихся и их психологических особенностей. Игры должны базироваться на определенном дидактическом материале и методике его применения.

Выделяют следующие виды дидактических игр.

Игры - упражнения. Они совершенствуют познавательные способности учащихся, способствуют закреплению учебного материала, развивают умение применять его в новых условиях. Примеры игр - упражнений: кроссворды, ребусы, викторины.

Игры - путешествия. Эти игры способствуют осмыслинию и закреплению учебного материала. Активность учащихся в этих играх может быть выражена в виде рассказов, дискуссий, творческих заданий, высказывания гипотез.

Игры - соревнования. Такие игры включают все виды дидактических игр. Учащиеся соревнуются, разделившись на команды.

В современной школе, делающей ставку на активизацию и интенсификацию учебного процесса, игровая деятельность используется в следующих случаях:

) в качестве самостоятельных технологий для освоения понятия, темы и даже раздела

учебного предмета;

- 1) как элементы (иногда весьма существенные) какой-либо педагогической технологии;
- 2) в качестве урока (занятия) или его части (введения, объяснения, закрепления, упражнения, контроля);
- 3) как технологии внеklassной работы .

Чтобы умело использовать дидактические игры на уроках и внеклассных занятиях, надо иметь ясное научное понимание роли дидактической игры в обучении и психологического механизма её воздействия на познавательную активность учащихся. Основная посылка, из которой целесообразно при этом исходить, была сформулирована еще К.Д. Ушинским: «Сделать серьёзное занятие для ребёнка занимательным - вот задача обучения». Речь идёт не просто о занимательности, а об органическом сочетании её с серьёзным, напряжённым трудом, чтобы игра не отвлекала от учения, а способствовала бы интенсификации умственной работы, делая её более привлекательной, интересной» . В самом термине «дидактическая игра» подчёркивается педагогическая направленность, отражается многообразие её применения. Дидактическую игру не надо путать с забавой, не следует считать её деятельностью, доставляющей удовольствие ради удовольствия. На дидактическую игру нужно смотреть как на вид преобразующей творческой деятельности в тесной связи с другими видами учебной работы.

Список литературы

1. Аникеева Н.П. Воспитание игрой: кн. для учителя / Н.П. Аникеева. - М.: Просвещение, 2001. - 144 с.
2. Леушина А.М. Дидактические игры в начальной школе / А.М. Леушина. - М.: Просвещение, 2010. - 105 с.

O'QISH TURLARI VA ULARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI

*Маматқобулова Дилфузা Маматқобуловна
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
7-сонли умумий урта таълим мактабининг
1-тоифали бошлангич таълим укитувчиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada o'qish turlari va ulardan foydalanish texnologiyasi tahlil etilib, o'qish turlaridan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, texnologiya, ovoz chiqarib o'qish, o'qituvchi, o'quvchi.

Ovoz chiqarib o'qish. O'quvchi ovoz chiqarib o'qishi uchun avval uni ruhan tayyorlash lozim. Uning o'qishini atrofdagilar, o'rtoqlari, o'qituvchi yoki uyda ota-onasi, aka-ukalari eshitayotganini his va idrok etishi lozim. Shundan so'ng u o'rtacha ovozda har bir tovush, bo'g'in, so'z va gaplarni to'g'ri talaffuz qilib o'qishi, gaplar orasidagi to'xtamlarga rioya qilishi, tinish belgilari uchraganda ovozni pasaytirish yoki to'xtash lozimligini bilish kabilarga o'quvchilar e'tibori qaratiladi. Mazkur o'qish turi deyarli har darsda, uyda surunkali ravishda takrorlanishi va o'qituvchi, ota-onsa tomonidan nazorat qilinishi lozim. Buning uchun mat o'qitilavermay, balki tanlab o'qitish metodidan foydalanish yaxshi natija beradi. O'quvchining ongli o'qish malakasini oshirish uchun matnlardan so'ng berilgan savol va topshiriqlarga ularning munosabatlarini aniqlash, matn mazmunini erkin ravishda so'zlab bera olish uquvini tarbiyalash lozim. „O'qish kitobi“da berilgan „Sanog‘idan adashmadi“, „Kuy sehri“, „O'quvchiga esdalik“, „Ish ishtaha och ar“, „Musavvir Qorbobo“, „Maq tanchoq ayiq“, „Dehqon - bobo“ kabi qator matnlarning mazmunini tushunib, ma'lum xulosa chiqarish uchun o'qituvchi bolalarga yo'llanma berishi, ularni faollashtirishi kerak. O'qish darslariga qo'yilgan talablar bir-biriga bog'liq holda amalga oshiriladi. Bolalar ongli o'qishga o'rganmasalar ifodali o'qish unsurlarini yaxshi o'zlashtira olmaydilar. Yoki ravon, tushunarli o'qimasalar o'qish tezligini oshirish mumkin emas. Demak, o'qish turlari o'zaro bir-biri bilan uzviy bog'liqligini o'qituvchi e'tiborga olishi, dars jarayonida ulardan navbat bilan foydalanishi, o'quvchilami hamma turdag'i o'qishga o'rgatishi, o'rtacha ovozda o'qishga odatlantirishi lozim. Shunday qilinganda bolalar sekin-asta hamma o'qish turlarini o'zlashtirishga muvaffaq bo'ladilar. Ovoz chiqarib o'qish keng tarqagan o'qish turidir. Bu o'qish turini qo'llash uchun avval o'qituvchi bolalarga: — Hozir navbat bilan eshitilarli qilib o'qiysiz. Shoshmay, xatosiz, jumlalarni oxirigacha to'liq o'qing. Har bir gapdan so'ng biroz tin oling, so'ng navbatdagi gapni o'qing. Hamma o'rtoglining 'qishini eshitib, matnni xatcho'p bilan kuzatib tursin, - deb ta'kidlaydi. So'ng o'quvchilar matnni navbat bilan o'qiydilar. O'qituvchi bolalarni kuzatadi. Kim diqqat bilan o'rtog'ini tinglamoqda. Kimsidir e'tiborsiz o'tiribdi. Shunday paytda o'qituvchi bolalar e'tiborini matn mazmunini uqib olishga qaratib, so'raganda darrov javob berishga tayyor bo'lishlarini eslatadi. Masalan, „Javdar non“ matni o'qilganda gap nima haqida borayotganini, bu voqeа qaysi faslda bo'lgani, non nima uchun bunchalik shirin tuyulganini so'rab, o'quvchilar diqqatini matn mazmunini tushungan holda o'qishga qaratadi. Bolalarni tutilib o'qishdan, tutilib so'zlashdan asrash, bunday paytlarda ularga: — Shoshilma, chuqur nafas ol, so'ng o'qishni yoki so'zlashni davom ettir, — deb eslatish lozim. Bunda bola o'zida sodir bo'layotgan bu holatga befarq qaramay, o'zini nazorat qilishga o'rganadi. Ovoz chiqarib o'qishni yakka-yakka o'qish, birgalashib o'qish bilan navbatlashtirish lozim. Darslikdagi „Qorbobo“ ertagini qismlarga bo'lib o'qish, har bir bo'limga sarlavha topish, maqol, tez aytishlarni esa birgalashib takrorlab, yod olish topshirig'i beriladi. Darsda o'qish turlarini navbatlashtirish bilan birga, o'qish tezligini oshirishga, diqqat bilan o'qishga o'rgatish lozim. Masalan, o'quvchilardan biri asarning bir-ikki jumlasini o'qiydi. Bu paytda boshqa bolalar matnga xatcho'p qo'yib kuzatib boradilar. Navbat kelishi bilan ular ham matndagi ikki-uch jumlanı o'qish qoidasiga muvofiq o'qiydilar. Shunday qilib, bir darsda 10—12 o'quvchiga o'qitiladi, ularning o'qish malakalari tekshirib boriladi.

Adabiyotlar:

1. W.W.W.ZIYO.NET.UZ
2. W.W.W.PEDAGOG.UZ

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY ASARNI TAHLIL QILISHNING METODIK SHARTLARI

*Раззакова Наргиза Абдувалиевна
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
41-сонли умумий урта таълим мактабининг
бошлангич таълим уқитувчиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilishning metodik shartlari tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang'ich sinf, badiiy asar, maktab, o‘qish, mazmun, o‘quvchi.

Zamonaviy maktab oldiga qo‘yilgan vazifalar, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar umumiyl rivojlanishining o‘sganligi, psixologiya va xususiy metodika sohasidagi yutuqlar sinfda o‘qish mazmuni va o‘qitish metodlariga o‘zgartirish kiritishni talab etmoqda. Shularga bog‘liq holda badiiy asarni tahlil qilish metodikasi takomillashtira borildi: takroriy bayon qilish mashqlari kamaytirildi, ijodiy va o‘qilgan matn yuzasidan o‘z fikrini bayon qilish ko‘nikmasini o‘stiradigan mashqlar ko‘paytirildi, asar qismlari ustida emas, balki yaxlit asar ustida ishlanadigan bo‘ldi, asar g‘oyasi va obrazlarini tushuntirishda o‘quvchilam ing mustaqilligi ortdi, matn ustida ishlashda xilma-xil topshiriq turlaridan, ta’limda texnika vositalaridan va ilg‘or pedagogik texnologiya usullaridan ko‘proq foydalanila boshlandi va hokazo. Boshlang'ich sinflarda badiiy asar quyidagi muhim metodik qoidalar asosida tahlil qilinadi: 1. Asar mazmunini tahlil qilish va to‘g‘ri, tez, ongli, ifodali o‘qish malakalarini shakllantirish bir jarayonda boradi (asarning mazmunini tushuntirishga oid topshiriq o‘qish malakalarini takomillashtirish topshirig‘i ham hisoblanadi). 2. Asarning g‘oyaviy asoslari va mavzusini, uning obrazlari, sujet chizig‘i, kompozitsiyasi va tasviriy vositalarini tushuntirish o‘quvchilaming shaxs sifatida umumiyl kamol topishiga yaxshi xizmat qiladi, shuningdek, bog‘lanishli nutqining o‘sishi (lug‘atining boyishi va faollashishi)ni ta’minlaydi. 3. O‘quvchilaming hayotiy tajribasiga tayanish asar mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi. 4. Sinfda o‘qishga o‘quvchilam ing bilish faoliyatini faollashtirish, atrof-m uhit haqidagi bilimlarini kengaytirish va ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirishning samarali vositasi sifatida qaraladi. Asarni tahlil qilishda hisobga olish zarur bo‘lgan muhim omillardan biri uning o‘quvchilarga hissiy ta’siridir. O‘quvchilar muallifning asosiy fikrini tushunibgina qolmay, muallif hayajonlangan voqeadan ham hayajonlansinlar. M atnni tahlil qilish o‘quvchida fikr qo‘zg‘atishi, hayotiy tajribasining m uallif qayd etgan dalillarga to‘g‘ri kelish-kelmasligini aniqlashi zarur. Tahlil davomida asarning estetik qimmati, badiiy go‘zalligi ham alohida qayd qilib o‘tiladi. O‘qish metodikasi adabiyotshunoslik, psixologiya, pedagogika ishlab bergen nazariy qoidalarga asoslanadi. Sinfda o‘qishni to‘g‘ri uyuştirish uchun o‘qituvchi badiiy asarning o‘ziga xos xususiyatlarini, ta’limning turli bosqichlarida o‘qish jarayonining psixologik asoslarini, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilam ing matnni idrok etish va o‘zlashtirish xususiyatlarini hisobga olishi zarur. O‘qish darslari o‘quvchilarda badiiy asarlarning bir-biridan farqini ajrata olish, yozuvchining hayotiy voqealami qanday badiiy vositalar orqali aks ettingani va qanday obrazlar yaratganini aniqlay olish, mustaqil o‘qish va asami tahlil qilish malakasi sinfdan-sinfga o‘tgan sari o‘stirib boriladi. O‘quvchilar adabiy ma‘lumotlami o‘zlashtirish orqali badiiy asarning mazmuni, g‘oyasi va ahamiyatini anglab ola boshlaydilar. O‘quvchilar adabiy tushunchalarni o‘rganish natijasida badiiy adabiyot san‘atning bir turi ekanligi, uning hayot bilan aloqadorligini bilib oladilar. Boshlang'ich sinflarda asar tahlilida adabiy janr turlari — ertak, hikoya, masal, she‘r, doston, maqol, topishmoq bilan birga badiiy til vositalari — sifatlash, o‘xshatish, jonlantirish, mubolag‘a bilan ham amaliy ravishda tanishtiriladi. Badiiy asar tilini tahlil qilish orqali o‘quvchilarda o‘z ona tiliga muhabbat hissi, badiiy asarni ongli o‘qish ko‘nikmasi o‘stiriladi, asarg‘oyasini chuqur idrok etishga zamin hozirlanadi, o‘quvchilar nutqi rivojlantiriladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Q. Abdullayeva va boshq. 0 ‘qish kitobi (2-sinf uchun darslik).— T.: „0’qituvchi“, 2007.

НЕСТАНДАРТНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В 8 – 9 КЛАССАХ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Рахимова Дилноза Шарифкулова
Навайская область город Зарафшан
6 – школа учитель русского языка и литературы

Аннотация: В статье анализируется преподавание русского языка в 8-9 классах общеобразовательных школ и его значение.

Ключевые слова: русский язык, урок, учитель, письмо, упражнение, домашнее задание.

Уроки русского языка и литературы должны активизировать в достаточной степени внутренние мотивы учения и учебный материал должен требовать высокое развитие способности анализировать. Поэтому одной из главных целей в моей работе является воспитание интереса у учащихся к урокам русского языка и литературы. Как увлечь ребенка своим предметом так, чтобы он шел на урок с радостью, с жаждой познания нового? В результате поиска ответа на волнующий меня вопрос пришел к выводу, что интерес к урокам русского языка и литературы можно вызвать у детей нестандартностью подхода к содержанию в организации изучения предмета.

Интерес у ребят вызывают учебно-поисковые задания, которые рассчитаны на “открытие” ими уже познанного, известного в науке. Такие задания должны быть с элементами занимательности. Так, учащиеся 8 класса получают задание нарисовать к словам иллюстрации так, если бы они поняли значение данных слов буквально. Такие получаются рисунки: прислонился – изображен мальчик рядом со слоном; нахлебница – нарисована муха на хлебе; наследник – человек, оставивший после себя следы; грабитель – нарисован человек, убирающий граблями сено и др. Детям очень нравятся подобные задания, при выполнении проявляется их фантазия и творчество. А учитель с помощью такого задания вводит понятие “омонимичные корни”. В дальнейшем эти рисунки можно использовать при создании проблемной ситуации в другом классе. Например, показать учащимся рисунки и сказать: “Иностранный художник нарисовал к словам такие иллюстрации. Что он не понял или не знал? Почему все перепутал?”. Похожее задание даю при изучении фразеологизмов.

А вот задание иного плана. Учащимся 9 класса надо определить значение слов: весна, даль, десна, роман, лист. Затем ответить на вопрос, какой смысл приобретут слова, если их написать с большой буквы? Составить предложения. Как правило, при выполнении нестандартных заданий в классе царит эмоциональное оживление, зачастую оно помогает при объяснении нового материала, - сразу видишь, усвоена тема или нет. Ученикам, какого бы они возраста ни были, нравится смена деятельности. Очень хорошо помогают переключать внимание средства наглядности. Общеизвестно, что эффективность обучения зависит от степени привлечения к восприятию всех органов чувств человека. Чем разнообразнее чувственные восприятия учебного материала, тем прочнее он усваивается. Наглядность воздействует на эмоциональную сторону личности учащихся. Известно, что органы зрения обладают большой чувствительностью. “Лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать” - гласит русская пословица. “Пропускная” способность органов зрения в овладении информацией в 5 раз больше, чем органов слуха. Эта информация запечатывается в памяти легко, быстро и надолго. Применение наглядности в сочетании со словом учителя способствует более прочному усвоению материала. Кроме того, наглядные пособия помогают организовать поиск, вынуждают учащихся мыслить, делать самостоятельные открытия. С помощью наглядности мы выигрываем время на уроках. Но наглядность не должна сводиться к какому-то автоматизму, к механическому отражению материала. Она должна включаться в познавательную систему, являясь “пищей для ума”. Я использую на своих уроках, кроме стандартных схем и таблиц, наглядность, созданную детьми или вместе с детьми. При изучении темы или целого раздела мы выделяем основные признаки, категории, виды и т. д.

Потом стараемся свои наблюдения отобразить сжато и понятно на бумаге в виде схем

и символов в старших классах, в виде рисунков - в среднем звене.

Научить схематизации и символизации учебного материала - значит научить осознанно воспринимать информацию. Хороший результат дает задание в старших классах подготовить шпаргалку по пройденному разделу. Уместить 5-10 страниц учебника на одном листе, закодировать материал в рисунке, схеме - это умение, которое очень облегчит в дальнейшем учебную деятельность детей, да и не только учебную. В 8 классе в виде сказочной страны Морфологии, где показана иерархия персонажей, даю понятие о самостоятельных и служебных частях речи, их взаимодействии. Затем на следующих уроках задаю вопросы, а учащиеся, опираясь на рисунок, объясняют материал. В 9 классе по этой же наглядности задаю вопросы посложнее. В 9 классе имя прилагательное изображаем в виде дерева. Ствол - это значение и вопросы, а корона делится на три части - три разряда. Приведены здесь же отличительные признаки разрядов и примеры.

При изучении приставок ПРЕ- и ПРИ- рисовали домик с крышей. В одной половине два окошка - здесь живет приставка ПРЕ- (два значения), а в другой половине четыре окошка - здесь приставка ПРИ- (четыре значения). Под крышей живут слова с неясным значением для запоминания.

По этим таблицам легко проводить опрос, ребята сами составляют вопросы и ведут проверку усвоения материала.

Использование наглядности на уроках помогает учителю мобилизовать психическую активность учащихся; развивать память, которая опирается при этом на ощущения; расширять объем усвоенного материала; снижать утомляемость; развивать творческое воображение.

Литература:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М.: «Прогресс». 1995-223.
2. Махмутов М.И. Современный урок.-М: «Наука».1985.-236с.

MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA

*Рахимова Мушиарраф Комилжоновна
Наманган вилояти Уйчи туманидаги
1-сонли умумий урта таълим мактабининг
2-тоифали математика фани укитувучиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada matematika fanini o'qtishda fanlararo integratsiya haqida bo'lib, u maqolada tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: matematika, matematik tushuncha, integratsiya, metod, fan, dastur.

"Integratsiya" atamasining turli talqinlari mavjud bo'lib, ularning asosida umumiy bir g'oya yotadi. Integratsiyaning komponentlari, ya'ni tarkibiy elementlari, mavjud bo'lib, ularning o'zaro aloqasi, ta'siri natijasi sifatida muayyan integratsiya vujudga kelishi haqida gapirish joizdir. Darhaqiqat, matematikalashtirish – bilimlarni sintez qiladigan qadimgi metodlardan biri. Matematik tushunchalarning umumiyligi asosida ilmiy mulohaza, qonun va prinsiplarni umumiyligi ta'minlanadi. Hozirgi paytda matematika bilimlar majmuasini bir butun qilib birlashtirib, fanlar integratsiyasini ta'minlovchi vositasi bo'lib qoldi. Matematik mantiq taraqqiyotining muhim xususiyati - formallahgan tillar ishlab chiqilishi va uni fanning turli sohalariga tatbiq etilishidadir. Har bir fan taraqqiyotining muayyan bosqichida matematik metodlarga murojaat qilish zarurati vujudga keladi. Mazkur fan ularni qo'llash natijasida mukammallikka erishadi. Muayyan voqelikning miqdoriy tomonlarini o'rganish uning sifat tomonlarini va mohiyatini ochishga imkon yaratadi. Borliqdagi hodisa hamda jarayonlarni to'la o'rganish uchun ularning sifat va miqdoriy tomonlarini birqalikda tahlil etish zarur. Bunda voqelik, hodisaning mazmunidan chetlashib uni matematik tilda ifoda etish, uning sifatini yo'qotish emas, balki mazmunan chuqur o'rganish taqozo qilinadi. Matematikaning integrallash funksiyasi asosida modellashtirish, strukturalash, aksiomatika kabi sintetik metodlar tarkib topdi. Matematika metodlari va usullarining bilish sohasiga kirib kelishi nafaqat ularning rivojlanishiga, balki fanning taraqqiy etishiga katta hissa qo'shdi va tarkibiy o'zgarishlarga olib keldi. Fanlarni integratsiya etish, yangi sun'iy sintetik bilimlarni shakllantirish, fanlarni taraqqiy etishda yetakchi tendentsiya sifatida emas, balki uning taraqqiy etishining zarur qonuniyati tarzida yuzaga chiqadi. Tabiatdagi konkret o'zgaruvchan miqdor va rivojlanib boruvchi jarayonlarning o'zgarish qonunlari ham matematik analizda mavhumlashtirib o'rganiladigan funksiya tushunchasida taxminan yuqoridaqidek namoyon bo'ladi. 2. Matematikaning fizika fani bilan bog'lanishi Fizika, mexanika, astronomiya, elektr nazariyasida matematik tushunchalarning qo'llanishi son, funksiya, hosila, integral, differentsiyal hisob nazariyalarining samarali tatbiqiga olib keldi. Biologiya, gumanitar fanlarda matematikaning qo'llanishi "aks ettirish", "binar munosabat", "to'plam", "algebraik munosabat" kabi tushunchalarni yanada chuqurroq ishlab chiqishga sabab bo'ladi. 2) Matematika, fizika hamda kimyo fanlarini integrallashning ayrim yo'llari misolida ushbu fanlarning uzviy bog'liqligi, predmetlararo aloqadorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Matematikadan tuzilgan dastur va darsliklar tahlili asosida quyidagilarni ta'kidlamoqchimiz: 5-6-sinf matematika darsligi boshlang'ich matematik ta'limga algebra va geometriya tizimli kursi orasida uzviylik va uzlusizligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, uni integrativ matematika kursi deb talqin qilish mumkin. U arifmetika, algebra, geometriya elementlarini o'zida mujassamlashtiradi. Shuning uchun bilimlar sintezidan iborat bo'lgan ushbu darsliklar amalda integrativ darslik namunasi sifatida qo'llanib kelmoqda. 7-9-sinf tizimli algebra va geometriya kurslari o'quvchilarning matematikadan olgan bilimlarini chuqurlashtirishga, kengaytirishga qaratilgan. Yuqori bosqichda esa gumanitar yo'nalishdagi kollej va akademik listeylar uchun matematikadan analiz asoslari va geometriya kursini o'z ichiga olgan yagona integrativ darslik yaratish maqsadga muvofiq, bu esa kelajakdagagi muhim vazifalardan biri deb hisoblaymiz.

Adabiyotlar:

1. Yunusova D.I. Ta'limga texnologiyalari asosida matematik ta'limga tashkil etish. T., "Universitet", 2005

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ОШИРИШ ОМИЛЛАРИ

*Сайдова Дилноза Мариповна
Фарғона вилояти XTXҚТМОҲМ
Мактабгача, бошлангич ва маҳсус таълим
методикалари кафедраси катта ўқитувчиси
тел: 90 5841385
e-mail: dilnoza85@inbox.uz*

Аннотация: мақолада бошлангич синф ўқитувчиларининг педагогик маҳоратини ошириш омиллари, педагогик мақсаднинг ўзига хослиги ҳамда педагог-муаллим маҳорати босқичлари ёритилган.

Калип сўз ва иборалар: педагогик маҳорат, қобилиятни шакллантириш, фаолиятга мойиллик, педагогик мақсад, ўз устида мустақил ишлаш, малака ошириш курслари.

Педагогик маҳорат асосларининг пайдо бўлиши буюк педагог А.С.Макаренко номи билан бевосита боғлиқ. Шахсий тарбиявий усули билан бутун оламга машҳур баркамол авлодни ҳар томонлама етук тарбиялашда ўқитувчи муайян ижтимоий, сиёсий, педагогик ва шахсий талабларга эга бўлганлигининг ўзи ҳам А.С.Макаренконинг юксак педагогик маҳорат чўйқисига эришганлигининг яққол далилидир. Педагогик маҳорат- бу ўқув жараёнининг барча шаклларини энг қулай ва самарали ҳолатда ташкил этиш, уларни шахс камолоти мақсадлари томон йўналтириш, қобилиятни шакллантириш, уларда жамият учун зарур бўлган фаолиятга мойиллик уйғотишdir. Педагогик мақсаднинг ўзига хослигини куйидагиларда билиш мумкин:

1. Педагогик фаолиятнинг мақсади жамият томонидан белгиланади, яъни педагог фаолиятининг натижаси жамият манфаатлари билан боғлиқдир. Унинг меҳнати ёшлиар шахсини ҳар томонлама камол топтиришга йўналтирилган. Педагогик фаолият авлоднинг ижтимоий узвийлиги (кетма-кетлиги)ни таъминлайди. Бир авлод тажрибасини, иккинчи авлодга ўтказади, ижтимоий тажриба орттириш учун инсондаги табиий имкониятларни рўёбга чиқаради.

2. Педагог фаолияти доимо шахс фаолиятини бошқариш билан боғлиқ. Бунда педагогик мақсад ўқувчи мақсадига айланиши муҳимдир. Педагог ўз фаолияти мақсадини ва унга эришиш йўлларини аниқ тасаввур қилиши ва бу мақсадга эришиш ўқувчилар учун ҳам аҳамиятли эканлигини уларга англата олиши зарур. Гёте таъкидлаганидек: «Ишонч билан гапир, ана шунда сўз ҳам, тингловчиларни маҳлиё қилиш ҳам ўз-ўзидан келаверади».

3. Педагогик (таълим-тарбия) жараёнда ўқувчи фаолиятини бошқариш шунинг учун ҳам мураккабки - педагог мақсади доимо ўқувчи келажаги томон йўналтирилган бўлади. Буни англаган ҳолда, моҳир педагоглар ўз фаолиятини мантииқини ўқувчилар эҳтиёжларига мувофиқ ҳолда лойихалайдилар. Ҳамкорлик педагогикасининг туб моҳияти ҳам ана шундан иборат.

Шундай қилиб, педагогик фаолият мақсадининг ўзига хослиги бошлангич синф ўқитувчисидан қуйидагиларни талаб қиласди:

- жамиятнинг ижтимоий вазифаларини тўла англаб, ўз шахсига қабул қилиши. Жамият мақсадларини «ўсиб» унинг педагогик нұқтаи назарига айланиши;
- муайян ҳаракат ва вазифаларга ижодий ёндошиши;
- ўқувчилар қизиқишиларини эътиборга олиш, уларни педагогик фаолиятнинг белгиланган мақсадларига айлантириш.

Педагогик маҳорат яхлит тизим сифатида қуйидаги таркибий қисмлардан иборат бўлади:

- педагог шахсини инсонпарварлик йўналишига эга бўлиши, унинг қизиқишилари, қадрият йўналишалри ва идеалларининг олий мақсад-баркамол авлод тарбиялаб етиштиришга йўналтирилганлиги;
- мутахассислик фанлари, ўқитиш методикаси, педагогикапси-хологиядан мукаммал билимга эга бўлиш;

- педагогик қобилиятга эга бўлиш (мулоқотга мойиллик, ишчанлик, келажакни тасаввур кила олиш, касбий мустақиллик, сенсор ахборотларни тезлик билан англаш (юзидан ўқиб олиш); - педагогик техникани эгаллаш, яъни ўз-ўзини бошқара олиш, ўзаро таъсир этиш

ва ҳамкорликда ишлашни улддалаш. Педагогик маҳорат ўзига болалар ҳақидаги, уларнинг психологияси тўғрисидаги, мактаб ҳақидаги, таълим-тарбия жараёнларини ташкил этиш ва унинг мазмуни, методлари ҳақидаги кенг билимларни қамраб олади. Бу билимлар умумий педагогик маданиятни ташкил этади, ўқитувчи, тарбиячи бу маданиятни эгалламаса, ҳеч вақт ўз ишининг чинакам устаси бўла олмайди, ёмон, эски усулдан, бир қолипдаги тайёр андозаларни ишлатишдан нарига ўтмайди. Бироқ замонавий ўқитувчига биргина умумий маданиятнинг ўзи кифоя қилмайди-махсус билимлар ва малакалар-болаларни кузатиш, уларнинг ўсишдаги муҳим нарсаларни аниқлай олиш, уларни ривожлантириш йўллари ва усулларини аниқлаш, турли ўзаро таъсирини чукур таҳлил қилиш, педагогик изланишлар ва ютуқларни илмий жиҳатдан бир тизимга солиш малакалари зарур бўлади.

Шундай қилиб, бошланғич синф ўқитувчилари ўз маҳоратига қўйидаги босқичларда эришиши мумкин:

1. Педагогика-психология фанларини чукур ўрганиш;
2. Махсус фанлар, уларни ўқитилиш методикасини чукур билиш;
3. Педагогик амалиётда фаол игштирок этиш ва уни самарали ўтказиш;
4. Ўз фаолиятини доимо таҳлил қилиб, унга нисбатан танқидий муносабатда бўлиш;
5. Ўз устида мустақил ишлаш, малака ошириш курсларида ўқиб бориш.

Хуллас, бошланғич синф ўқитувчилари педагог фаолиятининг мувваффақиятли кечиши унинг шахси, характеристи, ўкувчилар билан муомаласига ҳам кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади. Тажрибали педагог, унинг хатти-ҳаракати ўкувчиларга қандай таъсир қўрсатаётганлигига аҳамият бериб, унга керакли тузатишлар киритиб, такомиллаштириб боради. Шунинг учун ҳам педагогик маҳоратни ўқитувчи шахси сифатларини мажмуи сифатида қаралиб, уни ўқитувчи юқори даражада психологик-педагогик тайёргарликка эга бўлиши билан боғлиқ бўлишини унутмаслик лозим.

O'QISH DARSLARIDA MUSTAQIL ISH TURLARI. UYGA VAZIFA

Умматалиева Мавлуда Хамидовна
Наманган вилояти Наманган шаҳридаги
76-сонли умумий урта таълим мактабининг
2-тоифали бошлангич таълим уқитувчиси

Annotatsiya: ushbu maqolda o'qish darslarida mustaqil faoliyat olish uchun mo'ljallangan mashqlar haqida bo'lib, jumladan, uyga vazifaning dars jarayonidagi vazifasi tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: o'qish darsi, uyga vazifa, ta'lim, tarbiya, insho, bolalar

Uyga beriladigan vazifalar ham mustaqil ishning bir turidir. Bolalarga, iloji boricha, sinf sharoitida asosiy bilim va malakalami singdirish, uyga vazifalar berishni me'yorlash kerak. Bolalar darsdan so'ng (og'ir, mashaqqatli mehnatdan keyin) tiniqib dam olsalar, ko'proq ochiq havoda bo'lib, harakatli o'yinlar, sayr, kuzatishlar bilan vaqtlarini o'tkazib, tunda osuda uxbab, ertangi kungi darslarga yaxshi kayfiyat bilan kelsalar, darsni o'zlashtirish yaxshi bo'ladi. Hozirgi kunda maktablarda iqtidorli bolalar soni tobora ortib boryapti. Bunday bolalar bilan alohida ishlagan ma'qul. Topshiriq turlarini bolalaming imkoniyatlariga qarab almashtirish, masalan, bir hikoya yoki she'rni ichda o'qitib, uning mazmuni yuzasidan savollarga javob berishni mashq qildirish maqsadga muvofiqdir (matn oxirida berilgan savollar o'qituvchi tomonidan avvaldan doskaga yozib qo'yilgan bo'lishi kerak). Mustaqil ish turlaridan yana biri tanlab o'qishdir. Bu o'qish turi o'quvchiga ancha yengillik beradi. Chunki o'quvchi goh oson, goh murakkab parchani tanlaydi. Harqalay, o'z kuchiga ishonib ish tutganligining o'zi uning mustaqilligidan dalolat beradi. Asarda ishtirot etuvchilarning xatti-harakatlarini tushunib olishda ham tanlab o'qish juda katta yordam beradi. Bunda o'quvchilar m atndan asarda ishtirot etgan qahramonlarni tasvirlovchi materiallar tanlaydilar. Ularning tashqi ko'rinishlarini tasvirlovchi yoki ichki kechinmalarini ifodalovchi jumlalarni topadilar. Tanlab o'qish va badiiy matn ustida ishlash bolalarni ko'pgina boshqa qiziqarli ishlarga, jumladan, ifodali o'qishga yo'llaydi. O'qituvchi bolalarga biror asardan ayrim qismini tanlab o'qish topshirig'ini beradi. O'quvchilar topshiriqni bajaradilar. O'qituvchi ular bilimini tekshiradi va: — Bolalar, endi shu matnni ifodali o'qishga tayyorlaning, — deb topshiriq beradi. Bolalar bu topshiriqni astoydil bajarishga urinadilar, lekin ifodali o'qish ular uchun ancha qiyinlik qiladi. Shuning uchun o'qituvchi bu o'qish turining ba'zi unsurlarinigina shakllantiradi va asta-sekin takomillashtirib boradi. Shunday qilinganda bolalar bu o'qish turini o'zlashtirishga, o'z o'qishlaridan bahra olishga odatlanadilar. O'qituvchining ifodali o'qishi bolalar uchun nam una bo'ladi. Ular o'qituvchiga taqlid qilib, ovozlarini boshqarishga harakat qiladilar. "O'qish kitobi"da matnlardan so'ng va har bir bo'lim oxirida berilgan savol va topshiriqlar bolalaming mustaqil fikr yuritishiga yordam beradi. O'qilgan asar yuzasidan savollar tuzishni mashq qilish mazkur yoshdag'i bolalarga murakkabdek tuyuladi. Lekin surunkali mashqlar ularda ma'lum ko'nikma hosil qiladi. Tuzilgan savollar matndan so'ng berilgan tayyor savol va topshiriqlardan farq qilishini awaldan ularga eslatiladi. Buning uchn asarni qayta -qayta o'qib, mazmunini tushunib olishlari kerakligi uqtiriladi. O'qituvchi o'quvchilarga asarning ma'lum bir qismini o'qishni va shu parcha yuzasidan qanday savollar berish mumkinligini o'ylashni topshiradi. Bunday topshiriqlarni hamma birday bajara olmasligi tabiiy. Agar bu topshiriqni sinfdagi ko'pchilik o'quvchilar bajarsa, boshqalari ham ularga ergashadi. O'quvchilar orasida munozaralar uyuştirishga ham ahamiyat berish lozim. „Bahs“ hikoyasida xuddi ana shu mavzu yoritilgan, unda bolalarning 'zaro b ahs-munozaralari orqali ulaming maqsad va intilishlari yoritilgan. Po'lat Mo'inning „B archa bola do'st b 'Isa“ h e'ri, „Alisher bilan bulbul“ hikoyasi o'qilgach, ularda olg'a surilgan g'oyalarni har bir bola o'zicha talqin qilib gapirib berishi kerak. She'r mazmuni yuzasidan, vatani iz tinch, turmushimiz yaxshi bo'lishi uchun bolalar nima qilishlari kerak? Bu haqda she'rda nimalar deyilgan? degan savollarni berish mumkin. Albatta, bolalar „Hamma bola do'st bo'lishi kerak“ degan javobni beradilar. Yoki „Alisher bilan bulbul hikoyasini o'qib, uning mazmunini inshoda ifodalash mumkin.

Foydalilanlgan adabiyotlar:

1.Q. Abdullayeva, Setora Rahmonbekova 2 - s in f d a 0 'q is h darslari 0'qituvchilar uchun metodik qo'llanma tashkent „0 'qituvchi“ 2004

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ СРЕДСТВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Эшонкулова Илгиза Валиевна
учитель начальных классов школы №5
Навоийской области Кизилтепинского района
телефон: 906198035. Ilgiza.eshonkulova@mail.ru.

Аннотация: В данном тезисе указано основные правила организации интерактивного обучения, интерактивные методы и приемы, а также разработать новые в зависимости от цели занятия, принципы работы с методами и приемами интерактивного обучения.

Ключевые слова: обучения, интерактивного обучения, метод, информация процесс, мобильность, фиксация, форма деятельности.

Использование интерактивного обучения определенным образом изменяет требования к условиям организации обучения, а также к работе учителя . необходимыми условиями организации интерактивного обучения являются:

- высокий уровень квалификации учителя;
- позитивные отношения между обучающим и обучающимися;
- сотрудничество в процессе общения обучающего и обучающихся между собой;
- многообразие форм и методов представления информации, форм деятельности -обучающихся, их мобильность;
- включение мотивации деятельности, а также взаимомотивации обучающихся;
- применение мультимедийных технологий;
- доверительные, по крайней мере, позитивные отношения между обучающим и обучающимися;
- демократический стиль;
- сотрудничество в процессе общения обучающего и обучающихся между собой;
- опора на личный (педагогический) опыт обучающихся, включение в учебный процесс ярких примеров, фактов, образов;
- многообразие средств, форм и методов представления информации, форм деятельности обучающихся, их мобильность **Основные правила организации интерактивного обучения:**

Правило первое. в работу должны быть вовлечены в той или иной мере все участники. с этой целью полезно использовать технологии, позволяющие включить всех участников в процесс обсуждения.

Правило второе. надо позаботиться о психологической подготовке участников . речь идет о том, что не все, пришедшие на занятие, психологически готовы к непосредственному включению в те или иные формы работы в этой связи полезны разминки, постоянное поощрение за активное участие в работе, предоставление возможности для самореализации.

Правило третье. Обучающихся в технологии интерактива не должно быть много количество участников и качество обучения могут оказаться в прямой зависимости Оптимальное количество участников - 25 человек . Только при этом условии возможна продуктивная работа в малых группах.

Правило четвертое. Подготовка помещения для работы . Помещение должно быть подготовлено с таким расчетом, чтобы участникам было легко пересаживаться для работы в больших и малых группах . Для обучаемых должен быть создан физический комфорт.

Правило пятое. Четкое закрепление (фиксация) процедур и регламента . Об этом надо договориться в самом начале и постараться не нарушать его.

Правило шестое . Отнеситесь со вниманием к делению участников семинара на группы . Первоначально его лучше построить на основе добровольности . Затем уместно воспользоваться принципом случайного выбора.

Следует обратить внимание на то, что в ходе подготовки занятия на основе интерактивных технологий, перед учителем открывается возможность сочетать несколько методов обучения для решения проблемы, что, несомненно, способствует лучшему осмыслению

учащихся принципы работы с методами и приемами интерактивного обучения:

- занятие - общая работа;
- все участники равны независимо от возраста, социального статуса, опыта, места работы;
- каждый участник имеет право на собственное мнение по любому вопросу;
- нет места прямой критике личности (подвергнуться критике может только идея) Педагог должен обладать следующими умениями:
- организовывать процесс исследования задачи таким образом, чтобы оно воспринималось обучаемым как собственная инициатива;
- целенаправленно организовывать для учащихся учебные ситуации, побуждающие их к интеграции усилий;
- создавать учебную атмосферу в классе и дозировать свою помощь учащимся.

Организация интерактивного обучения включает:

- нахождение проблемной формулировки темы занятия;
 - организацию учебного пространства, располагающего к диалогу;
 - формирование мотивационной готовности обучающихся и учителя в процессе обучения;
 - выработку и принятие правил учебного сотрудничества для учащихся и учителя
 - использование «поддерживающих» приемов общения: доброжелательные интонации, умение задавать конструктивные вопросы;
 - оптимизацию системы оценки процесса и результата совместной деятельности
- Место учителя при использовании интерактивных технологий сводится к направлению деятельности учащихся на достижение целей занятия . Учитель также разрабатывает план использования интерактивных методов (обычно, это интерактивные упражнения и задания, в ходе выполнения которых учащийся изучает материал) Кроме того, учитель может применять не только ныне существующие интерактивные методы и приемы, а также разработать новые в зависимости от цели занятия, то есть активно участвовать в процессе совершенствования, модернизации учебного процесса.

Список использованной литературы:

- 1 . Борисова И. В . Образовательные технологии как объект педагогического выбора: Учебное пособие . - М .: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2017.
2. Фельдштейн Д. И. Изменяющийся ребенок в изменяющемся мире: психолого-педагогические проблемы новой школы // Образовательная политика. 2010. N 5 -
3. Дармодехин С. В. О разработке современной стратегии воспитания и социализации детей // Педагогика. 2012. N 3.

«ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ»

(на латинском, немецком и узбекском языках)

Гаппарова Дилора Азимбаевна –

Преподаватель Ургенчского филиала

Ташкентской Медицинской Академии.

+99890 557 27 14, gapparovadilora@mail.ru

Аннотация. В статье представлены результаты анализа переводов медицинских терминов. Анализ позволил выявить частотность использования различных переводческих приемов, представляющих собой общие лексические и грамматические трансформации, использующиеся в текстах любого жанра. Наиболее часто встречающимися приемами передачи медицинских терминов стали: подбор устоявшегося лексического соответствия, комбинация нескольких приемов, калькирование и экспликация.

Ключевые слова: латинский язык, латинская терминология, медицинская лексика, приемы перевода, медицинский термин.

Формируя медицинскую терминологию, латинские и латинизированные греческие элементы взаимодействуют друг с другом, приобретают новые значения, вступают в новые сочетания, организуют новые модели и, наконец, образуют новые ряды, гнезда и другие комплексные объединения – все то, из чего складывается, собственно, терминологическая система. Но, хотя роль этого взаимодействия для формирования и дальнейшего развития медицинской терминологии была ясна специалистам, предметом специального исследования данная терминология до настоящего времени не являлась.

Латинский язык выступает как главный «поставщик» не только отдельных словообразовательных единиц, но и целых серий словообразовательных единиц, а вместе с ними и словообразовательных моделей. Данные словообразовательные модели рассматриваются в процессе перехода частей слов из системы литературного языка в терминологическую систему, в процессе трансформации и переосмысления взятых словообразовательных единиц, в процессе их реинтерпретации, реконструкции, разного типа переразложений, связанных уже не столько с изменением поведения частей слов в новой среде, сколько с изменением более глубокого порядка.

Известны многие случаи замены терминов и номенклатурных обозначений. Этому способствуют искусственность выделения их денотатов и условность их связи со словесными обозначениями. В специальной лексике наблюдаются явления, когда при сохранении прежнего плана выражения ее единицы меняют план содержания. Кроме того, развитие этой области требует постоянного увеличения медицинских терминов и понятий, что в свою очередь переводит с одного языка на другой. Конечно, вопрос о том, как перевести их в перевод, напрямую зависит от здоровья человека и его будущего. Это определяет актуальность этой темы.

Список литературы

1. А.В. Федоров. Основы общей теории. – москва 1983.
2. Л.С. Бархударов. Язык и перевод. –Москва, 1980.
3. 10. З. Жуманийзов. Представление национальных слов в переводе / Республикаанская научно-теоретическая конференция. – Ташкент, 2017.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA KASRLAR MAVZUSINI O'QITISHDA MS WORD DASTURI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH

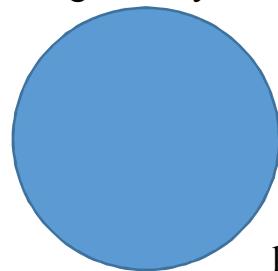
Murodxo'jayeva Nasiba
Muminova Gulchehra
Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani
1-maktab o'qituvchilari.
Tel: +998 94 2761407
Nasiba_school1@gmail.com

Annotatsiya: Boshlang'ich sinflarda kasrlar mavzusini asosan 4-sinflarda qismlar, ulushlar ko'rinishida keladi. Bu mavzu nisbatan murakkab bo'lib, uni o'quvchilar tushunishiu biroz murakkab hisoblanadi. Bundan tashqari bu mavzuga ajratilgan dars soatlari kam. 4-sinf o'quvchilariga bu mavzuni DTS talablarida o'qitish uchun albatta AKTning o'rni beqiyos. Bugungi maqolamizda AKT dan foydlangan holda qisqa vaqt ichida boshlang'ich sinflarga kasrlar tushunchasi, qismlar, ulushlar, sodda kasrlarni qo'shish amalini oson o'rgatish haqida so'z yuritamiz. Buning uchun biz keng tarqalgan MS Word dasturi imkoniyatlaridan foydalanamiz. Dastlab o'quvchilarga qismlar mavzusini o'qitish haqida so'z yuritaylik.

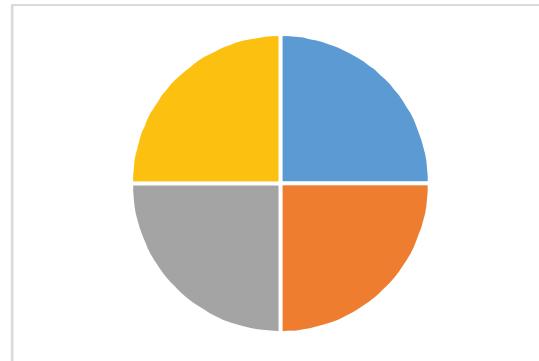
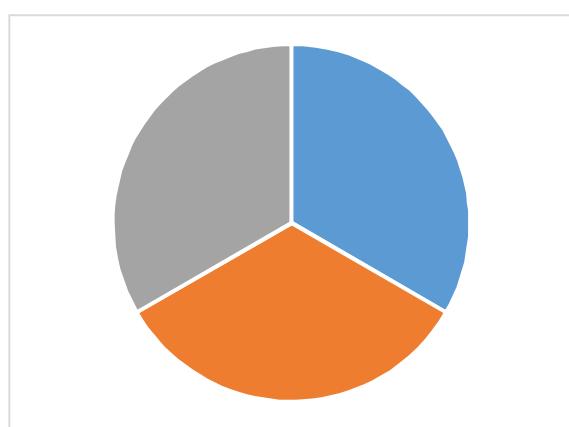
Kalit so'zlar: Diagrammi, MS word obyektlari, ulushlarni ifodalash

Dars jarayonida MS Word dasturini qo'llab qanaday o'qitamiz:

Buning uchun biz Aylanadan foydalanamiz. Uni Вставка → Фигуры ketma ketligidan foydalanib hosil qilamiz.

Uni butun qism sifatida qabul qilamiz. Endi biz uni qismlar ko'rinishida ajratib ko'rsatishimiz kerak bo'ladi. **Вставка→Создание диаграммы** buyruqlar ketma-ketligidan doiraviy digrammani kiritamiz. Keeling dastab doirani 3;4;5 qismga bo'lib chiqaylik bu qismlarni butunning qismlari sifatida ko'rsatamiz.

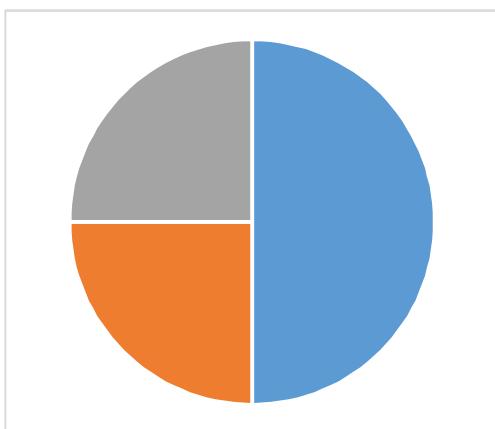

Ko'rib turganimizdek doiralarimiz 3 va 4 bo'lakka bo'lindi endi o'quvchilarga qim tushunchasini o'rgatishimiz lozim buning uchun birinchi doirani misol qilib

olaylik. U butun doira va uni biz 1 deb olaylik endi ikkinchi doiraga qaraylik u teng uch bo'lakka bo'lingan ulardan birini olaylik u doiraning qanday qismini tashkil qilishini korib chiqamiz. Doira uch bo'llakka bo'lingan, biz bu bo'laklardan bittasini oldik ya'ni uchdan birini oldik buni matematik tilda $\frac{1}{3}$ ko'rinishida yoziladi biz uni pastdan tepaga qarab o'qisak uchdan bir yoki tepadan pastga qarab o'qisak bir taqsim uch deb o'qiymiz. Etibor bersak kasr chizig'I bo'lish amalini bildiradi. Endi keyingi doiramizga o'taylik. U teng 4 qismiga bo'lingan. Bo'laklardan birini olsak bu butun doiraning $\frac{1}{4}$ qismi deyiladi.

Kasrlar ustida qo'shish amalini o'rgatish: dastlab olingan doiramiz. Uch bo'lakka bo'linga edi. Ularni birlashtirsak butun doira hosil bo'ldi. Demak bundan ko'rininb turibdiki: $\frac{1}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = 1$; keyingi doiramizga etibor bersak $\frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} = 1$ ekanligi kelib chiqadi. Demak mahrajlari bir hil bo'lgan kasrlarni osongina quyidagi usulda qo'shish mumkun ekan: $\frac{1}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = \frac{1+1+1}{3} = \frac{3}{3} = 1$ ekanligini ko'rdik. Keyingi misolimizda $\frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} = \frac{1+1+1+1}{4} = \frac{4}{4} = 1$ ekanligi kelib chiqdi. Endi o'quvchilarga mahraji har xil bo'lgan kasrlarni qanday qo'shish mumkunligini o'rgatishimiz kerak buning uchun ham diagrammalardan foydalanamiz.

bu doiramizga etibor bersak uch qismiga bo'lingan biz bu misol yordamida o'quvchilar hali kasrlarni qo'shishni bilmagan hollarida ham ko'rish orqali qo'shish amalini o'rganishlari mumkunligini ko'rsatamiz.

Dastlab $\frac{1}{4} + \frac{1}{4}$ ni qo'shib olaylik, buni $\frac{1}{4} + \frac{1}{4} = \frac{2}{4}$ demak butun doiraning to'rtdan ikki qismi yarmi ekanligi bizga ma'lum. Bundan $\frac{2}{4} = \frac{1}{2}$ ekanligini o'quvchi osongina tassavur qila oladi. Endi ikiinchi qismini ko'rib chiqsak $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$ ekanligi kelib chiqadi. Shu holatda davom ettirish mumkun.

Diagramma usulidan foydalanishning ahamiyati: O'quvchilarda diagrammalar bilan ishlash ma'lumotlardan foyfalanishni, ularni tahlil qilish malakasini shakllantiradi. Kelajakda ularda iqtisodiy, tahliliy, natijaviy ma'lumotlar bilan ishlash ko'nikmasini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M. E. Jumayev, Z. G. Tadjiyeva Boshlang'ich sinflarda matematikani o'qitish metodikasi. Fan texnologiya nashriyoti 114 bet
2. Ms Office dasturidan foydalanish. Nam Du 2017 ma'ruzalar matni. 132 b
3. Boshlang'ich ta'lim jurnali 2020-yil sonlari.
4. Mahoratli prdagog jurnali. 2020-yil sonlari.

INNOVATSION METODLAR YORDAMIDA "OTLARNING KELISHIK QO'SHIMCHALARI BILAN QO'LLANISHI" MAVZUSINI O'RGANISH

*Ch.A.Sabirova kat. o'qit.
pedagogika fanlari bo'yicha PhD
Urganch davlat universiteti
“Pedagogika va psixologiya” kafedrasи
Begboyeva Nargiza
Yangibozor tumani 23- son mактабining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanib darslarni tashkil etish va mavzuni o'zlashtirishga yordam beradigan didaktik o'yinlar haqida ma'lumot berilgan va namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: bilim, ko'nikma, malaka, ta'lim, tarbiya, komil inson, og'zaki va yozma nutq, talaffuz me'yorlari, "Blits so'rov", "Tahlil qolipi" ta'limiy o'yini, "Lisoniy qolip" metodi.

O'zbekistonda davlat ta'lim siyosatining asosiy maqsadlari qatorida uzlucksiz ta'lim jarayonida o'quvchi yoshlar shaxsini shakllantirish va barkamol inson qilib tarbiyalash asosiy o'rnlardan birini egallaydi. Davlat ta'lim siyosatida o'quvchilarini milliy, umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan holda tarbiyalash zarurligiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatimiz Prezidenti SH.M.Mirziyoev "Bugungi kunda O'zbekistonning yangi taraqqiyot davri poydevorini yaratyapmiz. Bunda bizning eng yaqin ko'makchilarimiz ustoz va murabbiylar, ilmiy va ijodkor ziyolilardir. Hammamiz aziz farzandlarimiz hayoti va taqdirini o'qituvchi va murabbiylarga ishonib topshiramiz. Mana shunday beqiyos boylik posbonlari, kelajak bunyodkorlari" yosh avlod tarbiyasida juda katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa yosh avlod tarbiyasida boshlang'ich ta'lim saboqlari juda katta mashaqqat va matonat talab qiladi. Quyida biz to'rtinchisinf ona tili darsligida keltirilgan "Otlarning kelishik qo'shimchalari bilan qo'llanishi" mavzudagi dars reja ishlanmasini taqdim qilmoqchimiz.

Fanning nomi: Ona tili.

Sinfi: 4- sinf.

Dars mavzusi: Otlarning kelishik qo'shimchalari bilan qo'llanishi.(187-190-mashqlar)

Darsning maqsadi:

ta'limiy: Otlarning gapda kelishik qo'shimchalari bilan qo'llanishi, uning nomlari, so'roqlari va gapdagi vazifasi yuzasidan amaliy bilim berish, gap tuzishda qo'shimchalardan foydalanish, so'zlarni ma'no jihatdan bog'lanishlarini anglashga o'rgatish; **FK1:** otning kelishik qo'shimchalari bilan turlanishini bilish,

tarbiyaviy: o'quvchilarni tabiat in'om etgan narsalarga ehtiyyotkorona munosabatda bo'lishga o'rgatish, komil inson qilib tarbiyalash:

TK5 : o'zi yashab turgan tarixiy obidalarni bilish va ularni bir-biridan farqlash;

rivojlantiruvchi: o'quvchilarda imloviy va husnixat ko'nikmalarini rivojlantirish.

FK2: talaffuz me'yorlariga rioya qila oladi, mavzuga oid so'zlarni og'zaki va yozma nutqda qo'llay oladi, o'zlashtirilgan leksik birliklarni matnda qo'llay oladi.

TK 2: darsda kitob bilan ishlay olish, o‘rganilayotgan mavzuni, kerakli qoidani, mashqni topish, mashq topshiriqlarini tartibi bilan bajarish

Dars turi: o‘quvchilarning bilim, ko`nikma, malaka va kompetensiyalarini rivojlantiruvchi dars.

Dars metodi: suhbat, kichik guruqlar bilan ishlash, “Blits so‘rov”,,,Tahlil qolipi“ta’limiy o‘yini, “Lisoniy qolip” metodi .

Dars jihizi: darslik, ko`rgazma, tarqatma materiallar, rasmlar, didaktik materiallar, slaydlar, multimedia.

Darsning borishi:

I. Tashkiliy qism.

II. O‘tilgan mavzularni mustahkamlash.

Husnixat daqiqasi:

Ishi kechning kuni kech.

O‘quvchilar bilimini aniqlash uchun “Blits so‘rov” metodidan foydalanib o‘tilgan mavzu tekshiriladi. Buning uchun o‘quvchilarga quyidagi tarqatma tarqatiladi. O‘quvchilar savol va javoblarni o‘qib, “O‘quvchining javobi” deb yozilgan ustunga to‘g‘ri javob raqamini yozishlari kerak bo‘ladi. Topshiriqni bajarishda kichik ya’ni ikki o‘quvchi birgalikda bajaradi. Bu esa o‘quvchilarni hamjihatlikda ishlashga o‘rgatadi.

1-topshiriq bo‘yicha o‘quvchilar javoblari tinglanib xulosa qilinadi.

Shu tariqa o‘tilgan mavzular takrorlanadi va o‘quvchilar olgan bilimlari baholanadi.

1- topshiriq. “Blits so‘rov”

No	Savollar		Javoblar
1	Tilda nechta shaxs bor, ular qaysilar?		-ning, -ni, -ga, -da, -dan qo‘sishchalar
2	Otlarda nechta kelishik bor, ular qaysilar?		Bosh kelishikning qo‘sishchasi yo‘q
3	Kelishik qo‘sishchalar qaysilar? sanab bering.		Tilimizda 3 ta shaxs bor. I shaxs- so‘zlovchi II shaxs- tinglovchi III shaxs- o‘zga.
4	Salima.. tug‘ilgan kini.. gullar sovg‘a qilishdi. Nuqtalar o‘rniga qanday kishilik qo‘sishchasini qo‘yish kerak?		Oltita kelishik qo‘sishchalar bor. Ular bosh kelishigi, qaratqich kelishigi, tushum kelishigi, jo‘nalish kelishigi, o‘rin-payt kelishigi, chiqish kelishigi.
5	Qaysi kelishikning qo‘sishchasi yo‘q?		-ning, -ga qo‘sishchalar qo‘yiladi.

“Rasmlı lug‘at diktanti”ni o‘tkaziladi. Buning uchun o‘qituvchi monitor orqali rasm ko‘rsatadi, o‘quvchilar esa rasmda namoyish etilgan narsalar nomini husnixat asosida daftarlariiga yozadilar. Vaqtini tejash maqsadida keyingi slaydda to‘g‘ri javoblar ko‘rsatiladi, o‘quvchilar o‘zaro sheriklari bilan daftarlarni almashadirib tekshiradilar.

So'ng narsalar nomini ingliz tilidagi nomlarini aytadilar. Topshiriqni to'g'ri va aniq bajargan o'quvchilar aniqlanib, rag'batlantiriladi.

tT /r	O'zbek tilida	Ingliz tilida		
1	ona	mother		
2	aka	brother		
3	singil	sister		
4	non	bread		
5	choynak	teapot		
6	tandir	stove		
7	o'tin	firewood		
8	daraxt	tree		
9	eshik	door		
10	deraza	window		

III. Yangi mavzuni bayoni.

Yangi mavzu 187- mashq assosida amalga oshiriladi.

Buning uchun „**Tahlil qolipi**“ ta'limi o'yinidan foydalaniladi.

Buning uchun mashq shartiga ko'ra matn o'qitiladi va sarlavha topiladi. So'ng ajratilgan so'zlar quyida keltirilgan jadvalga yozib, so'zlarda ishtirok etgan egalik va kelishik qo'shimchalar nomi ostiga yozib chiqib tahlil qiladilar. Topshiriqni bajarishda juftlikda bajariladi.

2-topshiriq. „**Tahlil qolipi**“

So'zlar	Egalik qo'shimchalari						Kelishik qo'shimchalari					
	Birlik			Ko'plik			B/k	Q/ k	T/ K	J/K	O' P/k	Ch/k
	I-sh	I-s-h	III-sh	II-sh	II-I-sh	II-II-sh						
Qarganing							-ning					
parvozini		i						ni				
O'ljasini		si						ni				
suvga									ga			
quvurga									ga			
quvurdan										-dan		
Tumshug'i da		i								da		
Sizning bahoingiz												

Kichik jamoalar topshiriqni bajarib bo'lgach, monitor orqali to'g'ri javoblar tekshiriladi. Xatolikka yo'l qo'ygan jamoalarning noto'g'i javoblari tahlil qilinadi.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash.

188-mashq “Lisoniy qolip” metodidan foydalangan holda tashkil etiladi. O‘quvchilar mashq matnidagi gaplarni o‘qib chiqadilar. O‘qituvchi tomonidan tayyorlangan ushbu jadval ko‘rsatiladi. O‘quvchilarning vazigasi berilgan so‘zlarga kelishik qo‘sishib bog‘langan so‘z birikmasi hosil qiladilar. Topshiriqni bajarishga ajratilgan vaqt tugagach, o‘qituvchi o‘quvchilarning ishlarini tekshiradi. Bu metod qisqa vaqt ichida o‘quvchilarni mustaqil ravishda bilimlarini amalda qo‘llay olishini tekshirishga imkon beradi.

3-topshiriq. “Lisoniy qolip”

So‘zlar	-ning	-ni	-ga	-da	-dan	Bog‘langan so‘zlar
Zag‘izg‘onlar	+					odati
kuz				+		o‘g‘irlaydi
Yong‘oq		+				o‘g‘irlaydi
Yong‘oq		+				Ko‘mib qo‘ydi
yer			+			Ko‘mib qo‘ydi
Yong‘oq		+				yeb bo‘lib
hisobi					+	adashib qoladi
yer				+		qolib ketgan
bahor						unib chiqadi

189-mashq. Berilgan so‘zlarga mazmunan mos bo‘lgan otlarni topib birikma tuziladi. Birikmada ishtirok etgan kelishik qo‘sishchalari odatdagiday belgilanadi.

Bahor keldi, daraxtning bargi, bargini to‘kdi, o‘lkaga ketdi, məktəbda ishlaydi, ishdan qaytdi.

V. Darsga yakun yasash va baholash.

Darsda faol qatnashgan o‘quvchilar rag‘barlantiriladi va baholanadi.

VI. Uyga vazifa berish.

Uyda 190- mashqni shartiga ko‘ra bajarib kelish aytildi.

O‘quvchilarga yaxshi tilaklar bildirilib darsga yakun yasaladi.

Adabiyotlar

1. R.Ikromova, X.Gulomova, Sh.Yo’ldasheva, D.Shodmonqulova - 4-sinf Ona tili darsligi – Toshkent. O‘qituvchi. 2020.
2. Джураев Р.Х. Таълимда интерфаол технологиялар. – Тошкент. “Сано – Стандарт” МЧЖ босмахонаси, 2010. - 87 б.
3. info@marifat.uz, uchitel@marifat.uz

BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA TUSHUNCHALAR TAHLILI METODIDAN FOYDALANISH

*Shukurova Dilbar
Sirdaryo viloyat Sirdaryo tuman 42-umumta'l'm
mabitabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich ta'l'm jarayonida interfaol metodlardan foydalanish samarasi haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar. Boshlang'ich ta'l'm, dars jarayoni, interfaol metodlar, tushunchalar tahlili.

Yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan, barkamol, sog'lom avlodni tarbiyalab, yoshlarga ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalar asosida ta'l'm berish mamlakatimizning ta'l'm sohasidagi amalga oshirilayotgan ustuvor vazifalardan biridir. Shuningdek, komil insonni voyaga yetkazishda boshlang'ich ta'l'm, shubhasiz, poydevor vazifasini o'taydi. O'qish darslarida bolani qalban yuksak, ma'naviy boy qilib tarbiyalashda ajdodlarimiz yaratgan betakror asar durdonalaridan foydalangan holda bilim berish hamda odob-axloq qoidalariga o'rgatish muhim ahamiyatga ega.

Buning uchun birinchi navbatda, o'quvchini o'qish, bilim olishga ishtiyoqini o'stirish, ularning ma'naviy dunyosini boyitish zarur. Shundagina ertangi kunning ishonchli egasi bo'lgan farzandlarni munosib tarbiyalagan bo'lamiz. O'qish darslarida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish axborot va ilg'or pedagogik texnologiyalaridan foydalanish ta'l'm mazmunida o'ziga xos hamda o'quvchi shaxsida o'ziga mos kompetensiyani shakllantiradi. Ilg'or pedagogik texnologiyalarni ta'l'm mazmuniga zamонавиу ruhda singdirish, pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, komil inson etib tarbiyalash, ta'l'm-tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichiga ko'tarish bugungi kunning dolzarb masalasidir. Boshlang'ich ta'l'm bosqichida kompetensiyadan foydalanish darslarning xilma-xil shakllari "O'qish" fanini o'qitishni takomillashuviga ta'sir ko'rsatadi. Darslarni turli interfaol metodlar asosida o'tish jarayonni yanada qiziqarli bo'lishiga olib keladi.

Interfaol metod – ta'l'm jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'l'mning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, ma'ruzalar soni kamligi, lekin seminarlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlari yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'l'm-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega.

Hozirda ta'l'm metodlarini takomillashtirish sohasidagi asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'l'm va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat. Barcha fan o'qituvchilari dars mashg'ulotlari jarayonida interfaol usullardan borgan sari kengroq foydalanmoqdalar.

Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslagan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi.

Interfaol mashg'ulotlar o'ziga xos tashkiliy tuzilishga ega bo'lib, uni tashkil qilish va olib borish bo'yicha faoliyat turlari alohida ajratilgan va har biri bo'yicha alohida vazifalar shaklida nomlar berilgan. Bunda bir mashg'ulot jarayonida shu mashg'ulotni olib boruvchi bir vaqtida ushbu turli vazifalarni bajarishi ko'zda tutiladi. Shu bilan birga bir mashg'ulotni ikki yoki uch pedagog yoki yordamchilar birgalikda olib borishi ham qo'llaniladi

Darslarni "Bumerang" texnologiyasi, "Arra", "O'z o'rnining top", "FSMU", "Nima uchun?", "Ikki qismli kundalik" metodlari, "Pinbord" usuli, "She'rni tikla", "Tushunchalar tahlili", "Assesment" kabi mashqlaridan foydalanib o'tish dars samaradorligini yanada oshiradi.

Men o'z darslarimda "Muzyorara", "Assesment", "Tushunchalar tahlili" kabi metodlarni darslarim jarayonida muntazam foydalanib kelaman. Bu darslarimni yanada samarali bo'lishiga olib keladi.

"Assesment" - inglizcha assessment so'zidan olingan bo'lib, "baho", "baholash" ma'nosini

bildiradi. Maqsadi – o‘quvchilarning bilimini bir necha xil yondashuvlar orqali baholash, tahlil qilish, sinab ko‘rishdan va o‘z-o‘zini baholashga imkoniyat berishdan iboratdir.

“Assesment” –shaxsnинг o‘zini-o‘z baholashiga yo‘naltirilgan ta’lim texnikasi mashq hisoblanadi.

Misol uchun 4-sinf o‘qish darsligida “Navro‘z keldi” mavzusini o‘tishda assesment metodidan quyidagicha foydalanib o‘tdim. Bu o‘quvchilarimni darsga bo‘lgan qiziqishini yanada oshirishga sabab bo‘lmoqda.

Test	Savol
Navro‘z bayramini biz qaysi faslda nishonlaymiz?	Navro‘z bayramining taomlari haqida ma’lumot bering.
Topshiriq	
Sumalak nimadan tayyorlanadi? Shular haqida o‘z fikringizni yozing.	

O‘quvchilarimga shu tarzda savol va topshiriqlar berib boraman. Ular o‘zlari daftarlariiga javoblarini yozib borishadi, keyin ekranda to‘g‘ri javoblarni berib boraman va o‘zlarini qanchalik darajada mavzuni bilganligini tushunib olishadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. «Ta’limda innovatsion texnologiyalar.-T.:2008»
2. Ishmuhamedov R.J, Yuldashev M.A, “ Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar” “ Nihol” nashryoti, -T.2013yil.
3. S.Matchon va b . 4-sinf o‘qish darsligi T-2017

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000